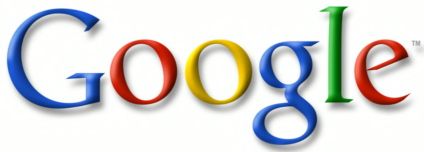

ACADEMIÆ HARVARDIANÆ SIGILLUM
VE RI TAS
1638.
$1.50
FROM THE
DONATION FUND
OF
MDCCCXLII.

PRÆLECTIONES

ACADEMICÆ

OXONII HABITÆ

AB

EDVARDO COPLESTON, S.T.B.

COLLEGII ORIELENSIS SOCIO

ET

POETICÆ PUBLICO PRÆLECTORE

NUNC

EPISCOPO LANDAVENSI.

EDITIO ALTERA.

OXONII,

TYPIS ACADEMICIS,

IMPENSIS J. MURRAY, LONDINI; ET J. PARKER, OXONII.

MDCCCXXVIII.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

NOBILISSIMO VIRO

BARONI GRENVILLE

ACADEMIÆ OXONIENSIS CANCELLARIO

S. P. D.

EDVARDUS COPLESTON.

NON eo solum nomine, quod apud nos principatum tenes, VIR NOBILISSIME, libellum hunc tutelæ ac præsidio tuo commissum volui. Quin feliciter id potius mihi contigisse arbitror, ut quem maxime omnium ei patronum optarem, si nostri omnino res esset arbitrii, ad illum jam, non impudenter, sed jure quodam Academico accessisse videar. Namque, ut taceam nunc virtutes tuas plurimas, quæ in summa rerum moderanda enituerunt, prudentiam, fidem, constantiam singularem; at memoria tenebam, quum haud ita pridem, nova indies grassante temporum insania, et Rex et Senatus et Ecclesia pari in discrimine versarentur, quum, acerbissimo per Europam

sæviente bello, nihil aut satis certum videretur domi aut lætum foris, bene equidem memoria tenebam, ubi tum Tu esses, et quibus a partibus stetisses. Civium nempe illorum tantum non princeps exstitisti, quorum opera, si quid aliud de civitate administranda affirmare ausim, dixerim plane REMPUBLICAM TUNC ESSE SALVAM.

Verum hæc alii narrabunt. Mihi certe satis erat vel in privatis tuis moribus ac studiis, quod me ad hoc consilium capiendum impelleret. Noveram enim te maxima humanitatis ac literarum laude floruisse, quamdiu hic adolescentiam agebas: noveram te jam animo atque ætate firmiorem, postquam ad gravissima reipublicæ munera evectus esses, literis tamen fuisse, quantum pateretur istius vitæ ratio, impense deditum. Nihil ex juventute tua communis illa seculi labes et corruptela ad se traxerat. Nihil unquam ineptiis, nihil voluptatibus, nihil desidiæ datum. Quippe ita in negotiis versandum decreveras, ut otio dignitatem comparares; ita otio fruendum, ut aliquid semper inde ad publicam utilitatem ederes.

Atque hæc quidem famæ et honori tuo inserviebant, ingenium, eloquentia, eruditæ antiquitatis cognitio, bonæ artes et literarum lumen. Majus autem illud fuit quod domi elucebat, summa vitæ innocentia et morum sanctitas. Vale, VIR ORNATISSIME, diu Oxoniensibus tuis et decori sis et exemplo.

Dabam Oxonii e Collegio Orielensi,
quinto non. Maii. MDCCCXIII.

LECTORI S.

ILLORUM gratia, quibus Academiæ nostræ instituta sunt minus cognita, non abs re forsan erit breviter præfari, ita olim a Poeticæ Lecturæ Fundatore provisum esse, primum, ut singulis terminis prælectiones singulæ coram Universitate haberentur; tum, ut ne cui ultra decennium hoc munere fungi liceret. Hinc igitur evenit, ut quid prius dictum esset sæpius auditores admonendos duxerim, ne forte operis ratio, non nisi longis temporum intervallis continuati, memoria aliquando excideret. Quas quidem loquendi formulas, quum in lucem opus proferendum erat, ita nonnunquam oratione implicitas videbam, ut penitus evelli sine rei dispendio vix possent. Alterum vero est, eadem sane ex causa profectum, quod, ineunte decennio, quantum spatii singulis argumenti partibus deberetur minus recte æstimaverim. Unde factum est, ut in tertia parte præsertim exsequenda, angustiores mihi fines relictos senserim, quam postulabat materiæ istius dignitas et pondus: ad quartam vero ne accedendi quidem copia daretur.

Hæc autem mihi æquum lectorem facile condonaturum putavi, si modo in cæteris ne officio deessem diligenter elaboratum esse censuerit.

PRÆLECTIONUM

ARGUMENTA.

PRÆLECTIO DECIMA.

PRÆLECTIO UNDECIMA.

PRÆLECTIO DUODECIMA.

PARS SECUNDA DE AFFECTIBUS SIVE SYMPATHIA.

PRÆLECTIO DECIMA TERTIA.

tineat. Quæ sunt *infra hominis* naturam, aut supra naturam, aut omnino *prodigiosa, minus movent.* Cavendum est porro, ne res nimis aut regione aut temporibus distet: neque novæ prorsus sint aut inauditæ personæ; neque rursus familiariter notæ. p. 179.

PRÆLECTIO DECIMA QUARTA.

Personas conditione vitæ honestiori esse oportet—neque summa virtute neque fœdissima improbitate insignes—De hac tota re optimum videtur esse Aristotelis judicium. p. 189.

PRÆLECTIO DECIMA QUINTA.

Sympathia maxime ex luctuosis rebus oritur. Videndum igitur quibus rebus misericordia potissimum moveatur. 1mo. Si *credibilia* sint quæ narrantur. 2do. Si *coram agi* videantur. Hinc personæ et loci suis *Adjunctis* accurate designandi. p. 201.

PRÆLECTIO DECIMA SEXTA.

Affectus adversæ res movent magis, si prosperis sint *finitimæ*—si *sera nimis* adveniant bona—si *ad nosmet ipsos pertinere* videantur. Vitandum est ornatum orationis genus, aut tumidum, aut nimis ingeniosum. Hujusmodi vitia quædam perstringuntur in Statio, Silio, Seneca et Lucano. p. 211.

PRÆLECTIO DECIMA SEPTIMA.

Notantur vitia Scriptorum quæ Affectus impedire solent; viz. 1mo. Virtutis species fide omni major. 2do. Nuda nimis et sordida miseriæ descriptio. 3tio. Fœdum admodum aut atrox aut deforme spectaculum. 4to. Dolentis improbitas,—aut impietas. p. 225.

PRÆLECTIO DECIMA OCTAVA.

De *Furore.* Magis ad Phantasiam quam ad Affectus pertinet. Insani ipsius vix nos miseret, nisi aut angore animi crucietur—aut mox eum sui compotem fore suspicemur

officiis. Harum augetur vis si a personis inter agendum proferantur. Transitur inde ad *mollius benigniusque* sententiarum genus. Valent hæ omnes in poemate, prout justæ fuerint et probabiles. p. 304.

PRÆLECTIO VICESIMA QUINTA.

Sententiarum vis augetur dicentis *moribus*, *i. e.* si ab eo dicantur, quem prius noverint lectores aut etiam diligant et admirentur. Tum, si commotæ mentis indicia præ se ferant. Sententiis rursus optime *declarantur Mores*: præsertim ubi sunt subtilius inter se distinguendi. Præcipue autem in Affectibus movendis valeant, si *a consuetis dicentis moribus aliquantum abhorreant*. p. 315.

PRÆLECTIO VICESIMA SEXTA.

Vitandæ sunt *Sententiæ* pravæ et odiosæ—aut si quæ sint ejus generis a *Personis* dictæ, extenuentur quantum potest, et colorem quendam virtutis induant. Quas vero *ex se* loquitur poeta, semper sint eæ probæ et honestæ. Cavendum tamen est, ne modum exsuperent—neve sint obscuræ—aut acutæ nimis. Hinc de *proverbii* et *parabolæ* forma pauca dicendi occasio datur. p. 328.

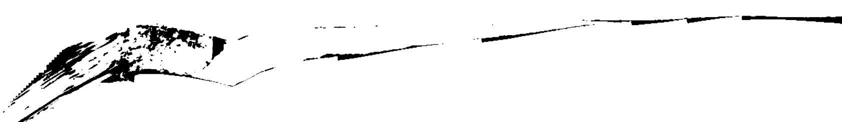
PRÆLECTIO VICESIMA SEPTIMA.

De *Epitaphiis*. Cavendum ne in rebus narrandis longiora sint. Ad tria plerumque capita referuntur. 1. Mortuorum mores referuntur. 2. Viventium exprimuntur Affectus. 3. Sententia aliqua pulchra aut gravis proponitur. p. 340.

PARS TERTIA SIVE DE PHANTASIA.

PRÆLECTIO VICESIMA OCTAVA.

Repetitur ex secunda prælectione rudis quædam *Phantasiæ* descriptio. Nova scilicet, longinqua, insolita, mirabilia, et veris præstantiora affectat. Ex hac materia, primo sumitur quicquid ad *Cœlestium* naturam pertinet. In hisce

ORATIO INAUGURALIS;

SIVE

PRÆLECTIO PRIMA.

SI cui vestrûm, Academici, in mentem venit, me ad hunc honorem appetendum inconsultius paulo et quasi juvenili quodam ardore fuisse incitatum, et captum rei amplitudine majora affectasse quam aut ingenium aut ætas mea ferret, ejus sane sententiam neque iniquam esse queror, neque a mea ipsius sententia omnino alienam. Sin autem ad hoc munus obeundum me securo nimis et levi animo accessisse arbitratur, atque eum me esse judicat, qui, modo dignitatem arripiam, quid tanto dehinc muneri, quid vobis qui id mihi detulistis, quid mihi denique ipsi debeam, in posterum oblivisci possim, is profecto neque sui ingenii naturam liberalem esse indicat, et prorsus ignorat meum. Etenim ex quo die vestram erga me voluntatem satis exploratam habui, nulla me unquam cura acrior aut constantior sollicitavit, quam uti vestra demum benevolentia aliquid non indignum proferrem; ne tanto honestissimi gravissimique ordinis beneficio gratias solum rependisse viderer (quas quidem maximas habeo et habebo sempiternas)

sed ut verum aliquem laboris ac diligentiæ fructum in commune ederem; qui, si minus exquisito summorum judicum palato placere posset, at pabulum tamen non injucundum neque inutile sufficeret juventuti, et me vobis commendaret tanquam industrium, vigilantem, officii mei memorem et favoris vestri.

Quare, in hoc negotio temeritatis culpam non adeo invitus sustinere patiar. Patiar (quod per se grave est et molestum) tardum etiam, si vobis ita visum fuerit, atque ineptum existimari. At quo modo eum affici oporteat, quem vos suffragiis dignati estis, nescire; aut quid vestrum fuerit de se judicium pro nihilo habere; hoc fatui omnino ac plane improbi esse judico, neque hujusmodi crimen ullo modo in me suscipiam. Neque tamen id severe nimis est objiciendum, si plus fortasse dederim cupiditati gloriæ quam prudentiæ. Profecto multa sunt quæ hominem, præsertim non ætate provectum, in petendis honoribus si audacior paulo fuerit, excusare possunt. Amicorum concursus, studia, officia, concertationes, suffragatorum favor, etiam alienorum spes et gratia, tum insitus ille animis nostris ardor, quo trahimur ad captandam admirationem hominum, atque ad honesta quantumvis difficilia urgemur—hæc omnia totam mentem occupant dum in cursu versamur, atque a nuda rei veritate avertunt aciem. Scopulorum prærupta ascendimus certatim; at quum semel evaditur ad fastigium, quam pavida est atque exterrita respicienti mens!

Atqui ne vano prorsus metu correptus videar, quod tantopere in his immorer, aut male de vobis judicasse, quasi de indulgentia vestra atque humanitate desperem, non pauca sunt, Academici, quæ cuipiam

hanc rem ingredienti, utcunque in cæteris bene fidenti suarum virium suspicionem moveant. Nam ut illud jam prætermittam, quod in cœtu neque agrestium neque adolescentium, sed doctorum et gravissimorum hominum, de omni re Poetica disputare, vulgaris non est res facultatis aut mediocris doctrinæ, verum ut hæc in præsens taceam, duo sunt quæ me novum opus contemplantem præcipue solicitum habuerunt. Unum, quod in materia tam grandi tam pene infinita tractanda, ea mihi constituta est lex, ut unius fere aut duarum ad plurimum linguarum concludar terminis: quoniam ista jam olim a majoribus recepta est consuetudo, ut quicquid intra hæc nostra scholarum spatia in medium proferatur, nisi accesserit Latini sermonis gratia, id omne quasi rude quiddam atque absonum aures feriat; neque ullius unquam linguæ præterquam Græcæ admixtionem vel levissimam patiatur.

Itaque habendus est hic honos antiquitati: pristinæ ac jam inveteratæ consuetudini mos est gerendus: Quanquam in principiis Poeticæ Artis evolvendis, sicut aliarum artium, illud imprimis utile esse videtur, ut exemplis quam maxime familiaribus utamur; ne exemplis intelligendis occupatam mentem præcepta ipsa aliquando fugiant. Quod, uti cæteris, sic mihi præcipue optandum foret. Quoniam hoc ipse mecum semper statueram, ut qui de re Poetica præcepta traderet decerptis modo locis ex Poetis illustrioribus quæ aut sublimia, aut venusta, aut aliquam ob causam admiranda viderentur, neque ex ipsa mentis humanæ natura depromeret argumenta, et subtiles illas cogitationum nostrarum atque affectuum ra-

tiones investigaret, is profecto frigidam aliquam contexeret cantilenam, vix pueris nedum vobis audiendam. Quare, ut non modo quid in quoque genere pulchrum sit aut excellens, commonstremus, sed ut doceamus item quibus modis hæc aut illa efficiantur, cur miremur, moveamur, mulceamur, delectemur, quid sit secretæ in sonis atque imaginibus potestatis ut placidos reddant, ut attentos, ut molles, ut magnanimos, ut misericordes, ut ultra hanc sterilem humanæ vitæ sortem ad altiores quosdam et diviniores sensus nos rapiant, id vero non est vel leviter attingendum, nisi quis prius affectuum nostrorum genera, causas, nexus, varietates diligenter perpenderit, nisi intellexerit quænam inter res et verba sit cognatio, qualis sit universi sermonis ratio ac natura, et quid sit in linguæ structura aut verborum ordine, quod affectibus respondeat iisque exprimendis sit idoneum. Atqui in hoc subtili genere disputandi, mirum est quantum conferant exempla in communi usu posita, cum ad illustrandam tum etiam multo magis ad confirmandam præceptorum vim. Neque enim plerisque nostrûm contigit, ut vetustiorum linguarum voces celeri isto ac repentino motu percipiat animorum sensus, quo in hoc nostro usu quotidiano omnia simul ac dicta arripere, aut etiam vix dicta præcipere solemus. Quinetiam in verborum vi ac spiritu judicando, alia fere est veterum alia recentiorum norma: et quanquam in his multum certe valet studium ac diuturna disciplina, tamen ipsa res indicat ut sit difficilius inter singula antiquiorum vocabula dignoscere, quid sit grave, quid decens, quid insuetum, quid frigidum, quid

humile ac vulgare, qualis denique sit totus orationis habitus aut dictionis color, quam si de hodiernæ linguæ scriptis judicium ferremus.

De his autem posthac curæ erit accuratius disputare. Hoc modo in præsens animadversum velim, ut quoniam tantopere ex verborum delectu ac junctura constet vis Poetica, ne qua cura juniores aut studio supersedendum duxerint, quo ad intimam utriusque linguæ cognitionem perveniant, atque eam sibi comparent in utraque facultatem, ut tenues illos sensus confestim arripere, et molliores orationis flexus habili atque expedita mente persequi possint.

Jam vero, quod ad alteram solicitudinis nostræ causam attinet, vix mihi persuadere possum quin et vos quid velim quamvis taciti percipiatis; et mecum una (quoniam aliqua pars etiam dignitatis vestræ mihi in manus permissa est) nonnihil ipsi metuatis ut huic tanto muneri respondeam, utque Academiæ nostræ ab hoc ipso fonte deductam possim tueri gloriam.

Nam si ad hoc publice in Poetica legendi munus ipse primus accessissem, esset illud profecto non mediocris laboris opus; attamen novæ rei favissent homines; ante pedes tota jacuisset materies larga atque intacta; tum (quod præcipuum est) neminem in eodem curriculo priorem habuissem, quem unice esset laborandum ut æquarem, et ne omnino assequi possem imprimis metuendum. Jam vero, nisi id magis vestræ felicitatis esse judicem quam infortunii mei, ea mihi materies tractanda est, quam præstantissimi viri summa ingenii laude florentes agitatam, excussam, pene exhaustam reliquerunt. Ii fuerunt ante me ab his studiis amplissimo nomine insigniti, quo-

rum famam adeo non abolevit ætas, ut major indies atque illustrior enitere videatur.

Namque ut reliquos omnes prætercam quorum opera nunquam publici fuerunt juris, atque ut ordiar de illo dicere, qui cæteros ætatis ordine antecessit, nemini vestrûm ignotum esse arbitror, quanta olim celebritate ac frequentia ille [a] primus in hac nostra Academia prælectiones habuit de omni genere Poeticæ: quanto autem humaniorum literarum incremento, ipsius scripta jam in manibus omnium trita ac pervulgata satis testantur. Est ille quidem stylo lucidus et æquabilis, rei magis intentus quam aurium voluptati. Quæ præcipue in hac arte notanda aut præceptis tradenda viderentur, ita brevi complexus est, atque exemplorum copia illustravit, ut apprime sit utilis cum ad acuenda adolescentium ingenia tum ad memoriam confirmandam. Quod si est paulo durior aliquando, si frigidas nonnunquam ineptias captet, si interdum vel parum Latine loqui, aut etiam aliquid scholasticæ vetustatis sapere videatur, at non id graviter reprehendendum, quoniam in eodem cum admirabilis animi candor eluceat, tum etiam doctrina non vulgaris: cumque præterea tam acri judicio veterum poetarum ingenia perpenderit, ut quid maxime sit cujusque proprium feliciter exposuerit; atque interiores rerum causas non raro patefecerit, cur hæc quam illa delectent magis, et cur ali-

[a] Josephus Trapp, Prælector Poeticæ primus, electus A. D. 1708. Quem in eodem munere obeundo secuti sunt, Thomas Warton, 1718. Josephus Spence, 1728. Johannes Whitfeld, 1738. Robertus Lowth, 1741. Gulielmus Hawkins, 1751. Thomas Warton, 1761. Benjamin Wheeler, 1766. Johannes Randolph, 1776. Robertus Holmes, 1783. Jacobus Hurdis, 1793. Edvardus Copleston, 1802.

qua adeo a sensuum judicio remota, ut vix verbis assequenda videantur, magnam nihilo minus in affectibus commovendis aut leniendis vim habeant.

Quæcunque in principio operis sui statuit de universa re Poetica, plurima item quæ in diversis ejus partibus persequitur et vera esse censeo et scite disputata: certe hanc sibi quasi propriam laudem vindicat, quod exemplis utitur per se eximiis, et quæ unice proposito suo lumen præbeant. Virgilium forsan studiose nimis sectatur ducem: huic se addicit: hunc observat, spectat, amat, admiratur; fere ut nihil pro rato habeat, nisi id ab eo usurpatum videat. Quod ni esset factum de Poeta longe omnium præstantissimo, valde culpandum foret. Neque id ipsum omnino culpa vacat: quoniam præcepta artis ex arte ipsa ducere, quid aliud profecto est, nisi idem per idem probare?

Hunc non ita longo temporis intervallo consecutus est, quem suæ ætatis omnes omni literarum laude facile præstitisse accepimus; cujus opera est effectum, ut Poesis Hebræorum, magnifica illa quidem ac præ cæteris divino afflatu digna, jam non vetustæ linguæ obsolescat tenebris, sed in lucem prodeat justo apparatu cincta atque auctoritate sua. Ineptus forsan videar, si in re nota ac pervulgata diutius vos retinere velim: verum hanc a vobis peto veniam, ut quid de optimo doctissimoque homine sentiam, paucis dicentem audiatis, præsertim cum ad summam argumenti mei nonnihil facit.

Atque illud quidem non exiguæ res est laudis, quod ad opus aggrediendum simplici castoque animo accessit. Utcunque in Dei oraculis pertractandis aliquid licentiæ inesse videatur, nihil in hunc istiusmodi

culpæ cadit. Ubique sanctus est, sincerus, verecundus, pius. Neque arte critica abutitur ad imminuendam Sacræ Scripturæ auctoritatem, neque ita religioni est deditus, ut liberum mentis suæ judicium vereatur ferre.

Tum quod ad formam operis atque orationis stylum pertinet, nihil unquam fuit in hoc genere perfectius. Conceptus animi cum grandes illos ac sublimes, quibus præcipue sese efferunt vates Hebraici, et repentinos commotæ mentis impetus, tum etiam molliores hosce ac versatiles cogitationum flexus mira arte indagavit, atque ad intimos sensus et præcordia patefecit aditum. In hac autem tanta rerum varietate stylo utitur perspicuo, pleno, rotundo, ornato, ad id quodcunque agitur imprimis accommodato. In præceptis tradendis, est aliquando verbis ita aptus et pressus, ut in id solum incumbere videatur, ne quidquam afferat præter rei necessitatem. Si quando largius effunditur, et paulo uberiore filo orationem trahit, nihil est in illa sententiarum ac verborum ubertate quod depastum velles. Solidam profecto illam, si quis alius, atque austeram præ se fert suavitatem, quæ dum menti unice inservire videatur, dominetur auribus. Ita in immenso artis suæ campo versatur, ut nusquam temere vagetur, flosculos nescio quos vana et puerili ambitione colligens; ita gravissimis reconditisque rebus offundit gratiam, ut profluens quiddam semper habeat et canorum.

Jam vero, licet unius gentis poesim, eandemque nec largam nec multiplicem sibi assumpserit materiem, at quam feliciter inde in aperta universæ artis spatia prorumpat, quanta vi ac subtilitate disserendi omnes ejus penitus excusserit veneres, et fontes quasi

ac capita rerum aperuerit, vos optime novistis, Academici, qui ornatissimi viri ingenium, qui copiam, qui incorruptam Latini sermonis integritatem, summo diu in honore et deliciis habuistis. Vos itidem non latere potest, quam difficilis sit res ei suscipienda, qui in iisdem jam versatur finibus; ne si optima quæque insectetur, jampridem dicta proferat; aut nova si quærat, veritatem ipsam reperiatur posthabuisse novitati.

Quamobrem, illud mihi concedendum speravi, si in iisdem locis exagitandis persæpe me exerceam: hoc tamen discrimine ubique servato; ut quum ille a peculiari scriptorum genere in universam artis rationem subinde excurrat, veluti qui proprios argumenti fines paulisper egrediatur, mox eodem ex itinere reversurus; meum contra erit in universo genere fixum primo pedem habere, unde ad singulos scriptores, et diversas poematum formas, prout res postulabit, argumenti confirmandi causa, deveniendum erit.

Nam ut in omni re quæ via et arte tradi profitetur, ea prius sunt spectanda, quæ ad rei ipsius naturam, de qua agitur, illustrandam sint necessaria; et sicut in pictura totam quasi formam imprimis adumbrari videmus, deinde acceditur ad cætera, vultum, oculos, crines, lacertos, mox in vestitu etiam et toto operis habitu ac colore est elaborandum, eodem modo de Poetica statuendum duxi; ut positis iis, quæ justam aliquam artis imaginem exhibere possint, et descriptis quasi rudibus membrorum lineamentis, ita demum ad exquisitiora illa progrediar, quæ suam habent proculdubio gratiam ac venustatem, at nisi his prius jactis fundamentis, nec per se ipsæ delectare, neque omnino stare poterunt.

Quod vero apud plerosque in hac operis parte usu receptum video, ut Artis suæ brevem quandam concinnarent definitionem, id vos a me prætermissum eo minus gravaturos existimo, quia nemini adeo ignota esse potest, quin aliquam ejus imaginem jamdiu mente conceperit, si non justam omnino et ipsi rei quam concipit adæquatam, at quæ huic nostræ saltem sufficiat disciplinæ, et quæ jejuna in genus ac speciem divisione vix emendari posset. Equidem ut dicam vere quod sentio, Academici, non est hæc quæstio similis quæstionum illarum, quas olim in scholis audivimus magno sane cum strepitu et subtili vocularum explicatione disceptari solitas. Alia prorsus nobis ratione utendum est, longe alia instituenda est disciplinæ norma. Nam sint licet ista, sicuti fuerunt, acutorum hominum et non indoctorum commenta, quibus se septos undique tenerent, et e quibus quasi e tuto impetum nonnunquam in imperitos facerent; tamen id non nunc agitur, quibus potissimum telis tanquam cum hoste sit dimicandum, sed quo modo ars illa omnium quæcunque sunt clarissima ac jucundissima in humanos usus optime excolatur. Res est profecto non in verbi controversia posita, sed præ aliis libera et quæ his exilibus Dialecticæ laqueis expediatur omnino digna, quænam scilicet sit ista vis ac facultas, et quali sit auxilio fulta, quæ ita peragrat per sensus hominum et languentes potest excitare, ut ficta pro veris existiment, aut tanquam vera omni animorum motu prosequantur—ut eorum quæ narrantur ipsi participes fiant, ut sperent, ament, metuant, irascantur, gaudeant; quæ denique veris ipsis decus quoddam potest et dignitatem addere, quod nimium est amputando, fœda et turpia rejiciendo, et quicquid

speciosum insit ac decens in lucem proferendo; quo tandem fit, ut veritas ipsa eniteat novo ornatu compta, atque ante oculos nascatur non tritus ille atque in communi vitæ consuetudine devorandus, sed major pulchriorque rerum ordo, et aurea quædam seculi felicioris somnia.

Hanc vim si quis brevi illa, quam dicunt, definitione exprimi posse existimat, is enimvero Dialecticæ artificiis plus æquo tribuere videtur; et, mea quidem sententia, quantum huic arti tribuit, tantum demere de Poetica.

Ut igitur hæc jam missa faciam, pauca tamen de Poeticæ Fine atque Utilitate dicenda duxi; non quo ea tanquam hactenus ignota vobis ipse exponam, sed quia nonnihil in hac re a doctissimis viris, atque ab ipso Hebraicæ poeseos interprete erratum fuisse arbitror. Nam quod eam aliquantum opinionem improbat, quæ unicum Poetis proponit finem, ut delectent, statuitque idem prodesse magis quam delectare verum Poeticæ finem esse judicandum, videtur sane, homo omnium æqui honestique amantissimus, motus verbi auctoritate rem ipsam interea de qua agebatur, minus acri judicio perpendisse.

Quod si quæreretur, sitne hæc ars utilis an non, profecto haud multis foret respondendum. Quoniam si res aliter se habuisset, neque Poetica ipsa Viri Illius Ornatissimi [a] beneficio his unquam in domiciliis obtinuisset sedem, neque vos (quod quidem facitis atque optimo consilio semper fecistis) eam omni studio in adolescentibus alendam atque excitandam ducere-

[a] Instituta est Lectio Poetica ab Henrico Birkhead LL. D. Coll. Omn. Anim. olim Socio.

Vos igitur, doctissimi ac venerabiles viri, qui hoc munus a me susceptum voluistis, rogo atque oro, ut me huic consilio intentum sustentetis, ut labantem reficiatis, ut pavidum atque hæsitantem vultu, favore, frequentia vestra confirmetis: Ne si quando subsellia ista vacua ac deserta esse conspexero, neque a deformi solitudine vindicari posse, etiam hanc sedem quam vestræ benevolentiæ unice acceptam refero, invitis et repugnantibus vobis retinere videar.

PRÆLECTIO SECUNDA.

De genere voluptatis quæ ex poesi percipitur. Quibus ex facultatibus animi pendeat inquiritur. Hinc ducitur operis totius in quatuor partes distributio. De Imitatione, de Affectibus, de Phantasia, de Judicio.

QUUM in priore coram vobis quam habui Prælectione, Academici, unicum Poeticæ arti finem esse statuissem ut delectet, nonnullus me invasit metus, ne rem gravem et eximiam leviori quam par esset imposuisse fundamento, atque ab auctoritate summorum virorum discessisse temere viderer. Quippe in omni re movet nos quodammodo ipsa nominum auctoritas; neque id imperitos solum attingit, verum etiam doctis et prudentibus non minimi est laboris mentem a consuetudine aurium abducere: et quoniam ita fere accidit in vitæ commercio ut quæ delectationi inserviant, ea plerumque leve quiddam habeant et vulgare, nonnunquam autem prava atque inhonesta reperiantur, idcirco homines frugi, res ut sibi videntur utilitate metientes, huic verbo ineptiarum notam, ac fere turpitudinis inurere solent.

Quod inique tamen ab iis et insulse factum judico. Nam quod voluptates istas spernant quæ vulgo sunt in deliciis, qui plerumque aut fœda libidine, aut ridiculis rebus, aut denique rudi atque inculto sensu impelluntur, iis lubenter assentior: quod vero his

solum aut hujusmodi rebus hominem delectari posse existiment, aut voluptates, quibuscunque ex fontibus oriantur, ignominiæ pariter omnes aut nugarum loco habeant, vehementer falli videntur. Neque enim jam voluptatem aliquam ex Epicuri hortis petimus, quæ mero sensu percipitur, sed longe aliam ac præstantiorem, qua scilicet recreatur animus, cum aliquid præclarum aut magnificum aut venustum intuemur, quæ nascitur ex ipsa Pulchri effigie contemplanda, quæ affectuum non corporis motu continetur, quæ intus mente ac judicio, non sensuum quasi titillatione cernitur.

Hæc vero ut exponerem quantam vim habeat in vita civili componenda et in formandis moribus, jampridem aliquantulum dedi operam, argumenta non tam e media philosophia proferens, quam hoc ipsum ex usu rerum atque experientia colligens. Quod equidem tunc breviter et strictim percurrendum existimavi, ne aliqua interea apud vos hæreat de me suspicio, quasi Poeticam artem proprio jure defraudarem, atque inter communia vitæ artificia detrudere auderem.

Jam vero, quo omnes si quæ fuerint prorsus diluam suspiciones, atque ad argumenti summam aditum aperiam, accuratius inquirendum videtur, quænam sit istius delectationis ratio ac natura quam unice oportet in conspectu ponere Poetam, et ad quam veluti ad scopum omnia artis suæ tela intendere.

Ac primo quidem non unam ejus esse speciem facile intelligitur, sed variam et multiplicem. Nam si singula et veterum et recentiorum poemata pervolvamus, quæ aliquo in numero consensu omnium

habentur, quam dissimili prorsus ratione alia ab aliis sunt condita! Quam omnino et re et personis et sententiis et fabularum contextu et dictionis colore diversa! Quantum ejusdem non dico Poetæ carmina, sed ejusdem poematis partes inter se discrepare cernimus, quæ tamen omnia si non pari at simili quadam voluptate legentis animum permulcent!

Atque, ut omittam nunc dicere de variis scribendi formis, quales sunt Epica, Lyrica, Dramatica, aut de Styli varietate, de ipsa re ac materia videamus, quantum inter eas partes sit discrimen, quæ sensibus nostris oblectamentum pariunt. Quod ne in infinitum excurramus, Unius Homeri firmandum est exemplo. Quis eo verius imitatus est naturam? Quis omnium ordinum et ætatum melius perspexit, et magis ad vivum expressit mores? Adeo ut Achillem illum et Nestora, et Ulyssem cæterosque principes viros, non ut illustrioris ævi defunctos heroas admiremur, sed ipsos coram adstare et colloqui credamus? Tum in affectibus commovendis quis eo potentior magister? Quis intimos reconditosque nexus pertentavit acrius, quibus ad patriam, ad parentes, amicos, conjuges, liberos obstricti sumus? Nemo illo varios animi fluctuantis æstus, nemo amoris, iræ, spei, metus, misericordiæ impetus felicius depinxit; aut quanta sit ex vicibus humanis voluptas haurienda cognovit melius. Ejusdem in regionibus, præliis, conviviis cæterisque id genus describendis, mira est, quam dicunt Rhetores, ἐνάργεια: tum ubicunque elucet præclara illa ubertas quæ nova atque insolita profundit et ingenii plusquam Prometheus ardor, quo non modo naturæ faciem pererrat, atque abdita rimatur, verum et cœlis ipsis et imis a Tartaris instrumentum artis pe-

tit, absumptis quasi et exhaustis naturæ copiis. Quæ porro omnia tanta arte disposuit, atque in unum compegit, ut nusquam distrahatur mens, nusquam languescat; sed, sive perpetuam ineamus lectionem, sive in diversa loca incidamus, semper aliquid quod miremur et a quo delectemur legentibus occurrat.

Unde non injuria factum est, universam fere hominum vocem Homero primas detulisse, atque ad eum respexisse omnium ætatum posteros tanquam Poeseos parentem, eundemque Poeticæ Artis legem simul et caput et exemplar. Quam quidem opinionem minime volo in controversiam vocare. Immo quatenus affirment in hoc inesse exempla omnium quæ ad veram poesim spectant, eorum sententiæ non invitus accedo. Sin autem eo ipso quod Homerum Auctorem præferunt pulchra esse atque imitanda censeant (quod censent fortasse plures quam profiteri volunt) absisto totus: Quin, uti spero, mox sum monstraturus, omnia hæc quæ supra ex divino poemate attulimus tanquam eximia artis documenta et reliquum quicquid est apud Poetas melioris notæ ac coloris, ad certa quædam naturæ humanæ principia recte referri, in quibus vis omnis ac facultas Poetica fundatur.

Qua in inquisitione duo præcipue sunt vitanda. Namque imprimis si divisio totius in partes nimium sit multiplex, ipsa utilitas dividendi videtur tolli: et satius aut certe tantidem erit, omissa hac disciplina qua Philosophi utuntur, ipsas carminum venustates prout nobis legentibus obveniunt colligere observando, et sine ordine in memoriam ad nostros usus transferre. Alterum autem nec minus, ut mihi videtur, vitium est illorum, qui una aliqua venustatis specie deliniti eam illico sibi delegere, et quasi veram

atque integram artis effigiem proponunt. Hi quoniam plus fortasse quam populus cernunt (qui numerorum dulcedine maxima ex parte capitur) et quoniam plurima diversorum Poetarum loca eodem artificio procedere animadverterunt, protinus ad intima penetralia se viam aperuisse autumant, atque animæ illius sedem quæ totam molem agitabat sibi videntur accessisse. Hoc itaque, qualecunque fuerit, tanquam universæ artis vim et spiritum vulgo circumferunt; cætera ossium et carnis instar habent.

Qua culpa cum criticorum complures, præsertim recentiorum, laborare animadvertissem, tum apud veteres neminem ea prorsus vacare, nisi forte Horatium excipiamus, reperi. Nam aut me suscepti operis amor vehementer fallit, aut neque Aristoteles ipse (cujus auctoritatem in hac re semper gravissimam judicavi) in celeberrimo quem scripsit de Poetica libro, totam ejus complexus est formam, quando eam sola morum imitatione contineri statuit. Neque sane Horatio, quanquam ex scriptis ejus justior quædam atque absolutior elicienda est doctrina, est tamen operis perfecti atque in suas partes distributi referenda laus.

Quapropter cum in hoc consilio versarer, ut quicquid ab his mancum esset relictum, quantum in me foret, absolverem, et, sicut aiunt, suis explerem numeris, principio universam rem in duas partes commode divisam fore existimavi: unam quæ ex *materia*, alteram quæ ex *verbis* constaret. Ex his autem partibus, posterioris duplicem rursus esse rationem: alteram, quæ de verborum phrasiumque vi ac natura, alteram, quæ de versuum structura et numero tractaret. Quoniam vero de utrisque est subtilior quæ-

dam doctrina, non ea sane ex rhetorum officinis sed penitus ex intima philosophia haurienda, propterea totam hanc partem seorsum sumendam duxi, postquam satis de priori fuerit disputatum. Illud tantum reliquo sermoni præmuniri velim, ut quando exemplis utar quo *materiæ* Poeticæ vim apertiorem reddam, iisdem fortasse *stylo* et suavitate carminis præstantibus, tamen id ne quis mihi incuriæ vertat, quasi longinquas persequar voluptatis causas, his quæ in promptu sunt aut latentibus aut temere relictis. Nam licet istarum rerum magna sit, sicut est, in deliniendis mentibus potestas (ita ut quæ his foret destituta nulla omnino sit poesis) tamen in alienis perpendendis causis quæ paulo reconditioris sunt doctrinæ, nihil opus est ut ullam harum quæ ubicunque se insinuant rationem habeamus. Quemadmodum Mathematici solent, cum diversæ res invicem conferuntur, quo mentis acies firmetur, e medio tollere quæcunque singulis sint communia.

Jam vero, ut delectationem istam videamus quæ ex *materia* poeseos efficitur, cujus natura omnis ex hominum natura est repetenda, quatuor omnino principia recte poni videntur, e quibus tota hæc pendeat doctrina.

Nam primo (quod plerisque placuit) homini tributum est natura, ut ad imitandum sit proclivis, atque omni rerum imitatione quodammodo delectetur. Quod adeo in pueris barbarisque gentibus animadversum est, apud quos id usu aut consuetudine evenire nemo suspicatur, ut nullus sit dubitationi locus, quin hoc quasi insitum humano generi credamus. Hinc omnes picturis signisque trahimur. Hinc etiam rudibus rerum formis barbari atque

agrestes tenentur: in his hærentium stupentiumque blanda quadam voluptate perfunduntur animi. Neque id oculorum adeo est proprium: verum et aurium reliquorumque sensuum, quibuscunque externa ad animum intro mittuntur, eadem est ratio. Unde ad morum etiam imitationem atque omnem vitæ imaginem intuendam transitur. Quæ si bene et ad rerum ipsarum fidem sint exacta, quis negat jucunda fieri? Quem non recte morata fabula, in qua singulis ætatibus, personis, ordinibus suæ tribuuntur partes, ut cætera desint quæ in poesi quærimus, ingenium, conceptus nobiliores, fortunarum vices, tamen sola imitationis vi capit ultro et delectat?

Quod nisi accedant alia quoque artis adjumenta, hoc tenui victu mens diu sustineri nequit, et robustiora flagitat; nempe ut affectus moveantur, ut incendantur interdum, aut agitentur, aut extra se rapiantur sensus; quæ omnia si defuerint, cito languent audientium animi, et frustra poscunt aliquid quod se alacres et erectos reddat. Quo magis miror id cuiquam in mentem venisse, ut sentiret totam artem quam tractamus ex hoc fonte recte deducendam. Sed de hoc posthac videndum erit, quando ea quæ præcipue ad hanc operis partem pertinent diligentius persequemur. Nunc ad propositum redeamus.

Huic igitur proximum constituemus caput, quod in movendis affectibus continetur: qui locus, ex quatuor iis in quos omnis divisa est materies maxime naturam attingit humanam. Cum priori certe est conjunctus quodammodo, neque ita tamen conjunctus ut non facillime ab illo separari possit. Quamquam enim humanorum casuum et affectuum imitatione nostri acerrime commoventur affectus, tamen superius age-

batur tantum de arte imitationis quatenus ad veritatem vitæ accedat, nunc in rem ipsam imitandam inquiritur.

Jam, cum ita natura comparati sumus, ut vix quidquam humani a nobis alienum esse putemus, tum inest certe aliquid in gravissimis luctuosisque fortunis, quod præcipua quadam vi percellit sensus, et defixas tenet hominum mentes. Hoc aliis aliter evenire visum est. Existimaverunt nonnulli alienas calamitates et molestias intuendo, nostras si quæ fuerint aliquantum levari; vel si nosmet in tuto consistamus, eo ipso voluptatem percipi non exiguam, secundum Lucretianum illud,

Quibus ipse malis careas quia cernere suave est.

Quidam alia rursus ab origine totam rem repetunt. Statuunt imprimis nihil magis ab hominis natura abhorrere quam ut cessatione torpeat. Hinc aliquid, aiunt, semper anquirimus quod irritet sensus, atque animo quasi somnum excutiat. Hinc ad aleam et ludos advolatur; ut incertis rerum eventibus suspensus interea teneatur animus, atque alternis spei, metus, gaudii, mæroris fluctibus agitetur. Hinc ad incendia, cædes, carnificinas vulgo concurritur. Hinc homicidia, naufragia, eversas domos fractasque familiarum spes avide auribus arripimus. Quæ tamen omnia tantum afferunt secum molestiarum, si quando reipsa accidant, ac vitæ societatem tantopere perturbant, ut nemo ita inhumanus exsistat, qui hæc ad suam qualemcunque voluptatem efficiendam evenire cupiat. Quapropter illud inter cætera Poeticæ arti laudi ducunt, quod fabulas ad veri similitudinem confictas sensibus subjiciendo, hujuscemodi voluptatis in-

strumentum suppeditet, salvo interim rerum statu fortunisque hominum illæsis.

His ego prorsus assentirer, nisi doctrinam angustiorem paulo quam pro rei natura posuissent. Quippe ea lege constituta est humana mens, ut non modo doloribus fortunisque alienis moveamur, sed etiam conceptibus quibusdam et sententiis, præsertim iis quæ ad officia vitæ et sortem humanam spectant, mirifice impellantur, et statim auditis quasi concentu quodam conspirent affectus nostri. Quare ut concedamus repentinas vices et miserias et vehementes commotæ mentis impetus magnam in affectibus commovendis habere vim, tamen et pura quadam lenique voluptate permulcentur sensus, quoties aut pium aliquod aut generosum intuemur, aut quæ his et hujusmodi virtutibus sint consentanea animo cogitamus. Quemadmodum Euryalo grandævam matrem Iülo in tutelam commendante,

> Perculsa mente dederunt
> Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcher Iulus,
> Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
>
> ÆN. IX. 292.

Tertium autem delectationis fontem constituendum esse puto eam sive affectionem aliquam sive facultatem appellemus, qua rerum imagines et quasi simulacra animo infixa retinentur; quæ sublimibus agitatur, mulcetur venustis, eo ipso quod sublimia aut venusta videntur, nulla interea vitæ et morum ratione habita. Totum hoc ab usu veterum alieno forsan nomine Phantasiam appellarem, quorum ut verum fatear, minus accurata in hoc genere videtur fuisse disciplina. Neque enim me fugit Phantasiam illam, de qua Rhetores loquuntur, minime omnia complecti quæ huic

voci subjicere velim. Sed in nova re ea semper danda est venia, ut nova fingantur nomina, aut vetera saltem ad nostros usus accommodentur.

Hujus autem facultatis cum sit varia ac multiplex natura, tum haud incommode in duas partes dividi potest: alteram, quasi per se inertem sed imagines extrinsecus illatas avide arripientem; alteram quæ vi propria ac vigore prædita captat similitudines rerum, atque his, præsertim si novæ aut inopinatæ occurrant, mirifice tenetur; quæ infinitæ illi imaginum sylvæ qua repletur mens dominatur, quæ totas minutatim resolvit formas, elementa rerum divellit, varie conjungit, versat, fingit, pro arbitrio disponit: unde insolitæ tandem et prodigiosæ menti obversantur species, alii terrarum ac cœli tractus, alius naturæ color.

Huic scilicet animæ parti injecta sunt cœlestis illius flammæ semina, quæ tactu ardescunt, et terreni corporis claustra pigramque hanc molem cui subjicimur perrumpentia sursum feruntur. Hinc speciosa illa quæ promunt Poetæ miracula: hinc animæ impatientes moræ nisus: hinc mentis ille gratissimus error, qui feliciora semper quam fert veritas optat, et optatis fruitur.

> Devenere locos lætos, et amœna vireta
> Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
> Largior hic campos æther, et lumine vestit
> Purpureo; Solemque suum, sua sidera norunt.

Aut quid in hoc genere quam illud Horatii præstantius?

> Auditis? An me ludit amabilis
> Insania? Audire, et videor pios
> Errare per lucos, amœnæ
> Quos et aquæ subeunt et auræ.

Hanc igitur facultatem impigram, mobilem, curiosam, suo motu atque exercitatione gaudentem, Poetam quasi peculiarem sibi provinciam suscipere oportet; neque ulli dandus est hujus nominis honor, qui eam inertem aut sopitam aut frigidam dimittat.

Restat jam ut quartum illum animi commonstremus sensum, a cæteris omnino, ut mihi videtur, genere diversum, sed tamen iis arcta quadam necessitudine conjunctum; nempe, qui in omnibus et dictis et factis id semper cernit probatque quod deceat; qui in omni opere, ordinem, modum, convenientiam partium requirit; quo denique venustatem ac pulchritudinem judicamus, non eam dico quæ singulis in conceptibus aut imaginibus elucet, sed quæ toto corpore atque habitu diffunditur. Hoc illud fuit, cui maximum esse diximus cum virtute commercium. Neque enim absolutam quis potest honesti speciem animo complecti, nisi insit hic decori de quo loquimur sensus, neque hunc diu in perpendendis artibus exercitatum habere, quin eum sensim ad vitam et mores etiam moderandos transferat.

Hujus autem partis ratio videtur latissime patere. Namque in toto opere informando præcipue spectat, ut perpetuus quidam servetur tenor; ut partes apte inter se cohæreant, utque ex iis bene confletur totum: ut alia in umbram et recessum rejiciantur, alia exstent et emineant; ut sibi constent in consiliis dictisque personæ; ut secundum Nemeseos leges res eveniat. Tum in stylo ornatuque operis moderando ejusdem summa est auctoritas. Censoris enim vicem gerens id semper cavet nihil ut desit, nihil redundet,

nihil fœdum aut vile aut putidum menti occurrat; præsertim vero ne cui libidini aut vitio morigerari videamur: qua in re si quid deliquerit Poeta, dicam iterum quod nunquam profiteri recusabo, non minus ab eo contra artis suæ leges quam in virtutem et bonos mores peccatum fore.

Exposui breviter, ut potui, Academici, quæ ad summam totius argumenti pertinere videbantur. Quæ si fuerint aperte demonstrata, facile ex iis tota hujus institutionis ratio colligetur.

Posito enim, delectationem animi proprium esse Poesi finem, deinde hanc duplicem esse monstravimus, unam quæ ex re, alteram quæ ex verbis numeroque nascatur. Ea vero quæ re constaret quadrifariam est divisa; prout oriri videbatur aut ex *Imitatione*, aut ex *Affectibus*, aut ex ista animi facultate quam *Phantasiam* diximus, aut denique ex illo pulchri et decori sensu, cui ne nomen desit, eadem qua antea libertate usi, *Judicium* appellemus.

Ex his autem partibus propositum est quamque suo loco deinceps tractare; et quantum in me erit, singularum naturam, veterum insuper Poetarum carminibus illustratam, accuratius expedire.

Quod si quis totam hanc quam explicui rationem ideo imperfectam esse judicet, quod in salibus facetiisque ne verbum quidem posuerim, tametsi satis constet poemata legentibus non minimam ex his interdum voluptatem percipi, sciat profecto istam rem me non imprudenter reliquisse intactam. Etenim cum illud in animo semper habui, ut optimam Poeseos formam proponerem juventuti, qua in forma adeo non desiderantur facetiæ ut nullus omnino iis sit locus;

tum aliqua porro mihi in mentem subiit opinio, totum hoc caput, certe quantum ad risum excutiendum pertinet, prorsus a Poetica arte, tanquam rem genere diversam, esse distinguendum. Verum hæc quo modo se habeant, alio fortasse loco videndum erit.

PARS PRIMA

SIVE

DE IMITATIONE.

PRÆLECTIO TERTIA.

Cur Ars Poetica Imitatrix *dicatur. Expenduntur opiniones Aristotelis, Platonis, Scaligeri. Vox* Imitatio *multiplici sensu accipitur.* 1mo. *Ad verborum sonum refertur:* 2do. *Ad versus structuram et dictionis colorem.* 3tio. *Ad rerum ipsarum descriptionem: quæ vera est imitatio Poetica.*

QUOD in plerisque artibus tractandis maximi incommodi loco posuere doctissimi viri, ut vocabulis aut laxe utantur homines, aut varias et diversas sententias eidem voci subjiciant; id in Critica arte eo frequentius evenire solet, propterea quod res in disputationem veniunt reconditæ plerumque ac subtilioris doctrinæ, quæ porro ut ab oculorum et sensuum judicio longe sunt remotæ, ita fixis certisque terminis vix includi posse videntur. Quare nullis fere ab initio constitutis elementis, et plurima ad affectuum pariter ac rationis arbitrium referentes, principia artis homines pro suo quisque captu intelligunt, et nomine servato rem fere accommodant ad ingenium aut voluntatem suam.

Quid enim (ut ab infinita quæstione discedamus, et in singulo exemplo rem totam intueamur) quid magis apud omnes consensum est, quam Poeticam Artem maxima ex parte Imitatione contineri? De nomine mira est apud omnes concordia, de re non minima etiam inter doctos controversia. Quorum de opinionibus pauca prius disserenda sunt, quo facilius ad integram et accuratam in hoc genere disciplinam proficiscamur.

Sunt qui in humanis moribus aut actionibus describendis Poeticam Imitationem omnem versari existimant; quem in numerum referendus est acerrimus ille Philosophiæ omniumque artium judex Aristoteles, qui etiam Poesim, nisi quæ Imitatione constet, ullam omnino esse negat. Ab hoc, verbo magis quam re dissentiens Plato statuit, poemata quædam imitando quædam narrando confici, nonnulla etiam, sicut Epopœiam, uti utrisque modis. Quibus ex locis inter se collatis intelligitur verbum hoc *Imitationem* liberiori sensu ab Aristotele esse usitatum, qui et narratione ait Poetas aliquando imitari; cum *narrationem* (quam ἀπαγγελίαν vocat) Plato prorsus a μιμήσει distinguat; quæ ut vere efficiatur ipsæ coram necesse est inducantur personæ, et quasi agatur res, non alieno ore nuntietur. Quamvis autem de vi vocabulorum discrepent, utrumque tamen in actione aut moribus humanis imitationem ponere satis constat: nam quod hic in tertio Reipublicæ suæ disputat de Poeta diversas omnium generum res imitante, hinnientes equos, boves mugientes, fragorem et murmur fluviorum aut maris fremitum, novo certe atque alieno sensu hac voce utitur, de quo mox dicendum erit.

Jam, quum summorum Philosophorum auctori-

tate tota fere tenebatur antiquitas, tamen imperium illorum non est veritus detrectare doctissimus vir Scaliger; qui suo more stomachatur Poeticam artem mancam quasi et circumcisam propriis finibus excludi, si eam imitatione sola contineri statuatur. Sic enim, ait, non injuria commotus, multa carminum essent genera, quorum nullum hoc in censu reponerentur, Lyrica, Scolia, Elegiæ, Hymni, alia in quibus nulla exstat imitatio, sed enarratio tantum aut explicatio conceptuum eorum qui ex ipso oriuntur ingenio canentis. Quam in sententiam complura homo copiosus locutus, statuit tandem Imitandi munus neque detrahendum esse Poetis, neque iis solis esse tribuendum; quippe ad omnem artem quæ oratione pro instrumento utatur imitationem pertinere; neque minus Oratorem aut Historicum hoc munere fungi quam Poetam. Rerum enim imagines esse verba. Quamobrem, ut vera Poesis constituatur, aliis opus esse adjumentis, ex aliis quoque fontibus hauriendum: neque satis esse ut hominum exponantur consilia, sermones, fortunæ, nisi et affectus moveantur, nisi mens fervidis impellatur conceptibus, nisi imaginibus delectetur, atque omni generosæ voluptatis apparatu mulceatur.

Quæ omnia summi viri præcepta etsi vehementer probem, illud tamen desidero, quod præcipue in hac parte quærendum videtur, quanam scilicet de causa *Ars Imitatrix* dicta sit Poesis, et quemadmodum ejus vis posita esse Imitatione recte dicatur.

Alii aliter hac de re censuerunt, quorum opiniones singulas persequi et longum sane esset et laboriosum. At quoniam neque ab ullo veterum, quantum scio, de hac quæstione accurate est disputatum, neque recen-

tiorum opiniones bene inter se conveniunt, idcirco universam rem perspicua oratione tractare melius judicavi, et quæ mea ipsius sit de Poetica Imitatione sententia, quot sint ejus genera, quid in quoque genere probandum aut fugiendum aut cavendum putem justo ordine explicare.

Primum igitur est genus, veteribus haudquaquam ignotum, a nostris autem hominibus vulgo celebratum, quod ipso orationis sono efficitur. Ea est enim, sicut aiunt, linguarum ratio, ut rerum naturam sæpissime vocum similitudine imitentur: sic fulminum et tempestatum horrida confragosis asperisque verbis significari, modos cantusque molles lenibus liquidisque efferri—alios denique sonos propriis consentaneisque vocibus utplurimum indicari posse, ex ipsa oris et linguæ confirmatione ad hanc similitudinem confictis: quarum si delectum rite habeat Poeta, mirum est, uti perhibent, quantum valeant ad imagines rerum in animo excitandas, et quanta percipiatur ex hac imitationis specie voluptas. Neque exemplorum copia iis deest, ex optimis scriptoribus desumpta, quibus hæc ita se habere commonstrare pergant. Quale est illud Virgilii,

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum,

quod volunt frequentes in putri gleba ungularum ictus ipso versus sonitu referre. Sicut et hoc salientem in tegulis grandinem,

Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

Aut etiam illustriore illo utuntur, utpote quod audientium aures stridulo et discordi sono dilaceret,

Stridenti miserum stipula disperdere carmen.

Tum Ovidianum illud adfertur, quasi ranarum vocem exprimat,

Quamvis sint *sub aqua, sub aqua* maledicere tentant.
MET. VI. 376.

Aut Homeri carmen,

Τριχθά τε καὶ τετραχθὰ διέσχισεν ἶς ἀνέμοιο.
OD. I. 71.

Nolo plura hujusmodi exempla attexere, quia frivolum hoc imitandi genus inter Criticorum commenta fere totum habendum esse censeo, utpote a vera ac generosa Artis ratione penitus abhorrens. Quo etiam vix mihi persuadere possum, ut credam Platonem rem seriam agere, ubi inter Poetæ munera recenset, quod non modo grandiora naturæ miracula, tonitruum fragorem, ventorum atque oceani tumultus, verum et axium, rotarum, tibiarum reliquorumque instrumentorum strepitus, etiam canum pecudumque voces imitari possit. Quas quicunque ineptias aucupentur, eos profecto nemo sanus est, ut opinor, qui ex divini viri republica quam longissime exulare ægre ferret. Profecto ei, qui ad has artes confugeret, cætera admodum deesse crederem : ut si quis in narrando rem omnem gestu atque ore exponere conaretur, nec quidquam proferret nisi quod flexu corporis, aut capitis et membrorum motu sequeretur, eum eloquentiæ inopiam comœdi artificiis compensare dicerem, et mimum agere non oratorem.

Neque sane in hoc lubenter lites moveam, quamvis multa sint quæ rem ipsam in dubio ponant, utrum scilicet a vocum sono rei conceptus in mente pariatur, an solito verborum sensu repente impulsa

mens hanc vim a sensu vocis ad sonum transferat. Quippe ita sunt colligati inter se conceptus ac voces, ut uter in animo prior exstiterit non facile dignosci possit, et quod usu tantum est conjunctum, id natura tandem cognatum videatur.

Lubrica sane res est, et quæ minime hoc loco exagitari debet. Neque eam ante cætera sumendam duxissem, nisi ita invaluisset opinio venustatis ex hoc fonte deducendæ, ut quid sit in ea vitii juniores admonere voluerim; quo tandem impedimento jam sublato ad præstantiora quædam aditus fiet apertior.

Ne vero id temere damnare videar, quod multorum auctoritate comprobatur, non prætermittendum est genus quoddam imitandi a superiore illo plane diversum, licet ab imperitis plerumque pro uno habeantur; quod genus tantum abest ut vituperem, ut, sublato illo, maximam ex carminibus gratiam tolli judicarem. Nam quod optimi quidam Poeticæ rei præceptores diligenter monent, ut sonus et junctura verborum versuumque cursus ad rerum naturam accommodentur, longe aliud mihi agere videntur, quam ut frigidam istam commendent similitudinem de qua modo diximus, quæ si revera institueretur, profecto mihi risum potius moveret quam liberalem animi delectationem. Quippe alia plane res est sonos voce imitari, alia orationis tonum aut structuram ad rem de qua loquimur accommodare. Illud in strepitu tantum et clamore referendo locum habet, hoc tota poemata pervadere ac moderari videmus.

Nihil est enim fere in rerum natura cui, si voce efferatur, non aptior sit una quædam verborum species et forma quam cæteræ, quæ non tam arte ali-

qua quam naturali quodam aurium judicio cernitur. Nam aut grandia et terribilia animo concipimus, quæ vehementem postulant asperamque dictionem, aut contra lenia et tranquilla quæ remissum dicendi genus, aut læta quæ hilare et ornatum, aut solennia quæ grave, aut tristia quæ submissum et illætabile requirunt. Tum in verborum commissura, in rhythmo numeroque conficiendo, eadem rerum quæ tractantur habenda est ratio: quoniam ad cujusque rei imitationem versus quodammodo informari possunt. Aut enim sunt celeres, aut tardi, aut in frusta concisi, aut præfracti, aut molles, aut ægre videntur promoveri, aut crebro subsultare, aut sine more fluere ac vagari, quæ carminum varietates ut ad diversos rerum impetus motusque respondeant adeo est in promptu videre, ut vix hujusmodi exemplis res indigeat.

Neque id in corporibus tantummodo externisque cernitur: quin multo etiam magis affectus animi suum habent quisque motum, suum sonum, suum dictionis habitum et colorem, quo audientibus ultro, quasi similitudine quadam expressa, innotescant. Etenim quis est adeo natura tardus, qui non ex concitato genere dicendi iracundiam dignoscat, ex humili et interrupto mærorem, ex celeri et abundanti lætitiam, ex turbato rapidoque repentinam aliquam et tumultuosam formidinem?

Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum, juvat, aut impellit ad iram,
Aut ad humum mærore gravi deducit, et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.

Quinimo ex ipsis nominibus quæ variis dicendi modis imponere solemus, eam verbis inesse vim fa-

cile intelligitur, ut rerum proprietates ac præsertim motus possint quodammodo si non singula at certe conjuncta sono referre. Quid enim est causæ, cur hoc dicendi genus liquidum ac profluens, illud rapidum et præceps et actuosum, aliud lene et flexibile, aliud fractum, dissitum, divulsum appellemus, nisi quæ insunt in rebus ipsis et quæ his nominibus respondent, eadem aut iis simile quiddam in orationis genus incidere videamus? Quoniam omnis in hoc posita est nominum translatorum virtus, ut a re simili in aliam rem propter similitudinem transferantur.

Quare non immerito Vida doctissimus poeta illud inter exquisitiora artis munera ponit, ut hanc imitandi speciem carmina præ se ferant.

Multa adeo incumbunt doctis vigilanda Poetis.
Haud satis est illis utcunque claudere versum,
Et res verborum propria vi reddere claras:
Omnia sed numeris vocum *concordibus* aptant,
Atque sono quæcunque canunt *imitantur*, et apta
Verborum facie, et quæsito carminis ore.

VIDA, POET. III. 364.

Quod vero de altera illa meri sonitus imitatione dixi, ut quisque inops et veræ Poeseos expers fuerit, ita ambitiosius eam insequi et captare; contra, hanc optimum quemque colere ac tueri video. Infinita fere sunt Virgilii loca, quæ verborum delectu et cursu carminis rem non dico ignotam declarare possent, certe jam cognitam illustriorem reddunt. Pervulgata sunt illa de cursu quadrigarum, quibus quid magis velox et concitatum cogitari potest?

Nonne vides, quum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,

et mox,

Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras.

At contra, Cyclopes gravi et tardo motu æquis dimensum intervallis opus moliuntur,

Illi inter sese magna vi brachia tollunt:

quo etiam numero improbus ille Gigantum labor enuntiatur,

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam;

ubi Poetæ consilium ac potestatem nemo sanus non conspicatur.

Sexcentis pariter in locis id sedulo agit Virgilius ut versuum cursus rei narratæ respondeat.

Aggressi ferro circum, qua summa labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, *impulimusque. Ea lapsa repente ruinam*
Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit. ÆN. II. 463.

Ille inter navem Gyæ scopulosque sonantes
Radit iter lævum interior &c. ÆN. V. 169.

Labitur uncta vadis abies. ÆN. VIII. 91.

Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem. ÆN. IX. 728.

Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit: si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
GEOR. I. 201.

Quibus etiam adjungatur serpentis descriptio, frequentia literæ L notabilis.

Ille inter vestes et lævia pectora lapsus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem;
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
ÆN. VII. 349.

Neque illud interea in mentem cuiquam veniat, hæc acriorem quam par est curam desiderare, et liberum Poetæ ingenium his adstringi vinculis nec posse nec debere: quippe magna est in omnibus ac pene incredibilis vis consuetudinis et disciplinæ, quæ si in oratione deligenda rite adhibeatur, quemcunque in affectum inclinet mens tandem eodem ultro se flectet oratio, et aptissima quæque verba non quæsita atque ex latebris eruta, sed statim ac sponte sua nobis nec opinantibus occurrent. Quare minime verendum est ne sic restinguatur æstus ingenii aut attenuentur vires; quin potius hac ipsa ex re non parum adjumenti provenire arbitror, cum ad augendam conceptuum et phantasmatum vim, tum ad fervorem illum animi alendum, quo ad majus quodque opus impellitur Poeta. Quem autem unquam (ut hunc scrupulum semel eximam, quem ingeniosis quibusdam viris aliquando hærere cognovi) quem inquam ex nobilioribus Poetis conquestum esse accepimus, quod certa syllabarum mensura versus claudere cogeretur, aut fixis numeris modisque refrigerari ardorem et spiritum quasi coerceri senserit. Quod si severis metri legibus nihil hujusmodi effici videmus, cur jugum hoc laxius leviusque æquum est detrectare, quasi liberos gressus impediret, aut refringeret vires?

Diutius fortasse in his immoror quam fert instituti nostri ratio, quoniam accurata de hac re doctrina ad eam operis partem videtur pertinere, quæ in stylo numeroque carminum versabitur. Sed quia hæc carminum moderatio inter genera imitationis a plerisque habetur et falso a nonnullis conjuncta est cum altero illo genere quod prorsus repudiandum

puto, propterea eam hoc loco præterire nolui, etsi procul absit ab ea Imitatione quam præcipue quærimus. Nunc ad majora quædam et graviora transeamus.

Sunt igitur qui imprimis universum hoc naturæ corpus, quod oculis cernimus quodque animo concipere ac complecti valemus, non temere labentibus seculis ferri, sed certis constare elementis statuunt; quippe æternas rebus impositas esse leges, quibus omnia et humana et cœlestia contineantur. Hinc stabiles et perpetuas rerum exstare formas, leves illas quidem et a sensibus abstractas, quas neque nasci unquam aut interire volunt, neque mutationem aliquam aut defectus pati. In has autem incidere Poetæ mentem, dum huc illuc delata rapido volucrique cursu totam pervagatur naturæ faciem; has avide haurire, intus fovere, et tandem proprio vestitu et colore præditas effundere: hinc non fictam et mendacem exprimi sed vivam integramque rerum imaginem: hinc imitationem illam vere Poeticam nullis temporum, aut linguarum aut gentium finibus circumscriptam, sed ubique naturalem et necessariam, et quamdiu iisdem stabit natura legibus duraturam.

Multa sunt sane in hanc sententiam a gravissimis doctissimisque viris tradita, quibus, etsi ab iis re non multum differam, tamen in principiis artium eruendis uti nollem; quippe quæ ad divina illa Platonis somnia propius accedere videntur, et veritati splendidum potius circumdare amictum, quam ipsam simplicem ac nudam quærentibus monstrare. Quare, ut hæc fervidioribus ingeniis spatia percurrenda relinquamus, atque ipsi vestigia magis in tuto collocemus, formæ rerum de quibus loquuntur ad tria omnino

genera sunt referendæ, e quibus ducitur illa toties decantata Poetarum Imitatio.

Est enim aut in externis posita, iisque omnibus describendis quæ subjiciuntur sensibus, aut in humanis moribus, sententiis, affectibus exprimendis, aut denique ad exemplum vitæ totam fingendo fabulam occupatur, nectendo causas exitusque rerum, et personarum fortunas ac vices moderando.

Quorum de singulis cum mihi propositum habeam deinceps dicere, pauca jam de primo libet apponere, non quod argumentum locuples ac plenum hoc loco penitus absolvere sperem, tamen ut rationem quandam instituam eorum quæ posthac copiosius persequi velim.

Fuit hoc quidem semper Poeticæ arti honori habitum, quod vivas imagines animo depingat, et absentia quasi sub conspectu ponat, ea nimirum cujusque rei adjuncta menti objiciendo, quæ si res ipsa coram esset, cernerentur oculis. Quod licet idem quoque sit in reliquis sensibus, tamen ea quæ visu excipimus nescio quo pacto acrius ferire videntur, altiusque in mentem descendere, quam quæ auribus tactuique objiciuntur. Quamobrem, ut plerumque fit, in infirmiora valere nomen potentioris, ita totam hanc vim qua non modo visibilium sed rerum omnium simulacra efficiuntur *describere* et *depingere* appellamus.

Magnam itaque poetis cum pictoribus intercedere necessitudinem satis constat; quæ si rite intelligatur, non parum conferet ad hanc operis partem quam tractamus expediendam. Nempe ubi in externis versatur Poesis, eadem utrisque subjecta est materies, idem exemplar naturæ propositum, eadem fere justæ

ac peritæ imitationis laus. Hinc fit, ut quo solertius in his se exerceat Poeta, hoc pictorem eum præstantiorem dicere solemus: quo etiam nomine Homerum collaudat Lucianus, τὸν ἄριστον τῶν γραφέων[a] appellans, præcipue vero disciplinarum omnium sagacissimus investigator Cicero; cui tanta hæc videbatur summi Poetæ facultas, ut cæteris omnibus posthabitis vel potius omissis, postquam "Picturam ejus non Poe"sim" nos videre affirmaverit, in hæc tandem verba prorumpit: "Quæ regio, quæ ora, qui locus Græ"ciæ, quæ species ac forma pugnæ, quæ acies, quod "remigium, qui motus hominum, qui ferarum non "*ita expictus est*, ut quæ ipse non viderit, nos ut "videremus effecerit?" *Tusc.* v. 39.

Quoniam vero hoc in loco disputet, de cæcitatis incommodis, quæ totis viribus extenuare ac diluere conatur, est aliquid certe dandum ingenio oratoris, nimis, ut fit, ei quod in manibus est tribuenti. Neque sane crediderim Ciceronem hæc maximæ laudi Homero habuisse, quæ nihil affectuum, nihil morum, nihil, ut cum Aristotele loquar, aut ἠθικὸν aut διανοητικὸν in se continerent. Magnum procul dubio est, quod ejus carmina picturam non poesim appellat. Qua re satis ostendit descriptiones istas, sua quidem sententia, et pulcherrime esse confictas, et proxime ad naturam accedere: neque se tam teneri rerum ipsarum quas depingit venustate, quam eximiam artem Poetæ admirari.

Hæc autem vis quam ἐνάργειαν vocant, tametsi eam efficacem maxime et præclaram esse existimem et per totum poematis corpus tanquam sanguinem dif-

[a] Εἰκόνες· v. 2. p. 466. edit. Hemst.

fundi oportere, nihilo minus multas habet in se cautiones, quas qui non intelligunt, eos turpiter nonnunquam hærere ac labi video: dum bene pingendi, ut loquuntur, laudis cupidi, in alterius artis arbitrium suam transferunt, alienis student legibus, et quam partem cæteris obsequi et inservire oportet, eam summo studio consectantur, et ubique eminere ac dominari volunt.

Profecto Artes hæ duæ, de quibus loquimur, in plurimis certe similes ac cognatæ, in nonnullis dispari omnino sunt natura, et disciplina indigent penitus diversa. Neque enim ut Pictoris ita Poetæ sunt partes singula aperte distinguere, membra formamque explere, et justa mole ac mensura referre. Non patitur hanc operosam solicitudinem ipsa Poeseos natura: neque omnia isto modo elaborari aut oportet aut decet. Quin diversum quodammodo ad finem alter ab altero spectare, certe diversam ingredi videntur viam. Nempe Illi, quam maxime ad fidem naturæ expressa re, mentem imitatione delectare propositum est. Hic rem eo usque depingit, dum eam jam imperfectam arripiat mens, et suis ex copiis quod desit suppleat. Hic admoto quasi pabulo acuit provocatque animum, Ille saturatum dimittit. Tum, quod maximum est, etsi Pictori sua semper qualiscunque laus constabit, qui ad veritatem etiam in re vulgari ac vilissima appropinquaverit, Poetam contra, nihil fere nisi quod sua sponte aliquid feret gratiæ aut venustatis imitari decebit; et sæpissime fit, ut quod laudis studio ac curæ debeatur, id omne ingenio sit detrahendum.

Quibus causis permotus magnopere eos mirari soleo, qui in voluptatis illius naturam diligentius inqui-

rentes, quæ ex imitatione percipitur, præcipuam ejus partem ponunt in similitudine rerum intuenda. Sed nimis ampla jam inire spatia, et tempus vetat et patientiæ vestræ reverentia: neque ea quæ posthac fusius explicanda et plenioribus confirmanda exemplis proposui, hoc loco in arctum concludere aut maturius prælibare volo.

PRÆLECTIO QUARTA.

Rem quam imitetur scriptor sua sponte pulchram sumat. In descriptionibus errant poetæ si nimii sint et operosi. Pauca potius notanda quæ rei maxime sint propria; et quæ simplicem ejus imaginem menti objiciant.

JAMPRIDEM in expendenda Poeticæ Imitationis natura tam multi fuimus, ut paucissimis opus sit, quo ad pleniorem hujus loci tractationem progrediamur: et fortasse satis erit hæc modo vos breviter admonere; "Tria rerum posita esse genera quæ imitari "diximus Poetam; primo, Externa omnia; deinde, "Affectus, Mores, Sententias et Conceptus hominum; "tertio, vitæ fortunæque humanæ rationem."

Ex his autem partibus, ei quæ in externis versatur maximam esse cum pictura societatem: in nonnullis tamen longe esse ab ea diversam, et proprios quosdam fines habere, propriis gaudere legibus, quas multi non vident aut visis parum obtemperant. Accidit enim, nescio quo pacto, ut huic parti se addicant fere omnes qui Poetarum nomen affectant, et satis se Musis facturos arbitrantur, si aquas, si scopulos, si pecudes et amœna rura carmine numeroso strepant, et quæcunque in manibus habent belle depingant, justa partium et colorum et formarum ratione habita. Hi vero licet omnino mihi falli videntur, non eo tamen abreptus sum fastidio ut poeticam laudem prorsus

ab hac parte detraham, quæ modo docte exerceatur, maximam habet in se venustatem. Quin ita de tota re statuendum judico: quamvis vivas rerum imagines exhibere, et quasi picturas ob oculos audientium ponere sit cujusque Poetæ propria ac necessaria facultas; tamen altiora quædam appetere veram poesim, quibus hæc pars subjici et inservire debet; neque in carminibus tam dominæ auctoritatem præ se ferre, quam comitis aut pedissequæ munus obire. Dormiunt enim certe affectus, torpet imaginatio, nisi distincta quædam sint, et ad similitudinem naturæ colorata. Rursus, si nihil habeat scena in se quod moveat, nihil quod ad fabulam facit, nihil quo calor aut æstus ingenii incendatur, languida quædam res est et puerilis, licet optime sit depicta; et hujusmodi artifex non dico poetarum sede exulet, sed inter poetas imam teneat.

Interea quid in hoc genere sit Poeticæ proprium, quid maxime expetendum aut fugiendum quo perfectior fiat imitatio, videbimus.

Primo igitur rem sumendam censeo non omnino quotidianam ac vulgarem, sed quæ gratiæ aliquod aut sponte in se habet, aut ex fabula mutuatur. Non enim ut in Pictura sic in carmine quæcunque apte sint exposita, etiam vilissima, cum voluptate aliqua intuemur. In tabula, rusticus squalidus ac rudis, operi intentus, caballis atque agresti instrumento cinctus, modo omnia ad veritatis normam sint exacta, per se tenet sæpe spectantes, nulla fabulæ aut morum ope interposita. Immo, ea est imitationis vis ut ab iis quæ in natura præteriisset aliquis, floribus nempe aut animantibus etiam mortuis depictis aliquantulum delectemur. Quod si in his et hujus-

modi referendis totum poema versetur, quæ est tanta carminum suavitas, ut lectorem a fastidio vindicet aut somno? Quippe ubi ex operis forma hæc locum habeant necesse est, sicut in Georgicis et Pastoralibus, ne sic quidem optimos Poetas mera imitatione contineri videmus: usque adeo se ex hisce angustiis expedire avent, vagari liberius, et in affectuum aut phantasiæ regiones migrare.

Melius fortasse quid in hac parte velim ab exemplis aliquot intelligi poterit. Nemini, credo, qui Oppiani carmina de Venatione aut illa de Piscibus perlegerit, in mentem venit, descriptionibus istis de natura animantium aut fidem defuisse aut diligentiam. In feris præcipue, de quibus utpote magis notis facilius judicatur, speciem, colorem, formam, magnitudinem, habitus motusque membrorum, tum in præda capienda aut tuenda prole quæ sint cuique propria versu satis numeroso comptoque edocuit. Quis autem hoc ideo poesim appellat? Aut si appellat, quid quæso impedit quo minus Plinii quidam aut Aristotelis de Animantibus libri in metrum redacti pari titulo insigniantur? Quod si quæ pars in his carminibus præ cæteris arrideat, ut illa de Tigre ob amissos catulos furibunda, non id puto imitationi tribuendum, sed rei quæ tractatur naturæ, nobiliori sponte aut venustiori.

Unum hujus generis si apponam fortasse non injucundum fecero, in quo licet Gallinæ mores gestusque ad unguem exprimantur, dum conspecto accipitre pullos anxie tuetur, tamen ex re magis, quæ est ejusmodi ut cujusvis oculos arriperet, voluptatem percipi existimo, quam ex arte et ingenio scriptoris.

Πῶς δ' ὄρνις κατὰ δῶμα συνέστιος ἀνθρώποισιν·
Ἀρτιτόκος νεαροῖσι περισκαίρουσα νεοσσοῖς,
Κίρκον ὑπὲρ τέγεος κατεπάλμενον ἀθρήσασα,
Ὀξὺ μὲν ἔκλαγεν αἶψα, καὶ ἄνθορεν ὀξὺ λακοῦσα;
Αὐχένα δ' ὑψόσ' ἄειρεν ἐς ἠέρα γυρώσασα,
Καὶ πάσαις ἑκατέρθεν ἑαῖς ἔφριξεν ἐθείραις,
Καὶ πτερὰ πάντ' ἐχάλασσε ποτὶ χθόνα· τοὶ δ' ἄρα δειλοὶ
Τεῖχος ὑπ' εὐπτέρυγον πρυλέες τρίζουσι νεοσσοί.
ΚΥΝΗΓ. Γ. 118.

Quantum autem meram imitationem superet pulchra ac splendida imitari, ex comparatis hisce Virgilii locis facile cernitur, quibus in utrisque perfecta imitationis virtus, vis ac spiritus longe dispar. Notissima sunt illa de pecudum delectu.

Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo:
Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
GEORG. III. 51.

Ecquid unquam apertius aut magis enucleatum aut naturæ propius? At quoniam res humilis et vulgaris agitur, locum vix denuo legendum ducimus. Proposito, inquimus, poetæ bene convenit, neque omitti poterat; veniam potius porrigentes quam laudem. At quo sensu nos illa equi effigies mox percellit?

Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
GEORG. III. 75.

Consulto celebres quosdam et pulcherrimos versus

prætermitto, quibus inest ardor vere poeticus, et in iis me contineo qui formam equi præsertim exprimunt.

Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
Luxuriatque toris animosum pectus:

et post paulo,

Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina, cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.

Illud interea priusquam ex his discessum fuerit memorandum duxi, (quanquam ad aliam operis partem magis pertinere videatur,) nempe quo studio cæteri fere Poetæ omnia conantur ad oculos referre, et in pingendo nunquam se nimios esse putant, eodem divinum hunc Mantuanum ab externis ad intimos animi sensus transire, et summa ope niti ut fervidum alat ingenium, et ampliora quam quæ subjiciuntur oculis ineat spatia. Hinc imagine equi jam absoluta statim altius erigitur: Deos et Heroas, speciosa attentat antiquioris ævi argumenta, fabulas quidem illas, sed quæ in pectus influere et sensus mirifice delectare valent.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere Poetæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achillis.
Talis et ipse jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Jam vero ut in aliis quoque eandem rem persequamur, quanquam hominum effigie et actionibus humanis magis certe movemur, tamen in his ipsis brevior est illa atque imperfecta voluptas quæ ex imitatione sola oritur. Quid magis ad naturam accedit quam Catulliana illa fæminæ nentis figura?

Læva colum molli lana retinebat amictam:
Dextera tum leviter deducens fila supinis
Formabat digitis, tum prono in pollice torquens
Libratum tereti versabat turbine fusum:
Atque ita decerpens æquabat semper opus dens,
Laneaque aridulis hærebant morsa labellis,
Quæ prius in leni fuerant extantia filo,
Ante pedes autem candentis mollia lanæ
Vellera virgati custodibant calathisci.

CATULL. de Nupt. Pel. et Thet. l. 312.

Nihil hac effigie fieri aut fingi potest fidelius. Formam operis, opificis supellectilem, utriusque manus et digitorum motus, calathos ante pedes lana exstructos, omnia ad verum vitæ exemplar expressa cernimus. At jejuna nihilominus est tota res, et cui vix aditus in mentem patet, nisi ex argumento carminis repetatur, Parcam hic non mulierem adumbrari, Achillis ortum fatidico ore monstraturam. Quantam vero eidem imagini, vulgari licet, offundit gratiam Virgilius, adjectis modo paucis quæ in affectus blando gratoque introitu illabuntur!

Cum fœmina, primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,
Impositum cinerem et sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, et possit parvos educere natos.

ÆN. VIII. 408.

Pluribus, ut opinor, vix opus erit quo illud quasi principium institutionis nostræ ratum fiat; nisi res ipsa quam imitantur Poetæ aut in se pulchra sit, aut ἠθικὸν aliquod in se habeat, exiguam sane voluptatem ex similitudine etiam perfecta fluere. Quod si quis plura velit, poetarum locos adeat qui in materia humili versantur, sicuti sunt illi Georgicorum de Aratri

structura, de arborum insitione, plurimi item Homeri qui vilissimum quodque negotium, ignis suscitationem, pecudum curam, etiam coqui aut lanii opificium summa cum fide exprimunt. Quos vero ita perstringere visum est, non ut sanctissimi vatis auctoritatem imminuam, cujus excelsum ingenium et mentem illam diviniorem prope attonitus miror, sed ne in vitium aliquando minores trahat imperita magni ducis imitatio, cui non in omnibus ea laus convenit, ut

Quæ desperet tractata nitescere posse relinquat.

His autem de toto genere præmissis, ad alia transeamus, quæ præcepto aliquo indigere videntur. Illos enim poetas qui plurimum descriptioni student, cerni licet sæpissime, non inquam in vitium incurrere, id enim facimus omnes, sed, quod multò est turpius, vitia ipsa in deliciis habere. Primum igitur est in quo peccari solet, quod sollicita et laboriosa manu percurrant omnes rei quæ tractatur partes; atque ita demum se perfecisse opus putent, si nihil non manifesto expositum linquant. At quæ est illa etiam pictura, cujus non aliqua rejici et quasi abdi volumus?—in qua non aliquid delitescere juvat mente ipsa non oculis spectantium colligendum? Quod si in ista arte, ubi omnia posita sunt in conspectu, et nisi expleantur oculi jacet omnino mens, tamen offendimur diligentia nimis anxia, quanto intolerabiliores sunt ii qui, si locus aut actio quædam in poemate describitur, singula ex ordine recensent, et tanquam officiosi comites, nihil cerni posse in rebus existimant nisi quod ipsi digito monstrent!

Nemini cui in manibus est Statius, aut Claudianus, aut etiam Ovidius, deerunt exempla quæ in hanc

partem trahi possent. Nos unum aut alterum inspiciamus, in ea potissimum re quam semper affectant hujus ordinis Poetæ, amœni ruris descriptione.

Per octoginta versus in amici Villæ Surrentinæ laudibus occupatur Statius: pulchræ iis haud sane desunt imagines, sed numero distrahunt conturbantque animum, neque ita inter se coeunt ut unum quoddam et simplex efficiatur.

> Vix ordine longo
> Suffecere oculi: vix, dum per singula ducor,
> Suffecere gradus. Quæ rerum turba! locine
> Ingenium, an domini mirer prius? hæc domus ortus
> Aspicit, et Phœbi tenerum jubar; illa cadentem
> Detinet. STAT. SYLV. II. 2. 42.

et mox,

> Hæc pelagi clamore fremunt; hæc tecta sonoros
> Ignorant fluctus, terræque silentia malunt.
> . . . .
> Mons erat hic ubi plana vides. hæc lustra fuerunt,
> Quæ nunc tecta subis.

Quo etiam modo regionem omnem pererrat. Attamen ne sic quidem sibi videtur argumento aut amicitiæ suæ satis fecisse; media enim inter carmina in hæc prorumpit.

> Non mihi si cunctos Helicon indulgeat amnes,
> . . . .
> Innumeras valeam species, cultusque locorum
> Pieriis æquare modis.

Mihi profecto plus Musis debuisse visus esset si pauciora dinumerasset.

Pari fere licentia exsultat Claudianus, qui nunquam sibi magis placet, quam cum pictorem agit. Locus est in secundo de raptu Proserpinæ libro, qui

liber tamen ingenium magis poeticum quam cæteri fere omnes spirat. Hunc autem in modum post rosarum violarumque frigidam mentionem insistit.

Forma loci superat flores: curvata tumore
Parvo planities, et mollibus edita clivis
Creverat in collem: vivo de pumice fontes
Roscida mobilibus lambebant gramina rivis.
Sylvaque torrentes ramorum frigore soles
Temperat, et medio brumam sibi vindicat æstu.
Apta fretis abies, bellis accommoda cornus,
Quercus amica Jovi, tumulos tectura cupressus,
Ilex plena favis, venturi præscia laurus.
Fluctuat hic denso crispata cacumine buxus,
Hic ederæ serpunt, hic pampinus induit ulmos.

RAPT. PROSERP. II. 101.

Regio ipsa non invenuste depingeretur, nisi eadem culpa laborasset quam in Statio notavimus, ut rem eo melius depictam putet, quo plures ducat lineas. Neque elegantiæ laudem negaverim iis ubi buxum *fluctuare* et post paullo lacum *pallescere* ait. Cæteri poetæ lacus habent *dulces, gelidos, vivos, vitreos,* at qui propriam eorum speciem in prospectu ruris refert ante Claudianum novi [a] neminem.

Contra, in summi illius artificis opere frustra quæremus exempla quæ pariter lasciviunt in locorum specie referenda. Non sane quod illi defuit ingenii ubertas aut fluminum sylvarumque amor, qui quam fuerit in eo vehemens satis constat, sed quia veræ poeseos memor ad movendos aliorum affectus totum se composuit, non ad frivolam artis suæ ostentationem. Quicquid in hoc genere habet, virile est, et

[a] Habet hanc imaginem Statius quoque:
"Albentesque lacus." SYLV. I. 3. 65.

simplex, et verecundum, nec tamen lætitia ac lumine expers. Quanam in pictura clarius elucere poterat sinus ille Africanus, quam in his Virgilii?

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.

ÆN. I. 163.

Raro autem in hæc spatia excurrit Virgilius, uno fere contentus aut duobus versibus quo regionis formam exprimat. Nequeo tamen mihi temperare quin alterum vobis exemplum proferam, quod in suo genere mihi semper visum est egregium. Italiæ oram prætervectus Æneas jam rubente Aurora Tybris adit ostia,

Cum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno
Vorticibus rapidis, et multa flavus arena,
In mare prorumpit: variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.

ÆN. VII. 27.

Quantas hic haberemus nugas de variis arborum et volucrum forsan et florum generibus, de remigum motu et aquarum murmure, si Ovidio aut Claudiano eadem permissa res esset! At levi quasi adumbratione facta quam in Virgilio omnia subjecta sunt oculis! atque ita subjecta ut nequaquam fabulæ obliviscamur, sed Æneam ipsum leni et placido perfusum gaudio cernamus.

Flectere iter sociis, terræque advertere proras
Incipit, et lætus fluvio succedit opaco.

Eleganter item eandem rem interdum attigit Horatius, artem quasi dissimulans, et brevitatis studiosus.

Qua pinus ingens albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo. OD. II. 3. 9.

De Homero nollem in hac parte loqui, quoniam in regionis forma describenda, ejusmodi dico qualem sibi sumerent pictores, neque est frequens neque admodum felix: quanquam admirabilis illa vis animi qua viget semper, ut hæc vix desideremus efficit; et si quando in his versatur, longissime abest ab effœta illa exanimique rerum imitatione quam paulo ante diximus. Quinimo in eorum sententiam non invitus cedo, qui rura ac regiones cum venustate quadam in carminibus describere rem esse aiunt ante Augusti tempora pene ignotam—causam simul non ineptam adferentes, quod Pictores (quos Poetis fuisse duces volunt) tunc primum [b] in hoc genus pingendi suam impenderint operam.

Jam vero, ut unde egressi sumus revertamur, eadem fere in omnium externorum imitatione danda sunt præcepta, quæ valent in locorum descriptione.

Infinitus prope essem si plena exempla adferrem ex Ovidio, Lucano, aliisque quorum ingenio vix unquam frænum imposuit docta et castigata simplicitas. Meminerit modo, qui hæc cupiat, quam pueriliter in diluvio exspatietur Ovidius, quam incendium

[b] Vid. Plin. Hist. Nat. xxxv. 10.

illud a Phaetonte exortum ambitiose persequatur, singula singulis adjiciens, quæ adeo non vim addunt ut priora conturbent penitus et obruant.

Unum ex millibus adferam, ubi pro integra imagine dissitas tantum partes animo proponit, Æneæ navium in nymphas conversionem.

Robore mollito, lignoque in corpora verso,
In capitum faciem puppes mutantur aduncæ.
In digitos abeunt et crura natantia remi:
Quodque sinus fuerat latus est; mediisque carina
Subdita navigiis spinæ mutatur in usum.
Lina comæ molles, antennæ brachia fiunt.

OVID. MET. XIV. 549.

Quas habet ille ineptias de brachiis, coma, digitis, solito judicio præterit Virgilius, qui rem paucis absolvit.

Delphinumque modo demersis æquora rostris
Ima petunt. Hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.

ÆN. IX. 119.

Nota sunt in hoc genere Lucani vitia. Ovidio certe gravior est, et generosum magis sapit: sed poesim plane addidicit tanquam artificium quoddam, non divino munere delatum accepit. Singulas partes aliquando non infeliciter designat: hæret autem in his usque ad fastidium, et sicut cæteri qui in eo laborant suam ut fœcunditatem monstrent, mentem lectoris dimittit frigidam. Quot exiguas res ingerit in pugnam illam navalem in Tertio Pharsaliæ, haud sane vi quadam ingenii destitutam! Ista autem nimia sollicitudo a summa rerum avertit aciem, et ne aliquid desideretur confundit omnia.

Iterum in sexto ejusdem carminis, asperrimum in

propugnaculis certamen hac rerum enarratione conatur efficere perspicuum magis et terribilius.

Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, et valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque genasque
Succendit: strident oculis ardentibus ignes.

LUC. PHARS. VI. 174.

Prope ad hæc accedit Statii densissimæ pugnæ imago.

Exclusere diem telis, stant ferrea cœlo
Nubila, nec jaculis arctatus sufficit aër.
Hi pereunt missis, illi redeuntibus hastis:
Concurrunt per inane sudes, et mutua perdunt
Vulnera, concurrunt hastæ, stridentia fundæ
Saxa pluunt: volucres imitantur fulgura glandes
Et formidandæ non una morte sagittæ.

STAT. THEB. VIII. 412.

Facillime poterant plura hujusmodi ex utroque poemate congeri. Aut si quis *κακοζήλου* istius exemplar adhuc perfectius requirat, adeat tempestatem illam in quinto Pharsaliæ per centum versus deductam; ubi captat fere omnia Lucanus quæ nos fugienda ducimus.

Sin autem pulcherrima artis exempla in hoc genere imitationis quæramus, ex eo petenda sunt, quem (ut Scaligeri verbis utar) "unum censeo scivisse, "quid esset non ineptire." Unus profecto mihi videtur Virgilius satis perspectum habuisse, qui modus in descriptione sit servandus—quam diversæ penitus sint res *totum* dicere, et *omnia*—et quam sit animo gratum a dictis ad non dicta transire.

Sævissimæ illius tempestatis horror in primo Æneidos, quibus adjectis rebus augeri potuit? Eam autem dimidio breviore ambitu concludit, quam suas Ovidius et Lucanus. Rursus in castrorum a Turno oppugnatione, rem distincte et quasi particulatim exponit, sed ita tamen ut nusquam sit nimius, nusquam veritatis aut naturæ egrediatur fines. Cum prioribus illis in re non absimili conferat aliquis quæ sequuntur,

Dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ peste caret; tum pondere turris
Procubuit subito, et cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. ÆN. IX. 539.

Infinitum vero esset in his versari. Toto etenim poemate elucet illa virtus, ut quæcunque agantur (nihil autem fere est in vita hominum aut in rerum natura quod illic non agitur) pugnas, ludos, venationes, convivia, navigiorum cursus, incendium ac direptionem urbis, adeo manifeste et velut adstantes cernimus, ut nihil melius adjecto aliquo nihil non adempto fieret deterius.

Neque id semper subtilitate aliqua aut delicata ac suspensa manu adsequitur. Quin cæco quasi jactu manus, ducta una et altera linea, efficit sæpe quod alii summa nequeunt explere diligentia.

Sic in Clypei descriptione,

Hæc inter tumidi late maris *ibat* imago
Aurea. ÆN. VIII. 671.

Et in luctuosissima illa Trojæ expilatione, postquam vis Neoptolemi perrupit robora,

——— et ingentem lato dedit ore fenestram:
Apparet domus intus et atria longa patescunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatosque vident stantes in limine primo.
ÆN. II. 482.

Non enim ut in pictura ab oculis ad mentem itur, sed contra mente semel concita ante oculos visa est imago poni: quod tunc optime effectum erit, si repentino quodam impetu percellatur mens, et quasi tactu æthereo ingenii incendantur igniculi, quos intus sopitos tenemus omnes.

Quanto efficaciores sunt illæ divini vatis effigies, non difficili et laborioso partu editæ, sed quæ subito nisu tanquam ex cerebro Jovis emicant!

Illum indignanti similem, similemque minanti
Aspiceres. ÆN. VIII. 649.

Aut illud adhuc manifestius,

Te, Catilina, minaci
Pendentem scopulo furiarumque ora trementem.
ÆN. VIII. 668.

Aut qua partium distinctione res magis exstare ac protrudi potuit quam illa Nili effigies?

Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus, et *tota veste vocantem*
Cæruleum in gremium, latebrosaque flumina victos.
ÆN. VIII. 711.

Non omnibus certe rebus inest status ille ac præcipuus quidam, ut Græci vocant, χαρακτὴρ, quo semel arrepto statim apparent omnia. Complura sæpe adjuncta persequi oportet, sæpe adjicere aliena, et per ambages de industria factas quasi per vestibulum ad interiora adire.

Acri tamen judicio et multa arte opus est in hisce deligendis, cum non raro longe a vulgi opinione absunt ea quæ rei cujusque *maxime* sunt propria; et minus oculis occurrunt nonnunquam, quæ si exprimantur vim habent in commovendis sensibus præcipuam. Hujus autem capitis integram doctrinam, quum pateat latius quam ut his terminis includi queat, per se posthac sumendam judicavi.

PRÆLECTIO QUINTA.

Res copiose et particulatim enarrari interdum oportere: præsertim si ad magnum aliquod struatur via. Voluptatem tamen inde ortam parum ex Imitatione pendere. In Externorum Imitatione (excepto Virgilio) excellere non summos poetas, sed summis proximos.

PRÆCIPUO jam notato errore, qui complures poetas in descriptionibus male habet, ut nesciant quid sit satis, sicut de Protogene Apellem dixisse fertur, "manum eum de tabula non scire tollere," proximum est ut doceam quem ad modum memorabili illo præcepto uti oporteat, *nimiam nocere diligentiam.* Etenim longe a proposito aberat ut res singulatim enarrari et sua cuique apponi adjuncta ubique improbem, tanquam a Poesi omnino alienum. Frigide certe hoc potest fieri atque imperite, veluti in compluribus exemplis monstratum volui; ut neque manifestior fieret pictura, neque animus legendo concalesceret. At vero si caste et suo loco adhibeatur, maxima est ejus vis in concitandis sensibus, et mentem reddit lectoris intentam, alacrem, actuosam; ut non modo iis quæ in promptu sint tanquam præsentibus delectetur, verum et avide prospiciat atque exspectet futura.

Jam in ore omnium sunt illa Homeri de Achille arma divinitus sibi delata induente. Quanto apparatu, quali ac quam minuta rerum distinctione ad rabiem invicti herois, et prælium illud plusquam

mortale deducimur! Tanto scilicet in discrimine ipsa exercitûs armatura exponitur particulatim; adjectis etiam iis quæ in magno motu armatæ multitudinis nusquam non eveniunt.

Ὡς τότε ταρφειαὶ κόρυθες, λαμπρὸν γανόωσαι,
Νηῶν ἐκφορέοντο καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
Θώρηκές τε κραταιγύαλοι, καὶ μείλινα δοῦρα·
Αἴγλη δ' οὐρανὸν ἷκε, γέλασσε δὲ πᾶσα περὶ χθὼν
Χαλκοῦ ὑπὸ στεροπῆς, ὑπὸ δὲ κτύπος ὤρνυτο ποσσὶν
Ἀνδρῶν· ILIAD. T. 359.

Achillis autem ipsius terribilem formam, oculos, dentes, singulas armorum partes ex ordine indutas, dum quæ sequuntur legit, quis non sibi videtur intueri et quasi tremere futuri exspectatione? Locum integrum apponere quoniam per tempus non licet, ea tantum inspiciamus quæ præcipue ad rem præsentem faciunt.

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας·
Δεύτερον αὖ, θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν·
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον· αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε, στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠΰτε μήνης.
ILIAD. T. 369.

Tum galeam, cristam minacem, hastam quoque paternam ex theca propria manu sumptam similiter recenset, et horrenda viri imagine adumbrata in armis decurrentis, comitum etiam, equos ad currum jungentium, singulos gestus persequitur.

Ἵππους δ' Αὐτομέδων τε καὶ Ἄλκιμος ἀμφιέποντες
Ζεύγνυσαν, ἀμφὶ δὲ καλὰ λέπαδν' ἕσαν· ἐν δὲ χαλινοὺς
Γαμφηλῇσ' ἔβαλον, κατὰ δ' ἡνία τεῖναν ὀπίσσω
Κολλητὸν ποτὶ δίφρον· ὁ δ' ἄρ' μάστιγα φαεινὴν

Χειρὶ λαβὼν ἀραρυῖαν, ἐφ' ἵπποιϊν ἀνόρουσεν
Αὐτομέδων· ὄπιθεν δὲ κορυσσόμενος βῆ 'Αχιλλεὺς
Τεύχεσι παμφαίνων, ὥστ' ἠλέκτωρ ὑπερίων.

ILIAD. T. 392.

Quod si quis voluptatem exinde oriri arbitretur, quia picturam hic optime elaboratam intueatur, et singulas partes naturæ convenientes agnoscat, magnopere eum falli existimo. Major quippe et acrior hic erigitur sensus, quam qui sola imitatione concitari possit, cujus, ut ante dictum est, lenior quædam est voluptas et tranquillior. Neque enim nisi impendente magna aliqua re, hæc singulorum distinctio propriam vim habet. Quando autem ad exspectationem quandam provocanda est mens, aut ad magnitudinem adventantis rei digne concipiendam, docet ipsa natura ut hæc comminiscamur artificia, et quasi signis quibusdam ingruentem hyemem commonstremus. Nonne etiam in vulgi circulis et congressionibus videmus eos qui facinus aliquod insigne aut portentum narrant, ut rem præcipuam callide velent, ut moras nectant, ut eventum distineant, ut singula vel minima prius recenseant quam ad interiora rei progrediantur? Neque id auditorum impendio faciunt; quin hoc ipso multo intentiores omnium animi fiunt et erectiores.

Mille ex Virgilio loca adferri possent, quæ, ut cætera, ita hoc optime sensisse summum poetam docent. Æneæ legatos non nisi interjecta mora ac veluti per vestibulum ad gravissimum regem Latinum introducit.

Ille inter tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,

Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum sylvis, et relligione parentum.
ÆN. VII. 168.

Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro, Italusque, paterque Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imagine falcem;
Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque rostra carinis.
Ibid. 177.

Tali intus templo Divum, patriaque Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit.

Quas vero non struit ambages, quo ad luctuosam illud Trojæ excidium tarde et pedetentim accedamus!

Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis,
Accingunt omnes operi: pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, et stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros,
Fœta armis: pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
ÆN. II. 234.

Quo etiam modo Sinonem facit loquentem,

Jamque dies infanda aderat; mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ;
ÆN. II. 132.

hujusce artificii vim duplici argumento confirmans, cum hæc callido nequissimoque simulatori tribuit.

Tanta quidem est in singulis enarrandis gratia ac tanta vis, modo in re grandi aut magnifica fiat, ut

nequaquam hoc facere solis in usu sit Poetis, sed ne tum quidem a prosa oratione, gravissimis auctoribus, alienum habeatur. Quas laudes a Longino tulerit celeberrimus Demosthenis locus de Elateæ occupatione nemo nescit; qui locus tamen fere in hoc solo vertitur. At, ne forte quis hoc inter rhetoricæ pigmenta referat, etiam in Thucydide (cujus brevitas fere in proverbium abiit) nonnulla sunt quæ similiter in hanc libertatem excurrunt. Quod jam princeps in hoc genere mihi in mentem venit, est de classe in Siciliam Athenis profectura. Postquam enim satis copiose dinumerasset quæ in navibus, copiis, commeatu, cæterisque comparandis insumpta essent, quo rem non exiguam agi significaret, hæc insuper adjungit, quorum nulla plane est virtus nisi ut erectos intentosque lectorum animos reddant.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆες πλήρεις ἦσαν, καὶ ἐσέκειτο πάντα ἤδη ὅσα ἔχοντες ἔμελλον ἀνάξεσθαι, τῇ μὲν σάλπιγγι σιωπὴ ὑπεσημάνθη, εὐχὰς δὲ τὰς νομιζομένας πρὸ τῆς ἀναγωγῆς, οὐ κατὰ ναῦν ἑκάστην, ξύμπαντες δὲ ὑπὸ κήρυκος ἐποιοῦντο· κρατῆράς τε κεράσαντες παρ᾽ ἅπαν τὸ στράτευμα, καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἵ τε ἐπιβάται καὶ οἱ ἄρχοντες σπένδοντες. ξυνεπεύχοντο δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ὁ ἐκ τῆς γῆς, τῶν τε πολιτῶν, καὶ εἴτις ἄλλος εὔνους παρῆν σφίσι. παιωνίσαντες δὲ, καὶ τελεώσαντες τὰς σπονδὰς, ἀνήγοντο.

THUCYD. VI. 32.

Paria quædam sunt in Xenophonte, casto, si quis alius, et simplici scriptore. Perlegat aliquis locum in Expeditione Cyri, ubi Regis exercitum jam adventare subitus occurrit nuntius Cyro, ipsi negligentius tum agenti agmen. Totæ narrationi mirabilis quidam spiritus ac lumen offunditur, ut numeris adjectis nequaquam ipsi Homero cederet.

Καὶ Κῦρός τε καταπηδήσας ἐκ τοῦ ἅρματος τὸν θώρακα ἐνέδυ, καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ παλτὰ εἰς χεῖρας ἔλαβε, τοῖς τε ἄλλοις

πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίζεσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. XEN. ANAB. I. 8. 3.

Hostium autem conspectus paullatim subeuntium, et magis magisque se in oculos aperientium terribili ἐναργείᾳ depingitur.

Καὶ ἤδη τε ἦν μέσον ἡμέρας, καὶ οὔπω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι. ἡνίκα δὲ δείλη ἐγένετο, ἐφάνη κονιορτὸς, ὥσπερ νεφέλη λευκὴ, χρόνῳ δὲ οὐ συχνῷ ὕστερον, ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολύ. ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγίγνοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἤστραπτε, καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγίγνοντο.

XEN. ANAB. I. 8. 8.

Quantum distant hæc omnia quæ attulimus ab exili rerum descriptione et περιεργίᾳ ista quam in Statio, Ovidio et Claudiano notavimus, nemini, credo, non liquet. At distant tamen, non tam quod in his propius ad naturam res describitur, quam quia descriptio ipsa suo loco adhibetur, quia sensus erigit, quia naturæ humanæ convenit, quæ mirifice tali apparatu movetur, si quando sic ad ulteriora quædam itur et majora.

Quamobrem melius forsan instituto nostro consuluisse viderer, si quæ de his dicta sunt, jam præteriissem, ut quæ potius pertineant ad phantasiæ partes et commotæ mentis impetus, aut denique ad leges istas quibus tota poemata fingi ac dirigi oportet, quarum doctrinam postremo in loco tractandam judicavi. Neque profecto ita se rem habere negare possum. Sed utilitati, quam omnino sequor, cedat interdum necesse est instituti operis forma; neque aliter visum est perspicuam satis a me reddi posse doctrinam de Imitatione Poetica, nec scrupulos prorsus ex animis nonnullorum eximi, qui fortasse infimo in loco ea me habere putarent, quæ poeseos vim admodum sibi videntur augere, et vere augent.

Quinetiam ea est omnium poetices partium inter se conjunctio, ut penitus divelli, et per se quæque tractari nequeant: quantum poterit, hoc ita fieri curandum est: sed non est quod quis jure miretur, si diversæ aliquando in se invicem incurrant partes, cum et eo sæpe nos trahat argumenti cursus, et ratio ipsa postulet.

Jam vero, quæ ad perfectam Poeticæ descriptionis artem spectant, dicenda restant aliqua. Eam equidem artem, quantum in externis versatur, tametsi inter summa Poetæ munera referre nolui, elegantiæ tamen et suavitatis laudem sibi conciliare et facile patior, et hanc lubens ipse tribuo. Quod si ea mente ad veteres nos convertamus poetas, ut quibus hæc laus potissimum conveniat, seligamus, non levi inde etiam argumento probari posse opinor, æquam esse nostram de hac re sententiam. Etenim (ut a Virgilio discedamus, qui hic quoque palmam facile cæteris præripuit) neminem apud Latinos Claudiano anteferendum censeo. Proximum post hunc locum tenet Statius, nisi quis forte Ovidium malit, deinde Italicus, Lucanus, cæteri qui in hoc genus scribendi multam impenderunt operam. Post Latinos ne quis miretur me Græcos nominare. Quoniam (si Apollonium excipiamus) hujusmodi gloria, qualiscunque tandem fuerit, apud antiquiores Græcos est certe minor. Cedit etiam in hoc Theocritus. In nobilissimis poetis Æschylo et Pindaro frustra quæritur quod proprium picturæ ingenium sapit. Fit nonnunquam in Euripide et Sophocle, ut in hujus Antigone, in illius Polyxena et Alcestide moribunda: sed hoc rarius: atque etiam hic plus positum est in commovendis affectibus quam in rei imagine nitide

enucleanda. Quod vero audacius fortasse atque insolentius dictum videbitur, dicetur tamen—ipsi etiam Homero, quanquam intima ei patebant naturæ penetralia, et omnia cœli terræque spatia videtur unus complecti, tamen artem hanc externas res depingendi ab affectibus et moribus sejunctas, aut deesse ferme judico, aut ab eo contemptui haberi.

Reclamantem in hac parte cum antiquitatem omnem, tum præsertim Ciceronem me habere novi, cujus sunt illa de divino vate jampridem recitata, "Quæ species ac forma pugnæ, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus est, ut quæ ipse non viderit, nos ut videremus effecerit?" Tusc. v. 39.

Aliquid ex hoc præconio oratoris ingenio tribuendum esse jam ante dixi—nonnihil insuper dandum videtur ætatis istius ingenio, quæ ut vixdum hisce artibus florere ipsa cœperat, ita in admirationem veterum magis erat conversa. Sumptis autem exemplis aliquot, videamus utrum recentiores non versati fuerint in hoc genere felicius, si quidem id felicius habendum est, rem ita suis adjunctis distinguere, ut eam magis in propatulo ponas.

Plurima sunt Homeri loca quæ in re navali fuse explicanda immorantur; quando aut in mare deducitur navis, aut velis sive remigio per fluctus agitur, aut ad terram appellitur: e quibus vero omnibus vix unum aut alterum invenias, qui rem ita exponit ut picturam efficiat, nisi singulos motus gestusque corporis fideliter ac nudo sermone referre, id demum sit pictorem agere. Sic in quarto Odysseæ:

Νῆας μὲν πάμπρωτον ἐρύσσαμεν εἰς ἅλα δῖαν,
Ἐν δ᾽ ἱστοὺς τιθέμεσθα καὶ ἱστία νηυσὶν ἐΐσης·

Ἐν δὲ καὶ αὐτοὶ βάντες ἐπὶ κληῗσι κάθιζον,
Ἑξῆς δ' ἑζόμενοι πολιὴν ἅλα τύπτον ἐρετμοῖς. Od. Δ. 577.

Similiter in eodem libro,

Νῆα μὲν ἄρ πάμπρωτον ἁλὸς βένθοσδε ἔρυσσαν·
Ἐν δ' ἱστόν τ' ἐτίθεντο καὶ ἱστία νηΐ μελαίνῃ·
Ἠρτύναντο δ' ἐρετμὰ τροποῖς ἐν δερματίνοισι,
Πάντα κατὰ μοῖραν· ἀνὰ θ' ἱστία λεύκ' ἐπέτασσαν·
Τεύχεα δέ σφιν ἔνεικαν ὑπέρθυμοι θεράποντες·
Ὑψοῦ δ' ἐν νοτίῳ τήν γ' ὅρμισαν· ἐν δ' ἔβαν αὐτοί. Ib. 781.

Præter otiosa vocabula μελαίνῃ et λεύκα cætera meram narrationem non superant. Vix opus est ut plura hujusmodi congeram, cujus generis plerique vestrûm bene multa, ut opinor, memoria tenetis. Semel in duodecimo ejusdem poematis, cum eadem res agitur, dari videtur aliquid oculorum delectationi.

— οἱ δ' ἐπ' ἐρετμὰ
Ἑζόμενοι, ΛΕΥΚΑΙΝΟΝ ΥΔΩΡ ξεστῇς ἐλάτῃσιν. Od. M. 171.

Etiam illa Telemachi navigatio, quanquam in principiis magnarum rerum paulo liberius effundi solent poetæ, nullo tamen imaginum delectu commendatur oculis. Malum, vela, rudentes suo more recenset: tum

Ἔπρησεν δ' ἄνεμος μέσον ἱστίον·

ne sic quidem rem, ut ita dicam, oculis aperit: narrat tantum:—at quæ sequuntur

ἀμφὶ δὲ κῦμα
Στείρῃ πορφύρεον μεγάλ' ἴαχε, νηὸς ἰούσης·

tametsi in minutiora quædam et adjuncta descendant, tamen ad aures non minus quam ad oculos referuntur.

Nunc autem, ut eandem rem in cæteris persequamur, imprimis ab Apollonio est ordiendum. Egregia

est illius descriptio, qua Navem Argo ædificatam jam et omni instrumento ornatam in mare deducentes heroas fingit. Stratis igitur phalangis, per quas navis feratur in aquam lapsura, et fune utrinque ad latera navis affixo, hunc in modum insistit.

Ὕψι δ' ἄρ' ἔνθα καὶ ἔνθα μεταστρέψαντες ἐρετμὰ
Πηχυῖον προὔχοντα περὶ σκαλμοῖσιν ἔδησαν.
Τῶν δ' ἐναμοιβαδὶς αὐτοὶ ἐνέσταθεν ἀμφοτέρωθεν,
Στέρνα θ' ὁμοῦ καὶ χεῖρας ἐπήλασαν· ἐν δ' ἄρα Τῖφυς
Βήσαθ', ἵν' ὀτρύνειε νέους κατὰ καιρὸν ἐρύσσαι.
Κεκλόμενος δ' ἤϋσε μάλα μέγα· τοὶ δὲ παρᾶσσον
Ὧ κράτεϊ βρίσαντε μιῇ στυφέλιξαν ἐρωῇ
Νειόθεν ἐξ ἕδρης, ἐπὶ δ' ἐῤῥώσαντο πόδεσσιν
Προπροβιαζόμενοι· ἡ δ' ἕσπετο Πηλιὰς Ἀργὼ
Ῥίμφα μάλ'· οἱ δ' ἑκάτερθεν ἐπίαχον ἀΐσσοντες.
ARG. I. 378.

Quot ille habet non sparsas dissitasque imagines, sed ita conspirantes inter se atque in unum coeuntes, ut statim in tabulam pictoris transferri possent! Navem rursus in altum provectam et remorum impetu per fluctus propulsam eodem modo prosequitur, non singula singulis ex ordine adjiciens, sed delectu habito, rem iis distinguens luminibus quæ ut rem coram agi videatur efficiunt, quæque, si ageretur, spectantium oculos præcipue tenerent.

Ὡς οἱ ὑπ' Ὀρφῆος κιθάρῃ πέπληγον ἐρετμοῖς
Πόντου λάβρον ὕδωρ· ἐπὶ δὲ ῥόθια κλύζοντο·
Ἀφρῷ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα κελαινὴ κήκιεν ἅλμη,
Δεινὸν μορμύρουσα ἐρισθενέων μένει ἀνδρῶν.
Στράπτε δ' ὑπ' ἠελίῳ φλογὶ εἴκελα, νηὸς ἰούσης,
Τεύχεα· μακραὶ δ' αἰὲν ἐλευκαίνοντο κέλευθοι,
Ἀτραπὸς ὣς χλοεροῖο διειδομένη πεδίοιο. ARG. I. 540.

Ab hujus loci spiritu ac colore illo de quo nunc

præsertim agitur, longe abest Valerius, quem tamen in cæteris ducem suum æquis fere passibus sequi dixerim. Sed ex minoribus poetis petenda sunt exempla quæ rem accurate expediunt—certe quæ id impense student, ut imagines quasdam nobis tanquam spectantibus objiciant. Quale est illud Italici,

> Jamque adeo egressi steterant in litore primo,
> Et promota ratis, *pendentibus arbore nautis,*
> *Aptabat sensim pulsanti carbasa vento.*
>
> SIL. ITAL. III. 128.

Eadem fere res adhuc venustius a Lucano aperitur!

> Sidera prima poli Phœbo labente sub undas
> Exierant, et luna suas jam fecerat umbras:
> Cum pariter solvere rates, totosque rudentes
> Laxavere sinus: et flexo navita cornu
> Obliquat lævo pede carbasa, summaque pandens
> Suppara velorum perituras colligit auras.
> Ut primum levior propellere lintea ventus
> Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo
> In mediam cecidere ratem: terraque relicta
> Non valet ipsa sequi puppes, quæ vexerat aura.
>
> LUCAN. V. 424.

Nihil autem habet Homerus quæ remigum motus tanquam spectaculum prætendunt, ut illa Italici;

> At, patulo surgens jam dudum ex æquore, late
> Nauticus implebat resonantia litora clamor,
> Et, *simul adductis percussa ad pectora tonsis,*
> Centeno fractus spumabat verbere pontus.
>
> SIL. ITAL. II. 487.

Quis vero lintrem non subsultare cernit dum ista perlegit?

> Quanta est vis agili per cærula summa Liburnæ,
> Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonsæ

Percussere fretum, ventis fugit ocior, et se,
Quam longa est, uno remorum præterit ictu.
SIL. XIII. 240.

Hoc idem in compluribus aliis pariter obtinere facillimo negotio monstrari posset. Arma ac vestitus sigillatim percensere solenne est Homero: raro tamen eo hoc facit consilio, ut diversæ partes in unum quiddam apte coalescant, et figura quasi adumbrata permulceant animum. Fit enim plerumque, sicuti supra monstravimus, quando adaugere vult exspectationem, aut sensus animi affectusque commovere.

Hac mente interdum terribili nos imagine minacis galeæ percellit;

—δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν. ILIAD. Γ. 337.

aut clypei fulgorem magnifice effert,

Τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠΰτε μήνης. T. 374.

quo sublimiores fierent nostri de principe bellatore conceptus. Quam vero penitus diversam rem agit Claudianus, cum armatas Stilichonis acies his versibus depingit!

Hic ultrix acies ornatu fulgida Martis
Explicuit cuneos: pedites in parte sinistra
Consistunt: equites illic poscentia cursum
Ora reluctantur pressis sedare lupatis.
Hic alii sævum cristato vertice nutant,
Et tremulos humeris gaudent vibrare colores,
Quos operit formatque chalybs: conjuncta per artem
Flexilis inductis animatur lamina membris,
Horribilis visu: credas simulachra moveri
Ferrea, cognatoque viros spirare metallo.
Par vestitus equis: ferrata fronte minantur,
Ferratosque levant securi vulneris armos,
Diviso stat quisque loco: metuenda voluptas

Cernenti pulcherque timor; spirisque remissis
Mansuescunt varii vento cessante dracones.

CLAUD. RUF. II. 351.

Vix quenquam id credo fugere, quam omnia in conspectu ponat, quam in hoc fere totus laboret, ut res veræ vivæque exprimantur—non ut ardorem animi excitet, sed quæ ductis lineis pictor efficeret, eadem ut verbis distincta reddat.

Sunt profecto qui vividas mirantur ferarum descriptiones quas carminibus suis Homerus inseruit: neque injuria: quoniam tunc materia utitur nobili, quæ et rem plerumque illustrat pulcherrime, et lectorem imaginibus novis reficit, et non raro ad naturæ similitudinem proxime accedit. Quod si in certamen artis veniant, cedant opinor recentioribus quibusdam, quibus etsi ingenio suo interdum nimis indulgeant, inest tamen proprius nitor atque elegantia, et singularis quædam in externis depingendis felicitas. Leonem *ille* habet (ut exemplo utamur) sævientem ira, venatoribus undique septum, aut prædæ inhiantem —*hi* feræ effigiem adumbrant, singulos monstrant gestus, diducunt rictus, dentes aperiunt, jubam quassant—aut denique aliqua addunt foris petita, quæ nihil ad rem faciunt, nisi ut picturam reddant plenam et absolutam.

Quem ad modum Italicus,

Illa pererrat
Desertas victrix valles, jamque ora reducto
Paullatim nudat rictu, ut præsentia mandens
Corpora, et immani stragem meditatur hiatu.

PUNIC. IV. 334.

Et rursus de tigre vulnerata:

—ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, projectaque corpus

Luctatur morti, et languentem pandit hiatum
In vanos morsus, nec sufficientibus iræ
Ictibus, extrema lambit venabula lingua.
PUNIC. X. 295.

Optimus est in eadem re Lucanus,

Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa,
Cum jaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
LUCAN. VI. 220.

Quibus adjungi potest Statius nemini priorum secundus,

Qualis ubi audito venantum murmure tigris
Horruit in maculas, somnosque excussit inertes;
Bella cupit, laxatque genas, et temperat ungues;
Mox ruit in turmas, natisque alimenta cruentis
Spirantem fert ore virum. THEB. II. 128.

Habet effigiem pari arte effictam Claudianus,

Ille, velut stabuli decus armentique juvencam
Cum leo possedit, nudataque viscera fodit
Unguibus, et rabiem totos exegit in armos,
Stat crassa turpis sanie, nodosque jubarum
Excutit, et viles pastorum despicit iras.
RAPT. PROS. II. 209.

Nihil autem propius ad picturam accedit quam comparatio illa feræ, pleno theatro in arenam missæ.

Ut fera, quæ montes nuper dimisit avitos,
Altorumque exul nemorum damnatur arenæ
Muneribus, commota ruit, vir murmure contra
Hortatur, nixusque genu venabula tendit.
Illa pavet strepitus, cuneosque erecta theatri
Respicit, et tanti miratur sibila vulgi.
CLAUD. RUF. II. 394.

Plurimis hoc adhuc comprobarem, nisi in re aperta vererer, ne sim nimius. Quoniam tamen rem, ut mihi videtur non inutilem neque inelegantem reliquerunt intactam hactenus Critici, pauca quæ cum hoc genere scribendi conjuncta mihi inter legendum observatu digna obtigerint, et quæ ad poeticum cujusque ætatis ingenium rite expendendum apprime sunt idonea, postquam in modum quendam et rationem fuerint redacta, proxima prælectione me vobis prolaturum spero.

Interea, ne quis me læsæ majestatis Homericæ insimulet, quid præcipue mihi videatur in causa fuisse, cur minores hac facultate magis polleant, breviter perstringam.

Primum igitur est, quod *illi* fabula et mores semper tanquam scopus sunt proposita:—hæc ardens insequitur:—in his unice hæret: quicquid animum alias abducat, et in frivolis otiosisque defixum teneat, tanquam operi impedimentum repudiat; aut si quando extra limitem vagari libet, ad grandia et terribilia potius se convertit:—neque vacat descriptionibus, nisi quæ inserviant argumento, aut affectus commoveant, aut sint quodammodo cum moribus personisque conjunctæ. Tantopere autem causæ, ut ita loquar, instat, ut quæ de summo Oratore dicta sunt in hunc pariter conveniant, "Omnia, etiam quæ "delectationi videntur data, ad victoriam spectant."

Hæc igitur causa posita est in ipsius judicio ac voluntate. Extra voluntatem est reliqua; quæ porro petenda est ex cognatæ artis historia. Multum in regionum ac locorum descriptione poetas pictoribus debuisse jam ante ostensum est: Atqui re diligentius perpensa, non in hac parte solum, verum et in formis

omnibus referendis plurimum iis profuisse arbitror picturæ exemplum. Etenim ex quo perfecta evaserat Ars pingendi (quod non ante Apellem factum satis constat) mira quædam poetas torquere cura cœpit imagines accurate et venuste delineandi, novus inde continuo irrepsit operibus nitor, nova lætitia:—tum lumina disponere, colores variare—quid in quaque re maxime esset proprium observare—elicere hoc atque ornare, et quasi exposito spectaculo legentibus ultro offerre; donec progressu ætatis magis magisque hac luxuria diffluerent, et sicut hodie in compluribus poetis cernitur, pristina illa vis ac virile robur, sensim in elegantiam quandam et cultum puerilem migraret. In quos equidem et in fautores suos convicium illud Homericum non verebor inferre,

Ἦπου καγχαλόωσι καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ,
Φάντες ἀριστῆα πρόμον ἔμμεναι, οὕνεκα καλὸν
Εἶδος ἔπ'· ἀλλ' οὐκ ἔστι βίη φρεσὶν, οὐδέ τις ἀλκή.

PRÆLECTIO SEXTA.

Picturæ plurimum debuisse Poeticam artem—quod in poetis recentioribus potissimum cernitur. Hi plerumque oculorum voluptati student. Quo in genere plus sæpe efficitur singulare quiddam proferendo quam multa. Idem fere obtinet in reliquis naturæ partibus describendis—ad quas fit transitus.

QUONIAM in hunc finem nata videtur Poesis, ut puram animo voluptatem præbeat, et quoniam cuilibet in promptu sit videre, hominum mentes iis magnopere delectari fabulis quæ præterita aut absentia tanquam oculis objiciunt, fieri vix potuit quin statim a principio hisce oblectamentis opera sua condire vellent poetæ, quanquam ad altiores et nobiliores animi affectus movendos potissimum se contulerint. Unde et Homero cæterisque veteribus in usu fuisse constat locos, regiones, personas ita coloribus notisque propriis distinguere, ut certam induerent ac definitam formam; atque minora interdum rerum adjuncta persequi, quorum ope speciem totam magis arriperent, atque ut ita dicam, usurparent oculi. Cujus rei quanta sit virtus, cum sæpe antehac exemplis sit edoctum, tum et alias una cum præceptis aliquot accuratius monstrabitur.

Quod vero superioris prælectionis in fine breviter perstrinxi (priusquam ad cætera progrediar) paucis adhuc comprobatum volo—nempe "pictores in hac "parte maximo fuisse poetis subsidio:" quorum ætas

ut in posteriora tempora incidit quam ut principi illi Poetarum prodesse potuerit, ita recentioribus quibusdam cum illo comparatis, constabit illico quantos hi fructus exinde perceperint.

Claudianum maxime huic generi ac feliciter studuisse jam ante dictum est. Hujus est suavissima Antri descriptio quo Venus Gratiis comitata et Amoribus fessam se recipit.

Forte Venus blando quæsitum frigore somnos
Vitibus intexti gremio successerat antri,
Densaque sidereos per gramina fuderat artus,
Acclinis florum cumulo: crispatur opaca
Pampinus, et mites undatim ventilat uvas.
Ora decet neglecta sopor, fastidit amictum
Æstus, et exuto translucent pectore frondes.
Idaliæ juxta famulæ, triplexque vicissim
Nexa sub ingenti requiescit Gratia quercu.
Pennati passim pueri, quo quemque vocavit
Umbra, jacent: fluitant arcus, ramisque propinquis
Pendentes placido suspirant igne pharetræ.
Pars vigiles ludunt, aut per virgulta vagantur,
Scrutantur nidos avium, vel roscida læti
Mala legunt donum Veneris, flexusque sequuntur
Palmitis, et summas pennis librantur in ulmos.

CLAUD. XXXI. Epithal. Pall. et Celer. 1.

Conferantur hæc cum Homero in materia non dissimili, ubi scilicet Calypsûs antrum omni artis lenocinio, et imaginum delectu, et dulcedine carminis commendare voluit.

Ἡ δ᾽ ἔνδον ἀοιδιάουσ᾽ ὀπὶ καλῇ
Ἱστὸν ἐποιχομένη, χρυσείῃ κερκίδ᾽ ὕφαινεν.
Ὕλη δὲ σπέος ἀμφιπεφύκει τηλεθόωσα,
Κλήθρη τ᾽, αἴγειρός τε, καὶ εὐώδης κυπάρισσος.
Ἔνθα δέ τ᾽ ὄρνιθες τανυσίπτεροι εὐνάζοντο,
Σκῶπές τ᾽, ἴρηκές τε, τανύγλωσσοί τε κορῶναι

Εἰνάλιαι, τῇσίν τε θαλάσσια ἔργα μέμηλεν.
Ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο,
Ἡμερὶς ἡβώωσα, τεθήλει δὲ σταφυλῇσι·
Κρῆναι δ' ἑξείης πίσυρες ῥέον ὕδατι λευκῷ,
Πλησίαι ἀλλήλων τετραμμέναι ἄλλυδις ἄλλη·
Ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἴου, ἠδὲ σελίνου,
Θήλεον· Odyss. E. 60.

Quanquam animum lectoris permulcet uberrima illa rerum gratissimarum copia, tamen nihil hic ante oculos explicatur, nihil suo loco et ordine, ut quid sit præcipuum quid secundum intelligamus, nihil denique eorum quæ in picturis *parerga* vocant, quæ præcipuæ rei inhærere sicut membra corpori, et tabulam explere solent. Quæ omnia in altero plane elucent.

Ex millibus Claudiani delectu dignis, dum in hac quæstione versamur, unum aut alterum adjiciam quæ picturam omnino sapiunt. In dulcissimo poemate de Nuptiis Honorii et Mariæ, Matrem suam accersit Cupido, obsecrans ut adesse dignetur festis, et votis annuat. Omitto Cupidinis volantis, Veneris a Gratiis ornatæ, aliasque egregie effictas imagines; Deam autem triumphali Tritone per æquora invectam admirabili arte expressit; sed ita tamen expressit ut quantum debeat pictoribus nequaquam lateat.

Prorupit gurgite torvus
Semifer: undosi verrebant brachia crines.
Hispida tendebat bifido vestigia cornu,
Qua pristis commissa viro: ter pectora movit;
Jam quarto Paphias tractu sulcabat arenas;
Umbratura Deam retro sinuatur in arcum
Bellua: tum vivo squalentia murice terga
Purpureis mollita toris: hoc navigat ostro
Fulta Venus: niveæ delibant æquora plantæ.

Prosequitur volucrum late comitatus Amorum,
Tranquillumque choris quatitur mare: Serta per omnem
Neptuni dispersa domum: Cadmeia ludit
Leucothoë, frenatque rosis delphina Palæmon.
CLAUD. X. Nupt. Hon. et Mar. 144.

Ejusdem est elegantissima Hymenæi effigies, quo nihil præstantius in hoc genere novi, nisi forte excipias Achillis jam ephebi pulcherrimam descriptionem in Achilleide Statii. Utrique ut opinor plurimum profuit pictura. Claudiani sunt hæc:

Conspicitur tandem. Platano namque ille sub alta
Fusus inæquales cera texebat avenas,
Mænaliosque modos, et pastoralia labris
Murmura tentabat relegens, orisque recursu
Dissimilem tenui variabat arundine ventum.
Restitit, ut vidit Venerem, digitisque remissis
Ad terram tacito defluxit fistula lapsu.
Dulce micant oculi: niveas infecerat igni
Solque pudorque genas: dubiam lanuginis umbram
Cæsaries intonsa tegit.
CLAUD. XXXI. Epith. Pall. et Celer. 34.

Non multo aliter Ovidius Apollinem adumbrat,

Ille caput flavum lauro Parnasside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla;
Instructamque fidem gemmis, et dentibus Indis,
Sustinet a læva: tenuit manus altera plectrum.
Artificis status ipse fuit. OV. MET. XI. 166.

Gestus habitumque corporis pari cum diligentia distinguit idem in Europa,

——— pavet hæc: littusque ablata relictum
Respicit: et dextra cornu tenet; altera dorso
Imposita est: tremulæ sinuantur flamine vestes.
MET. II. 874.

Rursus in Arachnes tela intextam Europam facile quis a pictura in carmen translatam dixerit.

Ipsa videbatur terras spectare relictas,
Et comites clamare suas, *tactumque vereri*
Assilientis aquæ; timidasque reducere plantas.
MET. VI. 105.

Quod vero belle atque eleganter figuræ quasi in cumulum addit de vestibus vento sinuatis, id ex eodem ut opinor fonte deductum non fugit Claudianum; qui in Græco carmine de Gigantomachia sic depingit Venerem;

Λεπτὰς εὐανέμοιο ῥαφὰς χαλάσασα χιτῶνος.

Neque infirmo prorsus argumento contenderim, si deessent alia, Hymnos qui vocantur Homeri Poetæ illius ætati certe non omnes convenire, quod in quibusdam huic simile quoddam reperitur, sicut in illo ad Solem;

Περὶ κροτάφοισι τ' ἔθειραι
Λαμπραὶ ἀπὸ κρατὸς χαρίεν κατέχουσι πρόσωπον
Τηλαυγές· καλὸν δὲ περὶ χροῒ λάμπεται ἔσθος
ΛΕΠΤΟΥΡΓΕΣ ΠΝΟΙῌ ΑΝΕΜΩΝ.

Theocritum jamdudum dixi minus hoc artificio pollere—tamen Amyci Athletæ forma ad exemplum statuæ alicujus insignis aut tabulæ videtur exprimi. Certe apud veteres poetas, in membris ac lacertis referendis non tam curiose solet elaborari.

Στήθεα δ' ἐσφαίρωτο πελώρια, καὶ πλατὺ νῶτον,
Σαρκὶ σιδαρείῃ, σφυρήλατος οἷα κολοσσός·
'Εν δὲ μύες στερεοῖσι βραχίοσιν ἄκρον ὑπ' ὦμον
"Εστασαν, ἠΰτε πέτροι ὀλοίτροχοι, οὕς τε κυλίνδων
Χειμάῤῥους ποταμὸς μεγάλαις περιέξεσε δίναις.

Αὐτὰρ ὑπὲρ νώτοιο καὶ αὐχένος ἠωρεῖτο
Ἄκρων δέρμα λέοντος ἀφημμένον ἐκ ποδεώνων.

ΕΙΔΥΛΛ. ΚΒ. 44.

Infinita sunt poetarum præsertim Romanorum loca quæ eodem fere redeunt—digna sane memoratu et perquam jucunda, nisi ad alia properanti nimis longam injecissent moram. Duo tamen brevissima ex Silio Italico adjungam, alterum de Cupidine,

Parvulus ex humero corytos, et aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat gravidam telis se ferre pharetram.

SIL. VII. 443.

Pana alterum his versibus ad unguem depingit, sicuti eum in tabulis signisque non raro expressum vidimus,

Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit arridens hirtæ ludibria caudæ:
Obtendensque manum solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.

SIL. XIII. 339.

Hactenus de subsidiis quæ ex cognatis artibus peti videntur. At persæpe in poetica imitatione, longe diversa ab his ratione utendum est, ac via plane sua; quippe ubi majora rerum lineamenta, tanquam communia et satis nota præterimus, et pauca modo aut fortasse unum duntaxat, quod ejus rei quam tractamus maxime sit proprium, aperte commonstramus. Quo semel arrepto, facili negotio mens ad reliqua transire, et tacita potest cogitatione quod deest supplere.

Namque ut in moribus hominum accurate tradendis non satis est prima ac rudia describere elementa, quæ tametsi maximam sibi mentis partem vindicent, nihil tamen conferunt ad singuli cujus-

que naturam penitius expediendam, et qui callide hanc rem agunt, ad minuta potius atque ea quæ casu eveniunt tanquam indices animi certissimos se convertunt; ita sæpe fit et in externis rerum figuris, ut quod vulgi oculos capit nihil habeat in se distinctum aut proprium: latet hoc plerumque, et a communi visu recedit, non nisi intenta acie et doctis luminibus eruendum.

Mirum est quantum in hoc genere efficere potest acre ac subtile ingenium longo usu excultum. "Quam "multa," exclamat optimus ille et artium ingenuarum et intimæ philosophiæ interpres Cicero, "quam "multa vident pictores in umbris et in eminentiis "quæ nos non videmus!" Et profecto nescio unde fit, in iis ipsis rebus quas vulgus quotidie intuetur, nescit tamen plerumque ubinam partium consistat id quod propriam dat cuique speciem, et quo sublato habitus ille ac quasi status rei peculiaris una tolleretur. Sin autem peritior quis ad hasce partes coram intendat digitum, aut etiam absens verbis edoceat, subit illico in mentem imago clara ac perfecta—miraturque vim rei simplicis atque apertæ, cum sit tanta, a se tunc primo esse compertam.

Atqui licet ingenio facili opus sit, quo hæc ars bene se habeat, non tamen ardentis est aut elati animi, et qui affectus tentat sublimiores. Quin diligenti potius efficitur observatione, et limati judicii est comes, parce semper ac presse loqui studentis. Quamobrem Homerum adire nolim, ut quæ de his posita sunt exemplis confirmem: at Virgilio est constans ac fere singularis laus, quod descriptionum nitori atque efficaciæ (ut loquuntur Critici) sua non obsit verecundia. Nihil in eo est otiosum, nihil tu-

midum et commune. Veluti in arena diu exercitatus pugil, rem vigili scrutatur atque intenta acie, nec, nisi quando ictum serio meditatur, ferit.

Quæ in universo opere conspicitur virtus, si in singulis locis spectatur, videtur esse diminuta; sed fortasse non inepte monstrabunt quid velim illa de naufragis ægre ex fluctu in terram subeuntibus.

Namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo,
Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis;
Fragmina remorum quos et fluitantia transtra
Impediunt, *retrahitque pedem simul unda relabens.*
ÆN. X. 303.

Rem omnem caste ac graviter exponit—unicuique voci sua subest sententia; at in postremo versu felicitatem illam præcipue miror, qua veritas ipsa naturæ neque vulgari imagine neque nimis exquisita effertur.

Sic rupem fluctibus vexatam exhibet;

Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ sese, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: scopuli nequicquam et spumea circum
Saxa fremunt, *laterique illisa refunditur alga.*
ÆN. VII. 587.

Sic Mezentii bene compositam in equo formam;

— exceptus tergo *consueta* locavit
Membra. ÆN. X. 867.

et Troili effigiem cæsi et curru rapti, exigua certe nota distinguit, sed quæ animum statim ad cætera melius concipienda erigit;

Curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, et *versa pulvis inscribitur hasta.*
ÆN. I. 481.

Similia sunt his, quæ in minoribus Poetis, Ovidio, Lucano, Italico non tam invenire est difficile quam ex inventis secernere magis apta. Nemini vero posthabendus est in hac laude Statius, quem sine dubio proximo post Virgilium loco adscripserim, sive in natura rerum accurate et nitide explicanda sive in affectibus lenioribus commovendis versetur. Quæ sequuntur ex hoc scriptore decerpta in eo genere memoratu digna judicavi, quod a communi visu remotiora non ambitiose sed scite ac prudenter in lucem promovet.

In tertio Thebaidos Mæon, Apollinis vates, lethale vulnus sua sibi manu infert, quem sic prosequitur;

—— ille dolori
Pugnat, et ingentem nixu duplicatus in ictum
Corruit, extremisque animæ singultibus errans
Alternus nunc ore venit, nunc vulnere sanguis.
STAT. THEB. III. 88.

Neque inconcinnius illud in eodem libro cadaveris defuncti dudum et rigentis speciem refert;

—— pars spicula dextra
Nequicquam parcente trahunt. THEB. III. 130.

Hippomedontis figuram equo rapide invectam simplici satis re sed non vulgi usu contrita denotat.

Illum Palladia sonipes Nemeæus ab arce
Devehit arma pavens: umbraque immane volanti
Implet agros, longoque attollit pulvere campum.
THEB. IV. 137.

Cui non longe differt certantium in equestri cursu levis adumbratio;

Et jam rapti oculis, jam cæco pulvere mixti
Una in nube latent. THEB. VI. 411.

In loco ejusdem poematis pulcherrimo ubi Argivo-

rum exercitus siti pæne deficiens tandem fluvio appropinquat, tumultuosæ multitudinis imaginem pari arte exponit. Profecto vigor inest carminibus et spiritus vere Poeticus: quare si integra recitentur, tædio fortasse mederi poterunt, quod ab exemplis oritur minutatim concisis.

Jamque amne propinquo
Rauca sonat vallis, saxosumque impulit aures
Murmur: ibi exultans conclamat ab agmine primo,
Sicut erat, levibus tollens vexilla maniplis
Argus, Aquæ: longusque virum super ora cucurrit
Clamor, Aquæ. Sic Ambracii per littora ponti
Nauticus in remis juvenum, monstrante magistro,
Fit sonus, inque vicem contra percussa reclamat
Terra, salutatus cum Leucada pandit Apollo.
Incubuere vadis passim discrimine nullo
Turba simul primique; nequit secernere mixtos
Æqua sitis: frenata suis in curribus intrant
Armenta, et pleni dominis, armisque feruntur
Quadrupedes: hos turbo rapax, hos lubrica fallunt
Saxa: nec implicitos fluvio reverentia reges
Proterere, aut mersisse vado clamantis amici
Ora. THEB. IV. 800.

Communia sunt hic quædam, neque omni ex parte Lucani vitio carent; sed quod proposito nostro præcipue convenit est in jumentis una cum viris ad flumen properantibus, et secum onera ac currus in alveum fluminis ferentibus.

Elegans porro mihi semper visus est, atque hac præsertim virtute insignis, infans ille dormiens in Quinto Thebaidos;

Ille graves oculos languentiaque ora comanti
Mergit humo; fessusque diu puerilibus actis
Labitur in somnos: *prensa manus hæret in herba.*
THEB. V. 502.

Rursus ubi ostendit athletam arduo certamine peracto terra prostratum, et mox victum arena decedentem, quantum facit ad augendam ἐνάργειαν solum ubi recens jacuerat corporis nota impressum!

Deficit obsessus, soloque pudore repugnat,
Tandem pectus humi, pronamque extensus in alvum
Sternitur: ac longo mæstus post tempore surgit,
Turpia signata linquens vestigia terra.

THEB. VI. 901.

Hujusmodi est illud Lucani de Elephanto prælii tumultum sustinente, quod belluæ istius invictum robur et magnitudinem fortius depingit, quam si in hisce celebrandis mille versus posuisset;

Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, et hærentes *mota cute* discutit hastas.

LUCAN. VI. 209.

Eandem vero rem Silius ultra pudorem auget.

Stat multa in tergo et nigranti lancea dorso,
Ac sylvam ingentem concusso corpore vibrat.

SIL. ITAL. IV. 618.

Quod vitium in hoc Poeta eo magis mirandum, quia humili plerumque et timido est ingenio, sibi nihil credens, et tuto intra orbem pedes continens. Atqui in levioribus Poeseos officiis exsequendis non raro peritum se præstitit, et quam venustatem nunc præsertim quærimus feliciter sæpe est consecutus.

Ita hominis cæsi in propugnaculis et per muros dejecti illustrem habet effigiem:

Tum subitum in vulnus præceps devolvitur altis
Aggeribus muri, juxtaque cadentia membra
Effusi versa calami fluxere pharetra.

SIL. II. 129.

Sic militum ardor in navibus pugnantium gestu ipso corporis belle exprimitur;

> Incumbunt proni, *positisque in margine puppis*
> *Extremæ plantis* nutantes spicula torquent.
>
> SIL. XIV. 376.

Et in miserabili spectaculo militis rostro navis transfixi his verbis intentum lectorem tenet,

> —— Pars subnatat unda
> Membrorum, pars exstat aquis; *totumque per æquor*
> *Portatur.* SIL. XIV. 482.

quæ, ni fallor, efficiunt ut lacerum cadaver continuo huc illuc prosequamur oculis.

Huc etiam ejusdem referenda est egregia Cycni natantis descriptio, non eam ob causam quod imaginem proponit pulchram atque elegantem, aut quod rem ingeniose explicat servata diligenter fide naturæ, sed quia totus rei χαρακτὴρ, ut vocant, ubi esset et quonam efficeretur plane vidit.

> Haud secus Eridani stagnis ripave Caystri
> Innatat albus olor, pronoque *immobile corpus*
> *Dat fluvio*, et pedibus tacitas eremigat undas.
>
> SIL. XIV. 189.

Distant multum hæc et similia a descriptionibus iis quibus abundant omnis ævi Poetæ—ubi scilicet exemplar naturæ sibi proponunt imitandum—ubi tempestatum ac cœli proprietates, motus animalium, studia, consuetudines, desideria, dolos, subtiles illos persæpe et conspectum vulgi fugientes, exquisite narrant, et quasi abdita ex latebris in lucem educunt.

Nequit tamen in alterutro horum generum bene versari, nisi qui ad intimam naturæ cognitionem et propria indole et diuturno usu sit præparatus. Superiori adjuvat multum pictura, cujus rei scientia mi-

nus est cum hoc altero conjuncta—utpote quod in veritate rerum scrutanda fere totum vertitur. Quo quidem in genere cum Latinos veteribus Græcis anteire plurimum, tum ex Latinis aliquos, ætatis paullo recentioris et minoris certe notæ, maximis interdum scriptoribus præstare arbitror. Illi rem oculis aperiunt satis, hi propius non raro ad naturæ veritatem accedunt.

Sumatur exemplum ex Serpentium motu sæpissime apud Poetas celebrato. Lubricus, sinuosus, contortus, fluctuabundus millies describitur. Quæ optime forsan hanc rem attigerunt sunt in Apollonio, qui spiras ulterius se promoventes fumi voluminibus adsimilat.

Ὡς δ᾽ ὅτε τυφομένης ὕλης ὑπὲρ αἰθαλόεσσαι
Καπνοῖο στροφάλιγγες ἀπείριτοι εἰλίσσονται,
Ἄλλη δ᾽ αἶψ᾽ ἑτέρῃ ἐπιτέλλεται αἰὲν ἐπιπρὸ
Νειόθεν εἰλίγγοισιν ἐπήορος ἐξανιοῦσα·
Ὡς τότ᾽ ἐκεῖνο πέλωρον ἀπειρεσίας ἐλέλιξε
Ῥυμβόνας ἀζαλέῃσιν ἐπηρεφέας φολίδεσσι.

ARGON. IV. 139.

Veriora tamen sunt illa, non dico pulchriora, Statii:

Terrigena erigitur serpens: tractuque soluto
Immanem sese vehit, *ac post terga relinquit.*

THEB. V. 506.

Constat enim ex pulsu primo, mox tractu, omnis reptilium motus, sicut postrema illa "ac post terga relinquit" diserte indicant.

Adjiciatur unum adhuc de cervorum fuga inter venandum. Virgilii quidem sunt venusta et naturæ satis convenientia,

Ecce feræ saxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentes

Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.
ÆN. IV. 152.

Laxa tamen sunt nimis et quodammodo communia. Concinnior multo est Statius, quem hanc rem ad unguem exprimere nemo negabit.

Non aliter celeres Hircana per avia cervi,
Cum procul impasti fremitum accepere leonis,
Sive putant, rapit attonitos fuga cæca, metusque
Congregat, et *longum dant cornua mixta fragorem.*
THEB. VI. 598.

Plurima sunt itidem in hoc poeta, quibus enitet peculiaris illa descriptionum virtus—nempe ubi imaginem exhibet naturæ, non, ut Claudianus, picturæ tantum affinem, quantum diligentia, fide, proprietate conspicuam. Qua in re neque Virgilium omnino, neque Lucretium, quanquam in id unice intentum, Statio priorem duco. Sed grandia nonnunquam fugiunt ingenia quæ humilioribus patent: neque in magno opere particulas curiose absolvi oportet; immo hac ipsa cura corrumpitur sæpe totum, atque in partes dissipatur. Certe Epopœiæ dignitati, quæ in gravioribus vitæ casibus fortunisque principum enarrandis occupatur, minus convenit de via sæpius deflectere, decerpere flores, et quasi serta et coronas, ornandi gratia, carminibus intexere.

Ubi ad majora non itur, plenum est hoc genus elegantiæ, plenum suavitatis. Neque in materia utcunque occupata non relictum fuit poetis satis superque recentioribus; qui in nostra ætate præsertim exstiterunt eo genere nobiles,—adeo locis fecundi, adeo ex vetustis et quotidianis nova continuo elicientes,

ut naturæ spatia, docte ac sedulo quærentibus, immensa prorsus esse et varietate infinita monstraverint.

Quæ vero ad hanc partem perficiendam supersunt pauca, proxima prælectione complecti spero. Deinde ad mores hominum et affectus transeundum.

PRÆLECTIO SEPTIMA.

Petitas ex rure imagines admodum esse jucundas. In hisce tractandis poetas minores non raro excellere. Acri tamen opus esse observatione ut naturæ veritas exprimatur. Quæstio oritur, an hanc naturæ partem nescire liceat poetæ. Nonnulli in hoc genere perstringuntur errores, quibus non ignoscendum videtur.

ELEGANTER sane ac probe dictum est a populare quodam nostro, "Naturæ ac ruris admirationem "primam boni poetæ animo innasci virtutem, solam "autem inesse mediocri." Etenim quas imagines oculis rus objicit, ipsæ non modo sunt in se spectabiles, verum et, sint modo nominatæ, mentem procul in regiones rapiunt strepitu et cura vacuas; atque illa duo statim in animum revocant quæ poetarum studiis sunt aptissima, otium ac solitudinem.

Quamobrem, si quando per fabulam licet, cupide in hæc spatia diverti solent; et prout cujusque in hanc rem magis proclive fuerit ingenium, nemora, scopulos, saltus, fluvios, avium concentus, armenta et greges passim oberrantes, et totum rusticæ vitæ exemplar proponere intuendum. Quodnam sit de hac re judicium Homeri ex Odyssea omnino, satis autem vel ex Iliade patet, ubi sæpissime ab armis et cæde, et principum concionibus, raptim ad semotioris vitæ munera se recipit: neque ex nobilioribus

poetis quenquam nominaverim, cui deest ille fluminum ac sylvarum amor, aut cui non visum est, quo longius abesset ab urbium negotiis, eo se propius ad Deos accedere.

Data sunt jam a nobis in hac parte præcepta bene multa, et poeticæ quid præstiterint auxilii pictores, cum in locis et regionibus tum in cæteris externis referendis, jampridem est edoctum. Quod si quis huic voluptati plus æquo consulat, quæ ex vago regionis prospectu et tranquilla modo rerum facie oritur, cito absumitur materies parum ampla: languet autem paullatim legentis animus, fastiditque aut jejunam et inertem moram, aut frigidam in easdem res reversionem. Quare ab universo genere tandem deflectenda est acies—et in singulas formas et minutas rerum proprietates acriter inspiciendum. Hinc utique promendæ sunt copiæ—hinc facultates novæ usque colligendæ. Neque enim istæ tantum nos delectant descriptiones, quæ in oculorum gratiam sunt effictæ; quin *omnino* veritatem rerum diserte exponi magnopere amat mens: non eam sane ob causam quod hactenus ignota discit, (quæ est aliena prorsus et diversi generis voluptas,) sed quia sic refricatur memoria, et sopitæ in animo subeunt imagines, et quæ narrat alius cum prius cognitis conferre juvat, et quatenus conveniant inter se videre.

Equidem in expedienda universæ hujus disciplinæ ratione, illud olim comprobatum volui—voluptatem quæ efficitur imitatione non ex mera fide ac veritate descriptionis nasci, sed majorem tunc multo esse et alacriorem, si quando imitatio fiat in re pulchra aut venusta, aut quæ aliqua propria virtute nobis se commendet. Et profecto quæ mox adducenda sunt ex

variis scriptoribus exempla in eo potissimum sunt argumento, quod nobis sua sponte placet:—tamen si quis ea attentius perpendat, vix dubium habeo, quin et hoc quoque in iis esse perjucundum concedat, quod rem, sicut est, liquido et fideliter exponunt, servata cujusque rei proprietate.

Jam vero, quod inter summos Poetas et minores præcipue interesse visum est, iterum hoc loco proferre liceat. Nempe illos fabulam ornare atque augere velle, conquirendo imagines suapte natura pulchras, quas eo usque depingunt, donec in mentem lectoris introire queant: contra, qui nitidum et lene poematum genus colunt, ipsa imitandi arte admirationem captare, et singulas partes ea mente persequi, ut non minus descriptionis fide delectent, quam rei venustate.

Hæc autem quasi in universum dicta accepta velim: namque interdum utrobique aliter evenit. Sic nives hibernas toto aere molliter cadentes et uno velamine cooperientes omnia, optime sane sed fusius solito exsequitur Homerus,

Τῶνδ', ὥστε νιφάδες χιόνος πίπτουσι θαμειαὶ
Ἤματι χειμερίῳ, ὅτε τ' ὤρετο μητίετα Ζεὺς
Νιφέμεν ἀνθρώποισι, πιφαυσκόμενος τὰ ἃ κῆλα,
ΚΟΙΜΗΣΑΣ Δ' ΑΝΕΜΟΥΣ ΧΕΕΙ ΕΜΠΕΔΟΝ, ὄφρα καλύψῃ
Ὑψηλῶν ὀρέων κορυφὰς, καὶ πρώονας ἄκρους,
Καὶ πεδία λωτεῦντα, καὶ ἀνδρῶν πίονα ἔργα·
Καί τ' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς κέχυται, λιμέσιν τε, καὶ ἀκταῖς·
ΚΥΜΑ ΔΕ ΜΙΝ ΠΡΟΣΠΛΑΖΟΝ ΕΡΥΚΕΤΑΙ, ἄλλα τε πάντα
Εἰλύαται καθύπερθ', ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος.

IL. M. 278.

At si ejusdem segetem vento fluctuantem cum Silii

carminibus conferamus, facile apparebit uter magis ex accurata et diserta descriptione laudem quærat. Merum culmorum motum indicat Homerus:

Ὡς δ' ὅτε κινήσει Ζέφυρος βαθὺ λήϊον ἐλθὼν,
Λάβρος ἐπαιγίζων, ἐπί τ' ἠμύει ἀσταχύεσσιν. IL. B. 147.

Rem speciosam atque elegantem ita aperit Silius, ut se sæpius spectaculo fuisse intentum plane significet.

Mitia ceu virides agitant quum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus aristas,
Huc atque huc it summa seges, nutansque vicissim
Alterno lente motu incurvata *nitescit*. SIL. IX. 358.

Ejusdem est calculus in lacum demissus:

Sic ubi perrupit stagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
SIL. XIII. 24.

Illustrandi quidem gratia hæc habet ardorem pugnandi paullatim per exercitum crescentem; sed nemo non videt poetam (præsertim in postremis versibus) rem principem oblivisci, et id solum curare, ut veritatem in secunda accuratissime tueatur.

Quod consilium frequentius adhuc in variis animantium studiis ac moribus referendis adhiberi solet: utpote quibus plus inest suum cuique proprium, et diligenti observatione cognoscendum. Tum cuicunque est vita et sensus et affectus, id magis certe attingit animum, et dignius quam quæ his carent explicatu videtur.

Duobus in locis rem quæ agitur optime illustrat Statius, adducta *Avium* similitudine: in multa tamen excurrit, quæ nihil ad præcipuam rem pertinent, gratissima autem fiunt, quia speciem præ se ferunt naturæ. Sic lætitiam Thebanorum ob socios intra propugnacula receptos, pullis comparat matrem in nidum redeuntem summo gaudio excipientibus.

Volucrum sic turba recentum
Cum reducem longo prospexit in æthere matrem,
Ire cupit contra, summaque e margine nidi
Extat hians: jam jamque cadat, ni pectore toto
Obstet aperta parens, et amantibus increpet alis.
THEB. X. 458.

Quibus fere paria sunt altera de ave ad direptum nidum reversa, cui Hipsipylen comparat super lacerum cadaver filii in lacrymas effusam.

Ac velut aligeræ sedem, fœtusque parentis
Cum piger umbrosa populatus in ilice serpens,
Illa redit, querulæque domus mirata quietem,
Stat super impendens, advectosque horrida mæsto
Excutit ore cibos: cum solus in arbore cara
Sanguis, et errantes per capta cubilia plumæ.
THEB. V. 599.

Auget aliquando secundam rem Virgilius,

Ille, velut pelagi rupes————
———— laterique illisa refunditur alga.
ÆN. VII. 586.

sed parcius multo ac verecundius. Quemadmodum ubi Auni necem refert;

Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis:
Tum cruor, et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
ÆN. XI. 721.

Et in notissima luminis ex aqua repercussi comparatione per laquearia tecti dissultantis, quam (sicut ipse ex Apollonio sumpserat) ita ab eo totam in se transtulit Italicus.

At in sublimi ista Jovis imagine per nimborum noctem fulminantis, qua cura incorruptam rerum fidem servat! Injuste sane Critico cuidam nostrati bilem movet, quod a conceptibus nobilissimis ad communia illa descendat "Ingeminant Austri et densissimus imber." Nescit utique criticus, quod optime sensit poeta, post fulmen emissum largiorem extemplo imbrem descendere, et ventorum augeri vim.

Liberior est in hujusmodi materia Valerius Flaccus, gravis alioqui et severus scriptor. Ejus est pulcherrima comparatio Medeæ patriam relicturæ jam pavidæ atque hæsitantis, cum prole avium e nido recens educta.

Qualis adhuc teneros supremum pallida fœtus
Mater ab excelso produxit in aëra nido,
Hortaturque sequi, brevibusque insurgere pennis;
Illos cærulei primus ferit horror Olympi;
Jamque redire rogant, adsuetaque quæritur arbor.
ARGON. VII. 375.

Magnum in hoc poeta fuisse naturæ studium atque amorem plurima confirmant loca: neque enim venustissima illa de Halcyones nido abrepto fluctibus scribi potuisse credo, nisi et rem suis ipse vidisset oculis, et in mentem tanquam κειμήλιον quoddam postea depromendum retulisset.

Fluctus ab undisoni ceu forte crepidine saxi
Cum rapit Halcyones miseræ fœtumque laremque;
It super ægra parens: queriturque tumentibus undis,
Certa sequi quocunque ferant; audetque, pavetque;

Icta fatiscit aquis donec domus, haustaque fluctu est:
Illa dolens vocem dedit, et se sustulit alis.

ARG. IV. 44.

Similiter in nono Thebaidos idem argumentum persequitur Statius, adjectis etiam quibusdam quæ volucris hujus indolem et mores ad vivum referunt, et defixum in iis quæ narrantur animum tenent.

Fluctivagam sic sæpe domum, madidosque penates
Halcyone deserta gemit, cum pignora sævus
Auster, et algentes rapuit Thetis invida nidos.
Mergitur orba iterum, penitusque occulta sub undis
Limite non uno, liquidum qua subter eunti
Lucet iter, miseri nequicquam funera nati
Vestigat, plangitque tamen. THEB. IX. 360.

Profecto in hoc fere præ cæteris omnibus palmam fert Statius, quod universum naturæ corpus penitus perspexerit: unde fit, ut quæ ex hoc fonte ad poemata ornanda deducat, non fucata sint illa et domo allata, non lampada, ut aiunt, oleant, sed ex vera rerum notitia omnino fluant. Quin ad ista quæ jam recitavimus, apponantur etiam aliqua in eodem genere præclara. In primo Achilleidos, dulcissimi poematis, columbas perhibet peregrinam avem in gregis numerum cooptantes.

Qualiter Idaliæ volucres, ubi mollia frangunt
Nubila, jam longum cœloque domoque gregatæ,
Si junxit pennas, diversoque hospita tractu
Venit avis, cunctæ primum mirantur, et horrent:
Mox propius propiusque volant, atque aëre in ipso
Paullatim fecere suam, plausuque secundo
Circumeunt hilares, et ad alta cubilia ducunt.

ACHILL. I. 372.

Pecudes idem in ripa fluminis, cujus alveum adhuc tentare metuunt, pulcherrime expressit:

Ac velut ignotum si quando armenta per amnem
Pastor agit, stat triste pecus; procul altera tellus
Omnibus, et late medius timor: ast ubi ductor
Taurus init, fecitque vadum, tunc mollior unda,
Tunc faciles saltus, visæque accedere ripæ.

THEB. VII. 436.

Juvencam idem depingit inquietam amissa prole, ac per agros vagantem;

Non secus ac primo fraudatum lacte juvencum
Cui trepidæ vires, et solus ab ubere sanguis,
Seu fera, seu duras avexit pastor ad aras,
Nunc vallem spoliata parens, nunc flumina questu,
Nunc armenta movet, vacuosque interrogat agros:
Tunc piget ire domum, mæstoque novissima campo
Exit, et oppositas impasta avertitur herbas.

THEB. VI. 186.

Optima sunt hæc quidem omnia, itemque verissima, at singularem quandam vim habent illa "interrogat "agros," quæ brevissimo ambitu plus menti adferunt quam auribus. Neque cedunt admodum Lucretianis illis, quæ in eadem re pulcherrima semper sunt habita.

At Mater virideis saltus orbata peragrans
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum fœtum: completque querelis
Frundiferum nemus adsistens; et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa Juvenci:
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queant summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamque avertere curam.

LUCRET. II. 355.

Principes certe sunt in hoc genere Virgiliani Georgicorum libri, ubi anni varietates, rusticorum munera ac labores, tum animalium varios cultus ac studia sua-

viter et suo more castigate narrat. Qui in turba virtutum paucas præ cæteris indicari quærit, adeat ista cœlorum ac tempestatum signa summa arte et exquisita rerum cognitione elaborata. Verumtamen hic spatia naturæ vulgaria et externa pererrat potius, quam nos manu ducit ad interiores aditus et secreta domus penetralia. Minoribus hoc relictum esse videtur munus, quibus, utpote in occupata materia, doctæ imitationis laus non alias esset consequenda.

Itaque pro communibus iis,

Ubera vaccæ
Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi,

aut similibus in suavissimo carmine Horatii,

Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges,

ubi nihil nisi confusa quædam et satis nota referuntur, hi contra attentius rem introspiciunt, et si qua sunt aliquantum a visu recedentia, hæc eliciunt sedulo et in lucem promovent. Qualia sunt illa in decimo quinto Punicorum:

Ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimios pecori, nunc lætus in herba
Tondebat niveæ splendentia vellera lanæ;
Aut, pecus e pastu quum sese ad tecta referret,
Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
SIL. XV. 703.

Plurima sunt hujusmodi, quæ si quis serio id agat, si ad intimum naturæ studium bene ac gnaviter se componat, paucis adhuc cognita conquirere, aut, quod est majus, ipse forsan primus reperire poterit. Quo in studio felicissime versati sunt recentiorum ali-

quot, et nostrorum poetarum præsertim non pauci: quibus famam sic partam ita non invideo, ut meritam imprimis eam esse existimem, et sperem diuturnam fore. Hanc certe præ veteribus laudem ferunt, quod novam eandemque jucundissimam commenti sint poematis formam, quæ has ruris opes ita complecti possit et in unum coire faciat, ut neque dissitæ sint passim, nullo nexu inter se conjunctæ, sicuti ut plurimum se habent in Epopœia; neque rursus, uti est in Oppiano, fabula, moribus, sententiis prorsus destituta, languido et inerti tractu producantur. Neque enim, licet nobiliori poetarum ordini prorsus cedat, non est hoc genus debili et otioso illi generi longe præponendum, quod totum in pingendo, ut loqui amant, versatur, et in formis coloribusque rerum referendis. Immo non minime pertinet ad sanctissimum illud Poetæ munus unde naturæ Interpres audit, ut hac cognitione sit quodammodo imbutus, neque in regno ejus amplissimo usquam se fateatur hospitem.

Jam vero, quoniam mox transeundum est in aliam suscepti operis partem, pauca satius hoc loco dicenda judicavi, ut de quæstione apud veteres persæpe disceptata, litem aliquando, si possim, dirimam. Interea, sicut in plerisque accidit controversiis, non tantum alios ab aliis opinione distare arbitror, quantum ipsam quæstionem male ab utrisque distingui. Etenim turpiter labi poetam nonnulli aiunt, si quando alicui rei tribuat quæ ab ejus natura abhorrent, aut quæ propria sunt auferat, aut quæ simul esse nequeunt conjungat, aut quoquo modo se naturæ rerum imperitum arguat. Contra alii contendunt audaciores, omni lege liberum esse poetam—nullo definito orbe, nullis eum includi terminis: non inservire eum Na-

turæ clamitant, sed ipsum proprio jure dominari. Unde si qua in re vero discedere videatur, factum non abnuunt, culpam non extenuant:—"licuit quia "libuit" exclamant:—culpam omnino esse negant.

Sic vetus illud Callimachi carpebant aliqui, quod Cervam fecerit cornutam. Etiam Aristoteles peccari in hoc *leviter* potius, quam peccatum *non esse* sentit. Contra aperte defendit Scaliger. "Cur enim, ait, "Poetæ non licuit cornua tribuere, cui etiam credas "cantanti aurea fuisse illa [a]?" tum Achillis equum in Iliade loquentem et navium in Nymphas mutationem tanquam paria huic licentiæ exempla prætendit.

Permultum equidem miror sententiam adeo exilem ex acerrimi ingenii viro excidisse. Non enim naturam excedere Callimachum critici isti criminabantur, sed imprudentem violare. Quis autem non duo esse plane diversa sentit *fingere*, et *errare*? Quæ utique voluptatis causa aperte simulat, quantumlibet a veris absint, condonamus scriptori; immo ea sæpe amplectimur avidius et miramur, quo magis sint prodigiosa. Neque enim a quoquam illud vitio dari Homero arbitror, quod perpetuum ver offuderit Calypsûs antro, herbasque et flores fecerit sine imbre vigentes, aut quia in Alcinoi hortis arbores per totum annum fructiferos posuerit;

Ὄγχναι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι,
Συκαῖ τε γλυκεραὶ, καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι·
Τάων οὔποτε καρπὸς ἀπόλλυται, οὐδ' ἐπιλείπει
Χείματος, οὐδὲ θέρευς, ἐπετήσιος. ODYSS. H. 115.

Quo quid magis naturæ adversum excogitari potuit? Sed in his nemo decipitur. Nemo poetam audaciæ

[a] Poetic. p. 215.

ningit Jovem fulgurare facit. Ita revera est in decimo Iliados: neque iniqua fortasse est doctissimi viri censura, qui præ solito fastu sententiam tribus hisce verbis expedit, "Nunquam hoc vidimus." Nec multo aliter perstringit Statii "*alpinam cupressum*," "ubi hanc invenerit, ait, nescio; universas "pene Alpes peragravimus nos, at nulla cupressus "visa est [d]."

Atqui in iis quæ singulas regiones spectant errare, leviorem certe in se culpam habet (si quidem omnino habenda est culpa) quam cum lapsum fuerit in universis æternisque naturæ legibus. Potiore igitur jure in hunc Thebaidos locum invehitur.

Talis hyperborea virides nive verberat agros
Juppiter; obruitur campis genus omne ferarum,
Deprensæque cadunt volucres, et messis amaro
Strata gelu. STAT. THEB. V. 390.

Ubi bis, ait, fallitur: "nam volucres nunquam in nive "cadunt; et nusquam tam altæ sunt segetes, quum ingruit nix, ut sternantur [e]." Adjecisse poterat nivem non recte dici *verberare* humum. Vocem hanc pessimo consilio sumpserat ex Virgilii versu "*Verberat* "*imber humum*," quo in loco propriam vim obtinet.

Multa hujusmodi vitia idem in Lucano notat, in tempestate illa præsertim in quinto Pharsaliæ, ubi, ut Critici ipsius verbis utar, "quæ reliquit Virgilius, "tanquam minime probanda, iste quasi omissa et ig- "nota illi importuna sedulitate persequitur." Quinetiam Valerium Flaccum, prudentem alias et severum scriptorem, hac culpa haud immunem esse arguit illa in Argonauticis tempestas;

[d] Poetic. p. 842. [e] P. 714.

Fundunt se carcere læti
Thraces equi, Zephyrusque, et nocti concolor alis
Nimborum cum prole Notus, crinemque procellis
Hispidus, et multa flavus caput Eurus arena
Induxere hyemem, raucoque *ad littora tractu*
Unanimi freta curva ferunt. ARG. I. 610.

Quod si quatuor simul spirarent venti, qui possent fluctus ad littus impelli? Falsissime item ponit Statius astra ex fulgure manifesta fieri;

Sic ubi nocturnum tonitru malus æthera frangit
Juppiter, absiliunt nubes, et fulgure claro
Astra patent, subitusque oculis ostenditur orbis.
THEB. X. 873.

Pariter offendit Italicus, ubi ad exemplum Homeri Virgiliique ingentem depingere vult fluctum; at strepitu plausum quærit magis, quam splendore et luce veritatis. Locis omnibus inter se collatis, quatenus ex parte claudicet Silius melius patebit. Homeri sunt hæc, et pulchritudine, et, quod nunc præcipue spectamus, fide eximia;

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, Ζεφύρου ὑποκινήσαντος,
Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην. IL. Δ. 422.

Rem magis ante oculos exponit Virgilius, et observata naturæ proprietate ab initio usque ad finem accurate prosequitur.

Fluctus ut in *medio cœpit cum albescere ponto,*
Longius ex altoque sinum trahit; utque volutus
Ad terras immane *sonat per saxa,* nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigramque alte subjectat arenam.
GEORG. III. 237.

Italici ingenium quantum ab utroque distet facile intelligitur,

> Talis ubi Ægæo surgente ad sidera ponto
> Per longum vasto Cori cum murmure fluctus
> Suspensum in terras portat mare, frigida nautis
> Corda tremunt: sonat ille procul, flatuque tumescens
> Curvatis pavidas transmittit Cycladas undis.
>
> PUNIC. I. 468.

Mittamus nunc quod falso ventum aperto æquore sonare ait—quod "*ponto* ad sidera surgente" *mare* a *fluctu* portatur — quod nautæ sine causa tremunt fluctu ad terras provoluto—pessime autem in his lapsus est, "sonat ille *procul*," quum contra silentio potius ex alto se promoveat fluctus, neque prius sonitum edat, uti bene novit Virgilius, quam ad saxa aut littus perveniat.

Unum adhuc Statii (quod a nemine observatum video) maxime huic regulæ occurrit. Est in elegantissima illa ad Somnum querela.

> Crimine quo merui juvenis, placidissime divûm,
> Quove errore miser, donis ut solus egerem,
> Somne, tuis? tacet omne pecus, volucresque, feræque,
> Et simulant fessos curvata cacumina somnos.
> *Nec trucibus fluviis idem sonus:* occidit horror
> Æquoris, et terris maria acclinata quiescunt.
>
> SYLV. V. 4.

Proposito forsan poetæ melius conveniret tacita esse omnia, et quieta: sed in tranquilla nocte fluviorum certe augetur sonus, non minuitur.

Ex iis autem exemplis quæ late sparsa per Summi Critici opera sedulo in unum collegi, satis intelligi potest quam sanctam haberi voluerit reverentiam naturæ ac veritatis; et quantum ex poetica laude me-

rito detractum fore existimet, si unquam in hac parte erratum fuerit. Summa quidem semper erit apud me illius viri auctoritas, quem aliquando in sententiis præcipitem, arrogantem, contumacem, sui oblitum, nusquam autem non nativa indole et immensa eruditione et, quod eruditionem omnem superat, vi quadam ac robore ingenii excellentem admiror.

Verum ut ab auctoritate eruditorum ad commune hominum judicium provocemus, quid magis ridiculum quam oppidi incolam de rure garrientem audire, et in elementis rusticarum rerum titubantem? Quod unquam turpius vitium carminibus objici solet, in iis præsertim quæ ex prospectu naturæ et ardenti ejus amore nata esse profitentur, quam si scriptorem res illas, quas tam impenso colit studio, neque nosse omnino convincant, neque propriis unquam oculis vidisse?

Quin rebus ipsis intersit sedulus Musarum cultor: sylvas exquirat; rus obambulet; cœlum, ac maria contempletur; tempestatum notet varietates; diversa animantium discat genera, varios habitus, mores, gestus, ingenia; omnia denique investiget naturæ miracula; sic demum ex integris fontibus puros deducet haustus; et si quid ex his opibus ad proprios usus transferat, non id erit frigidum et exoletum, non tanquam in fumo nutritum ac squalore, sed vivum præ se feret sanguinem, et verum robustæ valetudinis succum et colorem.

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Imitatione Morum *quæstio ad proprios fines redigitur. In communi vitæ consuetudine referenda, quid deceat dictum, quid non, inquiritur. Tum ad mores singulorum ætatum fit transitus: ac primo, infantium.*

ISTOS mihi jam fines ingressuro, intra quos nonnulli universam rem Poeticam includi volunt, pauca prius præfari visum est, ut quid huic parti proprium, quid alieni sit juris decerni possit. Critici enim veteres fere omnes vix aliud habuerunt Poetæ munus, quam hominum actiones bene imitari; et totam, quæ ex legendo poemate percipitur, voluptatem justa imitatione effici docuerunt.

Ad quam quidem opinionem infirmandam plurima sunt a me jampridem disputata, quæ hoc loco iterare parum convenit. Interea neminem id ægre laturum spero, si breviter vos commonefaciam, complures poetarum locos ob hanc virtutem a plerisque insignes habitos, me ad alia capita retulisse; quia aut in affectibus iis exprimendis versantur, qui, sint modo ficti in poemate, veros tamen in legentium animis cient motus—aut quia res quæ agitur est ejusmodi, ut phantasiæ vim accendat—aut denique, sicut in scenicis persæpe accidit, quia constantia et æquabilitas personarum, et tenor quidam actionis ad finem usque servatus, delectationem pariat. Quæ omnia

ab ista voluptate quam nunc potissimum quærimus, sunt quodammodo aliena.

Etenim ubi in materia lugubri et horrenda immoratur scriptor, si incendium narratur urbis, domus direptio, propinquorum cædes, arrecta illico fit mens, et inani pascitur duræ calamitatis imagine. Aut si in affectus leniores inclinetur fabula, si parentis solicitudinem referat propter abeuntem filium, aut super mortuum miserabiles ploratus, cujus non tangit animum, et amara quasi dulcedine perfundit ista humanorum casuum similitudo? Verissime sane hæc a Poeta ponitur "nostri pars optima sensus:" Verissime item statuit hoc bonos maxime ab improbis distare,

Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi: quis enim bonus et face dignus
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Juv. XV. 137.

Quod si filii rursus aut conjugis aut amici pietas describitur, quanto propius ad naturæ veritatem accedit scriptor, hoc magis ad intima corda penetrat, et cognato quodam nos affectu imbuit, ut ad amorem, aut admirationem aut misericordiam ultro impellamur.

Quinetiam ubi nihil ejusmodi agitur, quod mentem commoveat, et in moribus modo hominum versatur poema ab affectu omni remotis, sæpe tamen fit ut aliæ quoque se insinuent illecebræ quarum vi captemur, præter illam quæ prima fronte apparet disertam morum imitationem: quoties nimirum ad rusticorum munera nos mente conferamus, aut id genus vitæ contemplemur, quod a communi et quotidiano genere est longe semotum, aut (quod præ-

cipue ad rem facit) quando ad præteriti et rudioris ævi effigiem convertamus oculos. Adeo unusquisque fere ad antiquitatis reliquias desiderio quodam et nescio quo nativo studio trahitur:

Singula lætus
Exquiritque auditque virum monimenta priorum.

Deciso igitur omni hoc Poeticæ artis instrumento, utpote quod ad Affectuum et Phantasiæ partes magis pertineat, materies tamen relicta erit satis larga, quæ non nisi hic loci recte tractari potest. Etenim ubicunque ex docta et perspicua imitatione plus ad delectandum oritur, quam ex rei ipsius natura quam sibi scriptor sumit imitandam, id omne, opinor, in hanc argumenti partem cadit. Neque sane religio erit, quo minus iis utar exemplis, quæ motus affectusque animi universos exprimant, modo sint ejusmodi, ut egregiam esse doceant imitatoris artem, et præceptis quæ in hac parte sunt tradenda subsidio esse possint. Quanto autem inter se commercio omnia institutionis hujusce conjuncta sint et colligata capita, non opus est ut iterum vos moneam: et profecto me eorum apud quos agam plane ignarum esse arguerem, si ullo metu premerer ne aliqua in principiis explicandis postuletur ἀκρίβεια, quam rei ipsius natura de qua inquiritur in se non recipit.

Jam vero, ut videamus quæ sit meræ imitationis vis ad delectandum, principio observanda est in quotidianis vitæ moribus referendis, ubi nihil est quod aut in admirationem aut misericordiam lectorem provocet. Quod genus ut in Comœdiis præcipue obtinet, ita et in cæteris nonnunquam formis adhibetur, sive ornandi gratia, sive ut gravioribus negotiis grata

interjiciatur varietas. In quibusdam vero id unice sibi videtur Poeta proposuisse, ut tueatur rerum ipsarum fidem, quantumvis communium; in quibus delineandis totam artis suæ vim collocat. Cujusmodi sunt nonnulli ex Sermonibus Horatii, præsertim ille de insulso importunoque scurra, cujus loquacitate pene enectus est in Via Sacra: ubi multum certe inest gratiæ ac leporis, sed in veritate vitæ servanda præcipua ejus laus constat.

Ad scenicos autem adeundum est, si quis optima in hoc genere conquireret exempla; quoniam in hoc fere solo vertitur Comœdia, ut vivam exprimat vitæ communis atque usitatæ speciem: neque ultra Terentii fabulas oculos diverti opus erit, quo in medias feramur domesticæ rei turbas; et studia privata hominum, curas, fraudes, amicitias, simultates, gaudia, tum erga propinquos, parentes, liberos officia et affectus, variosque intimarum cogitationum flexus quasi exposito spectaculo intueamur. Accuratius quidem in hæc inquirendum erit, quando ad singulas cujusque personæ proprietates, et interiores sensus affectusque hominum tractandos deducet nos instituti operis ratio: atqui in his quæ sequuntur exemplis, eam præsertim virtutem animadversam volo, quæ ex rebus humillimis et de medio sumptis, sine fabulæ et sententiarum ope, aliquid tamen ad blandiendos sensus elicit.

Sparsa hæc sunt ut plurimum in Comœdis, et non nisi continua lectione ex tota scena et colloquio familiari colligenda. Illud autem Menedemi non inepte expediet quid velim;

Ubi comperi ex iis, qui ei fuere conscii,
Domum revertor mæstus, atque animo fere

Perturbato, atque incerto præ ægritudine:
Adsido: accurrunt servi: soccos detrahunt:
Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebant, quo illam mihi lenirent miseriam.

Heauton. I. 1, 69.

Pari artificio narratur cœna illa quam Bacchidi dederat senex Chremes; Ibid. III. 1, 45. et casta pauperculæ virginis cum anu habitatio; Ibid. II. 3, 35. Aut quid verius unquam descriptum, quam illa Demeæ querela de fratre et filiis?

Ille alter sine labore patria potitur commoda.
Illum amant: me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desertus sum.

Adelph. V. 4, 17.

Optime item a Charino exponitur singularis quædam morum turpitudo;

Imo id est genus hominum pessimum,
In denegando modo quîs pudor paullulum adest:
Post, ubi tempus est promissa jam perfici,
Tum coacti, necessario se aperiunt, et timent;
Et tamen res cogit denegare.
Ibi tum eorum impudentissima oratio est;
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi?
Heus, proximus sum egomet mihi. Attamen, ubi fides?
Si roges, nihil pudet: hic, ubi opus est,
Non verentur: illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.

Andr. IV. 1, 5.

Potest hoc inscite quidem et vitiose fieri, sicuti est nonnunquam in Euripide, qui tragici incessus et gravitatis oblitus, ad hæc frivola et communia descendit aliquando, quæ cothurno minus conveniunt. Potest etiam in leviori scribendi genere urgeri usque ad fastidium, si quando in carmina transferatur nuda

infimæ sortis effigies, nullo cultu sermonis aut delectu rerum habito.

Quis enim in notissimo Theocriti Idyllio de Syracusiis ipsam inesse naturæ veritatem neget? At vix ferenda est inepta illa ac vulgaris muliercularum garrulitas, non compta, non lepore et salibus condita, sed qualem in vico aliquo aut triviis audire possis.

Profecto mihi semper infimæ res laudis habita est ex vulgi ore decerpere sermones et ad exemplum imæ plebis studia ac mores fingere, modo hæc in certum possint rhythmum ac mensuram redigere. Ac proinde tota res Bucolica, præter cætera quæ illic male se habent, hoc insuper vitio mihi laborare visa est, ut si veram adhibeat rerum imaginem, sordibus istius vitæ atque ineptiis protinus offendamur: —sin autem ornandi studio ad elegantiora quædam et comptiora scriptor se componat, id omne a natura rei abhorrere merito queramur. Unde factum est, ut si veritati studeat poeta, horridus habeatur, si venustati, putidus ac mendax. Pulchre equidem novi, quantum a vestigiis summorum virorum hic ausus sim absistere, quorum opinionem ea prosequor reverentia, ut communem tamen hominum sensum pluris faciam, qui jam in hac quæstione contra omnem Criticorum auctoritatem videtur sententiam tulisse. Verum ut ad Theocritum redeamus: in Herculisco iterum sedulæ matris cura summa fide ac simplicitate describitur:

Ἡρακλέα δεκάμηνον ἐόντα ποχ' ἁ Μιδεᾶτις
Ἀλκμήνα, καὶ νυκτὶ νεώτερον Ἰφικλῆα,
Ἀμφοτέρους λούσασα καὶ ἐμπλήσασα γάλακτος,
Χαλκείαν κατέθηκεν ἐπ' ἀσπίδα, τὰν Πτερελάου
Ἀμφιτρύων καλὸν ὅπλον ἀπεσκύλευσε πεσόντος·

'Απτομένα δὲ γυνὰ κεφαλᾶς μυθήσατο παίδων·
Εὕδετ' ἐμὰ βρέφεα γλυκερὸν καὶ ἐγέρσιμον ὕπνον·
Εὕδετ' ἐμὰ ψυχὰ, δύ' ἀδελφεὼ, εὔσοα τέκνα·
Ὄλβιοι εὐνάζοισθε, καὶ ὄλβιοι ἀῶ ἵκοισθε.
'Ως φαμένα δίνασε σάκος μέγα· τοὺσδ' ἔλαβ' ὕπνος.

IDYLL. ΚΔ. 1.

At mox ab hoc dulci candidoque stylo nimis migrat in humilia, quum infantium vagitu perterrita Alcmena sic alloquitur maritum;

Ἄνστα, μηδὲ πόδεσσι τεοῖς ὑπὸ σάνδαλα θείης. Ibid. 36.

Non intemerato Homerum ubique in hac re judicio uti, fere ab omnibus est concessum: sed prisco et rudi ævo multa condonari æquum est quæ in posterioribus merito forent culpanda. Immo iis ipsis in locis, ubi communia vitæ explicantur negotia, inest jucundum aliquid quod mentem capit tenetque, modo ne summæ dignitatis viros ad hæc munera detrudat. In suavissimo Odysseæ libro, ubi Ulysses ad Eumæi tugurium inops et mendicus accedit, quantam ideo offundit toti fabulæ gratiam, quod intra naturæ fines se contineat, et simplex hujuscemodi vitæ exemplar, sine fuco et coloribus intuendum præbeat! Etiam illa:

Αὐτὸς δ' ἀμφὶ πόδεσσιν ἑοῖς ἀράρισκε πέδιλα,
Τάμνων δέρμα βόειον, εὔχροές·

quanquam, nonnullorum judicio, plebeium nimis sapiunt, mihi quidem perpulchra et jucundissima videntur, optimeque societatem ineunt cum cæteris quæ paullo ante dixerat de cubilibus et grege suum, caulaque humili undique lapidibus et spinis septa. Quæ vero sequuntur in medio spectaculo defigunt oculos.

Ἐξαπίνης δ' Ὀδυσῆα ἴδον κύνες ὑλακόμωροι
Οἱ μὲν, κεκλήγοντες ἐπέδραμον· αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς

Ἕζετο κερδοσύνῃ· σκῆπτρον δέ οἱ ἔκπεσε χειρός.
Ἔνθα κεν ᾧ παρὰ σταθμῷ ἀεικέλιον πάθεν ἄλγος,
Ἀλλὰ συβώτης ὦκα ποσὶ κραιπνοῖσι μεταπάων
Ἔσσυτ' ἀνὰ πρόθυρον· σκῦτος δέ οἱ ἔκπεσε χειρός·
Τοὺς μὲν ὁμοκλήσας σεῦεν κύνας ἄλλυδις ἄλλῃ
Πυκνῇσιν λιθάδεσσιν· ὁ δὲ προσέειπεν ἄνακτα.

ODYSS. Ξ. 29.

Felicissima sunt Ovidii in simili argumento; ubi scilicet ignotos advenas a Baucide et Philemone benigno hospitio receptos narrat: quæ propterea huc lubentius apponenda duxi integra, quia, licet in minutias forsan nimis licenter excurrant, et singula singulis præter necessitatem adjiciant, ingenium tamen præ se ferunt simplex magis et naturæ accommodatius, quam solent facere hujus Poetæ carmina; neque plenius ullum novi exemplum, aut in hoc genere perfectius; nisi forte Moretum illud excipias, quod Virgilii præ se fert nomen.

Illa sunt annis juncti juvenilibus, illa
Consenuere casa: paupertatemque fatendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendam.
Nec refert dominos illic, famulosne requiras;
Tota domus, duo sunt: iidem parentque, jubentque.
Ergo ubi Cœlicolæ parvos tetigere Penates,
Submissoque humiles intrarunt vertice postes;
Membra senex posito jussit relevare sedili:
Quo super injecit textum rude sedula Baucis.
Inde foco tepidum cinerem dimovit: et ignes
Suscitat hesternos; foliisque et cortice sicco
Nutrit, et ad flammas anima producit anili:
Multifidasque faces, ramaliaque arida tecto
Detulit, et minuit, parvoque admovit aëno.
Quodque suus conjux riguo collegerat horto,
Truncat olus foliis: furca levat inde bicorni
Sordida terga suis nigro pendentia tigno:

Servatoque diu resecat de tergore partem
Exiguam; sectamque domat ferventibus undis.

MET. VIII. 632.

Si quis hæc attentius inspiciat, vix versum aliquem aut particulam versus suo carentem pondere reperiet: adeo omnia quæ in hunc humillimæ vitæ statum conveniunt, et vidit penitus et diserte nitideque explicuit. Pariter deinde ad curtam domus supellectilem, et mox ad dapes enarrandas pergit.

Erat alveus illic
Fagineus, dura clavo suspensus ab ansa:
Is tepidis impletur aquis; artusque fovendos
Accipit: in medio torus est de mollibus ulvis
Impositus lecto, sponda, pedibusque salignis.
Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant; sed et hæc vilisque vetusque
Vestis erat; lecto tamen haud indigna saligno.
Accubuere Dei: mensam succincta tremensque
Ponit anus: mensæ sed erat pes tertius impar:
Testa parem fecit; quæ postquam subdita clivum
Sustulit, æquatam mentæ tersere virentes.

Ferculas itidem mensæ impositas nude ac fideliter exponit:

Intubaque, et radix, et lactis massa coacti,
Ovaque, non acri leviter versata favilla;
Omnia fictilibus.

Tum post paulo,

Parva mora est; epulasque foci misere calentes:
Nec longæ rursus referuntur vina senectæ:
Dantque locum mensis paullum seducta secundis.
Hic nux, hic mista est rugosis carica palmis,
Prunaque, et in patulis redolentia mala canistris,
Et de purpureis collectæ vitibus uvæ.
Candidus in medio favus est: super omnia vultus
Accessere boni, nec inops, pauperque voluntas.

Ibid.

(Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli)
Sacrum vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri:
Claudensque textis cratibus lætum pecus
Distenta siccet ubera:
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemptas apparet. EPOD. II. 39.

Quamvis in singula descendat quæ sunt maxime hujus vitæ propria, quantum tamen in eo studium posuit, ut ne quid dignitati obsit, neque circa vilem patulumque orbem diutius quam par est morari videatur!

Optima sane sunt Virgilii, quibus iter ad Evandrum ab Ænea susceptum et pristinam illam simplicemque vitæ rationem explicuit. Nihil autem ejus præstantius novi in hoc genere, nihil ad veritatis normam exactius, quam est tota illa in septimo Æneidos historia, de Sylviæ cervo Ascanii manu interfecto: ubi tamen ita rerum fidem coluit ut nusquam discedat a gravitate.

Quamdiu autem in universo genere vitæ describendo versamur, tam late patet materies, tam in diversas exiguasque se scindit partes, ut exempla vix comparanda sint satis commoda; et manifestior apparebit, ut ita dicam, status causæ, si in angustiorem ambitum res perducatur. Videamus igitur in singulorum moribus, atque iis imprimis qui ætatis cujusque sunt proprii, annon recta fuerint quæ de vi poeticæ imitationis jam ante diximus.

Elegantissimum illud Catulli nemo nescit,

Torquatus, volo, parvolus
Matris e gremio suæ

Porrigens teneras manus,
Dulce rideat ad patrem
Semihiante labello. CARM. LXI. 216.

At ne quis in rei ipsius pulchritudine totam hujus loci vim ponat, alterum inspiciamus ex Statio sumptum, qui studia et gestus pueriles docta ac delicata manu percurrit.

At puer in gremio vernæ telluris, et alto
Gramine, nunc faciles sternit procursibus herbas
In vultum nitens: caram modo lactis egeno
Nutricem clangore ciens, iterumque renidens,
Et teneris meditans verba illuctantia labris,
Miratur nemorum strepitus, aut obvia carpit,
Aut patulo trahit ore diem: nemorisque malorum
Inscius, et vitæ multum securus inerrat.
THEB. IV. 786.

Nihil hic longe quæsitum, nihil non apertum et in medio positum: et tamen in re ipsa non tantum inest decor, quantum ex imitatione oritur summo judicio efficta. Etenim non cuivis contigit quæ sunt in propatulo cernere; pauciorum adhuc est, turpia ab honestis secernere, videre quid deceat dictum, quid præterire sit satius. Multa enimvero sunt quæ naturæ optime, nequaquam autem arti conveniunt: quæ proinde peritus artifex omnino respuenda judicabit. Neque sane eo nomine Homerum excusatum velim quod vera sint et naturæ congrua, quæ Phœnicem facit loquentem de Achille.

Πολλάκι μοὶ κατέδευσας ἐπὶ στήθεσσι χιτῶνα,
Οἴνου ἀποβλύζων ἐν νηπιέῃ ἀλεγεινῇ. IL. I. 490.

Profecto quod in consuetudine vitæ caveri solet, id vel magis in hisce artibus e re fore credo, nimirum, *veritatem ne semper in lucem proferamus*. Quatenus autem ei decet obsequi, non tam id docendum est præ-

ceptis, quam judicio prudenti ac sincero distinguendum: ideoque alibi rectius de his videndum erit.

Interea ut concedamus divinum vatem, utpote grandioribus intentum, levia hæc aliquando percurrisse negligentius, et nonnunquam in vulgaria et quidem odiosa esse delapsum; ex eodem tamen sumenda sunt, etiam in hoc nitido et leniori genere, quæ summi opificis manum testantur. Discessus ille Hectoris ab Andromache totus deliciis abundat: at quæ interjecta sunt de infante filio sunt melle dulciora.

Ὣς εἰπὼν οὗ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος Ἕκτωρ.
Ἂψ δ' ὁ πάϊς πρὸς κόλπον ἐϋζώνοιο τιθήνης
Ἐκλίνθη ἰάχων, πατρὸς φίλου ὄψιν ἀτυχθεὶς,
Ταρβήσας χαλκόν τε, ἰδὲ λόφον ἱππιοχαίτην,
Δεινὸν ἀπ' ἀκροτάτης κόρυθος νεύοντα νοήσας·
Ἐκ δ' ἐγέλασσε πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ.
Αὐτίκ' ἀπὸ κρατὸς κόρυθ' εἵλετο φαίδιμος Ἕκτωρ,
Καὶ τὴν μὲν κατέθηκεν ἐπὶ χθονὶ παμφανόωσαν·
Αὐτὰρ ὅ γ' ὃν φίλον υἱὸν ἐπεὶ κύσε, πῆλέ τε χερσὶν,
Εἶπεν ἐπευξάμενος Διΐ τ', ἄλλοισίν τε θεοῖσι. IL. Z. 466.

Neque est quod objiciat aliquis, commoveri hic animum legentis, et quasi miseratione quadam deliniri. Res certe est amabilis et affectuum plena: sed vel a communi hominum voce, quæ, ut versus jam sunt notissimi, in laudem istius carminis unice est consentiens,

Ἐκλίνθη ἰάχων, πατρὸς φίλου ὄψιν ἀτυχθεὶς,

ex hoc, inquam, satis intelligi potest, capi nos præcipue admirabili naturæ imitatione; ea scilicet facultate, quam caput esse hujus artis diximus, qua subjiciuntur oculis adjuncta, quæ sunt maxime cujusque rei propria, sed quæ pigri alicujus aut imperiti ingenium fugerent.

Insignem esse illam in Statio virtutem jam ante posui, ut quæ in natura rerum confusa jacent cernat penitus et distinguat; et si quæ sint cæteris probatiora, eruat hæc e turba atque eminere faciat. Neque meliori unquam augurio eum hunc puto delectum habuisse, quam in Epicedio ob mortem filii infantis atque unici.

Nonne gemam te, care puer, quo sospite natos
Non cupii? primo gemitum qui protinus ortu
Implicuit, fixitque mihi: cui verba, sonosque
Monstravi questusque et vulnera cæca resolvens.
Reptantemque solo demissus ad oscula dextra
Erexi, blandoque sinu jam jamque natantes
Exercere genas, dulcesque accersere somnos.
Cui nomen vox prima meum, ludusque tenello
Risus, et e nostro veniebant gaudia vultu.

Tanta est in postremis versibus elegantia ac subtilitas, ut (sicut de Parrhasii picturis olim dictum est) "ambire se videatur extremitas ipsa, et sic desinere "ut promittat alia post se, ostendatque etiam quod "occultat." Neque hic me fugit plurimum esse in dolore patris positum; quem natura duce decuit in singula diligenter excurrere, et fuse commemorando ætatulæ istius blandimenta, acerbam alere amissi filii memoriam.

Quæ vero ad affectus pertinent omnemque humani sensus rationem, sicuti se habet in diversis vitæ conditionibus ac fortunis, tum quæ in hisce expediendis servanda sint præcepta, prioribus quidem illis ferme similia, proximæ nobis curæ erit persequi.

PRÆLECTIO NONA.

De Morum Imitatione resumitur quæstio—Scenicos præsertim scriptores adire oportet—De Terentio et Plauto judicium fertur. A Personarum *imitatione transitur ad* sensus affectusque animi subtiliores, *qui pro re nata oriuntur. Eadem ferme in his tractandis adhibenda est cautio, quæ in* Externorum *descriptione.*

QUÆ exempla de infantum moribus ad naturæ veritatem expressis proxima prælectione proferre visum est, ea hanc vim habuisse puto, ut quid effici possit diserta imitatione significarent, etiam in summa rei tenuitate. Quod quidem adhuc manifestius cernitur in provectioribus vitæ spatiis; quibus ut varietas inest major et quædam quasi personæ dignitas, ita ad eam voluptatem propius acceditur, qua mulcetur animus, dum humanos mores intuetur atque omnem communis vitæ consuetudinem.

Difficile enimvero est in hac parte imitationem prorsus ab affectibus secernere, atque hanc voluptatem de qua præsertim agitur, ita integram sinceramque exponere, ut nihil alieni in se recipiat. Neque sane hoc loco expediendam duco doctrinam de moribus et personis apte ad naturam accommodandis. Qua de re notissima sunt Horatii carmina, ubi Magistri sui Aristotelis præcepta fere ad verbum reddidit. Et profecto quod in hoc genere præstari

solet, non id uno et altero loco elucet, sed colligitur potius ex toto cursu et quasi contextu poematis: crebris fit evidens sermonibus, consiliis, factis: neque si quid unquam in hac parte peccatum fuerit, videtur id tam defectu ingenii evenisse, quam judicii ac mentis vitio.

Quod vero nunc, ut antea, præcipue sequor est, ut artem esse aliquam commonstrem in condendis carminibus, non dico optimam aut præ cæteris admirabilem, ingeniosam tamen, quæ naturam animi, et quicquid sive intus homo sentiat, sive ore ac gestu profiteatur palam, tanquam imagine expressa referat. Quod demum efficietur non si omnino abdita et longinqua conquiras, sed si deligas propria, quæ si rarius, uti nonnunquam fit, occurrant oculis, idcirco tamen rara sunt, quia in unum dumtaxat vitæ genus, aut ætatem, aut fortunarum ac rerum habitum bene conveniant.

Quod igitur ad notas morum proprietates et quasi communia lineamenta spectat—haud equidem diu in vulgato orbe, multorum vestigiis jam contrito, versari velim. Quare exemplis aliquot adductis brevi absolvatur quæstio.

Senectutem si quis requirat proprio habitu ac colore præditam, gravem sine severitate, sanctam, comem, decoram, eandem vero loquaciorem paullo et præteriti laudatricem, et sicut corporis ita mentis viribus affectis jam et propemodum vacillantibus, Nestorem illum adeat Homeri, præsertim in Odyssea, aut ejusdem Laertem—adeat egregios illos senes, quos ad Græcum exemplar aut, quod fere eodem redit, ad naturæ normam effinxit Virgilius—Priamum

illum, Anchisem, Acestem, Evandrum. In hoc ultimo summa mihi semper visa est ac perfecta imitationis virtus: et quanquam singula vix habeo quæ causam rei quærentibus objiciam, justam tamen certe viri præ me videor habere et corporis et animi effigiem, cum perlectis omnibus ad ista tandem devenio, ubi perfunctis dapibus et dimisso cœtu convivarum ad urbem redeunt.

Ibat rex obsitus ævo
Et comitem Ænean juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
ÆN. VIII. 307.

Nihil autem in reliquis desidero, aut quibus adjectis meliores fierent video. Sed non nimis hac virtute abundant, ut naturæ congrua eademque minus obvia in conspectum promoveant: nisi forte in hoc numero ponantur illa de Anchise, qui filii precibus diu flecti nequit, ut domo et laribus relictis saluti suæ consulat. Hoc ego si tardioribus ingeniis minus apertum fuisse statuam, complures fortasse habeam qui mecum sentiant: si modo ut ætati illi congruum collaudem, neminis certe dissensionem vereor.

Interea a Comicis potissimum petenda sunt in eo genere exempla, quod simplicem et interiorem animi naturam aperit; et res in communi usu positas hoc artificio nobis commendare solet. Excelsiora quædam meditatur Tragœdia—narrat fortunas principum—vehementes amat affectus et casus graviores—quos dum prosequitur totum in se defixum tenet spectatoris animum: neque id blanditiis hisce et quasi lenocinio artis efficit: imo nonnunquam e re fuit evitare hanc nudam veritatis speciem, ne nimis

in humilia atque usitata descendat poema, et dum naturæ obsequatur dignitati suæ obsit.

Alia plane res agitur in Comœdia: ubi sæpe fit, ut fabulæ et sententiarum rationem vix ullam habeamus, modo solidam et expressam intueamur morum imaginem. Terentiano illo Chremate aut Simone ecquid unquam fuit naturæ propius? Quod cernitur itidem in duobus quos habet in Hecyra senes. Tum in Nausistrata perfecta exponitur matronæ species, non potentis quidem illius et decori servantissimæ, sed magis ex communi more ac modulo effictæ.

Adolescentis autem mentem, ingenii sane liberalis sed voluptatibus dediti, quam juste explicuit scena illa in Heautontimorumeno, ubi Clitipho patre semoto secum ita loquitur!

Quam iniqui sunt patres in omnis adolescentis judices!
Qui æquom esse censent, nos jam a pueris illico nasci senes:
Neque illarum affines esse rerum, quas fert adolescentia.
Ex sua libidine moderantur, nunc quæ est, non quæ olim fuit.
Mihi si unquam filius erit, næ ille facili me utetur patre:
Nam et cognoscendi et ignoscendi dabitur peccatis locus;
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.
Perii! is mihi, ubi adbibit plus paullo, sua quæ narrat facinora!
Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu siet.
Astutus: næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.
Magis nunc me amicæ dicta stimulant, Da mihi, atque affer mihi:
Cui quid respondeam, nihil habeo; neque me quisquam est miserior. Act. II. Sc. 1.

Quo in genere præ Terentianis omnibus palmam facile fert Sostrata in Hecyra: quam quidem eo libentius appono, quia sive id pravo factum sit judicio, sive ita tulerit istius vitæ ratio, ut fœminas rebus agendis interesse non admodum deceret, aut quacunque demum ex causa evenerit, certe in moribus earum familiariter explicandis parum laboris posuisse videntur poetæ veteres. Et profecto si quam fabulam nominarem ut præ cæteris recte moratam, et quæ, ut Critici verbis utar, sine pondere et arte hac una ratione voluptatem pariat, ultra Hecyram Terentii vix prospiciendum puto.

Plauti autem, utcunque arte et venustate, iisque omnibus quæ in pectus viam aperiunt a Terentio longe absit, uberius tamen fuisse ingenium in variandis moribus, iisque simul ad vitæ exemplar exigendis, facile constat. Quippe exigua admodum est in Terentio personarum varietas: continuo in iisdem fere angustiis vertitur. Ille alter liberius in consuetudinem vitæ excurrit, ex diversis quæstibus, artificiis, studiis hominum, materiem sumit sibi: habet quidem, uti cæteri, adolescentes prodigos, difficiles senes, parasitos edaces; sed Mercatorem illum in Asinaria quanta arte paucis adumbravit, cautum, oculatum, prudentem, septum undique et munitum, nec blanditiis, nec contumelia, nec irrisione commotum, quo lucri obliviscatur, et rem in ancipiti ponat. Tum Avaritiæ sordes ac miseria, ubi melius depicta cernuntur quam in ejusdem Aulularia? Avaro semper in ore paupertas, animo semper insidet thesauri cura: hæc eum perpetuo exedit: hac se cruciat: hinc omnes malitiose observat, timet, odit. Si quod forte verbum de divitiis ex loquentis ore

excidat, hoc illico ad se transfert. Si comiter a quoquam exceptus fuerit, aut familiarius solito salutatus—rem omnem evolasse—aurum cognitum—actum de se putat. Et postquam mille modis se vexavit, cum nemini fidat, huc illuc secum deportans aurum, tandem, uti par erat, præ nimio tumultu suum ipse sibi proditorem agit.

Neque sane cum a toto genere disceditur, locus non patet amplissimus ubi ingenium scriptoris se exerceat—quoties scilicet minutas captat morum proprietates, sicuti se habent in certo quodam rerum statu ac conditione, et exquisitum aliquod notat idemque subtilius quam pro communi hominum captu. Multa enimvero sunt in vitæ commercio quæ maxime naturæ conveniunt, sed quoniam infrequentiora fortasse fuerint, aut majoribus apertisque signis careant, aut brevi dispereant tempore et evanescant penitus, idcirco in sensum vulgi raro cadunt. Aut si quid unquam hujusmodi efferre opus sit, statim ad illud confugiunt,

Nequeo monstrare, et sentio tantum.

In his igitur expediendis quidam operæ bonam partem non infeliciter collocarunt. Quanquam enim procul abest, ut rem summæ facultatis id esse judicem, attamen quo bene procedat, ingenio certe opus est non inerti, et sagaci judicio, acieque acri et in rem unice intenta.

Nam sicuti in cœlorum ac naturæ facie, multa quotidie fiunt quæ, licet imperitorum oculos fugiant, pictoribus patent—nebularum varii aspectus—luminum mutationes—colores vagi et instabiles qui vel in transitu pereunt—quæ illi omnia studiose observando ad usum artis suæ colligunt; idem fere

est in hominum moribus designandis. Animi enim natura cum sit multiplex et inconstans, pro rei, temporis, loci occasione motus habet longe diversos, eosdemque subtiles sæpe et incertos, et quales non nisi ipso temporis articulo comprehendere ac complecti licet. Quo in studio si quis docte versetur, et intimos reconditosque sensus curiose eliciat, eum sane, ut cætera desint omnia quæ in poeta requirimus, non sine admiratione quadam et voluptate legimus.

Etenim in celeberrimo Lucretii libro, ubi singillatim ea percurrit, quibus sub falsa veri specie capiuntur sensus, delectamur certe venustate carminis quæ est in hac parte egregia—maxime tamen tenemur facultate illa, qua totam sensuum rationem et perspicere penitus potuit et summa fide explicare. Paucos modo ex sexcentis fere versibus in eodem argumento fas sit apponere.

Qua vehimur navi, fertur, cum stare videtur:
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire,
Et fugere ad puppim colles, campique videntur,
Quos agimus præter navim, velisque volamus.
LUCRET. IV. 388.

Denique ubi in medio nobis equus acer obhæsit
Flumine; et in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transversum ferre videtur
Vis, et in adversum flumen contrudere raptim:
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri
Et fluere adsimili nobis ratione videntur. Ib. 422.

Interna sunt illa quæ sequuntur et magis ad animi partem pertinentia,

Et quoi quisque fere studio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,

mens,
plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, et componere leges:
Induperatores pugnare, ac prælia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, et naturam quærere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia, atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quom jam destiterint ea sensibus usurpare,
Reliquäs tamen esse vias in mente patenteis,
Qua possint eadem rerum simulacra venire.
Per multos itaque illa dies eadem obversantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, et mollia membra moventeis,
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquenteis
Auribus accipere, et consessum cernere eundem,
Scenaïque simul varios splendere decores.

Ibid. 959.

Vereor equidem ne longior sim quam res postulet, sed præterire nolo egregia illa quæ juvenis mentem irrequietam declarant, luxu et desidia et malo amore perditi.

Eximia veste et victu convivia, ludi,
Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta parantur;
Nequicquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quod conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere ætatem, lustrisque perire:
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit,
Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis:
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt vestigia risus. Ib. 1124.

Interea parum id refert, an diserte narret poeta

quæ tacita cogitatione intus percipiuntur, an quæ certis indiciis vultus corporisque fiunt manifesta foris. Leviculum fortasse est illud Catulli, sed ad argumentum facit.

Ut missum sponsi furtivo munere malum
Procurrit casto Virginis e gremio,
Quod miseræ oblitæ molli sub veste locatum,
Dum adventu matris prosilit, excutitur;
Atque illud prono præceps agitur decursu:
Huic manat tristi conscius ore rubor.

CATULL. CARM. LXV. 19.

Quod sane dulcissimum Odysseæ locum facit ut meminerim, ubi Nausicaa instantium nuptiarum probe conscia fictam adfert Alcinoo propositi sui causam. Cui quidem filiæ verecundiæ suaviter ille, ut patrem decuit, succurrit.

Ὣς ἔφατ'· αἴδετο γὰρ θαλερὸν γάμον ἐξονομῆναι
Πατρὶ φίλῳ· Ο ΔΕ ΠΑΝΤΑ ΝΟΕΙ, καὶ ἀμείβετο μύθῳ.

ODYSS. Z. 66.

Elegans porro est in re non absimili Statius—ubi Adrasti filiæ in hospitum conspectum patris jussu prodeunt.

Nova deinde pudori
Visa virûm facies: pariter pallorque ruborque
Purpureas hausere genas: *oculique verentes*
Ad sanctum rediere patrem. THEB. I. 536.

Pallor genarum et subinde rubor, et dejectus in terram vultus cuilibet sunt in promptu: quod vero ait erubescentium oculos a nova facie ad notam retorqueri, ipsam rei veritatem exprimit; edocetque plane quantum diligenti observatione etiam in communibus hisce præstari possit.

Primas fere tenet Statius, ut antea est dictum, in hoc leniori genere scribendi: et profecto plurima

sunt in Achilleide ita ad unguem expolita, ut superari vix queant. Deidamiæ fabula fortasse ad eam magis partem videatur pertinere, quæ de affectibus tractabit: habet tamen nonnulla quæ et hic recte adhiberi possint, quia indolem et mores adolescentium et occultos quosdam animi flexus pulchre expediunt, priusquam in violentos amoris æstus res erumpat. Cujusmodi sunt illa,

Æaciden furto jam noverat una latentem
Deidamia virum, sed opertæ conscia culpæ
Cuncta pavet, *tacitasque putat sentire sorores.*
ACHILL. I. 561.

Culpa vero illa erat, non læsæ pudicitiæ, sed quod in virginum cœtu virum passa sit diu impune versari. Tum suavissimis aliquot interjectis versibus, quos utpote proposito admodum convenientes, si per tempus liceret, nequaquam præterirem, ingressus primos amoris et quasi prolusiones sic aperit.

Ipsa quoque et validos proferre modestius artus,
Et tenuare rudes attrito pollice lanas
Demonstrat, reficitque colos, et perdita dura
Pensa manu; vocisque sonum, pondusque tenentis,
Quodque fugit comites, nimio quod lumine sese
Figat, et in verbis intempestivus anhelet,
Miratur: jam jamque dolos aperire parantem,
Virginea levitate fugit, prohibetque fateri.
ACHILL. I. 584.

Quantopere vero in descriptionibus veritati consulat, sectando semper aliqua quæ tardiorem effugiant aciem, paucis adhuc exemplis comprobari volo. Viri feræ impetum exspectantis affectus optime perhibet.

Venator longo motum clamore leonem
Exspectat firmans animum, et sudantia nisu
Tela premens: gelat ora pavor, gressusque tremiscunt;

Quis veniat, quantusque! sed horrida signa frementis
Accipit, et cæca metitur murmura cura. THEB. IV. 495.

Iterum de Eteocle ense transfixo;

Ille dolens nondum sed primo frigore ferri
Territus. THEB. II. 544.

Pastoris autem dolorem ob stragem inter pecudes noctu factum hunc in modum depingit.

Luce patent cædes: domino perferre recentes
Ipse timet casus; haustaque informis arena
Questibus implet agros, stabulique silentia magni
Odit, et amissos longo ciet ordine tauros. THEB. III. 50.

Ubi cætera sunt satis communia—quod domino rem, quamvis insons, deferre metuat, ex natura penitus deductum videtur.

Præclarum in eodem genere est illud de Mulieribus Lemniis in quinto Thebaidos, quæ sole jam orto, et fœdissima illius noctis patefacta cæde, tandem ad justum facinoris odium atque horrorem conversæ, mutuos etiam aspectus verentur:

Quanquam inter similes habitus rubor. THEB. V. 300.

Neque mediocrem habent laudem ista de Adolescente Achille, quem fere invitum a latebris abductum, ut Græcis ante Trojam auxilio esse possit, Ulysses mira arte permulcet; efficitque tandem, ut communem iram adversus hostes concipiat. Postquam enim complura copiosa oratione percurrisset, quo injuriam Menelao non levem esse factam commonstraret, ad extremum quærit, quonam ipse sensu afficeretur in causa simili.

Quid si nunc aliquis patriis rapturus ab oris
Deidamian eat, viduaque a sede revellat
Attonitam, et magni clamantem nomen Achillis?

Illius ad capulum rediit manus, et simul ingens
Impulit ora rubor; tacuit contentus Ulysses.
ACHILL. II. 365.

Non omnino tutum esse meram fidem rerum persequi, jam sæpe monui; plurimamque habendam esse rationem et argumenti et formæ carminis; quæ fortasse sint ejusmodi, ut diligentiam hanc operosam repudient. Frequentius adhuc peccari solet, cum quæ in hoc genere scriptor habeat, ea frigide et imperite adfert; et quasi rem factam narrat, non intexit fabulæ, aut ex agentium ore deducit. Quo in vitio est illud Statii de milite, ad Eteoclem post interfectos a Tydeo socios, reverso.

Necdum ora patent, dubiusque notari
Signa dabat magnæ longe manifesta ruinæ,
Planctuque, et gemitu: *lacrymas nam protinus omnes*
Fuderat. THEB. III. 42.

Quod verum sit licet, inscite admodum et historico quodam more dictum est. Alia sunt ejusdem quæ et vera et pulchra esse judico—Epici tamen carminis gravitati minus congrua. Ut in Thebarum oppugnatione,

Nondum hostis circa: trepido tamen agmine matres
Conscendunt muros: inde arma nitentia natis
Et formidandos monstrant sub casside patres.
THEB. VII. 240.

Iterumque in rebus adhuc acerbioribus et in gravissimo omnium ordinum luctu,

Flent pueri, et flendi nequeunt cognoscere causas
Attoniti, et tantum matrum lamenta timentes.
THEB. X. 568.

Magna sane est in his, ut in omni Poetæ munere obeundo, Virgilii prudentia; quem quidem eo rarius adduxi, (uti vobis, Academici, qui jam me non se-

mel hoc dicentem audiistis, probe cognitum est,) quia vix unquam hæc minora de industria, et sui causa aucupatur: parcius multo id agit et de occulto magis: et si quæ adhibeantur (sicuti sunt bene multa) judicio hæc premit severo, et ad proprias partes revocat—nempe ut fabulæ et affectibus commovendis inserviant—ut apte cum cæteris in unum coeant—ut toti potius corpori offundant gratiam, quam proprio splendore eniteant.

Quod si præstantissimum quis petit exemplum, perlegat illa in secundo Æneidos, ubi expugnationem et incendium urbis Æneas narrat. At quæ de animi sui affectibus profitetur, pro vario calamitatum genere quibus interfuit commotis, non tam exquisita sunt illa, quantum optime in rem conveniunt, et narrationem adjuvant. Conspecta scilicet Priami morte, ecquid aptius adjungi poterat quam quæ sequuntur?

> At me tum primum sævus circumstetit horror:
> Obstupui: *subiit chari genitoris imago,*
> *Ut regem æquævum* crudeli vulnere vidi
> Vitam exhalantem: subiit deserta Creüsa,
> Et direpta domus, et parvi casus Iüli. ÆN. II. 559.

Deinde, quid media in fuga senserit, quid post amissam Creusam, quid ubi denuo in urbem reversus, tam brevi spatio mutatam rerum faciem cernit, pari fide est ad naturæ exemplar elaboratum.

Quinetiam si quis ludos in quinto Æneidos cum argumento simili in Punicis Italici, quanto plus hic curæ posuerit in minutis exequendis facile constabit. Certantium quidem ora et gestus, uti decebat in præcipua re, et varios corporis animique motus diligenter exponit Virgilius: quæ autem de spectatoribus ait laxa sunt satis et communia:

… volutant
… es clamore resultant. Æn. V. 148.

Silii magis ad vulgi exemplum sunt conficta;

> Pronique, et similes certantibus, ore sequuntur
> Quisque suos currus, magnaque volantibus idem
> Voce loquuntur equis. Pun. XVI. 320.

Et rursus in eadem re;

> Diversa et studia et clamor, pendentque faventes
> Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anheli
> Nomine quemque cient. Pun. XVI. 482.

Nitide hoc interdum et sine strepitu ab iisdem, et Silio et Statio, fieri videmus: ut de civibus Romanis post cladem ad Trasymenum acceptam,

> Jacent portis ululante dolore
> Dispersum vulgus, remeantumque ordine longo
> Servat turba gradus; pendent ex ore loquentum,
> Nec lætis sat certa fides, iterumque morantur
> Orando, et vultu interdum sine voce precati,
> Quod rogitant audire pavent. Punic. VI. 563.

et illud Statii de Eteocle,

> Audire *exposcit, et odit*
> *Narrantem.*

Sed plerumque hoc faciunt ambitiosius, ut plane se nescire arguant, quanti sit in his rebus aliquando celare artem [a].

[a] Orestis illa in Choephoris ad Sororem, hujus loci argumento imprimis sunt idonea.

> ΟΡ. Αὐτὸν μὲν οὖν ὁρῶσα δυσμαθεῖς ἐμέ.
> Κουρὰν δ' ἰδοῦσα τήνδε κηδείου τριχὸς,
> Ἰχνοσκοποῦσά τ' ἐν στίβοισι τοῖς ἐμοῖς
> Ἀνεπτερώθης, κἀδόκεις ὁρᾷν ἐμέ. L. 222.

Quorum vim optime vidit Schützius eleganterque explicuit. "Recte "Orestes miratur Electram, quæ antea levi indicio commota spe- "raverat Orestem venisse, nunc, cum ipsum oculis suis videat,

Profecto ad sincerum illud et subactum judicium quod in Virgilio admiramur, proxime ex minoribus accessit Flaccus in Argonauticis: cujus insuaves plerumque et salebrosi versus non raro tamen hisce deliciis condiuntur.

Viatoris solicitudinem ignota regione sub adventum noctis deprensi quanta arte depingit!

Ipsa quies rerum mundique silentia terrent,
Astraque, et effusis stellatus crinibus æther.
Ac velut ignota captus regione viarum
Noctivagum qui carpit iter; non aure quiescit,
Non oculis; noctisque metus niger auget utrimque
Campus, et occurrens umbris majoribus arbor.
ARG. II. 41.

Quæ vero Alcimede inter amplexus abeuntis filii effundit, et suavitate sunt omnia singulari, et postrema illa,

Hæsuraque verba relinque
Auribus, ARG. I. 333.

Naturam ipsam spirant.

Perfectum autem hujus Poetæ exemplar cernitur in Medeæ amoribus depingendis: qua quidem in parte cum multa ex Apollonio desumpsit, tum etiam non pauca de suo addidit quæ fortasse aliquis non inepte Græcis prætulerit. Sed quoniam ista pars ad vehementiores affectus magis pertinet, et nimis multa jam de reliquis effudimus, rectius idcirco in hæc posthac inquirendum erit.

" dubitare. Neque tamen negandum est, Æschylum h. l. veram " sensuum humanorum naturam expressisse. Fit enim sæpenu" mero, ut animus magni alicujus boni desiderio flagrans, id ipsum " multo propius aut facilius esse fingat, quam revera sit aut fieri " possit; idem tamen repente id, quod vix fieri posse arbitraba" tur, assecutus, dubitare incipiat, ac vix oculis fidem habeat." *Schütz. Comm. in loc.*

PRÆLECTIO DECIMA.

Poeseos cum Pictura in Affectibus imitandis comparatio. Affectus nascentes, dubios, mixtos, fluctuantes nequit exprimere Pictura—Qui tamen omnes Poesi admodum conveniunt. In his autem imitandis interdum offendunt poetæ. Dantur cautiones quædam et præcepta. Deinde ad Simplices Affectus graviores acceditur — principio Amorem. *In quo argumento tractando Apollonii, Valerii, Ovidii, Virgilii expenduntur merita.*

CUM sæpe aliter pictura et poesis inter se invicem conferri solent, quod a me quoque in prælectionibus nonnullis jam pridem est factum, tum haud scio an nulla unquam in re magis in utramque partem disceptetur, quam utra harum in referendis animi affectibus potiorem vim habeat. Quam quidem in quæstionem tandem me justo ordine devenisse puto, peractis nempe iis quæ ad motus animi pertinebant leniores, sensusque illos breves et incertos qui, pro diversa rerum occasione, nasci temere atque interire solent. Neque tamen in hac materia pertractanda, ingenti sane ac prope infinita, omnem affectuum rationem excutiendam judico: satis me et quæstioni ipsi quæ nunc agitur, et disciplinæ jampridem institutæ, facturum arbitror, si pauca modo ex turba educam, quæ et artis utriusque vim commonstrare possint, et in nostra arte præsertim colenda quid imprimis sequi quid cavere ac fugere oporteat.

Eorum igitur qui in hujusmodi argumento versantur duplex omnino est ratio. Una, quæ manifesta affectuum signa proferendo, sicuti se habent in ore, oculis, vultu hominum, aut statu denique motuque corporis, affectus ipsos quodammodo imitari dicitur; altera, externis hisce omissis aut certe posthabitis, interiores tantum et tacitos animi sensus exsequitur; quorum aliis notæ et signa externa prorsus desunt, aliis vero, licet sint sua qualiacunque corporis indicia, levem tamen hæc et minime justam præbent imaginem eorum quæ intus movent mordentque animum.

In priore illo genere facile præstare a plerisque habita est pictura, ut quæ integram magis proponat effigiem et veritati propiorem, quam ulla possit effici vel disertissima verborum serie. Alterum genus fieri non potest quin fere totum poetis relinquatur. Nempe ubi ejusmodi conceptus declarari volumus, qui vultus et corporis habitu parum innotescunt, adhibeatur necesse est ista ars, quæ subtiliori instrumento utitur; aditumque sibi ad mentes alienas struit, non rectum illum atque apertum, sed abdita quadam via et occultis quasi spiraculis se insinuans.

Nimirum artes hæ de quibus nunc loquimur, utcunque in cæteris consentientes, hac una re potissimum inter se distant; quod in pictura, spectata satis atque hausta oculis externa corporis specie, mens statim ad interiores sensus transit, qui cum descripta effigie videntur maxime esse conjuncti: contra in poesi, perlectis carminibus quibus inest morum et affectuum imitatio, lectori continuo personæ ipsæ coram stare atque agere videntur, justa corporum

figura et vultus orisque specie instructæ, pro diverso affectuum genere, quos tractaverit poeta. In utraque igitur jucundus quidam est animi motus ab apertis et præsentibus ad ulteriora et minus cognita. Poetæ certe latior patet et liberior campus; cum nihil unquam sit quod in hominum fortunas incidere potest, nullo unquam affectu mens impelli potest, nullis cogitationibus teneri, quin is hoc genere imitationis omnia pariter attingere et complecti queat.

Interea Picturæ magna haud dubie est vis, quando affectus exponitur vehemens et simplex, nihil exquisiti, nihil dubii mixtique generis in se recipiens. Neque enim dolorem merum, aut metum, aut iram, aut quidquam hujusmodi ab Homero ipso melius descriptum puto, quam in multis pictorum tabulis jam vulgo expressum videmus. Quod si proprios fines dedignata altiora atque aliena appetat, si eam sibi laudem tribuat, ut varios et multiplices affectuum æstus exprimere possit, mentem in contrarias partes rapientium, tum vero nugatur plane, et quæ ab artis ingenio penitus abhorrent sibi stulte vindicat. Mera sunt etenim somnia vel potius deliramenta quæ de hac Parrhasii facultate effutit Plinius: "Pinxit "utique," ut ipsius verbis utar, "Demon Atheniensium, argumento ingenioso: volebat namque varium, iracundum, injustum, inconstantem; eundem "exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, "gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque, et omnia "pariter ostendere." *Plin. Nat. Hist.* XXXV. 5.

Quin tantum abest ut hæc portenta rerum tam diversa atque inter se pugnantia uno ore referri possint, ut ne fluctus quidem illos mediocres affectuum,

curasque ambiguas, quarum omnes sibi interdum sunt conscii, in artis illius potestatem cadere existimem. Operam interdum in hac virtute laudanda impendunt elegantes quidam, ut sibi videntur, picturæ spectatores: hanc aliis se tardioribus digito monstrare amant, eamque intuendo se mirifice delectari profitentur: quam tamen rem omnem (ut præstantissimum e nostris pictoribus auctorem[a] sequar) fictam prorsus et inanem, ex suis natam cerebris, ridiculo errore capti admirantur. Sic ab Ausonio laudatur Timomachus;

Medeam vellet quum pingere Timomachi mens
  Volventem in natos crudum animo facinus.
Immanem exhausit rerum in diversa laborem
  Fingeret affectum matris ut ambiguum.
Ira subest lacrymis: miseratio non caret ira:
  Alterutrum videas ut sit in alterutro. EPIG. 129.

Quo etiam in genere est illud Claudiani in piorum Catinensium statuas, qui parentes grandævos humeris excipientes, ab Ætnæo igne incolumes sustulerunt.

In juvenum membris animosus cernitur horror,
  Atque oneri metuens, impavidusque sui.
CLAUD. CARM. L. 13.

Atqui inter poetas nullus frequentior hoc aut uberior est locus, aut unde major exoritur carminibus gratia ac venustas. Sæpe hanc rem brevi expedit Virgilius, sicut in illis de Turno,

Æstuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu
Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus.
ÆN. XII. 667.

[a] Sir Joshua Reynolds, Disc. V.

Aut quid acrius legentis perstringit animum ipsa naturæ veritate egregie expressa, quam ubi Æneam ingentibus vexatum curis uno versu depingit?

> Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
> Æn. I. 209.

Sæpe has turbas pectoris et quasi luctantium inter se affectuum contentiones longa serie enarrat scriptor, quæ ut statim *narrata* animis concipimus, ita oculis ea nequaquam in *pictura* objici posse facile constat. Qua in re Pamphilum illum Terentianum audiamus, miseris modis se cruciantem,

> Tot me impediunt curæ, quæ meum animum divorse trahunt,
> Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitatio;
> Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
> Quæ meo cunque animo lubitum 'st, facere: ein' ego ut advorser? hei mihi!
> Incertum 'st, quid agam. ANDR. I. 5. 26.

Hæc dum effundit, nos omnes suus quemque sensus docet atque experientia, ea naturæ imprimis convenire: eadem vero si in tabulam referre pictor aggrediatur, aut in iis elaborandum erit quæ unius tantummodo affectus sint propria, aut nihil omnino affectus in se pictura habebit. Neque enim histrio poterit in scena sine verborum ope impeditos hosce et tortuosos animi flexus explicare: poterit certe vultus et oculorum moderatione, jactatione lacertorum, crebro incessu et statu corporis mutato, rem dubiam anxiamque intus agi significare; quænam vero in hoc turbine elementa una coëant, quo ordine misceantur, quæ sit cujusque vis in mentem, tacito oris flexu aut motu membrorum declarari plane nequit.

Nedum hoc fieri poterit in pictura, ubi fixa sunt et immota omnia, et ad brevissimum temporis spatium accommodata.

Sunt porro nonnulli simplices et violenti affectus qui aspectum induunt ita mobilem et varium, ut solo poeta æquari posse videantur. Cujusmodi est vates illa Lucani divino furore percita; quam tamen descriptionem aliquantum ultra pudorem suo more auget.

Quem non emisit, superest Deus: ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pavido, nunc torva minaci,
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas: *nec, qui solet esse timenti,*
Terribilis sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda; sed ut tumidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit, sic multa levant suspiria vatem.

PHARS. V. 211.

Fit profecto nonnunquam in minoribus poetis, ut tanquam homines iræ impotentes, omnia quæ præsto adsunt, præ concepta in animo cogitatione, languida et effœta judicent. Hinc rem terribilem novis continuo adjectis terroribus augere cogitant: hinc exquisitum aliquod dum aucupantur, et quod imperita fallit lumina, non raro naturæ fines, modicos illos plerumque, transilire solent. Utrum hoc in vitio sit illud Lucani modo recitatum necne, vix ausim dicere: pallorem equidem, sive ex metu proficisceretur seu furore, eandem speciem præbuisse crediderim—quicquid autem diversi inesse contigisset, id aliis ex causis effectum esse.

Sin autem Aristotelis, gravissimi sane humanæ mentis interpretis, aliquid apud nos valeat auctoritas,

certe in his lapsum esse poetam fatendum est, ubi Cæsarem, clausum angusto limite hostibusque obsessum undique, hoc modo affectum fingit.

Tangunt animos iræque, metusque:
Et timet incursus, indignaturque timere.

PHARS. X. 444.

Iram enim cum timore nequaquam stare posse diserte a Philosopho dictum est. Quanquam in eodem errore Livium versari video, qui de Gallorum exercitu scribens iniquo genere pugnæ deprehenso, animos eorum ait "*ira et pavore fuisse obcæcatos.*" Liv. XXXVIII. 21. Nec multum abest ab horum inscitia illud Statii de juvenibus ludorum certamen inituris.

Spesque, audaxque una metus, et fiducia pallens.

THEB. VI. 393.

In hæc autem vitia scriptores incurrere opinor, dum longinqua usque venari malunt, quam paratis uti et præsentibus; aut dum priores superandi desiderio capti eadem naturæ spatia toties peragrata scrutari ægre ferunt, at quæ jam ante inventa sunt et vulgata insolito modo conjungentes, ingenii aliquam laudem et novitatis proponunt sibi; cujus spem omnem alioqui abreptam putant.

Qua in sententia bis, ut opinor, falluntur. Nam neque aliorum inventa disponere, inventionis in se laudem habet: neque ita est naturæ jejuna aut tam absumpta materies, ut non abunde relictum sit arte ac solertia aliorum indagandum. Verum hoc in studio præcipuum est ut in mentem suam penitus descendat scriptor, secum una ineat consilia, pectoris sui arcana et latebras sedulo excutiat: et quoniam hac lege facti esse videmur, ut affectuum singulorum semina unicuique nostrum pariter sint insita,

nihil eum probare oportebit, nisi quod suis sensibus convenire, et a se in fortuna simili percipi aut agi posse existimet. Quod si auxilium artis et studiorum quærat, præter optimorum poetarum lectionem nihil prius aut fidentius nominare ausim, quam aureum illum ex Rhetoricis librum, in quo hujus doctrinæ omnis fontes et capita, breviter ut solet, exposuit philosophorum princeps; tanta tamen cum gravitate ac rerum copia, ut quamcunque in partem mihi incidere contigerit, uberior ea semper quam ante visa est—magis locis abundare—magis a cæteris ejusdem generis dignosci posse—magis signis innotescere propriis ac plane suis.

Aliquid in his curæ posthac impendendum erit, quando ad affectus illos perventum fuerit, qui ad munus oratorium præcipue pertinent—quod genus altera, uti spero, prælectione complecti in promptu erit, atque huic instituti operis parti, quæ ultra modum jam forsan excreverit, finem aliquando imponere.

Grave autem imprimis argumentum et quod a poetis hodie quasi proprio jure vindicari dicitur, Aristoteles prorsus intactum præteriit—violenti nempe Amoris cæcam illam ac vere invictam vim. Levia quidem fuere ista quæ cum hoc animi affectu conjuncta antehac protulerim—et quæ rem magis nascentem indicarent, quam naturam ejus, postquam ad justam molem ac magnitudinem provecta esset, exponerent. Ex veteribus autem poetis Apollonium cæteros anteisse constat; primumque hoc argumentum serio et graviter tractandum suscepisse. Nam quæ in Sapphûs carminibus leguntur, etsi his ignibus ardentem animum ac pæne absumptum significant,

nequaquam tamen subtiliores illos sensus expediunt, qui ab ortu usque ad exitum rei miro ordine et quasi alternis vicibus subeuntes, amore ac solicitudine vexatum pectus opprimunt. Quanta ex hoc campo jam excreverit seges nemini in poetis vel mediocriter versato non liquet: quo etiam magis mirari licet, rem adeo fecundam et locupletem tamdiu neglectam jacuisse.

Profecto Apollonium (quem iniqua Quinctiliani sententia *æquabilem* modo et *mediocrem* haberi ægre fero) hac in parte summis enixum esse viribus videtur, et, uno Virgilio excepto, palmam cæteris omnibus facile præripuisse. Quin Virgilii ipsius virtus maxime cernitur in furoribus Didonis ex spreto amore ortis. Ubi teneris rei primordiis atque indies ingravescenti morbo operam dat, pauca deprehendet aliquis Græcis meliora, plurima vero eademque optima ex Græcis manifesto sumpta. Sed de his mox videndum erit.

Jam paulisper advertamus animos, quanta fide ac suavitate ingressus primos et rudia amoris incrementa persequatur Apollonius. Conspecto igitur Jasone ut ex aula paterna prodibat foras,

'Επ' αὐτῷ δ' ὄμματα κούρη
Λοξὰ παρὰ λιπαρὴν σχομένη θηεῖτο καλύπτρην,
Κῆρ ἄχεϊ σμύχουσα· νόος δέ οἱ, ἠΰτ' ὄνειρος,
'Ερπύζων πεπότητο μετ' ἴχνια νισσομένοιο. ARG. III. 444.

et post paullo,

Προπρὸ δ' ἄρ' ὀφθαλμῶν ἔτι οἱ ἰνδάλλετο πάντα·
Αὐτός θ' οἷος ἔην, οἵοισί τε φάρεσιν ἧστο,
Οἷά τ' ἔειφ', ὥς θ' ἕζετ' ἐπὶ θρόνου, ὥς τε θύραζε
Ἤϊεν· οὐδέ τιν' ἄλλον ὀΐσσατο πορφύρουσα
Ἔμμεναι ἀνέρα τοῖον· ἐν οὔασι δ' αἰὲν ὀρώρει
Αὐδή τε μῦθοί τε μελίφρονες, οὓς ἀγόρευσε. ARG. III. 453.

Virgilii in eadem re sunt plane ad horum similitudinem exacta: atqui illa

> Multa viri virtus animo, *multusque recursat*
> *Gentis honos*,

frigidiora paullo sunt et occasioni minus apta.

Deinde ubi Medea concepti ignis male compos sorori rem omnem deferre cogitat, plus certe miserationis, ne dicam veritatis, habent trepida hæc consilia et in se usque redeuntia, quam si, Didonis more, continuo mentem onere levasset.

> Δὴν δέ κατ' αὐτόθι μίμνεν ἐνὶ προδόμῳ θαλάμοιο
> Αἰδοῖ ἐεργομένη· μετὰ δ' ἐτράπετ' αὖτις ὀπίσσω
> Στρεφθεῖσ'· ἐκ δὲ πάλιν κίεν ἔνδοθεν· ἄψ τ' ἀλέεινεν
> Εἴσω· τηΰσιοι δὲ πόδες φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα.
> Ἤτοι ὅτι θύσειεν ἔρυκέ μιν ἔνδοθεν αἰδώς·
> Αἰδοῖ δ' ἐργομένην θρασὺς ἵμερος ὀτρύνεσκεν·
> Τρὶς μὲν ἐπειρήθη, τρὶς δ' ἔσχετο· τέτρατον αὖθις
> Λέκτροισι πρηνὴς ἐνικάππεσεν εἱλιχθεῖσα. ARG. III. 648.

Tum quæ sequuntur adhuc dulciora,

> Ὣς φάτο· τῆς δ' ἐρύθηνε παρήια· δὴν δέ μιν αἰδὼς
> Παρθενίη κατέρυκεν ἀμείψασθαι μεμαυῖαν.
> Μῦθος δ' ἄλλοτε μέν οἱ ἐπ' ἀκροτάτης ἀνέτελλε
> Γλώσσης, ἄλλοτ' ἔνερθε κατὰ στῆθος πεπότητο.
> ARG. III. 681.

Mox autem ubi contrariis curis mens anceps distrahitur, non vulgare est illud quod eam, ne mortem sibi consciscat, cohibet paulisper pudor et læsæ famæ post mortem metus. Quem postquam exemit scrupulum et facinus horrendum jam fixo corde aggreditur, flecti rursus incipit, absistitque proposito, ipso in lethi limine consistens. Optime sane in his cernitur, quam ex integro naturæ fonte deducta sunt omnia:

'Αλλά οἱ ἄφνω
Δεῖμ' ὀλοὸν στυγεροῖο κατὰ φρένας ἦλθ' 'Αΐδαο·
Ἔσχετο δ' ἀμφασίῃ δηρὸν χρόνον, ἀμφὶ δὲ πᾶσαι
Θυμηδεῖς βιότοιο μεληδόνες ἰνδάλλοντο.
Μνήσατο μὲν τερπνῶν ὅσ' ἐνὶ ζωοῖσι πέλονται,
Μνήσαθ' ὁμηλικίης περιγηθέος, οἷά τε κούρη·
Καί τέ οἱ ἠέλιος γλυκίων γένετ' εἰσοράασθαι
Ἢ πάρος· ἢ ἐτεόν γε νόῳ ἐπεμαίεθ' ἕκαστα.

ARG. III. 808.

Quædam infeliciter ex hoc Apollonii libro tentavit Valerius; neque ea semper culpa vacat, quod se tum demum naturam sequi existimet, si vilem eam et plebeiam sine arte et cultu spectantibus præbeat. Quem enim in Medeæ amoribus, multa sane cum venustate atque elegantia plerumque depictis, non offendunt ista?

Visus et heu miseræ tunc pulchrior hospes amanti
Discedens: *tales humeros, ea terga relinquit.*
Illa domum atque ipsos paullum procedere postes
Optat, et ardentes tenet intra limina gressus.

ARG. VII. 107.

Non quod Jasonem hoc tempore pulchriorem ei visum esse inepte fictum judicem: maxime utique amori est finitima misericordia; qua tum Medeam omnino affici par erat, ut quæ sortem viri indignam animo volvebat periculum capitis haud dubium inituri. Quamobrem hoc longe melius excogitavit Valerius quam est illud Ovidii commentum;

Et *casu*, solito formosior Æsone natus
Illa luce fuit. MET. VII. 84.

Sed rem eximiam adeo humiliter et ad vulgarem vitæ similitudinem efferre non debuit. Quod itidem in his pariter queri licet.

Torserat illa gravi jamdudum lumina vultu,
Vix animos dextramque tenens, quin ipsa loquentis
Iret in ora Deæ; tanta pudor æstuat ira.

ARG. VII. 293.

Ne vero vitia paullo acrius insectari videar, multa equidem ejusdem poetæ parem cum Apollonio imitationis laudem consecuta esse lubens profiteor. Quæ autem Medeæ perturbatam mentem indicant, Jasonis precibus jam ad finem perductis, etiam pulchriora Græcis existimo, magisque ad veritatis normam redacta.

Illa tremens, ut supplicis adspicit ora
Conticuisse viri, jamque et sua verba reposci;
Nec quibus incipiat demens videt, ordine nec quo,
Quove tenus, prima cupiens effundere voce
Omnia, sed nec prima pudor dat verba timenti.

ARG. VII. 431.

Unum adhuc adferre liceat, utpote in illo genere egregium quod, licet in propatulo non nimis jaceat, nemo tamen, sit modo monstratum, a natura ipsa petitum negat. Ad cætera enim quibus Medea suum cor angit, dum Jasonem ad iniquum certamen discedentem animo prosequitur, hæc insuper addit;

Et nunc ille sua non quenquam sorte moveri,
Non ullum meminisse putat: cumque omnibus odit
Me quoque. ARG. VII. 203.

Ovidii in hoc argumento carmina adeo sunt nota, ut in exemplum trahi vix debeant. Profecto, nisi in argutias aliquando suo more delapsus esset, totum hunc locum non mediocri laude cumulatum ducerem. Quod præcipue ad hanc nostram rationem pertinet est, ubi Medea sibi falsam ipsa prætendit causam, cur Jasoni opem ferre velit.

Vivat, an ille
Accidat, in Dîs est: vivat tamen: idque precari
Vel sine amore .icet: *quid enim commisit Jason?*
Quem nisi crudelem non tangat Jasonis ætas
Et genus, et virtus? MET. VII. 23.

Aliqua ex sequentibus minus probo: ut quum maris pericula in numero eorum ponit, quæ proposito obstare videbantur—quasi hæc non vana prorsus præ ardore concepti amoris habita essent. Cujusmodi erroribus Ovidium non raro irretitum novimus, dum ingenio suo obsequi quam naturæ malit.

Nemini interea in mentem venisse confido, me Græci Poetæ carmina eo animo protulisse, ut primas Virgilio etiam hac in parte denegandas esse censeam. Quod ut a re et veritate, ita longissime abest a judicio ac voluntate mea. Quin omnia fere quæ mentem hoc morbo misere vexatam indicant, ab aliis poetis fusius tractata, hic presse ac breviter absolvit.

Nunc media Æneam secum per mœnia ducit;
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam:
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos,
Sola domo mœret vacua, stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque videtque,
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
ÆN. IV. 74.

Atqui in æstu illo irarum et furoribus mentis depingendis maximam ejus vim conspici jampridem dixi:

quod ut singulis exemplis confirmem neque tempus jam sinit, neque occasio postulat. Quippe huic loco fere præ omnibus Virgilianis sua semper fama stetit —et stet utinam integra, neque annorum injuria, neque pravo ullius ætatis judicio diminuta. Quam tamen famam aliis iisque majoribus meritis quæsitam puto, quam quæ sola imitatione contineri possint. Rem enim in se acerbam et miserationis plenam, omni affectuum vi et sententiarum pulchritudine auxit: quam qui legit, non tam eum imitatoris artem et naturæ egregie expressam imaginem mirari arbitror, quam (quod maxime in poetæ laudem cedit) et sui et scriptoris oblitum, misericordia ultro tam duri casus, et vero dolore commoveri.

PRÆLECTIO UNDECIMA.

De Affectuum graviorum imitatione continuatur quæstio. Quæ sunt Iræ *maxime propria, exemplis poetarum adductis, ponuntur. Iratus ultionis imagine se oblectat—dolorem potius sentire vult eum cui irascitur, quam perire—justitiæ quodam sensu innititur—quarum rerum sæpe oblitos se arguunt mali scriptores. Hinc liberius in quæstionem inquiritur, quatenus deceat personam interiores suos sensus ipsam verbis efferre.*

SUPEREST jam huic nostræ disputationis parti ut pauca adhuc tradantur de Affectuum graviorum imitatione: cujus rei ut nihil ea apertius natura sua videtur esse aut poesi accommodatius, plena sunt idcirco omnis ævi poemata, pleni omnes ab ultima vetustate criticorum libri. Quare in tam occupata materia, de novitate parum me solicitum habebo: magisque illud ex animo mihi contigisse ducam, si quid paullo remotius a communi usu atque opinione, incolumi tamen veritate, dixero, quam verebor reprehensionem alicujus quod in veteribus et pervulgatis tam diu hæream.

Quod vero in compluribus poetarum locis perlegendis dubitari posse diximus, nempe utrum mera imitatione oblectetur mens, an insit quædam in rebus ipsis gratia cujus admiratione trahimur, an denique in animorum nostrorum motu voluptas posita sit cum affectibus a poeta descriptis quodammodo con-

spirantium; utcunque in cæteris se res habeat, huic certe dubitationi deest locus, quoties iræ, aut odii, aut vindictæ partes agantur, aut in quovis denique affectu versetur scriptor, quem exemplo et quasi contactu alterius nemo in se concipere solet. Si quid unquam ex hoc genere mirari subit, dubium non est, quin omnino aut certe maxime teneamur imitatoris arte; quemadmodum in tabula rei deformis atque odiosæ imaginem, modo egregie sit picta, laudamus.

Jam vero, ut unum alterumve attentius intueamur, quantum etiam in hisce apertis et simplicibus referendis ingenio atque observatione præstari possit, ex iis intelligi licet quæ de Ira disputat Aristoteles. Missa jam facio illa de causis ob quas irasci solent homines, scite admodum et dilucide expositis: quæ vero ille de irati consiliis et cogitationibus docte ac subtiliter explicuit, eadem fere omnia aut certe optima jampridem Homerus viderat, et natura duce intexerat carminibus suis.

Præclara quidem est Achillis sententia, et minime pro vulgarium scriptorum captu dicta, ubi voluptatem profitetur ex ira concipi solitam, qua etiam sententia rationes suas Aristoteli muniri placuit.

Ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται. IL. Σ. 109.

Rem autem ille altius repetens causam non ineptam reddit cur ita afficiantur homines, nempe quod vindictam irati non modo meditentur, sed etiam præcipiant animis, et multo ante prospiciant; cujus itaque rei phantasia mirifice oblectetur sensus. Hæc vero ne exquisite nimis ac subtiliter dicta quis putet, si ad normam naturæ, hoc est ad optimorum poetarum usum redigantur, reperientur vera. Quid enim aliud

sibi volunt ista servuli in Terentio supra modum commoti?

Nihil est quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens.
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus.
Tum autem Syrum impulsorem, vah! quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium primum arriperem, et capite in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem et prosternerem. ADELPH. III. 2. 13.

Quam cupide hic ultionis imagine se reficit ac delectat!—quam in singula diligenter excurrit quasi jam in conspectu fiant! Quod pariter consecutus est Homerus, ubi Achillem ira ardentem rei futuræ simulacra haurire animo, iisque furorem suum saturare facit:

Καί τινα Τρωϊάδων καὶ Δαρδανίδων βαθυκόλπων,
Ἀμφοτέρῃσιν χερσὶ παρειάων ἁπαλάων
Δάκρυ' ὀμορξαμένην, ἀδινὸν στοναχῆσαι ἐφείην·
Γνοῖεν δ', ὡς δὴ δηρὸν ἐγὼ πολέμοιο πέπαυμαι. IL. Σ. 122.

Eodem ferme in genere sunt illa Turni;

Da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolsam
Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
ÆN. XII. 97.

Ita optatæ rei speciem exponere juvat particulatim, et quæ nondum patitur veritas, cogitatione quasi jam

essent præstare. Bene hoc, sicuti et alia quæcunque ad violentos animi motus pertinent, attigit Euripides in Medea—quæ enixe orat nuntium ut ne mortem inimicorum narrare festinet, sed totam rem accurate aperiat. Quamquam enim in rem factam et præteritam quærat, non prospiciat futuram, attamen eadem cupiditate flagrat animus ultionem spectaculo explendi.

> *'Αλλὰ μὴ σπέρχου, φίλος,*
> ΛΕΞΟΝ Δ' 'ΟΠΩΣ ΩΛΟΝΤΟ· *δὶς τόσον γὰρ ἂν*
> *Τέρψειας ἡμᾶς, εἰ τεθνᾶσι παγκάκως.* MED. 1130.

Quod si quis intelligere velit quantum a vero affectu abest verborum sonitus inanis, cum Græco poeta conferatur Senecæ in eodem argumento fabula. Hunc enim ad modum irarum impetus et vindictæ spem extulit.

> Dum terra cœlum media libratum feret,
> Nitidusque certas mundus evolvet vices,
> Numerusque arenis deerit, et solem dies
> Noctem sequentur astra; dum siccas polus
> Versabit Arctos; flumina in pontum cadent;
> Nunquam meus cessabit in pœnas furor,
> Crescetque semper. Quæ ferarum immanitas,
> Quæ Scylla, quæ Charybdis, Ausonium mare
> Siculumque sorbens, quæque anhelantem premens
> Titana, tantis Ætna fervescit minis?
> Non rapidus amnis, non procellosum mare,
> Pontusque Coro sævus, aut vis ignium
> Adjuta flatu, possit inhibere impetum
> Irasque nostras: sternam et evertam omnia.
> MED. 401.

Profecto aliud omnino est argutari, et clamitare, et sententiarum pondere ac fastu uti, aliud naturæ arcana interpretari. Quis enim hic non fumum videt

pro igne dari? quis non omnia temere et confuse in ventos effundi, quæ tanquam ad scopum aliquem propositum, re, loco, et persona designatum, intendi oportebat? Atqui in Seneca legendo millies mihi in mentem venit illud Davi Terentiani reputare, conservam Mysidem acute admodum et verissime admonentis;

> Paullum interesse censes, ex animo omnia,
> Ut fert natura, facias, an de industria?

Aliam vero rem esse bene monet Aristoteles, qua ab odio potissimum distinguatur ira; nempe quod iratus *dolorem sentire cupit* eum cui irascitur—qui vero odit, dummodo alterum malo afficiat, utrum sentiat is necne, parum curat. Cujus rei nusquam hic oblitum esse Euripidem video. Semper enim id agit Medea. Quicquid in consiliis atrox aut in dictis acerbum sit, huc unice spectant omnia; ex quo primum de injuria coram marito conqueritur,

> [a] Ἐγώ τε γὰρ λέξασα, κουφισθήσομαι
> Ψυχὴν, κακῶς σε, ΚΑΙ ΣΥ ΛΥΠΗΣΕΙ ΚΛΥΩΝ. 473.

usque dum confecto facinore eum conviciis mordacibus acerrime lacessit,

> Πρὸς ταῦτα καὶ λέαιναν, εἰ βούλει, κάλει,
> Καὶ Σκύλλαν, ἣ Τυρσηνὸν ᾤκησε σπέος·
> ΤΗΣ ΣΗΣ ΓΑΡ, ΩΣ ΧΡΗ, ΚΑΡΔΙΑΣ ΑΝΘΗΨΑΜΗΝ.
> MED. 1355.

De socero et pellice, modo misere pereant, nihil ultra curat: quod vero sua opera effectum sit ut ma-

[a] Similiter Terentius:

> Atque aliquis dicat, Nihil promoveris.
> Multum: *molestus certe ei fuero; atque animo morem gessero.*
> AND. IV. I. 16.

ritus ne senex quidem cruciari desinat, lætitia effertur:

Οὔπω θρηνεῖς· μένε καὶ γῆρασκ'. MED. 1393.

Sana sunt huc usque ex Euripide omnia: in illo autem mihi lapsus fuisse videtur, cum iratam mulierem ira se concitatam fateri facit: qua scilicet vi impulsa contra æquum et fas et utile, sciens ipsa et quasi habito consilio, pergit:

Καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾷν μέλλω κακά·
Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,
Ὅσπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς. MED. 1074.

Atqui hoc affectu homines nunquam, nisi ex sensu injuriæ, graviter commoveri constat, et quum se lacessitos læsosque existimant—unde ad ultionem se conferre, et pœnas quas poterunt maximas sumere, æquum et fas videtur. Immo iram omnino ex justitiæ sensu proficisci nonnullis visum est, et iratos vi quadam rationis ad vindictam impelli. Quam in sententiam disputat Philosophus, quando eam cum a sævitia ac feritate tum etiam a cæca cupiditate sejungit. Ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἡ δ' ἐπιθυμία οὔ· αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. *Arist. Eth. Nicom.* VII. 6.

Tum etiamsi omnia perversa acie cernant irati, et de se, de amicis, de vita et officiis humanis prave judicent, minime tamen se falsa rerum specie illudi sentiunt. Recte utique et sapienter dictum est quod jam in proverbium abiit, "Iram brevem esse *furorem*." *Res* enim ipsas, sicut mente capti, non *se* mutatos arbitrantur: neque id post paullo aliter videri posse, aut ipsos ad sanam mentem reversos mox facti pœnituros credunt aut suspicantur quidem.

Homines sane quod alacres et cupidi egerint persæpe actum dolet: et tunc quidem sententiis hujusmodi patet locus. Immo et ante rem factam naturæ satis convenit, ut ne mox ira abripiatur provideat aliquis, et inconstantiæ suæ præsidium quoddam comparari velit. Id quod pulcherrime Achilli tribuit Homerus; qui Hectoris cadaver Priamo, tametsi id vehementer oret, ostendi vetat; ne scilicet conspecto filio subito commotus pater in convicia temere prorumpat, quæ iræ suæ faces admoveant, seque ad vim seni inferendam adigant.

Hunc autem in errorem nonnunquam incidere videtur Euripides, dum fabulam ornare ac distinguere sententiis cupit—parum id interea curans, cujusnam eas ex ore proferat. Unde enim nisi ex hoc fonte ortum est, quod pessime facit mulierem de sexu suo loquentem?

Πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν
Γυναῖκες, εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. MED. 408.

alterumque illud quod, ut verum esse concedas, tamen naturæ non tantum convenit, quantum dicentem dedecet:

Γυνὴ γὰρ τἄλλα μὲν φόβου πλέα,
Κακή τ' ἐς ἀλκὴν καὶ σίδηρον εἰσορᾷν.
Ὅταν δ' ἐς εὐνὴν ἠδικημένη κυρῇ,
Οὐκ ἔστιν ἄλλη φρὴν μιαιφονωτέρα. MED. 265.

Sin autem hanc summi poetæ incuriam ægre ferimus, quo tandem animo ista Senecæ patiemur, quæ personam fingunt ira æstuantem, vindictæ avidam, et oblatas injurias ulcisci parantem, ita tamen loquentem de consiliis suis, ut quæ perpetuo se hominum odio et

maledictis obrui cupiat? Hunc enim ad modum mentis suæ arcana aperit Medea:

Effera, ignota, horrida,
Tremenda cœlo pariter ac terris mala,
Mens intus agitat; vulnera, et cædem, et vagum
Funus per artus. Levia memoravi nimis:
Hæc virgo feci: gravior exsurgat dolor:
Majora jam me *scelera* post partus decent.
Accingere ira; teque in exitium para
Furore toto: paria narrentur tua
Repudia thalamis. Quo virum linquis modo?
Hoc quo secuta es: rumpe jam segnes moras:
Quæ *scelere* parta est, *scelere* linquenda est domus.
MED. 45.

Neque multo felicius Clytemnestra in Agamemnone, quam deceret potius de contumelia sibi illata queri, et concepti facinoris diluere scelus, aut culpam a se in maritum amovere, his tamen verbis conatur ancipitem animum erigere ac confirmare:

Da frena, et omnem prona *nequitiam* incita,
Per scelera semper sceleribus tutum est iter.
Tecum ipsa nunc evolve femineos dolos,
Quod ulla conjux perfida, atque impos sui,
Amore cæco; quod novercales manus
Ausæ; quod ardens impia virgo face,
Phasiaca fugiens regna Thessalica trabe:
Ferrum, venena. Vel Mycenæas domos
Conjuncta socio profuge furtiva rate.
Quid timida loqueris furta, et exilium, et fugas?
Soror ista fecit: *te decet majus nefas.* AGAM. 114.

Profecto hæc quum lego, declamatorem mihi videor aliquem ex schola audire, qui arte edoctus rei omnes locos diligenter excutit, quibus probri aliquid aut infamiæ insit—non mulierem amore perditam, se ac-

cingentem ad atrox scelus aggrediendum, quod vix proprio nomine appellare debuit. Poterant sane esse amici verba eam a facinore patrando dehortari volentis; poterant esse inimici qui in eam acerbissime ac merito inveheretur: ab auctore et suasore sceleris ut prodirent omnino fieri non potuit.

Huic propinquum est vitium, quo ne optimi quidem poetæ penitus carent, sed quod in mediocribus ubique cernitur: nempe ut loquentis ex ore deducant quod aliter patefactum oportuit. Raro enim fit, ut quid mentem suam intus cruciet, aut quo tacito sensu imbuatur pectus sponte narret aliquis; præsertim si graviore aliquo metu frangatur, aut æstu quodam affectuum violentiore vexetur, aut vehementi flagret cupiditate.

Quamobrem nemini, opinor, hæc probat Seneca in Andromache;

> Me liquit animus: membra quatiuntur, labant;
> Torpetque vinctus frigido sanguis gelu. TROAD. 623.

aut illa Medeæ in proposito vacillantis;

> Cor pepulit horror: membra torpescunt gelu,
> Pectusque tremuit: ira discessit loco.
> Materque tota conjuge expulsâ redit. MED. 926.
> . . . .
> Ut sæva rapidi bella cum venti gerunt,
> Utrimque fluctus maria discordes agunt,
> Dubiumque pelagus fervet: haud aliter meum
> Cor fluctuatur: ira pietatem fugat,
> Iramque pietas: cede pietati, dolor. MED. 940.

Tum fracta paulisper misericordia ad priorem animum sic denuo redit,

Rursus increscit dolor,
Et fervet odium: repetit invitam manum
Antiqua Erinnys: ira, qua ducis, sequor. MED. 951.

Sunt hæc, ut quivis facile intelliget, sumpta ex pulcherrima Euripidis fabula, in qua una profecto mihi videtur ille omnem vim artis suæ atque ingenii collocasse. Videamus autem quam plane alia res agitur, quum veri poetæ mens ac judicium adhibetur.

Φεῦ, φεῦ, τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν, τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τὸν πανύστατον γέλων;
Αἶ, αἶ, τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται,
Γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.
Οὐκ ἂν δυναίμην· χαιρέτω βουλεύματα
Τὰ πρόσθεν· ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμούς.
Τί δεῖ με, πατέρα τῶνδε τοῖς τούτων κακοῖς
Λυποῦσαν, αὐτὴν δὶς τόσα κτᾶσθαι κακά;
Οὐ δῆτ' ἔγωγε· χαιρέτω βουλεύματα.
Καί τοι τί πάσχω; βούλομαι γέλωτ' ὄφλειν,
'Εχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον τάδ'· ἀλλὰ τῆς ἐμῆς κάκης,
Τὸ καὶ προέσθαι μαλθακοὺς λόγους φρενί. MED. 1036.

Mater misere odio et furore percita huc illuc ancipiti cogitatione distrahitur: proposito nunc instat: mox flectitur: desistit paullum: aggreditur rursus: quas omnes consiliorum vices poeta summa fide explicuit: atque ita explicuit, ut quæ secum intus sentiat mulier—pietati nempe nunc iram cedere nunc iræ pietatem, rursus dolorem increscere, et fervere odium—hæc illa non quasi rem factam curiose narret, sed sententiis quibus utitur, et inflexo ad affectuum imaginem sermonis habitu, manifesta reddat.

Ne vero latius sumantur hæc quam aut rei natura patitur, aut ipse velim; permagni interesse constat,

utrum ea sit poematis ratio (sicuti est in Ovidii epistolis compluribusque aliis carminibus) ut de se persona loqui aut scribere fingatur, propterea quod sic melius argumento consuli, et capita locosque rei uberius tractari posse videatur—an suas coram in scena partes agat. Illic enim præclare actum est, si modo naturæ conveniat quod dicitur: hic, utcunque verum sit quod dicitur, cavendum tamen est ne dicatur, nisi et dicentem deceat. Illic præcipuum atque, ut Dialectice loquar, *essentiale* est quod narratur; quis aut qualis narret, *accidentis* loco habendum: quod contra omnino evenit in altero.

Ac ne illud quidem me fugit, Scenicis nimirum scriptoribus multa concedi æquum esse, quæ a nuda veritate quodammodo abhorrent. Licet his sermone uti, etiam in comœdiis, ab usu quotidiano remotiore. Licet, (immo aliter fieri plane non licet) ut plurima palam ore proferantur quæ in vita et consuetudine communi nemo sanus aperte profitetur. Hæc autem in scena non modo aperte sed et a solis et otiosis, adstante, audiente, curante nemine, continua oratione pronuntiari patimur. Namque ut mittam nunc, quod rem gestam aliquando auditoribus sic declaret scriptor, (quod, ut verum fatear, mihi semper visum est durius) at cujus unquam adeo religiosæ fuerunt aures, ut nollet personam sua consilia, spes, curas, odia, simultates, quæ omnia taciti et quieti in vita meditamur, modo fabulæ ita ferret ratio, ex ordine aperta et clara voce interpretari?

Quippe unicuique arti suis opus est auxiliis aliunde conquisitis, quæ si auferantur, nequit ars ipsa stare, aut stet necesse est debilis et imperfecta: neque enim hæc magis illis neganda est venia, quam

sunt Mathematicis sua quæ vocant *postulata*. Quare artem ipsam improbes licet, si voles: artifici ne fraudi sit, quod ea quærat adjumenta, quibus si careat, opus plane absolvi nequit.

Optime sane ac prudentissime a summo philosopho cautum est, ne quis subtilitatem definiendi poscat, quam rei natura de qua loquimur in se non recipit: ἀπαιδεύτου γάρ ἐστι. Quod vero ille in philosophiæ studiis cavendum monuit, nobis curæ sit in moderationem artis transferre. Et profecto qui hanc veniam poetis dare gravetur—qui locos hujusmodi acrius insectari amet, in iisque irridendis nimis se facetum existimat—næ ille, meo quidem judicio, et liberæ disciplinæ omnis ignarus habeatur, et humanitatis expers.

Videndum tamen est, ne quod sic necessitati tribuitur, licentiæ inserviat: ne quod strenuis solertibusque largiri volumus, ignavis prosit et otiosis. Quoties igitur fieri potest ut alterius opera hi motus animorum pateant, aut ex personæ ipsius sermone et factis, aut alio quocunque modo manifesta fiant, nunquam si sapit, ad hoc confugiet scriptor; quin potius omnino eum hac venia nisi invitum et coactum pudebit uti.

Neque tamen hoc in genere satis verecundos fuisse fateor ex Dramaticis scriptoribus vel maximos; quod Euripidem aut Æschylum legentibus non semel notare contigerit. Cujusmodi est illud in Choephoris:

> Οἴμοι πὰν, οἴμοι δεσπότου τελουμένου·
> Οἴμοι μάλ' αὖθις, ΕΝ ΤΡΙΤΟΙΣ ΠΡΟΣΦΘΕΓΜΑΣΙΝ.
>
> Ver. 872.

Peccare utique videntur hac in parte quæ Atossæ

tribuit Æschylus in Persis. Allato enim Salaminiæ cladis nuntio, regina primo ferme attonita, postquam diu tacuisset, tandem his dictis interiores animi sui sensus expedit.

Σιγῶ πάλαι δύστηνος ἐκπεπληγμένη
Κακοῖς· ὑπερβάλλει γὰρ ἥδε συμφορὰ,
Τὸ μήτε λέξαι, μήτ' ἐρωτῆσαι πάθη. PERS. 288.

Poterat sane res ita esse, sed admonente aut rogante alio declarari debuit.

Quod si culpa non vacat scriptor, quando ex loquentis ore docemur qui sint ipsius taciti intimique sensus; gravius adhuc peccabitur, si quando externa corporis indicia cum affectu animi conjuncta enarret aliquis, quo affectûs sui vim significet: cum hæc a loquente cerni plane non possint, aut si possent, ejusmodi tamen sint, ut nemo graviter commotus rationem eorum haberet vel minimam.

Fastidiose nimis judicare videar, si hoc nomine Virgilianum illud improbem, *Obstupui, steteruntque comæ,* quoniam hæc rei præteritæ est narratio—tum quia comæ horrore arrectæ cute ipsa satis percipi possent. Quæ autem Io in Æschyli Prometheo furibundo ore jactat utroque vitio laborant, ut et quæ intus sentiat diligenter nimis exsequatur, et quam speciem aliorum oculis præbeat, quamvis in amentiam acta, edicat ipsa.

Ὑπό μ' αὖ σφάκελος καὶ φρενοπληγεῖς
Μανίαι θάλπουσ', οἴστρου δ' ἄρδις
Χρίει μ' ἄπυρος·
Κραδία δὲ φόβῳ φρένα λακτίζει,
Τροχοδινεῖται δ' ὄμμαθ' ἑλίγδην,
Ἔξω δὲ δρόμου φέρομαι, λύσσης
Πνεύματι μάργῳ, γλώσσης ἀκρατής·

Θολεροὶ δὲ λόγοι παίουσ' εἰκῆ
Στυγνῆς πρὸς κύμασιν ἄτης. PROM. VINCT. 884.

Hujus quidem loci poeticam vim et spiritum satis mirari nequeunt Critici, e quibus recentior unus nonnullam dat operam ut singula ista naturæ furiosorum imprimis convenire doceat. Illud autem

Τροχοδινεῖται δ' ὄμμαθ' ἑλίγδην

phantasma esse verissimum affirmat, et Jûs affectioni perquam accommodatum: "Furibundi enim homines "oculos misere distorquere solent [a]."

Sunt hæc profecto furoris signa—cor vehementer palpitans, oculi huc illuc versi ac revoluti, vaga cursitatio, et lingua titubans. Qui vero jam hæc in se esse sentit, nondum furit: nedum cui verbis ea efferre vacat, atque adstantibus monstrare. Quapropter ea magis adhuc miror quæ vir bonus in fine commentariorum adjecit. Postquam enim dixisset, hasce imagines ita terrere ac perturbare animum spectatoris ut quo se vertat, nesciat—subjungit etiam; "Fac *actionis quoque dignitatem ac veri-* "*tatem* accedere, nihil fingi potest vehementius."

At si qua rectum in his artibus videndi facultate polleam, illud ipsum est, in quo maxime offenderetur: nec dubium habeo, quin quo propius ad veri similitudinem res accederet, eo majore cum fastidio spectaretur. Quin id etiam a poeta consulto factum arbitror, ut ineptiis hujusce loci quodammodo opituletur, quod rem melicis carminibus absolvat. Unde fit, ut a veritate imitanda absit longius, et in cantûs rationem transeat. Quo quidem adhibito, tibiisque accinentibus, paullatim ab oculis revocatur spec-

[a] Vid. Schützii Commentar. in loc.

tatoris mens, suo se motu atque ardore reficit, præsentium obliviscitur, captat sublimia,—et phantasiæ æstu abrepta sensus suos conceptuum vi ac majestate, prope jam extra se posita, deliniri patitur. Hæc autem voluptas, cum sit ab ea plane diversa in quam nunc inquiritur, omniumque facile summa quæ in rationem artis cadunt, accurate posthac suo loco tractabitur.

PRÆLECTIO DUODECIMA.

De Luctûs imitatione. Signa quædam imperitis scriptoribus minus nota—stupor et silentium—carissimorum incusatio. Absentium quicquid proprium *fuerit, non virtus modo, æstimatur—Præteritos potius labores quam gaudia mortuorum respicere juvat, quorum ipsi participes fuerimus. Perstringuntur vitia quædam veterum poetarum. Sermo vehementer dolentium metaphoris abundat—etiam ludentis speciem aliquando præbet.*

EX quo primum in hanc argumenti partem devenimus præcipuæ curæ fuit providere, ne integra a nobis de affectibus humanis disciplina expectetur; neque ut affectus singulos recto ordine percurrere videamur: cum illud tantum jam inde a principio in animo fuerit, primum, ut hujus rei vim significarem, quanta esset; deinde, ut iis uterer exemplis, quæ et vitia male scriptorum arguerent, et virtutes quasdam subtiliores et minus cognitas, juventutis causa, ad imitandum commendarent.

Quæ vero exempla cum Aristotelis præceptis conferre visum est, ad Iræ et Vindictæ partes fere omnia pertinebant. In quibus persequendis quanquam tradita sunt nonnulla quæ ad reliquos animi affectus transferri oportebit, sunt tamen et his propria quædam præcepta, quæ non nisi seorsum recte explicari possunt. Re igitur tota quantum potero breviter

eundum erit [b].

Nusquam sane a Poetis frequentius elaboratum est, quam in *luctu* et acerbo *dolore animi* referendo. Quippe ab hoc ferme tota pendet tragœdia: neque in ullo genere poeseos suus non sæpissime patet huic rei locus. Quinimo ea est humanæ sortis conditio, ut cuilibet exemplar vitæ intuenti quotidie suppetat, unde vivam ejus deducat imaginem, si minus vehementem illam et pæne furibundam, at hanc communem et leniorem certe, quæ in propinquorum morte aut amicorum cernitur. Attamen in hac materia tractanda, usitata licet, mirum quantum effici possit arte et ingenio Poetæ; et quam varii motus animi, qui in hoc affectu vulgi sensum fugiunt, a doctis imitatoribus distingui soleant, justa temporum, loci, sexus, propinquitatis ratione habita.

Imperito scriptori nihil præter lacrymas et ploratus et ineptam querelam subit. At si quis attentius rem inspiciat, aliam prorsus nascentem, aliam maturam jam et validam reperiet. Aliter amici, aliter conjugis aut filii funus prosequimur. Tum in gravissima fortuna et rerum quasi naufragio, quando in fletum modo atque ejulationes effusi homines vulgo referuntur, multa cernet naturæ fidus interpres, quæ cuique rei ac personæ proprium quendam colorem addant, et veritatem paullum ab oculis remotam in medium proferant.

[b] Tertium *Imitationis* caput, quod ad vitæ fortunæque humanæ rationem pertinere dictum est, cujus idcirco est *Verisimile* in rebus præcipue spectare, adeo cum fabulæ structura colligatum est et implicitum, ut ad postremam totius operis partem, sive *Judicium*, id referre non dubitaverim.

Qui sit superstitum propinquorum sensus, recenti jam et vixdum cognita carissimi cujusquam morte, nemo rectius aut fidelius depinxit quam in secundo Pharsaliæ Lucanus. Quod quidem eo mirabilius duxi, quia mentis vi potius et sententiarum gravitate Lucanum pollere novimus, quam simplici et sincera naturæ imitatione. Quin optime etiam descriptio illa poematis rationi inservit, et publico Romæ dolori aptissime respondet, quum in luctuosæ illius discordiæ initio tempestas jam propius ingrueret, et nulla pacis spes superesset. Postquam enim dixerit,

Tum questus tenuere suos, magnusque per omnes
Erravit sine voce dolor;

subjungit hæc statim, privati doloris ortum atque incrementa pulcherrime aperiens:

Sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, cum corpora nondum
Conclamata jacent, nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famulorum brachia planctus:
Sed cum membra premit fugiente rigentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte jacentes;
Necdum est ille dolor, sed jam metus: incubat amens,
Miraturque malum. PHARS. II. 21.

Silentium quidem alto dolori convenire bene nosse videntur poetæ. "Curæ leves loquuntur, ingentes "stupent." Sic Deianira in Trachiniis de Hercule absente plura queritur: mox illius nece audita tacita abit:

XOP. Τί σῖγ' ἀφέρπεις; οὐ κάτοισθ' ὁθ' οὕνεκα
Ξυνηγορεῖς σιγῶσα τῷ κατηγόρῳ; ver. 813.

Sic Jocasta ingenti dolore percita, in Œdipo:

ΧΟΡ. Τί ποτέ βέβηκεν, Οἰδίπους, ὑπ' ἀγρίας
Ἄξασα λύπης ἡ γυνή; δέδοιχ' ὅπως
Μὴ 'κ τῆς σιωπῆς τῆσδ' ἀναῤῥήξει κακά. ŒD. TYR. 1073.

Quam porro rem luculente expressit Chorus in Antigone:

Οὐκ οἶδ'· ἔμοιγ' οὖν ἥ τ' ἄγαν σιγὴ βαρὺ
Δοκεῖ προσεῖναι, χ' ἡ μάτην πολλὴ βοή· ver. 1251.

Recte iterum eandem rem attigit Lucanus, ubi patrem describit moribundo filio inhærentem;

Non lacrymæ cecidere genis, non pectora tundit;
Distentis toto riguit sed corpore palmis. PHARS. III. 733.

Atqui in superiore loco accuratius longe et diligentius animi sensus explicuit.

Jam illa quæ ex Euryali matre profert Virgilius de filii nece certiore facta, naturæ fines nequaquam egredi puto, quanquam a conviciis ordiuntur.

Tune, illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam,
Crudelis? ÆN. IX. 481.

Est enim mulier ad furorem usque adacta, et prius in hæc vehementiora eam prorumpere decuit, quam ad lenes et miserabiles questus descenderet.

Non infeliciter rem similem tentavit Silius in uxore Reguli, quando maritum a proposito lacrymis et precibus flectere omnino nequit;

Exclamat, fessas tendens ad litora palmas:
En, qui se jactat Libyæ populisque nefandis
Atque hosti servare fidem! Data fœdera nobis
Ac promissa fides thalamis ubi, perfide, nunc est?
PUNIC. VI. 515.

Nihil autem luctui ac desiderio magis convenit quam ut mortuorum vultus, verba, mores, gestus vel

levissimos, et corporis orisque habitus singulatim animo persequamur; ut quicquid boni fuerit, id laudibus ad cœlum efferamus; ut quæ medii, ut aiunt, sint generis, et in neutram partem accipienda, pro virtutibus habeamus, eaque non sine amore quodam et admiratione intueamur. Exquisitum hujusmodi est illud Hypsipyles in Thebaide super filium infantem, se absente serpentis morsu interfectum. Quod cum deliciis alieni generis abundet, tum etiam hos pectoris motus tanta fide exsequitur, ut totum auditu dignum judicaverim.

O mihi desertæ natorum dulcis imago
Archemore: o rerum et patriæ solamen ademptæ,
Servitiique decus, qui te, mea gaudia, sontes
Exstinxere Dei? modo quem digressa reliqui
Lascivum, et prono vexantem gramina cursu.
Heu! ubi siderei vultus? *ubi verba ligatis*
Imperfecta sonis? risusque, et *murmura soli*
Intellecta mihi? quoties tibi Lemnon, et Argo
Sueta loqui, et longa somnum suadere querela?
Sic equidem luctus solabar, et ubera parvo
Jam materna dabam, cui nunc venit irritus ori
Lactis, et infelix in vulnera liquitur imber.
Nosco Deos. O dura mei præsagia somni,
Nocturnique metus, et nunquam impune per umbras
Attonitæ mihi visa Venus. Quos arguo divos?
Ipsa ego te (quid enim timeam moritura fateri)
Exposui fatis. Quæ mentem insania traxit?
Tantane me tantæ tenuere oblivia curæ?
Dum patrios casus, famæque exorsa retracto
Ambitiosa meæ. THEB. V. 608.

Sunt profecto plurima hoc loco bene ad naturam expressa: nimirum quod indicia olim futuri casûs divinitus data meminerit; quod Deorum iniquitatem

conqueratur: quod in se denique ipsam calamitatis culpam ingerat, utpote quæ tam cari capitis non satis vigilem se adhibuisset custodem.

Præclara item luctûs effigies, in Alcestide Euripidis, omnia fere complectitur quæ domesticum dolorem alere et exacerbare solent.

Ποῖ τρέψομαι;
Ἡ μὲν γὰρ ἔνδον ἐξολεῖ μ' ἐρημία,
Γυναικὸς εὐνὰς εὖτ' ἂν εἰσίδω κενὰς,
Θρόνους τ' ἐν οἷσιν ἷζε, καὶ κατὰ στέγας
Αὐχμηρὸν οὖδας· τέκνα δ' ἀμφὶ γούνασι
Πίπτοντα κλαίει μητέρ'· οἱ δὲ δεσπότιν
Στένωσιν, οἵαν ἐκ δόμων ἀπώλεσαν.
Τὰ μὲν κατ' οἴκους τοιάδ'· ἔξωθεν δέ με
Γάμοι γ' ἐλῶσι Θεσσαλῶν καὶ σύλλογοι
Γυναικοπληθεῖς· οὐ γὰρ ἐξανέξομαι
Λεύσσων δάμαρτος τῆς ἐμῆς ὁμήλικας. ver. 946.

Celeberrimæ sunt fœminarum in Iliade super cadaver Hectoris lamentationes: neque famam earum meritis majorem arbitror. Certe dulci quadam abundant et nativa simplicitate, quæ in pectus legentis ultro influit; et extrema illa Andromaches

Οὐδέ τι μοι εἶπες ΠΥΚΙΝΟΝ ΕΠΟΣ, ΟΥ ΤΕ ΚΕΝ ΑΙΕΙ
ΜΕΜΝΗΜΗΝ νύκτας τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.
IL. Ω. 743.

ex ipso naturæ fonte hauriuntur. In Priami autem ipsius luctu non tam Poetæ propositum fuisse videtur, ut lectorem re lugubri moveat et sententiis lenibus, quam ut veram vitæ imaginem sine fuco et fallaciis præbeat. Hinc si qua regiæ dignitati patrisque æquo et miti ingenio minus convenire videntur, id eo consilio factum putemus, ut naturæ veritatem nullo (ut fit in prisco et rudi ævo) pudore obstrictam

tueatur. Quamobrem senis squalidam illam figuram, qua bis describitur, nequaquam aversemur.

> Ἀμφὶ δὲ πολλὴ
> Κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος,
> Τήν ῥα κυλινδόμενος καταμήσατο χερσὶν ἑῇσι.
> IL. Ω. 163. Iterum 640.

Hinc etiam dolore exacerbatus opprobriis non modo famulos et cives nihil tale meritos lacessit, verum et filios pietate erga patrem et observantia insignes.

> Σπεύσατέ μοι, κακὰ τέκνα, κατηφόνες· αἴθ' ἅμα πάντες
> Ἕκτορος ὠφέλετ' ἀντὶ θοῆς ἐπὶ νηυσὶ πεφάσθαι.
> Ὤ μοι ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους
> Τροίῃ ἐν εὐρείῃ, τῶν δ' οὔτινα φημὶ λελεῖφθαι·
> . . . .
> Τοὺς μὲν ἀπώλεσ' Ἄρης, τὰ δ' ἐλέγχεα πάντα λέλειπται,
> Ψεῦσταί τ', ὀρχησταί τε, χοροιτυπίῃσιν ἄριστοι,
> Ἀρνῶν ἠδ' ἐρίφων ἐπιδήμιοι ἁρπακτῆρες. IL. Ω. 253.

Quanquam hæc ab honesto et decoro aliquantum recedant, certe mortuorum desiderium superstites minus caros reddere fatendum est: tum nonnihil huic ætati concedendum sæpe diximus, ut quæ nondum cultu et humanitate expolita affectus animi simpliciter et sine more effundi pateretur.

Jam, summi Poetæ eximiam in eodem libro artem jure admirari possumus, ubi Achillis animum ob amici Patrocli interitum acerbissimo dolore æstuantem depingit. Quem locum, suavissimum sane et hisce præceptis apprime utilem, integrum vobis recitare non verebor.

> Λῦτο δ' ἀγών· λαοὶ δὲ θοὰς ἐπὶ νῆας ἕκαστοι
> Ἐσκίδναντ' ἰέναι· τοὶ μὲν δόρποιο μέδοντο
> Ὕπνου τε γλυκεροῦ ταρπήμεναι· αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς
> Κλαῖε, φίλου ἑτάρου μεμνημένος, οὐδέ μιν ὕπνος

Ἥρει πανδαμάτωρ, ἀλλ' ἐστρέφετ' ἔνθα καὶ ἔνθα,
Πατρόκλου ποθέων ἀδροτῆτά τε καὶ μένος ἠΰ·
Ἠδ' ὁπόσα τολύπευσε σὺν αὐτῷ, καὶ πάθεν ἄλγεα,
Ἀνδρῶν τε πτολέμους, ἀλεγεινά τε κύματα πείρων·
Τῶν μιμνησκόμενος, θαλερὸν κατὰ δάκρυον εἶβεν,
Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνής· τότε δ' ὀρθὸς ἀναστὰς
Δινεύεσκ' ἀλύων παρὰ θῖν' ἁλός. Il. Ω. 1.

Quod vero præcipue hic ad institutum facit est, ubi Heroem mentem suam revocare ait, non ad voluptatum modo memoriam et temporum istorum quæ una cum amico feliciter egerat, sed ad dura vitæ munera, ad pericula et bellicos labores quibus olim una interfuerant.

Ἠδ' ὁπόσα τολύπευσε σὺν αὐτῷ, καὶ πάθεν ἄλγεα,
Ἀνδρῶν τε πτολέμους, ἀλεγεινά τε κύματα πείρων.

Hoc enim firmissimum esse amicitiæ vinculum nemo expertus negat; quanquam imperitus quisque in eodem argumento ad mollia et amœna vitæ spatia divertitur, et imagine præteritæ voluptatis pasci lugentem fingit.

Interea Tragœdos, ad quos præcipue attinet argumenta gravia ac luctuosa persequi, non raro in peccata duci video, quoties, rem horridam fusius narrandi causa, fabulam ita constituunt, ut, a quo minime omnium debuit, ex ore nuntii alicujus narratio flagitetur. Quo in genere est illud Senecæ in Troadibus, qui matrem Andromachen, de recenti cæde Astyanactis certiorem factam, mira quadam cupiditate correptam refert totum facinus audiendi ex ordine patefactum.

Expone seriem cædis, et duplex nefas
Prosequere: gaudet magnus ærumnas dolor
Tractare totas: ede, et enarra omnia.
TROAD. 1065.

Et postquam satis longa narratio ad finem in hæc verba perducta est,

Silicis impulsu caput
Ruptum, cerebro penitus expresso, jacet
Deforme corpus. TROAD. 1115.

Subjungit modo mater,

"Sic quoque est similis patri."

Exemplo fortasse Græcorum seipsum Seneca defenderet, qui eodem sæpe usi sunt artificio, ut descriptioni suæ fiat aditus. Atqui ab Euripide, quem potissimum sequi voluit Seneca, minime ad hunc modum peccatum esse invenio. Longe aliter Hecubam fecit de morte Polyxenæ sciscitantem;

Πῶς καί νιν ἐξεπράξατ'; ἆρ' αἰδούμενοι;
Ἢ πρὸς τὸ δεινὸν ἤλθεθ', ὡς ἐχθρὰν, γέρον,
Κτείνοντες; εἰπὲ, καίπερ οὐ λέξων φίλα. EUR. HEC. 519.

Utrum salva regia dignitate perierit cupide rogat; quod si ita factum fuerit, non mediocri id sibi solatio fore significat. Quamvis igitur durius paullo videatur, ut Talthybio in singula excurrenti patientem aurem præbeat, neque ita Talthybium coram matre locuturum fuisse, nisi audientium causa, satis constet, certe omnino vitio vacat quod in Senecæ Andromache notavimus, cujus verba Medeam potius ultricem illam aut hostem aliquem truculentum decerent, quam mulierem acerbo luctu et mærore confectam.

Nonnulla etiam Sophoclem aliter scripsisse vellem, vatem maxime omnium vitiis immunem; neque enim delicatam Tecmessæ mollitiam unquam probare po-

tui, quæ mariti cadaver primo conspectu bet, quia scilicet vulnerum et sanguinis vi rentur oculi.

> Οὔ τοι θεατός· ἀλλά νιν περιπτυχεῖ
> Φάρει καλύψω τῷδε παμπήδην, ἐπεὶ
> Οὐδεὶς ἂν ὅστις καὶ φίλος τλαίη βλέπειν
> Φυσῶντ' ἄνω πρὸς ῥῖνας, ἔκ τε φοινίας
> Πληγῆς μελανθὲν αἷμ' ἀπ' οἰκείας σφαγῆς.
>
> SOPH.

Quippe ex eo quod dixit Οὐδεὶς ἂν ὅστις satis liquet non se carissimum corpus pr tueri ægre ferre, sed spectaculum utpote atrox aversari. Quanto rectius et natura datius illud Priami ad Achillem de Hect

> 'Αλλὰ τάχιστα
> Λῦσον, ἵν' ὀφθαλμοῖσιν ἴδω.

Et quæ facit Argia in Thebaide reper cadavere!

> Videt ipsum in pulvere pæne
> Calcatum: fugere animus, visusque, son
> Inclusitque dolor lacrymas: tunc corpor
> Sternitur in vultus, animamque per oscul
> Absentem, pressumque comis, ac veste cr
> Servatura legit. THEB

Nullam enim fœdi sordidique rationem manus dolor.

Jam vero aliud, affectûs hujusce prop tionis colore cernitur: quam non modo et præcipitem referri oportebit, sicuti omni affectu potentiori, sed audacem sa ultantem—tropis, quos dicunt, et imagi distinctam. Ita enim est usu compe cunque sensu fortiori imbuatur anim

illico vocabula et parata spernat, nova semper aucupetur et foris petita, quo conceptuum vim æquare possit. Hinc ardentia illa Jasonis irati verba,

> Λέαιναν, οὐ γυναῖκα, τῆς Τυρσηνίδος
> Σκύλλης ἔχουσαν ἀγριωτέραν φύσιν. EUR. MED. 1339.

Hinc Medea ipsa horrendum scelus molita non usitatis se verbis continet—translatis utitur et infrequentibus.

> Ὁπλίζου καρδία. [Ib. 1237.] Ἕρπε πρὸς βαλβῖδα λυπηρὰν βίου. [Ib. 1240.]

Quo quidem in genere præclara sunt illa Orestis,

> Ζεῦ, Ζεῦ, θεωρὸς τῶνδε πραγμάτων γενοῦ·
> Ἰδοῦ δὲ γένναν εὔνιν αἰετοῦ πατρὸς,
> Θανόντος ἐν πλεκταῖσι καὶ σπειράμασι
> Δεινῆς ἐχίδνης. Τοὺς δ' ἀπωρφανισμένους
> Νῆστις πιέζει λιμός· οὐ γὰρ ἐντελεῖς
> Θήραν πατρῴαν προσφέρειν σκηνήμασιν.
> ÆSCH. CHOEPH. 246.

Quin summo Critico Auctore etiam Comœdiam vocem suam tollere et tumido ore loqui licet, si quando eam in altis affectibus versari contigerit. Tum quamvis dolore fractus et demissus animus hujusmodi tamen se vocibus efferre amat: quippe ipsi miseriæ inest dignitatis quiddam, quod vel humillimæ sortis homines paulisper a communi vitæ consuetudine revocat, et ad conceptus sublimiores erigit.

Quod si malum videtur ultra modum augeri, neque ullam superesse spem salutis aut fugæ, totum aliquando orationis sonum mutari contigit: statim a turbido atque effreni ad lene et tranquillum genus migrare; aut interdum etiam ferme ludentis speciem præferre. Optima sunt in priore genere illa, quæ jam in mortis limine positæ Didoni tribuit Virgilius.

Meminerit autem necesse est eorum quæ antea dixisset vim et rabiem, quicunque de novissimis hisce verbis recte judicet.

Vixi, et quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
Ulta virum, pœnas inimico a fratre recepi;
Felix, heu nimium felix, si litora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

ÆN. IV. 653.

Quod vero acerbum dolorem aliquando ferme ludentis speciem præferre dixi; id Tragicorum lectores non semel animadvertisse opinor. Diro haud dubie cum risu ista Medeæ pronuntiari voluit poeta;

——καλῶς γ' ἂν οὖν
Δέξαιντό μ' οἴκοις, ὧν πατέρα κατέκτανον. MED. 504.

Nec multum absimili modo domûs suæ cladem luget Megara in Hercule Furente, eas scilicet rerum similitudines captans, quæ si in re levi fierent, risum fortasse lenem commoverent.

Καὶ ταῦτα φροῦδα· μεταβαλοῦσα δ' ἡ τύχη
Νύμφας μὲν ἡμῖν κῆρας ἀντέδωκ' ἔχειν,
'Εμοὶ δὲ δάκρυα, λουτρά· δύστηνος φρενῶν.
Πατὴρ δὲ πατρὸς ἑστιᾷ γάμους ὅδε,
"Αδην νομίζων πενθερὸν, κῆδος πατρύς. HERC. FUR. 480.

Cujus etiam generis egregium exstat apud Sophoclem exemplum, in pulcherrima Philoctetis oratione, qua juveni Neoptolemo narrat quam iniqua sorte ad insulæ illius deserta relegatus esset; cum et morbi cruciatu premeretur, et cibo, igne, tecto expers circumspiceret diram loci solitudinem.

Πάντα δὲ σκοπῶν,
Εὕρισκον οὐδὲν πλὴν ἀνιᾶσθαι παρόν·
ΤΟΥΤΟΥ ΔΕ ΠΟΛΛΗΝ ΕΥΜΑΡΕΙΑΝ, ὦ τέκνον.

SOPH. PHILOCT. 283.

Neque aliter Œdipus jam horridæ calamitatis fere conscius, summum animi angorem significat.

Δεινῶς ἀθυμῶ· μὴ βλέπων ὁ μάντις ᾖ. ŒD. TYR. 747.

In nominibus autem sæpe ludere ultimæ antiquitatis Poetas satis constat, etiam ubi res agitur affectuum gravissimorum plena. Quale est illud Æschyli de Polynicis et Eteoclisque cæde,

Οἱ δῆτ' ὀρθῶς κατ' ἐπωνυμίαν
Καὶ πολυνεικεῖς
Ὤλοντ' ἀσεβεῖ διανοίᾳ. SEPT. AP. THEB. 831.

Et disertius adhuc in Agamemnone

Τίς ποτ' ὠνόμαζεν ὧ-
δ' ἐς τὸ πᾶν ἐτητύμως,
(Μήτις, ὅντιν' οὐχ' ὁρῶμεν,
Προνοίαισι τοῦ πεπρωμένου
Γλῶσσαν ἐν τύχᾳ νέμων;)
Τὰν δορίγαμβρον ἀμφινεικῆ θ' Ἑλέναν;
Ἐπεὶ πρεπόντως
Ἑλένας, ἕλανδρος, ἑλέπτολις,
Ἐκ τῶν ἁβροτίμων
Προκαλυμμάτων ἔπλευσεν
Ζεφύρου γίγαντος αὔρᾳ. ver. 692.
. . . .
Ἰλίῳ δὲ ΚΗΔΟΣ ὀρ-
θώνυμον τελεσσίφρων
Μῆνις ἤλασε κ. τ. λ. Ibid.

Pariter in vocis sono ludere Ajacem fecit Sophocles, acerrimo luctu et dolore perturbatum.

Αἶ αἶ· τίς ἄν ποτ' ᾤεθ' ὧδ' ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς; AJ. 430.

Magno enim inter se commercio tenentur cujuscunque fuerint generis vehementes animi affectus, et facile alter in alterius naturam transeunt. Immo, ubi ad extremum violentiæ adacti fuerint, qui affectus

maxime inter se visi sunt pugnare magis tum in unum coire solent, iisdem manifestari signis, eadem oris vocisque indicia proferre. Recentiores poetas, præsertim scenicos, antiquis melius hoc vidisse credo: quorum unus incredibilem auditoribus terrorem injecisse fertur, quum mulierem in scena acerbissimum dolorem declarare fecerit risu subito ac soluto, qualem homines edere solent immoderato gaudio affecti. Neque aberit a quæstione quæ nunc agitur, si artificis [a] illius mentionem faciam (nota est apud Pictores fabula) qui cum mulierem pingere vellet in morte Christi luctu supra modum exagitatam, effigiem duxit ex antiqui cujusdam pictoris tabula, quæ fœminam haberet in Bacchi sacris soluti atque effrænis gaudii signa, capite retorto, et violento corporis flexu, exprimentem.

Multa adhuc restant dicenda, quæ præterire satius duxi, ne brevitatis, quam olim mihi proposueram, immemor fuisse videar. Nempe miseros ad Deorum tutelam confugere, et hac spe animos solari, docet ipsa natura, docet optimorum poetarum usus: tum eosdem plerumque in miserrima fortuna futurum timere, mala omnia præcipere animo, et quasi præterito edoctos nihil satis tutum existimare.

Hæc autem et alia complura de Spe, de Timore, de Misericordia, de Lætitia, quas omnes accurate tractare prope infinitum esset, tacendum decrevi; de cæteris ita locutus, si minus ut volui, ut potui certe, et fortasse junioribus non inutiliter, quos quidem usque adhuc attentos habuisse mihi gratissimum evenit. His itaque, dum ad nova quædam meipsum conferam,

[a] Baccio Bandinelli. Vid. Sir Joshua Reynolds, Disc. XII.

reliqua in hac parte præstanda linquo—quod facile quis consequi poterit, eodem si utatur duce cui plurimum me in hoc opere debuisse fateor. Illud modo meminerint, quod sæpe antehac admonere visum est, ne Aristotelis ipsius aut librorum omnium auctoritate sola inniti consuescant. Naturam ipsam sedulo exquirant: sui quisque pectoris arcana exagitent: hominum conventibus frequentes intersint: diversorum ordinum discant mores, curas, studia, cupiditates: quid cuique proprium sit intelligat, quid omnibus commune: tum in violentis affectibus, de quibus jam potissimum disputatum fuit, vulgi præcipuam rationem habeant, ut quorum animi acriore vi affectuum plerumque impellantur; quam porro vim neque in dissimulando admodum sunt periti, nec quo minus eam simpliciter et palam proferant, verecundia aut cultu vitæ humano prohibentur.

PARS SECUNDA

DE

AFFECTIBUS SIVE SYMPATHIA.

PRÆLECTIO DECIMA TERTIA.

Secunda hac parte de Affectibus *sive* Sympathia *in tria capita divisa, de primo capite agi cœptum est: nempe ut ad* Hominum *fortunas ac mores argumentum carminis pertineat. Quæ sunt infra* hominis *naturam, aut supra naturam, aut omnino prodigiosa, minus movent. Cavendum est porro, ne res nimis aut regione aut temporibus distet: neque novæ prorsus sint aut inauditæ personæ; neque rursus familiariter notæ.*

FINITA jam prima instituti operis parte, quæ de Imitatione tractabat, proximum est ut in ejus voluptatis naturam paullo diligentius inquiratur, quam in Affectibus positam esse diximus. Ex quatuor enim partibus in quas omnis de Materia Poetica divisa est quæstio, hæc secundum sibi locum vindicavit.

Ne vero aliqua vitii suspicio in hac partitione lateat, propterea quod jampridem de Amore, de Luctu, cæterisque affectibus gravioribus copiose disputatum fuerit, repetenda videntur quædam ex præteritis in hanc ipsam rem olim dicta. Nempe ubi hæc loca antehac in exempla proferre visum est, id ea solum mente factum esse quivis facile meminerit, ut *imitatoris artem* docerem qualis esset, quibus indigeret

præceptis, quibus adjectis aut immutatis pulchrior fieret aut venustior imitatio: tum ut in singulis exemplis quid egregie excogitatum, quid temere admissum commonstrarem. Quoniam igitur in hisce tradendis sedulo est cautum, ne venustatem quæ in re ipsa inesset imitatoris arti tribuerem, nequaquam ab iis exemplis abstinendum duxi, quæ res suapte natura pulchras aut præclaras referrent: neque profecto si religione ista me obstrictum tenuissem, sic voluptati aut commodo auditorum melius consultum fuisse arbitror.

Atqui eorum quæ mox de Affectibus dicentur alia omnino est ratio. Quid enim sit in carminibus nunc videndum erit quod legentium affectus teneat, quod in re defigat animum, quod sensus quos vocant morales irritet, moveat, percellat, eosdemque purgatos et dulcedine quadam perfusos dimittat. Quippe huc spectat ἠθικὸν illud Aristotelis, quo si poeta careat, maximum ei artis instrumentum deesse judicandum est. Sit enim fabula omni orationis lenocinio et carminum suavitate instructa, egregiis splendeat descriptionibus ipsam rerum veritatem referentibus, sit denique etiam imaginum et phantasmatum vi ornata; nisi accedat quoque facultas illa quæ affectus trahit, a summo et perfecto genere scribendi longe abest. Quam utique in sententiam omnino cedit Critici Romani auctoritas:

Non satis est pulchra esse poemata, *dulcia* sunto,

cujus vocis vis, si cui dubia videatur, sequenti versu declaratur,

Et quocunque volent animum auditoris agunto.

Hujus autem rei cum sit tanta vis, et tam late pateat, tum haud incommode ad tria potissimum capita re-

ferri posse videtur, quæ dum seorsim sumentur, maxima certe, si non omnia quæ ad hanc partem pertinent, complecti et confirmare exemplis curæ erit.

Primum igitur est, uti eam sibi rem sumat scriptor, cui sponte aditus in cor pateat: quod tum demum fiet, si fortunas HOMINUM narrabit, eorum præsertim qui neque tempore aut loco aut moribus a nobismet ita sint sejuncti, ut quid egerint tulerintve parum curemus. *Deinde*, ut casus graves et luctuosos, inopinatas rerum vices spectandas præbeat; ut iram, metum, vindictam, spes incertas, motusque animi in utramque partem, et in gaudium et in dolorem, vehementiores depingat. *Postremo*, ut conceptus et, quas Græci dicunt, διανοίας ejusmodi proferat quæ in pectus auditorum facile se insinuent, et similes quosdam motus ciere quasi necessitudinis jure possint; quæque omnia simul ac percepta fuerint amplectamur ultro et cum delectatione quadam comprobemus. Hoc autem in genere numerari velim, quæcunque ad misericordiam pertinent, beneficentiam, pietatem, patriæ ac propinquorum amorem, justitiam, fidem, clementiam, fortitudinem etiam, et si quid aliud virtutis laude continetur.

His igitur hunc in modum dispositis, principio de *re atque argumento carminis* agendum erit: quod quidem ab Aristotele tanti est factum, ut maximum id poetæ munus idemque difficillimum esse prædicaverit. Quæ tamen summi Philosophi verba latius intelligi debent, quam ut id solum velle habeantur quod nos jam quærimus. Enimvero totam respiciunt fabulæ instituendæ ornandæque disciplinam, quam subtilem esse et multiplicem recte monet; cum sedulo opera danda sit scriptori ut unum quoddam sit

fabula; ut principio, medio, fine utatur; ut justa sit magnitudine, neque certos temporum fines transeat; ut poetico non historico more in medias res descendat; ut partes apte inter se cohæreant; ut sibi constent personæ; cæteraque in hoc genere complura, quæ tum demum persequi oportebit, quando ad quartam instituti hujusce partem deventum erit. Nunc illud tantum videamus, quod *affectuum* humanorum ratio ac natura postulat.

Primum igitur est, quod vix forsan præcepto indigere videatur, ut in *Hominum* moribus ac fortunis se exerceat Poeta, si mentem velit penitus attingere humanam. Sicut enim sua res maxime cujusque nostrum interest, ita si ad universum genus spectemus, homo homini necesse est carissimum habeatur. Quare frustra eos operam Musis impendisse existimo, qui de Orbis situ, de cœli regionibus et motu siderum, de natura piscium ac ferarum non sine cura et labore carmina condiderunt. Ecquis enim Empedoclis opera annorum injuria interempta dolet? Quem movent aut ad perlegendum trahunt Arati Phænomena, aut quinque illi Astronomicôn libri a Manilio confecti? quibus tamen oblectamenti gratia fabulas heroum inseruerunt complures, eleganti satis et compto carmine conscriptas. Quis Dionysium unquam, nisi ut regionum urbiumque situs veteres cognosceret, in manus suscepit? Manethonis autem et Artemidori deliramenta miror equidem quo fato ad hunc diem servata fuerint; quod jam diu omnium contemptu oppressa jacuerint, nequaquam miror. Etiam illa Nicandri de Serpentibus, admodum et verbis et numeris polita, et nobiliores Oppiani versus quanquam res attigerunt magis ad vitam attinentes, atque ille præ-

terea judicio et gravitate sit spectabilis, hic autem ferme ad Homericam suavitatem majestatemque carminis accedat, tamen quia humana carent actione, nemo fere animi causa legit—nemo non cito tædio afficitur, licet animalium proprietates exquisita arte descriptas miretur, et nihil ornamenti desit carminibus, quod quidem ejusmodi res in se recipere queat.

Neque tamen quisquam hic nobis objiciat, quod Lucretii poema jam in confesso sit deliciis ubique fluere, tot insuper seculorum unanimi voce comprobatum. Habet certe plurima Lucretius felicissimo ingenio scripta: habet elegantem et subtilem linguæ facilitatem: habet facultatem illam, ut nemo supra, quæ formas rerum ad unguem exprimat, et quibus a natura deest forma, his solidam quasi figuram et corpus addat. Tum in rationibus exsequendis nihil eo luculentius, nihil pressius, nihil ad intelligendum aptius: ut hac in parte, quamvis metro et numeris adstrictus, etiam philosophorum commenta superet. Quod si quis ea potissimum sequi voluerit quæ mentem et affectus tangunt, (cujus quidem generis confiteor non pauca illic reperiri posse,) at longis ea sparsa intervallis reperiet, et qualia reliquam operis partem quam sit nuda et exilis verissime demonstrant.

Aliquantum fortasse me ad hanc sententiam ferendam impulerit improba istius philosophiæ et plane detestanda ratio: cui nempe unice sit propositum, ut quicquid unquam sanctum aut venerandum apud homines habitum sit, quicquid de numinis benignitate ac potentia, quicquid de Anima hac ipsa, ad spem ac fructum immortalitatis nata, divinitus homini sit insitum, a pectore radicitus evellat; hominemque ipsum ut doceat, postquam cæco impetu ductus in

terris paulisper erraverit, ad solum unde ortus sit pecudum ritu reverti.

Verum ut eo unde sumus egressi redeamus. A quibusdam scriptoribus *aliter* contra hanc regulam peccari solet, quoties fictas et inanes personas pro veris instituunt; ejusmodi dico quæ nec fuere unquam, neque esse potuerunt; quibus nec patria, nec gens, nec nomen proprium; immo quas ne scriptor quidem ipse succo et sanguine donavit, sed umbras tantum et vana quasi simulacra, virtutum et vitiorum titulos mentita. Magna est haud dubie phantasiæ vis; neque id ullo modo poetæ denegandum puto, ut Deos aut Deorum similes supra sortem et vires humanas adhibeat, qui rebus quas narrat intersint, principes tueantur, consolentur, moneant, adhortentur, juvent. Immo, ut novis insolitisque rerum monstris fabulam distinguat, quo acrius lectorem percellat, delectet, terreat, fas omnino esse ducimus. Quippe hoc apparatu si careat, ruat propemodum ars ipsa, certe optima quæque artis monumenta ruant necesse est. Sed de his et hujusmodi rebus, quonam scilicet jure teneantur, quando et quatenus iis uti poetæ liceat, alterius erit loci accurate disputare; quoniam quæstio omnis voluptate illa plane continetur quæ in phantasiæ sive imaginationis vi ponitur.

Interea apud veteres poetas non admodum hoc in genere peccari video. Homero certe vitio datum est, Deorum dignitatis eum immemorem fuisse interdum, cum eorum ministerio utatur præter necessitatem, et res nullius momenti tanta ope perficiat. Quam vero culpam in recentioribus quibusdam notare licet, hac ille omnino vacat, nempe ut fabulæ

personas, quarum facta, mores, fortunas intuemur, a natura recedere humana fingant. Quod quoties sit factum, continuo languere animum et affectus jacere nemo expertus negat.

Suos autem Divos Homerus fabulæ et personis *adjunxit*, non fabulam ipsam sustinere fecit. Quod itidem pari judicio consecutus est Virgilius: neque si quando nova quædam monstra effingere libet, sicuti in Famæ et Discordiæ descriptionibus feliciter est factum, usquam temere lascivire et justos egredi fines solet: nimirum argumento et præcipuis fabulæ personis hæc omnia subjici videntur: alienam rem agi non suam aperte demonstrant.

Quantum vero poeticæ arti obsit, eos præcipuo loco ponere, quos raro admodum et tanquam ministros adhibere oportet, judicare licet iis, quibus egregium illud Spenseri nostri carmen perlegere contigerit. Quanquam enim summa numerorum gratia ac varietate ornetur, et oratione uberrima arte cultuque expolita; quanquam conceptus ubique sublimiores et phantasmatum insolitas species effundat; adeo tamen fastidiis adhærescit illa, quam vocant, allegoria, ut vix tandem fessi et quasi coacti, non sponte et studio ardentes, ad exitum feramur.

Ne vero hæc optimæ poeseos elementa minoris habere, aut ipse iis non magnopere delectari videar, quod penitus recusarem, liceat apertius adhuc sed breviter expedire quid sentiam. Paucorum sane esse existimo, atque admodum paucorum, ista facultate pollere unde hæc orta est materia, et quæ merito inter naturæ dona principatum tenet: neque hac qui fuerit destitutus unquam me auctore Musas colet. Attamen sicut in reliquis voluptatibus usu

venit, ut quæ acerrime commovent sensus diuturnæ esse nequeant, magisque solidis quibusdam alamur et mediocribus, ita qui mentem et affectus longo in poemate retinere velit, qui plausoris egeat

Aulæa manentis, et usque
Sessuri, donec cantor vos plaudite, dicat,

profecto ille a cœlo ad terras, ad vitam et mores hominum descendat necesse est. Ita autem se rem habere etiam veteris Tragœdiæ exemplo confirmari videmus, quæ Deos olim et fabulosa vetustatis miracula attentabat, quemadmodum in Prometheo Vincto Æschyli, nobilissima Tragœdia, hodie spectare licet, donec paullatim scriptores experientia edocti rem magis ad sensum hominum communem accommodare cœperunt.

Satis jam in eo versatus fuisse videor, ut scriptori qui summam artis assequi studebit, nihil attingendum doceam, nisi quod homini sponte sit gratum, et affectibus humanis ultro se commendet. Ex iis autem quæ hac lege sumenda erunt, insuper curæ erit deligere, quod *ad eos præcipue pertinere videatur apud quos agat:* ne tantum regione aut temporibus distet, ut alienum quiddam videatur. Tum id semper providere oportebit, quid sua gens postulet, quid suæ ætatis vena et consuetudo ferat. Quando enim permagni interesse constat in concitandis affectibus, ut benevolum habeamus auditorem; benevolentia vero omnis eos potissimum sequitur qui nostri sint similes, aut nobiscum una societate aliqua fuerint conjuncti; magis certe animum tenebit fabula quæ hujusmodi utetur moribus, quam quæ circa barbariem et vetustatis tenebars hærebit.

Lubrica sane et subtilis habita est quæstio de *historia:* utrum hac duce veri vestigia persequi poeta debeat, modo vestem nitidam atque ornatum veritati induat, an fictam omnino atque inauditam rem in medium proferat, tempore, loco, personis designatam pro arbitrio ac voluntate sua. At quæ modo dicta sunt de benevolentia auditorum, eadem et hic pariter valere arbitror. Namque arrectiore studio eorum fortunas prosequimur quos jam nobis fama cognitos et quasi familiares fecit, quam quibus nulla nobiscum est necessitudo; præsertim si patria, gente, lingua, religione iidem fuerint, aut consimiles.

Hoc enimvero optimorum poetarum exemplo comprobari satis constat: Iliadi enim et Æneidi quanta inde gratia accesserit docent omnes criticorum libri. Sed de Epopœia sola jam non loquor: quippe etiam scenicis scriptoribus auctor est Horatius, usu quidem ille et diuturna observatione monitus, ne temere novæ rei aut personæ difficultatem obeant, de qua scilicet nulla sit ante in animis auditorum concepta opinio. Quinimo non alia de causa evenisse credendum est, quod Græcæ Tragœdiæ elementa in tam paucarum familiarum orbem concluderentur; cum optimus quisque poeta eadem denuo argumenta, levioribus paullulum immutatis rebus, in scenam proferre mallet, quam in novis periclitari. A quibus si licet ad hanc nostram ætatem et nostros homines quæstionem deducere, præclara illa Shakesperi quæ historica appellantur ecquis se pariter miraturum contendat, (ut cætera intacta maneant, lingua, sententiæ, mores,) si ex Æthiopum aut Indorum annalibus desumpta essent? Tanti est, eritque semper vis loci et consuetudinis! cujus nisi rationem

rite habeat, tarditatem auditorum frustra incusabit scriptor, et sua spe decidet.

Cavendum interea est, ne quem alterum in vitium trahat vitii alterius fuga—ne propius ad historiæ lucem accedere audeat, quam fert Poeticæ rei natura. Quod ne faciat, vel unius Lucani exemplo prohiberi possit: qui dum falsa veris admiscere cupit, et Deorum ministerium ad notissimam historiam adhibet, non tam poema ornare, quam historici partes male agere, et mentiri non fingere videtur.

Pessime certe sic in Epopœia offenditur: Tragœdiæ hoc vitium, si omnino sit vitium, minus obest; quanquam et hic hodiernas admodum res et usu cognitas adhiberi nolim, ne a dignitate, quam tueri imprimis decet, nonnihil detrahatur; neque porro, recentibus adhuc factis, ea libenter fingi patimur, quibus veritas ipsa, si in scenam prodierit, carere nequit.

Habetis ergo, Academici, quæ de argumento carminis providenda duxerim, quo facilior ad affectus legentis commovendos strueretur via. Cum vero ita sit constitutum, ut de hominum fortunis agi oporteat, qui aut ad nosmet ipsos aliquo consortii jure pertineant, aut quos jam admirari consuevimus; proximum erit videre, quales *moribus* esse debeant quorum fabula narretur. Quo peracto statim ad secundum hujus partis caput transeundum erit.

PRÆLECTIO DECIMA QUARTA.

Personas conditione vitæ honestiori esse oportet—neque summa virtute neque fœdissima improbitate insignes—De hac tota re optimum videtur esse Aristotelis judicium.

QUONIAM plurimum interesse videbatur in affectibus commovendis, ut rem sua sponte eximiam deligat scriptor, quo facilius ea quæ movendi vim habent in pectus influant, jampridem in præceptis annumerare visum est, ut in Hominum curis fortunisque versetur, præsertim eorum qui neque ætate, nec loco, nec fama sint nimis dispares et a nobismet ipsis longius sejuncti. Reliquum est, ut videamus quales conditione ac moribus esse oporteat quorum facta et fortunas narrandas suscipiat. Qua de re quæstiones ortæ sunt nonnullæ, quas alii aliter explicare solent.

Aristoteli sane placuit neque egregie probos neque omnino improbos in scenam proferri oportere; sed mediæ cujusdam virtutis homines, quibus in mala incidere errore aliquo humano captis contigerit: tum ut ne sint sorte humiles admonet, sed qui fama, genere, aut opibus præclari fuerint; aut quos hujuscemodi ob causam vulgum suspicere atque admirari usu venit. Quamvis autem summi illius philosophi

auctoritatem nemo me pluris æstimet, eumque ducem, utpote qui duce natura ipse utatur, tutissimum ubique sit sequi; cavendum tamen imprimis videtur, ne quod de parte aliqua recte dicatur, id in genus universum imperite trahamus. Meminerint enim velim qui hæc audiunt, de Tragœdia sola loqui Aristotelem—nos quicquid in se Poeseos natura recipit spectare. Profecto certis poematum formis suæ constant leges, usu repertæ et criticorum auctoritate sancitæ; quas utique transire nefas duxerim, si quando in his finibus elaborandum erit: Poesim vero ipsam nullis teneri legibus judicandum est, nisi quas humanæ mentis ratio, unde tota pendeat, et quo unice referatur, postulet.

His itaque præmissis facile quivis cernet, præceptum illud Aristotelis de iis dumtaxat fabulis sumendum, quibus infelix et calamitosus sit exitus: nempe ubi *miseriarum* spectaculo mulcetur quodammodo et castigatur animus. Neque enim leni huic dolori est locus, si brevia sint mala quæ intuemur, et mox felici rerum cursu excipiantur; neque si *merito* ea quis patiatur, ut sint modo supplicia peccatis debita.

Atqui ut concedamus utilem esse imprimis atque ingenuam hanc voluptatem, quæ exitu rerum misero efficitur, sæpissime tamen fit, ut quæ prospere demum eveniant, variis tamen prius fortunæ fluctibus impediantur, nec nisi tempestate diu jactata ex alto in portum se recipiant. Has autem res, dum incertæ fluitant, omni acie animi cupidissime intuemur: voluptate autem quæ in affectibus ponitur acerrime tentamur—non eam dico quæ luctu et mærore conficitur, sed cujus sibi est mens probe conscia, quando

erectiore studio in rem aliquam incumbit, et spes, metus, iras, gaudia, dolores, odia, tanquam sua res non aliena ageretur, huc illuc delata concipit.

Hæc ut sentiam qui effecerit, non mediocri illum facultate pollere dixerim: neque id arti obfuturum existimo, si dubiis rebus et afflictis salutem tandem afferat, et quorum pericula et labores spectantibus obtulerit, eos demum incolumes et lætos dimittat. Hujusmodi quidem voluptatem *Tragœdiæ* non esse propriam, cujus vis terrore et luctu augendo cernitur, criticis libenter concedam. Neque in verbi controversia hærere juvat. Quod si *naturæ* sit propria, si sensus hominum pertentet, si mentem erigat inertem et languidam, si nos cupere, sperare, dolere, lætari faciat, minime eam poeticis finibus exulare jubeamus; sed quamcunque induat formam, amplecti eam ultro et fovere præstabit.

Et profecto si rem longius hic persequi expediret quæ ad postremam operis partem rectius pertinebit, perfacile monstratu esset Tragœdorum optimum quemque, et Euripidem quidem ipsum ab Aristotele Τραγικώτατον appellatum, hujus quam vocat *infirmitatis* nostræ ita rationem habuisse, ut plurimas exitu felici fabulas condiderint; nonnullis autem quæ miserrime exierunt, spei tamen solatium quoddam et fortunæ melioris futuræ augurium prætulerunt: sicuti in Oreste, in Œdipo Colonæo, in Hercule Furente, etiam in Medea ipsa animadverti licet. Longioribus autem in poematis, cujuscunque formæ fuerint, datur id lectorum benevolentiæ ac votis, ut felix plerumque evadat fortunæ cursus.

Jam vero quod principis alicujus viri fortunas nar-

rari jubent, prudenter id quidem cautum fuisse arbitror, et ad sensum communem accommodatum. Ita enim natura comparati videmur, ut quid agant patianturque homines summo in loco positi curemus acrius, quam quibus æqualis sit nobiscum sors, aut sorte nostra humilior.

Κοινὸν τόδ' ἄχος πᾶσι πολίταις
Ἦλθεν ἀέλπτως·
Πολλῶν δακρύων ἔσται πίτυλος.
Τῶν γὰρ μεγάλων ἀξιοπενθεῖς
Φῆμαι μᾶλλον κατέχουσιν. EUR. HIPP. 1462.

Neque abest ab hac sententia judicium Ciceronis. "Viri sæpe *excellentis*" (inquit ille Lucceium vehementer rogans, ut consulatus sui historiam summopere ornet) "ancipites variique casus habent admi- "rationem, expectationem, lætitiam, molestiam, "spem, timorem: si vero exitu notabili concludun- "tur, expletur animus jucundissima lectionis volup- "tate." *Ep.* V. 12.

Quare hoc præceptum a Tragœdia ad cæteras omnes poematum formas transferre oportebit, sicubi una in re lectorem diu retinere velit scriptor.

Interea de *moribus* quæ statuunt, ne nimis sint in alterutram partem proclives, pugnare aliquantum videri possint cum iis quæ de personarum conditione sunt dicta. Quum enim principum fortunis nos vehementius commoveri sit positum, quam mediocrium et nostri similium, nunc ejusmodi virtutem effingamus admonent, quæ medii vocatur generis et a vitæ consuetudine minus abhorret. Nihilominus tamen huic etiam præcepto, sicut alteri illi, veritatem suffragari puto: quod si ita fuerit, injuste sane occurritur, ea ex diversis peti principiis videri. Nam

divino prædito, ut qui ratione impellatur magis ad veram gloriam consequendam quam affectibus, brevissimæ tantum partes tribuuntur; et quales legentium animos arripere, ac varietate reficere possint, non diuturna actione retinere. Virgilio sane a nonnullis vitio est data egregia Æneæ pietas, quasi spiritu ac vi poetica careret, et veritati obesset. Atqui ut taceam nunc pervagata illa de Didonis amoribus, si quis attentius carmen perlegat, nusquam eum affectibus vacare inveniet, sæpissime autem hisce humanitus obtemperare, sicubi amore, ira, metu, aut vindicta impellatur, qualem eum (ut pauca ex millibus adducam) in Trojæ exscidio, in descensu ad inferos, in Turni cæde cernimus.

Quod si ejusmodi virtutem intueri velimus, quæ ab affectu omni recedit, Catonem illum adeamus Lucani, quem scilicet ita Deo propinquum effingere voluit, ut nihil fere in eo reliquerit humani.

> Huic epulæ, vicisse famem: magnique penates,
> Submovisse hyemem tecto: pretiosaque vestis,
> Hirtam membra super, Romani more Quiritis,
> Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
> Progenies: Urbi pater est, Urbique maritus:
> Justitiæ cultor; rigidi servator honesti:
> In commune bonus: nullosque Catonis in actus
> Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.
>
> PHARS. II. 384.

Similiter in nono Pharsaliæ, Labienum oracula sciscitare ardentem reprimens,

> Effudit dignas adytis a pectore voces. PHARS. IX. 565.

At si dignæ sunt adytis, nequaquam voces sunt hominis in terris agentis, et quocum pari societatis jure vivitur.

Et profecto si res ita se habeat, ut quod RECTUM appellatur et simpliciter BONUM unum quoddam semper sit atque idem, nulla temporum varietate immutatum, nihil certe poesi esset minus idoneum; ut quæ multiplicem rerum captet faciem, atque in his ornandis variandisque utplurimum laboret. Quamobrem inepte admodum Homericos nonnulli carpunt Deos, propterea quod humanis affectibus torqueantur: quod ni esset, unus necesse est exstitisset color, una mens, unum idcirco (si ipse sibi constare voluisset) nomen omnibus. Neque ullo disertiore exemplo uti velim, quo ab hoc scopulo imperitos prohibeam, quam Miltoni nostri infelici in hac re labore. *Spiritus* quidem cœlicolas non omnino affectibus exutos fecit, maxima tamen, quoniam aliter fieri vix potuit, inter se similitudine. *Deum* vero ipsum maximum et præpotentem quis salva pietate ita exprimere potuit, ut rebus colloquiisque immisceri et unus multorum esse videretur? Quare vatem defecisse ibi tandem confitemur, ubi ne succederet res ipsa vetuit.

Atque hæc quidem præfanda judicavi, non quo poeticos mores detrudam ad meram vitæ consuetudinem, aut præstantiores eos quam nuda fert veritas effingi nolim, sed ne quem virtutis ornandæ studium extra artis rationem et fines rapiat.

Superest, ut vitium illud alterum jam paucis notetur quod in nimia morum improbitate depingenda positum est. Rectissime sane præcipit Aristoteles criticorum princeps—si quid a medio recedatur, ad meliorem potius quam ad pejorem partem inclinari oportere. Neque enim quidquam nos minus movet quam improborum pœna: quam etsi fieri lætamur, et avido interdum studio avemus, tamen ad φιλάνθρωπον

illud de quo disputat, magis pertinet, quam ad affectuum motus graves et perturbatæ mentis impetus.

Quinetiam mentem omnino vitiis inquinatam, cui scelus per se dulce sit et jucundum, tanquam fœdum et atrox spectaculum aversamur: neque si in id respicere semel libeat, mens tali monstro intuendo se delectari patitur. Exempla aliquot jampridem sunt adducta ex Senecæ Medea et Agamemnone, ubi scriptor, rem atrocem augendi studio, nimis in hoc vitium migrare visus est. Cætera vero omnia quæ mihi in hoc genere notare contigit longe superat Rufinus ille Claudiani.

Jurata Deorum
Majestas teritur: nusquam reverentia mensæ.
Non conjux, non ipse simul, non pignora cæsa
Sufficiunt odiis: non exstinxisse propinquos,
Non notos egisse sat est: exscindere cives
Funditus, et nomen gentis delere laborat.
Nec celeri mittit leto: crudelibus ante
Suppliciis fruitur: cruciatus, vincla, tenebras,
Dilato mucrone, parat . . . . . .
. . . . non flectitur annis:
Non ætate labat: juvenum rorantia colla
Ante patrum vultus strictæ cecidere securi.

RUFIN. I. 228.

Iterum in suæ urbis obsidione maximas civium miserias adspectans gaudio exsultare dicitur.

Vinctas ire nurus, hunc in vada proxima mergi
Seminecem, hunc subito percussum vulnere labi
Dum fugit, hunc animam portis efflare sub ipsis,
Nec canos prodesse seni, puerique cruore
Maternos undare sinus: *immensa voluptas,*
Et risus plerumque subit. Dolor afficit unus,
Quod feriat non ipse manu. RUFIN. II. 64.

Reponet fortasse aliquis ita se rem plane habuisse—

veram esse hanc non fictam fabulam—neque poetæ culpa accidisse quod supra modum esset viri improbitas, sed naturæ. Atqui ut veniam Claudiano propterea dandam censeamus (quod mihi quidem vix probant ejus fautores) disciplinæ tamen ipsi quam tuemur sua constat auctoritas—nempe ejusmodi mores parum tangere lectores, ideoque in spectaculum ambitiose proferri non debere. Quare etiam Satanam ipsum superbiæ magis aut vindictæ stimulis agi finxit Miltonus, quam meri sceleris amore: cujus porro orationes cum Furiarum concilio in Claudiani Rufino conferri velim, ut quæ sit hujusce rei vis recte judicetur.

Quibusdam interea etiam mixti generis personis tantum aliquando inest mali, ut figura humana eos vix dignos existimemus—certe gravibus seriisque rebus nolimus interesse. Quis unquam Pharsaliæ lector hæc Lælii verba, quibus se Cæsari deditum profitetur, æquo animo excepit?

> Pectore si fratris gladium, juguloque parentis
> Condere me jubeas, plenæque in viscera partu
> Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra.
> Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
> Numina miscebit castrensis flamma Monetæ:
> Castra super Thusci si ponere Tybridis undas,
> Hesperios audax veniam metator in agros.
> Tu quoscunque voles in planum effundere muros,
> His aries actus disperget saxa lacertis:
> Illa licet, penitus tolli quam jusseris urbem,
> Roma sit. PHARS. I. 376.

Quæ quidem sicarium aliquem aut prædonem potius sceleratum loqui deceret, quam exercitus Romani imperatorem et Cæsaris amicum. Neque admodum

hoc vitio immunia sunt, quæ Cæsari ipsi feritatem inauditam tribuunt.

> Cæsar in arma furens nullas, nisi sanguine fuso
> Gaudet habere vias: . . . .
> . . . . non tam portas intrare patentes,
> Quam fregisse juvat: nec tam patiente colono
> Arva premi, quam si ferro populetur et igni.
>
> PHARS. II. 439.

Pariter odiosa sunt Polynicis in Senecæ Phœnissis.

> Pro regno velim
> Patriam, penates, conjugem flammis dare,
> Imperia pretio quolibet constant bene. ver. 662.

Quam quidem sententiam conferat aliquis cum Euripidis loco in Phœnissis, l. 506. si veri poetæ suffragium huic præcepto requirat.

Quod si ad summum in hoc genere magistrum respiciamus, Virgilium dico, quod fuerit ipsius judicium satis liquet. Immanem quippe improbitatem et inaudita fere flagitiorum genera in unam Mezentii personam contulisse videtur. Asperum effinxit, crudelem, perjurum, impium—at eundem tamen non modo fortem in præliis ac strenuum, verum et interfecto filio, pietate et luctu devictum. Tantopere hic modum in omnibus vidit, et servari voluit; neque unquam cæco novitatis studio obsequendum duxit; si quantum daret huic ineptæ cupiditati, tantum ab affectibus detraheretur.

Jam, de cæteris quæ ad affectus movendos conciliandosque pertinent disputandi posthac locus erit. Sententiam vero istam summi Critici accuratius adhuc exploratam velim, qua casus ejusmodi poetis tractandos commendat, quos sua in se culpa homines

contraxerint. Personis enim paullo ante rejectis singulari virtute juxta ac vitio insignibus, pergit dicere:

Ὁ μεταξὺ ἄρα τούτων λοιπός. Ἔστι δὲ τοιοῦτος, ὁ μήτε ἀρετῇ διαφέρων, καὶ δικαιοσύνῃ, μήτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς τὴν δυστυχίαν, ΑΛΛΑ ΔΙ' ΑΜΑΡΤΙΑΝ ΤΙΝΑ, τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ εὐτυχίᾳ.

Arist. Poet. κεφ. ιγʹ. ed. Winst.

Meminisse interea omnino oportebit, alia mente hunc probos egregie improbosque *scena* relegasse, alia nos eos *universæ poesi* parum idoneos judicare. Hic enim quoniam probis miserias obvenire *odiosum*, improbis contra *auditu jucundum* videtur, idcirco ut affectus Tragœdiarum proprii concitentur, in medio quodam genere versandum edocet. Etenim hac difficultate res unice laborabat, ut salva justitiæ lege misericordia tamen moveretur: quam ne sic quidem penitus expeditam puto; cum nisi culpæ modum exsuperet pœna, misericordia absit: illud autem ne fiat, justitia vetet.

Profecto inter veterum Tragœdorum reliquias paucissimæ supersunt hoc exitu fabulæ. Namque ut missas jam omnes faciamus, quæ vertuntur in sceleratorum pœnis, quasque ideo neminem misereri contigit, vix unam et alteram inveniemus, Ajacem nimirum et Phœnissas, aut Æschyli Prometheum et Persas, quæ hoc in numero sunt habendæ. Cæterarum calamitates ex fraude aut insidiis aut vi potentiorum, aut iniquitate temporum, aut fato denique æterno et dura necessitate oriuntur. Neque ullam sane harum, quas modo memoravi, adeo ad regulam exegit scriptor, ut ex *culpa* sola miseriam in se quis trahere diserte monstretur.

Regulam tamen ipsam, ut quæ *optimam* non *solam*

aut necessariam proponat rei formam, prudentem imprimis esse existimo et veritate comprobatam: quanquam jure aliquis mirari possit, luculentius multo ex Virgilio quam ex Tragœdis omnibus exemplum trahi posse; qui in Didonis amoribus depingendis, non modo omnia quæ exigere placuit Aristoteli præstanda curavit, sed nihil fere præteriit, quod in re luctuosa defigere posset lectoris animum et ad misericordiam pronum reddere.

PRÆLECTIO DECIMA QUI

Sympathia maxime ex luctuosis rebus oritur igitur quibus rebus misericordia potissimu 1mo. *Si* credibilia *sunt quæ narrantur.* 2do. *videntur. Hinc personæ et loci suis* Adju *designandi.*

QUUM in Poetica facultate amplifica et dici possint et soleant, tum non n detur (quod cæteris quoque artibus c liberæ vocantur) ut vim suam quam i semel adhibuerit, eandem integram u neque absumptam usu, neque fastidio obrutam. Quod quidem in scientiæ e studiis aliter omnino se habet. Quippe v reperta, quando ibi tandem constiter pervenire voluit, nemo vestigia repet dem quæ confecta est iterum calcando delectari quærit. Aliquam fortasse v inde capiet, quod ea se tenere et noss prius tanquam ardua suspexerat et igr men voluptas et in se admodum est b in dies copiis indiget atque incremen pereat. Atqui in poemate quoties rele pulcherrime sunt scripta, toties perc admiratione; sæpissimeque fit, ut fes

tædio devicti eodem nostra sponte revertamur, quasi parem atque antea voluptatem haud dubie percepturi.

Quod ut in universa re Poetica cerni licet, ita earum præsertim est partium quæ ad affectus pertinent et phantasiam. Quamobrem in hisce permovendis plurimum optimus quisque posuit curæ ac laboris: quoniam hac virtute si penitus careat, ne imperitorum quidem aures tenere poterit.

Nonnullis interea in mentem mirari subiit, unde ex aliena miseria nobis voluptatem nasci contigerit: quod hoc etiam mirabilius est visum, quia ut quisque benigno et miti sit ingenio, ita ad has ficti doloris fabulas cupidissime advolet. "Nihil est enim aptius" (ut Cicerone auctore utar) "ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque vicissitudines; quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Habet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem. Cæteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda." *Ep.* V. 12.

Utrum vero hoc usu veniat, an fiat disciplina, aut temporis fallendi studio, aut cæca alicujus novi cupiditate, multum ac varie disputare solent philosophi. Nobis sat' erit, quod ita natura comparati esse videmur, ut alienæ calamitati opem ferre ultro velimus: et quo id magis velimus, prudenter item fuisse cautum, ut motu ipso animi delectemur, qui ad hæc munera obeunda nos impellit. Jure enim aliquis vereri possit, ut, mera virtute ducti, et sublata omni quæ jam intus capitur voluptate, quoties e re foret

aliis succurrere vellent homines, et vitia sordesque, miseriæ illas nimis finitimas, devorare.

Quamobrem si quis ea probe teneat, quæ in vita ad misericordiam sunt apta, facile eadem ad rationes artis dirigendas transferet. Primum autem est, ut iis quæ narrantur *habeatur fides;* quæ si rebus ipsis desit, ingenio concilianda est et arte. Notissima sunt Sinonis verba, summo artificio conficta, quibus futuram fraudem prætexit.

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerint quæcunque, fatebor,
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
ÆN. II. 77.

Tum illa,

Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait; vos aræ, ensesque nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, servataque serves
Troja fidem, si vera feram, si magna rependam.
ÆN. II. 154.

Quam quidem sinceræ veritatis speciem adeo tota præ se fert oratio, ut poetam non modo rectissime hac de re judicasse constet, verum et quod probasset, feliciter exsequi potuisse.

Huc itaque spectant plurima olim a nobis de Imitatione tradita: quo enim propius ad naturam accedere res visa fuerit, hoc majorem haud dubie fidem obtinebit, affectusque audientium commovebit magis. Quare haudquaquam hac in parte festinabit scriptor, sed lentus plerumque erit et curiosus, levia

quædam subinde gravioribus adjiciens, quorum nulla propria est gratia, præterquam quod ex ipsa veritate profluere videantur; et quibus vel inde facilior adhibetur fides, quod, ni vera essent, nihil in se habeant cur dicerentur omnino.

Maxime omnium hac virtute elucet Virgilius, cujus ex scriptis sufficeret fortasse unum illud in expugnatione Trojæ, quo universi generis vis quanta sit intelligatur.

Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
ÆN. II. 453.

Et post paullo,

Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
Ingens ara fuit, *juxtaque veterrima laurus,*
Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba, et natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, et Divûm amplexæ simulacra tenebânt.
ÆN. II. 512.

Quo etiam modo rem omnem enarrat; tanquam qui ex media clade recens evasisset, et quamvis id non agens, loca ac regiones longo usu cognitas, non dedita opera, sed consueto cogitationum cursu ductus, inter narrandum describeret.

Profecto hanc laudem Æneidi unice tribuerim, ut quodcunque narretur, huic lumen quasi veritatis offundat: nihil ut sit præceps, nihil nudum, nihil divolsum ac dissitum, nihil non justo comitatu instructum, et ad quod ipsa rerum serie tracti esse videamur. Quæ quidem cum placida sit quodam-

modo virtus et tranquilla, suoque munere sine fastu et ambitione fungatur, poetarum ideo minorum plerumque captum fugit; neque maximis in operibus nisi docte sciteque inquirentibus facile apparet. Cæterorum vero licet *aciem* fallat, vi tamen sua minime caret; eosque occulto regit imperio, unde ortum ipsa ducat aut quo referatur ignaros.

Perlegat aliquis, si rem attentius intueri velit, egregiam illam Nisi Euryalique historiam; ubi exstant certe omnia quæ ad misericordiam movendam pertinent; at quo his partibus integra sua vis constet, mira simul arte contexta est fabula: ut specie veri diligenter servata nusquam hæreat legentis animus, nihil unquam desideret, nulla distineatur falsi suspicione.

Missa jam facio quæ in castris ante discessum fieri dicuntur. Itinere autem incepto quot res subeunt, et quam occasioni convenientes! Sopitorum hostium cædes, armorum direptio, Euryali juvenilis ardor et spoliorum cupiditas, Lunæ radii galea repercussi, unde primum innotescit fraus, tum ad sylvas fuga, fauces ab equitibus obsessæ, tela ex occulto missa in attonitos hostes et undique circumspicientes; unde tandem efficitur, ut viva rerum effigie capti, cætera omnia excipiamus animo intento, simplici, benigno.

Consimili narratione, de Hopleo scilicet et Dymante, Thebaidem suam ornari voluit Statius. [*Theb.* X. 347. *et seq.*] Quod si quis Statii lectorem pari exitu haudquaquam pariter moveri miretur, id inde evenire sciat, quod hic aperta veritate careat fabula: non imaginibus distinguitur: non factis utitur apte inter se conjunctis, et a se invicem pendentibus: quæ

vero habet, sunt ea profecto partim trita et communia, partim ultra fidem prodigiosa.

Jam vero non aliunde quærendam esse causam existimo cur ab Ovidianis Metamorphoseon libris, ferme omnes postquam pueri esse desierint, fastidio quodam abalienentur. Nimirum hujuscemodi fabulis, utcunque augeatur argumenti luctus et miseria, non modo non movemur, verum et eas ridemus ultro ut insulsas, aut tanquam odiosas et impudentes repudiamus.

Quin ex speciosis quæ vocantur Odysseæ ipsius miraculis, ubi tristia satis narrantur fata, non admodum tamen efficiuntur lectoribus lenes hi dolores et motus pectoris; quanquam Scylla ista et antro Polyphemi quid unquam concipi tetrius, aut quod malum hominibus accidere posset lugubrius.

Ὣς οἵ γ' ἀσπαίροντες ἀείροντο προτὶ πέτρας·
Αὐτοῦ δ' εἰνὶ θύρῃσι κατήσθιε κεκλήγοντας,
Χεῖρας ἐμοὶ ὀρέγοντας ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.
Οἴκτιστον δὴ κεῖνο ἐμοῖς ἴδον ὀφθαλμοῖσι
Πάντων, ὅσσ' ἐμόγησα, πόρους ἁλὸς ἐξερεείνων.

OD. M. 255.

Quæ tamen ne quis ea me mente protulisse putet, ut in his lapsum fuisse summum poetam significarem; verum ut alienæ facultatis rem hic agi plane constaret; cujus vis et ingenium est penitus diversum. Quippe illud jam olim monendum duxi, aliud omnino genus esse illorum quæ in corda et affectus irrepunt, aliud quo ad sublimia et insolita fingenda, vago cursu atque errore quodam gratissimo, effertur animus. Quare in id, quodcunque præcipuum sibi proposuerit, diligenter aciem intendat scriptor: meminerítque semper, sicubi has partes suscipiat, ne temere usquam lasciviat; ne plus æquo phantasiæ tribuat:

...ubique antecedat oportet fides:
...eque enim prius lugere libet, quam quod lugeamus
fuisse creditur. Quin huic etiam parti apprime conve-
niunt, quæ in causis agendis præcipiunt Rhetores:
Effugiendam scilicet in narratione omnem calliditatis
suspicionem: nihil ut videatur fictum, nihil solici-
tum: omnia potius a causa, quam ab oratore profecta
credantur. *Quint.* IV. 2. 6. Tum "*credibilem* fore
" narrationem aiunt, si prius consuluerimus nostrum
" animum, ne quid naturæ dicamus adversum." *Ibid.*
II. 3.

Posito autem quod ad affectus commovendos po-
tissimum faciat Fides, deinde videndum est, ut si
quæ miseratione digna narret aliquis, ea *coram vide-
antur adesse* et in *conspectu fieri*. Quod genus to-
tum *Imitationis* arte contineri facile constat: quam
qui probe calleat, profecto ei nunquam deerit, unde
exstare possint res palam atque ante oculos versari.
Optime ergo hoc sicut cætera in Sinone fecit Virgi-
lius, ubi in singula fusius excurrit, quo vivam magis
exponat facti imaginem.

Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ. ÆN. II. 132.

Quocunque igitur pacto res visa erit adesse propius,
hoc flebilior multo erit, mentemque acriore sensu
perstringet. Unde illa Admeti in Euripide ob mor-
tuam uxorem mærore confecti; qui cum eandem ex
inferis reducem intueretur, quænam esset mulier ig-
narus, in hæc tandem verba erumpit,

Σὺ δ', ὦ γύναι,
Ἥτις ποτ' εἶ σὺ, ταὔτ' ἔχουσ' Ἀλκήστιδι
Μορφῆς μέτρ' ἴσθι, καὶ προσήϊξαι δέμας.

Οἴ μοι· κόμιζε πρὸς θεῶν ἀπ' ὀμμάτων
Γυναῖκα τήνδε, μή μ' ἕλῃς ᾑρημένον.
Δοκῶ γὰρ, αὐτὴν εἰσορῶν, γυναῖχ' ὁρᾷν
Ἐμήν. θολοῖ δὲ καρδίαν· ἐκ δ' ὀμμάτων
Πηγαὶ κατεῤῥώγασιν· ὦ τλήμων ἐγὼ,
Ὡς ἄρτι πένθους τοῦδε γεύομαι πικροῦ. ALCEST. 1064.

Ejusmodi fere est vis omnium, quæ rei *adjuncta* vocantur; quibus aspectis, acerbissimi renovatur luctus memoria, et desiderium mirifice augetur.

Ποῖ τρέψομαι;
Ἡ μὲν γὰρ ἔνδον ἐξολεῖ μ' ἐρημία,
Γυναικὸς ΕΥΝΑΣ ΟΤ' ΑΝ ΕΙΣΙΔΩ ΚΕΝΑΣ,
ΘΡΟΝΟΥΣ Τ' ΕΝ ΟΙΣΙΝ ΙΖΕ, καὶ κατὰ στέγας
Αὐχμηρὸν οὖδας· τέκνα δ' ἀμφὶ γούνασι
Πίπτοντα κλαίει μητέρ'· οἱ δὲ δεσπότιν
Στένουσιν, οἵαν ἐκ δόμων ἀπώλεσαν·
Τὰ μὲν κατ' οἴκους τοιάδ'· ἔξωθεν δέ με
Γάμοι γ' ἐλῶσι Θεσσαλῶν καὶ ξύλλογοι
Γυναικοπληθεῖς· οὐ γὰρ ἐξανέξομαι
ΛΕΥΣΣΩΝ ΔΑΜΑΡΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΗΣ ΟΜΗΛΙΚΑΣ. ALCEST. 946.

Pulcherrima est in hoc genere et summo artificio effìcta Talthybii de morte Polyxenæ narratio, ubi et fides narranti conciliatur, et justo miserrimi casus spectaculo implentur oculi. Neque ulla in re egregium hunc locum perfecto excidere dixerim, nisi quod ea quibus alitur augeturque dolor, *matre audiente,* nuntius singula ex ordine persequatur. Sæpissime autem isto modo peccari a scenicis scriptoribus jamdudum diximus: formæque id poematis magis tribuendum videri quam scriptoris vitio.

Liberius hoc in argumento versantur Epici: quibus utique nunc ipsis loqui licet, nunc rem personarum inter se colloquio permittere. Præstantissimus

semper in utroque genere Virgilius: cujus si pulcherrimo uterer exemplo, totum illud de Priami cæde recitarem integrum; quod qui legit neque ipso in conspectu facinus patrari sentit, eum sane non nisi cæde ipsa commoveri posse existimem. Quoniam vero versus jam ore omnium feruntur, in eo peragendo tempus absumptum nolim, quod sua cuique præstare poterit memoria.

Unum modo ex Iliade, quo huic parti imponatur finis, adjungere liceat—ubi id poetam plus solito laborasse opinor, ut rem miserabilem et affectuum plenam, descripta prius scena et tantum non oculis subjecta, altius menti insidere faciat.

Hoc igitur modo Achillis ad congressum deducit Priamum.

Γέρων δ' ἰθὺς κίεν οἴκου,
Τῇ ῥ' Ἀχιλεὺς ἵζεσκε, Διῒ φίλος· ἐν δέ μιν αὐτὸν
Εὗρ'· ἕταροι δ' ἀπάνευθε καθείατο· τῷ δὲ δύ' οἴω,
Ἥρως Αὐτομέδων τε, καὶ Ἄλκιμος ὄζος Ἄρηος,
Ποίπνυον παρεόντε· νέον δ' ἀπέληγεν ἐδωδῆς
Ἔσθων καὶ πίνων, ΕΤΙ ΚΑΙ ΠΑΡΕΚΕΙΤΟ ΤΡΑΠΕΖΑ.
IL. Ω. 471.

Tum illa omni artis lenocinio fortiora;

Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας
Δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

Quæ vero sequuntur acerbissimi doloris adeo sinceram præ se ferunt imaginem, ut corda possint mollire vel durissima.

Μνῆσαι πατρὸς σοῖο, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ,
Τηλίκου, ὥσπερ ἐγὼν, ὀλοῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ.
. . . .
Ἀλλ' ἤτοι κεῖνός γε, σέθεν ζώοντος ἀκούων,
Χαίρει τ' ἐν θυμῷ, ἐπί τ' ἔλπεται ἤματα πάντα
Ὄψεσθαι φίλον υἱὸν, ἀπὸ Τροίηθεν ἰόντα·

Αὐτὰρ ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους
Τροίῃ ἐν εὐρείῃ, τῶν δ' οὔτινά φημι λελεῖφθαι.

. . . .

Ἀλλ' αἰδεῖο θεοὺς, Ἀχιλεῦ, αὐτόν τ' ἐλέησον,
Μνησάμενος σοῦ πατρός· ἐγὼ δ' ἐλεεινότερός περ
Ἔτλην δ', οἷ' οὔπω τις ἐπιχθόνιος βροτὸς ἄλλος,
Ἀνδρὸς παιδοφόνοιο ποτὶ στόμα χεῖρ' ὀρέγεσθαι.
IL. Ω. 486.

Cui vero id mirum videri poterit, si, ferox licet fuerit huc usque et inexorabilis, his tamen devictus precibus, seni quod petiisset concedendum ducat?

Οἰκτείρων πολιόν τε κάρη, πολιόν τε γένειον.

Egregie sane huic loco insunt fere omnia quæ ad affectus deliniendos pertinent, quamvis illud præ cæteris eniteat, quod et rem legentibus in conspectu ponat scriptor, et supplex ipse Priamus eandem sibi ad Achillis miserationem viam comparet. Atqui, ut cætera nunc taceam, summam tamen hanc virtutem præterire nequeo, quod sine fuco et pigmentis et sonitu inani, casto omnia et simplici sermone profluant; qualem miseris ultro suppeditat natura, quando motus interni linguam vult esse interpretem.

Sunt qui eandem rem attingere ausi, in meros clamores abeunt: Deos hominesque conclamant: pleno ore amplissimisque vocibus sortem suam conqueruntur: aut si quando leniores modos adhibeant, tantopere in his exsultare et lascivire solent, ut disertius quam verius dolere videantur, et magis quid in tali re dici possit ostendere, quam quid ipsi sentiant dicere. Hæc autem vitia, quæ exemplis statim adductis si per tempus liceret notarem, posthac fortasse satius erit tractare.

PRÆLECTIO DECIMA SEXTA.

Affectus adversæ res movent magis, si prosperis sint finitimæ—*si* sera nimis *adveniant bona*—*si* ad nosmet ipsos pertinere *videantur. Vitandum est ornatum orationis genus, aut tumidum, aut nimis ingeniosum. Hujusmodi vitia quædam perstringuntur in Statio, Silio, Seneca et Lucano.*

QUÆSTIONE jam accuratius habita, quibus potissimum modis affectus legentium permoveri possint, id tum demum optime effectum iri videbatur, si personæ mediæ cujusdam virtutis fuerint, si nobiscum aliquo necessitudinis aut consortii jure conjunctæ, si denique res ita narretur, ut fidem faciat, et in conspectu videatur fieri. His autem ita constitutis, (simul ac pauca fuerint adjecta quæ eadem quæstione contineri video,) aliquid deinceps curæ ponendum erit in eorum vitiis notandis qui misericordiæ, cui omnino consultum esse volunt, tamen pravo ineptoque rem ornandi studio, maximo sunt ipsi impedimento. Cujus quidem erroris apud imperitos scriptores cum multiplex sit facies, nostrum erit ex multis deligere quæ et cæteris usitatiora et pessimi videntur esse exempli.

Pluribus interea fit modis, ut quæ tristia et miseranda acciderint inter narrandum affectus possint incendere vehementius, quam si ea scriptor temere at-

P 2

que inscite proferat: nempe ubi lætam florentemque fortunam brevi immutatam, et, solito pictorum artificio, quæ sunt maxime inter se contraria proponit adverso quasi lumine simul intuenda. Hinc miserrima illa apud Euripidem lamenta captivæ Troades ab immoderati gaudii atque epularum descriptione ordiuntur.

Ἐπὶ δὲ πόνῳ καὶ χαρᾷ
Νύχιον ἐπὶ κνέφας παρῆν,
Λίβυς τε λωτὸς ἐκτύπει
Φρύγιά τε μέλεα· παρθένοι
Δ' ἀέριον ἀνὰ κρότον ποδῶν
Βοάν τ' ἔμελπον εὔφρον'· ἐν
Δόμοις δὲ παμφαὲς σέλας
Πυρὸς μέλαιναν αἴγλαν
Ἔδωκεν παρ' ὕπνῳ.
Ἐγὼ δὲ τὰν ὀρεστέραν
Τότ' ἀμφὶ μέλαθρα παρθένον,
Διὸς κόραν, Ἄρτεμιν,
Ἐμελπόμαν χοροῖσι·
Φονία δ' ἀνὰ πτόλιν
Βοὰ κατεῖχε Περγάμων
Ἕδρας· βρέφη δὲ φίλια περὶ
Πέπλοις ἔβαλε ματρὶ χεῖρας
Ἐπτοημένας· λόχου
Δ' ἐξέβαινεν Ἄρης
Κόρας ἔργα Παλλάδος.
Σφαγαὶ δ' ἀμφὶ βωμοῖσι
Φρυγῶν, ἔν τε δεμνίοις
Καρατόμος ἐρημία νεανίδων,
Στέφανον ἔφερεν Ἑλλάδι κουροτρόφῳ,
Φρυγῶν πατρίδι πένθη. TROAD. 542.

Quod pariter non fugit Virgilium;

Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
ÆN. II. 248.

Unde ad fœdam noctis illius cladem atque incendium statim transitum parat.

Vertitur interea cœlum, et ruit oceano nox.

Hinc etiam pulcherrimæ illi Hypsipyles lamentationi, super infantem filium morsu serpentis interemptum, non minima accessit gratia.

Modo quem digressa reliqui
Lascivum, et prono vexantem gramina cursu.
THEB. V. 611.

Eodem fere spectat quod a Tragicis feliciter nonnunquam est comparatum, ut malo jam ultra remedium posito, bonum diu expectatum tandem sero nimis adveniat: quemadmodum est in Hippolyto Euripidis, itemque in Sophoclis Trachiniis, ubi innocentiæ matris certior factus est Hyllus, postquam opprobriis et falso crimine adacta sibi ipsa mortem conscivisset.

Nihil autem acrius nos tangit aut in mentem descendit altius, quam si dolentis miseriam ad nosmet, similitudine aliqua ducti, ipsi ultro referamus. Domi enim situs est verus doloris et lacrymarum fons. Hinc ad alienos casus miserandos certissimum est iter. Neque in aliorum infortuniis quidquam homines magnopere movet, nisi quod ipsi aut perpessi fuerint, aut ægre effugerint, aut posthac se pati posse credant.

Quamobrem apud summos Poetas nihil hoc frequentius. Ita enim Homerus in Priami nece apud Achillem jampridem recitata,

Αὐτόν τ' ἐλέησον,
Μνησάμενος σοῦ πατρός. IL. Ω. 504.

Itidemque Virgilius,

Fuit et tibi talis
Anchises genitor. Dauni miserere senectæ.
ÆN. XII. 933.

Et dulcissimum illud Statii,

Si cui forte domi natorum gaudia, si quis
Hic pater, angusti puero date pulveris haustus,
Exiguamque facem. Theb. X. 426.

Quo etiam in genere habenda est egregia Medeæ oratio in Argonauticis Apollonii, ubi ad Aretes Reginæ genua provoluta perfugium supplex orat, et veniam, si quid humanitus peccasset, ab illa dandam quæ et ipsa homo esset.

Γουνοῦμαι, βασίλεια· σὺ δ' ἵλαθι, μηδέ με Κόλχοις
Ἐκδώῃς ᾧ πατρὶ κομιζέμεν· εἴ νυ καὶ αὐτὴ
Ἀνθρώπων γενεῆς μία φέρβεαι, οἷσιν ἐς ἄτην
Ὠκύτατος κούφαισι θέει νόος ἀμπλακίῃσιν. Apoll. IV. 1014.

Huc porro referri possent exempla bene multa ex nobilissimis Thucydidis Liviique orationibus: sicut notissimum illud Annibalis ad Scipionem, "Quod ego "fui ad Trasimenum, ad Cannas, id tu hodie es." Quas quidem orationes, ut cæteras nunc taceam earum virtutes omni laude dignas, vel hac de causa etiam atque etiam a juventute perdiscendas velim, quod in quaque re magnam sententiarum vim et copiam effundant, ex intimis humani pectoris penetralibus deductam.

Jam, ut alterum illud paullo diligentius persequamur, quod in Priami supplicatione elucere jampridem dixi, nihil huic generi est accommodatius, quam ut sermone utatur scriptor simplici et sincero; caputque id esse artis intelligat, ut nusquam ars appareat. "Commoveaturne quisquam," ait optimus ille Romanæ eloquentiæ vindex, "ejus fortuna, quem tumi"dum ac sui jactantem et ambitiosum institorem elo"quentiæ in ancipiti sorte videat?" *Quint. Inst.* II. 1.

Quare si quando has partes tueri velit poeta, ponenda est omnis et in re et in verbis luxuria. Nihil videatur elaboratum, nihil exquisitum, nihil aut ad laudem spectans aut ad voluptatem. Neque enim cuiquam in mentem venit putare, eum serio dolere cui diserto esse vacat. Et quanquam personarum dignitatis haud dubie habenda est ratio, attamen maxime vis doloris cernitur in æquandis conditionibus; et in afflictis rebus ad ea se recipit mens vel potentissimorum quæ latissime patent, parentis dico aut liberorum amorem, et amicitiæ solamen, et communes domesticæ vitæ delicias.

Unice hoc sibi propositum habuisse videtur Euripides in dulcissima oratione, qua enixe patrem orat Iphigenia, ne ipsam virginem innocuam et immerentem cædat.

Εἰ μὲν τὸν Ὀρφέως εἶχον, ὦ πάτερ, λόγον,
Πείθειν ἐπᾴδουσ', ὥσθ' ὁμαρτεῖν μοι πέτρας,
Κηλεῖν τε τοῖς λόγοισιν, οὓς ἐβουλόμην,
Ἐνταῦθ' ἂν ἦλθον· νῦν δὲ τἀπ' ἐμοῦ σοφὰ
Δάκρυα παρέξω· ταῦτα γὰρ δυναίμεθα.
Ἱκετηρίαν δὲ γόνασιν ἐξάπτω σέθεν
Τὸ σῶμα τοὐμὸν, ὅπερ ἔτικτεν ἥδε σοι.
Μή μ' ἀπολέσῃς ἄωρον· ἡδὺ γὰρ τὸ φῶς
Βλέπειν· τὰ δ' ὑπὸ γῆς μή μ' ἰδεῖν ἀναγκάσῃς.
Πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα, καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ.
Πρώτη δὲ, γόνασι σοῖσι σῶμα δοῦσ' ἐμὸν,
Φίλας χάριτας ἔδωκα, κἀντεδεξάμην.
Λόγος δ' ὁ μὲν σὸς ἦν ὅδ'· ἆρά σ', ὦ τέκνον,
Εὐδαίμονος ἀνδρὸς ἐν δόμοισιν ὄψομαι
Ζῶσάν τε, καὶ θάλλουσαν ἀξίως ἐμοῦ;
Οὑμὸς δ' ὅδ' ἦν αὖ, περὶ σὸν ἐξαρτωμένης
Γένειον, οὗ νῦν ἀντιλάζομαι χερί·
Τί δ' ἆρ' ἐγώ σε πρέσβυν; ἆρ' εἰσδέξομαι

Ἐμῶν φίλαισιν ὑποδοχαῖς δόμων, πάτερ,
Πόνων τιθηνοὺς ἀποδιδοῦσά σοι τροφάς;
Τούτων ἐγὼ μὲν τῶν λόγων μνήμην ἔχω,
Σὺ δ' ἐπιλέλησαι, καί μ' ἀποκτεῖναι θέλεις.

IPH. AUL. 1211.

Par fere est virtus eorum apud Sophoclem, quanquam in re longe diversa, quibus Neoptolemi mentem flectere conatur Philoctetes, nimirum ut sibi navem liceat conscendere jam litore abeuntem.

Πρὸς νῦν σε πατρὸς, πρός τε μητρὸς, ὦ τέκνον,
Πρός τ' εἴ τι σοι κατ' οἶκόν ἐστι προσφιλὲς,
Ἱκέτης ἱκνοῦμαι, μὴ λίπῃς μ' οὕτω μόνον
Ἔρημον ἐν κακοῖσι τοῖσδ', οἵοις ὁρᾷς,
Ὅσοισί τ' ἐξήκουσας ἐνναίοντά με·
Ἀλλ' ἐν παρέργῳ θοῦ με· δυσχέρεια μὲν,
Ἔξοιδα, πολλὴ τοῦδε τοῦ φορήματος·
Ὅμως δὲ τλῆθι· τοῖσι γενναίοισί τοι
Τό τ' αἰσχρὸν ἐχθρὸν, καὶ τὸ χρηστὸν εὐκλεές.
Σοὶ δ', ἐκλιπόντι τοῦτ', ὄνειδος οὐ καλόν·
Δράσαντι δ', ὦ παῖ, πλεῖστον εὐκλείας γέρας,
Ἐὰν μόλω 'γὼ ζῶν πρὸς Οἰταίαν χθόνα·
Ἴθ'· ἡμέρας τοι μόχθος οὐχ ὅλης μιᾶς.
Τόλμησον, ἐμβαλοῦ μ' ὅπη θέλεις ἄγων,
Ἐς ἀντλίαν, ἐς πρῷραν, ἐς πρύμναν, ὅποι
Ἥκιστα μέλλω τοὺς ξυνόντας ἀλγυνεῖν.
Νεῦσον, πρὸς αὐτοῦ Ζηνὸς ἱκεσίου, τέκνον,
Πείσθητι· προσπιτνῶ σε γόνασι, καίπερ ὢν
Ἀκράτωρ, ὁ τλήμων, χωλός· ἀλλὰ μή μ' ἀφῇς
Ἔρημον οὕτω χωρὶς ἀνθρώπων στίβου.

SOPH. PHILOCT. 473.

Nihil hic, modo attentius quis advertat animum, nisi nuda et inornata veritas. Verba sunt propria, recta, communia, nulla arte ad captandas aures disposita. Sententiis itidem orantis nihil inest subtilitatis aut elegantiæ; nihil nisi quod in tali re se quisque dic-

turum fuisse sentiat. Atqui ex hac materia, cuilibet uti videtur ad manus posita, quantum efficitur ad delectandos legentium sensus et penitus movendos! Quippe ipsa se omnino sustinet argumenti vis et dignitas—aliena ope non indiget—neque tam ingenium scriptoris postulat, quam prudentiam et fidem.

Quinetiam extremo fortunæ discrimini prorsus convenit, ut quæ vulgo trita habentur et communia, modo ad rem præsentem faciant, homines nequaquam aversentur. Hoc utique in temporis articulo, ut gravissimis summi historici verbis utar, *ἄνθρωποι οὐ πρὸς τὸ δοκεῖν τινὶ ἀρχαιολογεῖν φυλαξάμενοι . . . . τὰ ἐς γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ θεοὺς πατρῴους προφερόμενα . . . . ἐπὶ τῇ παρούσῃ ἐκπλήξει ὠφέλιμα νομίζοντες ἐπιβοῶνται.* *Thuc.* VII. 69.

Unde etiam Hectoris Homerici verba ad exercitum, obsoleta illa quidem ut nonnulli fortasse volunt et pervagata, mihi certe videntur incredibilem quendam ardorem incendere potuisse.

> Ἀλλὰ μάχεσθ' ἐπὶ νηυσὶν ἀολλέες· ὃς δέ κεν ὑμέων
> Βλήμενος, ἠὲ τυπεὶς, θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ,
> Τεθνάτω· οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης
> Τεθνάμεν· ἀλλ' ἄλοχός τε σόη καὶ παῖδες ὀπίσσω,
> Καὶ οἶκος, καὶ κλῆρος ἀκήρατος, εἴ κεν Ἀχαιοὶ
> Οἴχωνται σὺν νηυσὶ φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. IL. O. 494.

Jam vero, ut ex utraque parte muniatur hæc quam tuemur disciplina, pauca libet ex Senecæ Tragœdia adferre, ubi rem lacrymabilem imprimis et luctuosam ambitiose nimis exsequendo, bilem potius legentis movit quam dolorem. Matrem enim Andromachen, cujus ex amplexu vi rapitur Astyanax ad destinatam cædem, filium suum infantem atque unicum ita fecit alloqui.

O dulce pignus! O decus lapsæ domus!
. . . .
Iliaca non tu sceptra regali potens
Gestabis aula; jura nec populis dabis,
Victasque gentes sub tuum mittes jugum;
Non Graia cædes terga, non Pyrrhum trahes;
Non arma tenera parva tractabis manu,
Sparsasque passim saltibus latis feras
Audax sequêris: nec stato lustri die
Solenne referens Troici lusus sacrum,
Puer citatas nobilis turmas ages:
Non inter aras mobili velox pede,
Revocante flexo concitos cornu modos,
Barbarica prisco templa saltatu coles. TROAD. 766.

His autem perlectis Euripidem in eadem re adeamus, cui profecto, ut qui exsultare atque in longinqua excurrere amet minus, propriisque se naturæ finibus contineat, aditus idcirco ad cor patet apertior multo et facilior.

Ὦ παῖ, δακρύεις; αἰσθάνῃ κακῶν σέθεν;
Τί μου δέδραξαι χερσὶ, κἀντέχῃ πέπλων,
Νεοσσὸς ὡσεὶ πτέρυγας εἰσπιτνῶν ἐμάς;
. . . .
Ὦ νέον ὑπαγκάλισμα μητρὶ φίλτατον.
Ὦ χρωτὸς ἡδὺ πνεῦμα. διακενῆς ἄρα
Ἐν σπαργάνοις σε μαστὸς ἐξέθρεψ᾽ ὅδε.
Μάτην δ᾽ ἐμόχθουν, καὶ κατεξάνθην πόνοις.
Νῦν, εἴ ποτ᾽ αὖθις, μητέρ᾽ ἀσπάζου σέθεν,
Πρόσπιπτε τὴν τεκοῦσαν· ἀμφὶ δ᾽ ὠλένας
Ἕλισσ᾽ ἐμοῖς νώτοισι, καὶ στόμ᾽ ἅρμοσον.
Ὦ βάρβαρ᾽ ἐξευρόντες Ἕλληνες κακά,
Τί τόνδε παῖδα κτείνετ᾽ οὐδὲν αἴτιον; TROAD. 744.

Quod si quis disertius adhuc requirat stultitiæ illius exemplum, quæ tumido ore et vano sonitu verborum affectus obstrepit, Thyestæas illas preces perlegat

quas post horrendam dapem iræ et doloris impotens effundit pater.

Clusa littoribus vagis
Audite maria: vos quoque audite hoc scelus,
Quocunque Dii fugistis: audite Inferi.
Audite terra. Noxque Tartarea gravis
Et atra nube, vocibus nostris vaca.
Tibi sum relictus: sola tu miserum vides,
Tu quoque sine astris.

Deinde consueto more pergit Jovem supremum obsecrare, ut "nubibus totum horridis convolvat mun-" dum, bella ventorum undique committat, et omni "parte violentum intonet." Pariter declamatorem agit in Deianiræ lamentis ob maritum sua opera interfectum. Recte quidem mulier in se omnem facinoris culpam convertit; at quam immota ad has voces haberemus pectora!

Scelera quæ quisque ausus est
Hic vicit error. Juno non ausa Herculem est
Eripere terris: horridam pœnam para.
Sisyphia cervix esset, et nostros lapis
Impellat humeros: me vagus fugiat latex,
Meamque fallax unda deludat sitim.
Merui manus præbere turbinibus tuis,
Quæcunque regem Thessalum torques, rota.
Effodiat avidus hinc et hinc vultur fibras.
Vacat una Danaïs; has ego explebo vices.

Quæ porro clamitandi vena per triginta adhuc versus excurrit.

Multa interea sunt imperitorum vitia, præter stolidum hunc atque importunum clamorem, a quibus poetam cavere oportebit, si molliri animum velit lectoris, et duræ alicujus sortis miseratione serio teneri. Nempe imprimis videndum erit ne quid cæteris ad-

misceatur quod facile in ridiculum trahi possit; quo nihil his affectibus obstabit magis aut animo diutius hærebit: ut hoc semel admisso frustra eum ad res graves et serias revocaveris. Ex hoc autem genere allata sunt olim quædam Lucani in præliorum descriptionibus; quale etiam est illud Italici de tubicine quodam, quum tuba signum caneret, mortali vulnere confecto.

Hæsit barbaricum sub anhelo gutture telum,
Et clausit raucum letali vulnere murmur.
At sonus, extremo morientis fusus ab ore,
Flexa pererravit mutis jam cornua labris.

PUN. IV. 171.

Ad quem prope accedit Ovidius, quando in luctuosissima fabula linguam Philomelæ ferro exsectam his prosequitur ineptiis.

Radix micat ultima linguæ:
Ipsa jacet: terræque tremens immurmurat atræ.
Utque salire solet mutilatæ cauda colubræ,
Palpitat, et moriens dominæ vestigia quærit.

MET. VI. 557.

Simili vitio pulcherrimum Thebaidos suæ locum inquinavit Statius. His enim versibus absentem matrem adpellat juvenis inter arma moriens;

Et jam pone metus: frustra de colle Lycæi
Anxia prospectas, si quis per nubila longe
Aut sonus, aut nostro sublatus ab agmine pulvis.
Frigidus in nuda jaceo tellure, nec usquam
Tu prope, quæ vultus efflantiaque ora teneres.

Quibus statim adjungitur quod totam loci vim corrumpit penitus et ad risum convertit.

Hunc tamen, orba parens, crinem (dextraque secandum
Præbuit) hunc toto capies pro corpore crinem,
Comere quem frustra me dedignante solebas.

THEB. IX. 895.

Est autem non absimile ineptiarum genus, quando ultra modum ac pudorem res augetur, unde audaciam narrantis mirari potius subit, quam eorum quæ narrat misereri. Cujusmodi est portentum illud Senecæ in Hercule Furente,

Pavefactus infans igneo vultu patris
Perit ante vulnus: spiritum eripuit timor.

Et rursus in Œdipo,

Deest terra tumulis: jam rogos sylvæ negant.
ver. 53.

Et Statii illa quæ pro flebilibus prodigiosa reddidit.

Ibant in lacrymas, veluti cum vere reverso
Bistoniæ tepuere nives, summittitur ingens
Hæmus, et angustos Rhodope descendit in amnes.
THEB. XI. 193.

Minore forsan in culpa at fugiendum omnino vitium est illorum, qui putido quodam ornatu et puerili peccant; et dum ingenii laudem aucupantur, naturam deserunt. Quod tum quidem fit, quando aut sententiæ affectatam præ se ferunt mollitiem—aut oratione utuntur delicata, et nimiæ subtilitatis—aut ubi verba vel res quasi dedita opera sibi invicem respondent.

Quale est carmen illud Italici,

Effudit lacrymas pariter cornumque sonantem.
PUNIC. XIII. 235.

et Statii de adolescente interfecto,

Moriensque jacentem
Flebat equum. THEB. IX. 878.

et quæ matri rursus super infantem mortuum ploranti tribuit,

Euripidem tamen ipsum, quanquam in leni et flexanimo illo scribendi genere Tragicos omnes haud dubie superavit, culpa tamen non semper vacare constabit, quando ad reliqua exponenda ventum erit, quæ affectuum horum vim restinguere ac morari solent.

PRÆLECTIO DECIMA SEPTIMA.

Notantur vitia Scriptorum quæ Affectus impedire solent; viz. 1mo. Virtutis species fide omni major. 2do. Nuda nimis et sordida miseriæ descriptio. 3tio. Fœdum admodum aut atrox aut deforme spectaculum. 4to. Dolentis improbitas,—aut impietas.

DE vitiis quibusdam male scribentium hodie dicturus, quæ affectus languere faciunt atque a misericordia recedere, ab eo ordiendum duxi, quod cum prius dictis cohæret optime, et in eodem fere genere scriptorum cernitur. Illud enim poetæ cavendum jam pridem dixi, primum ne verbis aut imaginibus luxuriet nimis; deinde, ne quid ridiculi adhibeat, aut quod facile in ridiculum trahi possit; postremo ne astutias illas Ovidianas captet, neve ita res rebus aut verbis verba respondeant, ut ingenii sui potius præconem agere videatur, quam naturæ interpretem.

His igitur finitimum est præceptum, quod curiosam nimis etiam in virtute referenda subtilitatem vetat. Est profecto importunum quoddam Scriptorum genus, quod in nostris temporibus admodum viguit, et in deliciis vulgo a semidocta plebecula habetur, qui mores hominum, præsertim miserorum, adeo delicata manu adumbrant, ut nativus ille virtutis succus et color omnino absit; cujus in locum

ægra aliqua et putida supponitur virtutis effigies, non præceptis formata, non usu exculta, non hominum inter se commercio idonea, sed quæ ferme lacrymis suspiriisque vesci solet, et in sua aliorumque miseria lugenda ætatem conterit. Quæ quidem ineptiæ, veteribus fere ignotæ, (nisi Ovidii quasdam elegias huic culpæ obnoxias esse statuamus,) recentiorum tamen aliquot exemplo factum est, ut in pretio habeantur—præsertim si dulcedine quadam, ut fit, et flumine carminis eas commendari contigerit. De iis autem, quibus præsto adsunt melioris ævi exempla, vix videtur metuendum ne hisce nugis temere se capi patiantur.

Incidit porro huic generi interdum, ut veræ virtutis augendæ studio correpti, quo rem reddant flebiliorem, modum omnem ac fidem superent. Sicuti in Thebaide, ubi, interfecti comitis corpus inhumatum ab hostibus relinqui videns, enixe rogat Dymas ut se in ejus loco feris laniandum permittant.

Ego infandas potior satiare volucres;
Me præbete feris: ego bella audere coëgi.

THEB. X. 429.

Quod a Virgiliano illo,

Me, me, adsum qui feci, in me convertite ferrum,

quis non desumptum videt? Atqui Virgilius, præ solito in his rebus judicio, nequaquam justos naturæ fines egreditur; cum Niso ista tribuat amicum nondum interfectum liberandi spe ducto:—ille alter, dum quod alieni fuit juris, addendo scilicet aliquid, suum cupit reddere, corrumpit totum.

Proximum huic vitio notaverim vitium illorum

qui ut veritatem ipsam tueantur integram, res adferunt turpes sordidasque, et quales, si in vita occurrant, adeo non lubens spectat aliquis, ut fastidio quodam motus aversetur potius, et misericordiæ obtemperare minus velit. Nihil profecto sæpius queri solent homines, quam affectus benignos et misericordes quos inter meditandum conceperint, eosdem in agendo remissos fieri: sæpissimeque fit, ut quorum mentes tacita hac voluptate perfundantur ex fictis narratisque doloribus nata, quando ad rem ventum sit et in arenam vitæ, ut ita dicam, descendatur, a squalore et sordibus paupertatis protinus refugiant. Quod, cum in moribus conformandis gravissimi præcepti vim habet, ne vana benevolentiæ specie fallamur, tum insigni quoque in artibus tractandis documento esse debet, ne fabula in veritatem vitæ nimis descendat, atque ea ultro proferat, quorum, sint licet miseranda, at non nisi odio quodam affecti miseremur.

Hoc autem nomine pauca fortasse aliquis immutari mallet in Philocteta Sophoclis, ubi vulneris curationem paullo fidelius exsequitur poeta: at peccati ejusdem potiore jure arguitur Euripides, qui tantopere in fabulis miserrimæ abjectæque fortunæ veritatem coluit, ut a criticis quibusdam sui temporis πτωχοποιὸς appellaretur. Ex iis vero quæ nunc exstant fabulis, maxime sic delictum est in Hecuba et Troadibus; quibus in utrisque describitur regina dignitate expers, pannis, ut ait Comicus, annisque obsita, luctu, dolore, senectute fracta, etiam corpore in terra provoluto. Profecto ista quum lego,

Δύστηνος ἐγὼ τῆς βαρυδαίμονος
Ἄρθρων κλίσιος, ὡς διάκειμαι,

Νῦν τ' ἐν στεῤῥοῖς λέκτροισι ταθεῖς.
Οἴ μοι κεφαλῆς, οἴ μοι κροτάφων,
Πλευρῶν θ', ὥς μοι πόθος εἱλίξαι,
Καὶ διαδοῦναι νῶτον, ἄκανθαν
Τ', εἰς ἀμφοτέρους τοίχους μελέων. EUR. TROAD. 112.

et in Hecuba his similia,

Αὕτη δὲ, δούλη, γραῦς, ἄπαις, ἐπὶ χθονὶ
Κεῖται, κόνει φύρουσα δύστηνον κάρα. HECUB. 495.

vix mihi credibile videtur sine auditorum fastidio rem in scena agi potuisse. Etiam illa Homeri de Priamo,

Παῖδες μὲν πατέρ' ἀμφὶ καθήμενοι ἔνδοθεν αὐλῆς,
Δάκρυσιν εἵματ' ἔφυρον· ὁ δ' ἐν μέσσοισι γεραιὸς
'Εντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος, ἀμφὶ δὲ πολλὴ
Κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος,
Τήν ῥα κυλινδόμενος καταμήσατο χερσὶν ἑῇσι. IL. Ω. 161.

rudi potius ævo condonanda censemus, quam quæ in admirationem aut exemplum posteris trahi mereantur. Neque enim satis est dixisse *hæc naturæ rerum convenire;* cum id sit poetæ munus, non quicquid revera fit imitari, sed quæ ad propositum artis suæ finem spectant deligere. Quo in munere obeundo si diligenter se continere curæ erit, multa sane omni miseratione digna inveniet, quæ in umbram quasi ac recessum rejicere præstabit, ut rem auditores conjectura assequi possint, non nudam atque apertam mentis acie explorare.

Tanti autem esse judico in hac re summi ac disertissimi viri auctoritatem, quem non multis abhinc annis morte abreptum respublica nostra doluit, ut verba ferme ipsa orationis quam olim in frequenti senatu habuit, modo latine versa, apud vos recitandi veniam fidenter petam. Postquam enim ex rebus

Indicis male administratis bellum sceleratissimum ista regione exarsisse dixerat, quo bello flagrante gens mitis et innocua oppressa malis ac propemodum exstincta jacuisset; mox bellicos furores horrendam insuper ac fere inauditam famem insecutam esse monstravit. Quam quidem calamitatem cum, suo more, amplissimo sermone et variis eloquentiæ luminibus distinctam exposuisset, hunc tandem in modum orationis cursum inhibuisse fertur.

"Cogitabam equidem quo afflicti hujus populi "calamitates magis vos moverent, aliqua ex peste "communi deligere, quæ tanquam miserrimæ illius "fortunæ exemplum attente inspiceretis. Quippe "ex malis omnibus quæ in vitam hominum incidere "solent, hoc proculdubio maxime sensum attingit "humanum: neque est cujusquam tam indomita "superbia, quin hoc eum quam sit natura debile "atque infirmum fateri cogat. Atqui, ut verum "fatear, rem ipsam honeste tractare nequeo. Tanta "est et tam fœda hujusmodi malorum deformitas; "adeo tetra fuere in patiendo, adeo in dicendo turpia; tantopere ipsam hominis naturam a propria "sede pellere ac detrudere videntur, ut rem omnem "pallio quasi coopertam esse mallem, et quod ipse "lingua efferre non audeo, vos tacita modo mente "cogitare [a]."

[a] Vide ipsa Burkii verba in oratione quæ inscribitur, "On the "Nabob of Arcot's Debts."

I was going to awake your justice towards this unhappy part of our fellow-citizens, by bringing before you some of the circumstances of this plague of hunger. Of all the calamities which beset and waylay the life of man, this comes the nearest to our heart, and is that wherein the proudest of us all feels himself to

Atque hæc ille quidem causam agens in Senatu, et in veris calamitatibus versatus. Nos prudentiam eandem ficto in dolore non servabimus?

Hinc autem ad aliud præceptum facillime transitur, quod oratoribus pariter tradit Aristoteles, nempe ut res nimiæ atrocitatis plenas evitent, quæ *stupore* potius afficiunt auditores quam *misericordes* reddunt. Dissimiles nimirum esse hos animi motus bene admonet Philosophus, et genere ipso ita diversos, ut alter alterius vim non raro restinguat; et quæ fabula inchoata modo lacrymas ciere posset, eadem longius progressa durum auditorem efficiat, et a misericordia aversum. Quod quidem tum potissimum fiet, si spectaculum non modo atrox proferatur, verum et fœdum aliquod tetrumque in se contineat. Cujusmodi est illud Italici in prælii descriptione satis alias luctuosis rebus instructa,

Ore cruento
Pugnatum, ferrique vicem dens præbuit iræ.

Huc usque forsan tolerari posset; sed ingenii, ut videtur, flumen cohibere nolens, odiosa hæc carmina subjungit.

Jam laceræ nares fœdataque lumina morsu,
Jam truncum raptis caput auribus, ipsaque diris
Frons depasta modis et sanguine abundat hiatus:

be nothing more than he is: but I find myself unable to manage it with decorum: these details are of a species of horror so nauseous and disgusting; they are so degrading to the sufferers and to the hearers; they are so humiliating to human nature itself, that, on better thoughts, I find it more advisable to throw a pall over this hideous object, and to leave it to your general conceptions. p. 293. 8vo.

Interea ad Aristotelis argumentum confirmandum, quo affectus hosce inter se oppositos esse statuit, et τὸ δεινὸν illud sæpe adversario prodesse, maxima ex Romani philosophi scriptis auctoritas accedit, unde huic loco finem tandem impositum velim. His enim verbis Seneca de Iræ incommodis copiose tractans, Lysimachi regis sævitiam ac feritatem pœne incredibilem narrat.

"Telesphorum, ait, Rhodium amicum suum un- "dique decurtatum, cum aures illi nasumque absci- "disset, in cavea velut novum animal aliquod et "inusitatum diu pavit: cum oris detruncati muti- "latique deformitas humanam faciem perdidisset. "Accedebat fames et squalor et illuvies corporis, in "stercore suo destituti: callosis super hæc genibus "manibusque, quas in usum pedum angustiæ loci "cogebant, lateribus vero attritu exulceratis, non "minus fœda quam terribilis erat forma ejus visen- "tibus: *factusque pœna sua monstrum, misericor- "diam quoque amiserat.*" Sen. de Ira, III. 17.[a]

Præter has autem, in quibus examinandis satis jam operæ impendimus, causæ supersunt quædam cur fictam aliquando miseriarum imaginem immoti prorsus, aut certe non vehementer commoti intueamur. Quarum utique hæc præcipuam vim habet, quæ posita est in flagitio aliquo notabili: nempe ubi is cujus describitur fortuna insignem animi improbitatem factis sententiisque declarat.

[a] Optime item in hanc rem conveniunt Taciti verba de morte Vitellii: "Vinctæ pone tergum manus: laniata veste, fœdum "spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacri- "mante: *deformitas exitus misericordiam abstulerat.*" Hist. III. 85.

... injuria labo-
... o, ut Ciceronis utar verbis, ... t proditoris supplicio commovetur, rationi est consentaneum, ut quo longius quis absit ab immerentis persona, aut quo propius ad scelus et impietatem accedat, eo segnius calamitates ejus aut interitum doleamus. Conferat profecto aliquis Deianiræ casum in Trachiniis cum Medeæ aut Clytemnestræ fortunis, modo experiri velit quantum inter has res intersit, utrum piam et pudicam mulierem misere perire videat, an vindicta aliquam aut libidine sævientem. Quippe ex Antigones illius præclara pietate, qua patrem exulem et grandævum unice prosequitur, non minime impelluntur lectorum animi, ut acerbam ejus sortem doleant: certe una cum admiratione virtutis, crescit etiam malorum quæ perpessa est miseratio.

Quamobrem nihil attentius videndum, quam ne qua vitii significatione eorum inquinentur mores, quorum in miseriis vertitur poema—ne duros unquam ipsi se præbeant erga alios, aut beneficiorum immemores, aut supra modum doloris impatientes, aut dolosos, aut malignos, aut Deorum denique contemptu elatos et religionis negligentes.

Aliquantum sane hac in parte vel a summis scriptoribus peccari video: neque enim quenquam apud Euripidem Electræ Orestisque dolos probare existimo, per quos Helenam interficere sunt adorti; aut non Hermionen potius miserandam ducere, generosamque istius virginis indolem fraude mala captam fuisse indignari. Quid enimvero turpius quam falsa supplicis specie vindictam moliri? Aut quid magis homine

indignum, quam cujus tutela atque auxilium vòtis tuis concessa fuerint, eam, interfecta prius matre, obsidis loco retinere? (*Vid. Eurip. in Oreste.*)

Minore in culpa sed aliqua in culpa tamen Ajacem illum Sophocleum duco esse, quem minime decebat, fidæ atque amantissimæ conjugis non modo precibus et luctu moveri nolle, verum etiam ipsam aspero et inhumano sermone ab se rejicere. Neque dubium habeo, quin si constantia animi servata, mitiorem in hoc colloquio tenuisset modum, et uxori pariter ac filio supremum valedixisset, res visa esset longe flebilior, et cui in affectus intimos patuisset aditus.

Postremo, quoniam miseros nihil magis decet, aut iis frequentius usu venit, quam ut Deorum opem sperent postulentque, et tum præcipue menti occurrit ad Deos confugere, quando humanas spes penitus intercisas vident, omnis idcirco in tali conditione vitanda est impietatis suspicio; cum et natura aliud poscat, et res ipsa pravi ingenii testimonium edat. Quare apud optimos poetas summa semper obtinet etiam in desperatis rebus numinis reverentia. Huc se tanquam in portum atque perfugium miserrimus quisque recipit, utcunque vi et sævitia potentiorum opprimatur.

> Ἡμεῖς μὲν οὖν δοῦλοί τε κἀσθενεῖς ἴσως,
> Ἀλλ' οἱ θεοὶ σθένουσι, χ' ὠ κείνων κρατῶν
> Νόμος. EUR. HEC. 798.

Iterumque in captivis Hecuba solenni prece Jovem invocat;

> Ὦ γῆς ὄχημα, κἀπὶ γῆς ἔχων ἕδραν,
> Ὅστις ποτ' εἶ σὺ δυστόπαστος εἰδέναι
> Ζεὺς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεως, εἴτε νοῦς βροτῶν,

Προσηυξάμην σε· πάντα γὰρ, δι' ἀψόφου
Βαίνων κελεύθου, κατὰ δίκην τὰ θνήτ' ἄγεις.
EUR. TROAD. 884.[a]

Etiam illa Electræ, quibus vehementiam doloris exprimit, nihil audaciæ aut impietatis in se habent; sunt autem qualia ex sanctissimo prophetarum ore interdum excidisse constat.

Ποῦ ποτε κεραυνοὶ Διὸς, ἢ
Ποῦ φαέθων
Ἅλιος, εἰ ταῦτ' ἐφορῶντες
Κρύπτουσιν ἕκηλοι; SOPH. EL. 823.

Quod si ex altera parte egregium quis poscat exemplum, ubi ex re satis luctuosa omnem fere luctus materiam exemit scriptor, præcipue vero in hoc odioso religionis contemptu offendit, mortem illam Pompeii perlegat a Lucano narratam: quod sane poetæ ipsius judicio est,

Victoribus ipsis
Dedecus, et *nunquam superum caritura pudore*
Fabula. PHARS. VIII. 604.

Qua sententia atrocius quidquam vix concipi posset, nisi stultitia atrocitatem superaret. Talis autem cum sit poetæ sententia, moribundo Duci hæc verba eum tribuisse nequaquam miremur;

Spargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, O Superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo. PHARS. VIII. 629.

[a] Parum hac ipsa in fabula sibi constat Euripides, cum Hecubam ita absurde loquentem alibi fecerit:

Ὦ θεοί· κακοὺς μὲν ἀνακαλῶ τοὺς συμμάχους·
Ὅμως δ' ἔχει τι σχῆμα κικλήσκειν θεοὺς,
Ὅταν τις ἡμῶν δυστυχῆ λάβῃ τύχην. TROAD. 469.

aut post cædem peractam Pompeii faciem *Deis iratam* prædicasse.

At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
Permansisse decus sacræ venerabile formæ,
Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput. PHARS. VIII. 665.

Tota nimirum res frigide insulseque traditur, neque usquam aut summi civis dignitas, aut invicti ducis fortitudo, aut probi viri sanctitas, aut infelicis atque afflicti dolor cernitur. Quem quidem in errorem ut lapsus fuerit homo doctus et prudens, non aliunde evenisse credibile est, quam quod naturæ legibus arrogantis philosophiæ commenta permutasset. Hac scilicet disciplina imbutus non se arti subjicere, sed artem ipsam arbitrio suo fingere ac moderari voluit; studiaque et mores hominum ex jejuna Stoicorum tabula describere, non vitæ exemplar, unde vera demum petenda est effigies, intueri.

PRÆLECTIO DECIMA OCTAVA.

De Furore. *Magis ad Phantasiam quam ad Affectus pertinet. Insani ipsius vix nos miseret, nisi aut angore animi crucietur—aut mox eum sui compotem fore suspicemur—aut præteritæ calamitatis sensu manifesto impellatur. Quæ omnia poetarum, præsertim Virgilii, auctoritate comprobantur.*

INTACTA hactenus est quæstio, quæ ut copiose disputetur admodum in rem nostram erit, quoniam ad affectuum rationem imprimis attinet, atque adeo a nonnullis in poeticæ artis instrumento quasi præcipuum quoddam poni videtur. Enimvero ex Tragicis scriptoribus antiquis neminem non operam alicubi dedisse constat in Furore animi depingendo; tum recentioribus quibusdam in eodem argumento diligentius versari placuit, utpote ex quo, si vulgus lectorum audiamus, summa accedat fabulæ vis et venustas. Neque sane usquam digitum libentius intendere solent homines, quo egregiam poetæ facultatem esse significent, quam sicubi mente alicujus capti vagos motus et furores in scenam proferat. Quam quidem opinionem ita perstringendam duxi, non uti falsam omnino eam esse arguerem, verum ut aliqua certe ex parte minuendam docerem—tum ut quæ temere atque imperite a plerisque in hac re judi-

cantur, ea ad normam aliquam exigere, et certiore quadam disciplina constituere et complecti possem.

Quamobrem a principio statim illud præcavendum existimavi, ne, si insaniæ partibus minus fortasse quam solent plerique tribuam in misericordia commovenda, idcirco eas a poetis rejiciendas habere videar. Etenim permulta sunt in malorum loco habenda, horrida magis quam flebilia; quibus conspectis licet vehementer percellatur legentis pectus, non leni tamen sensu et sympathia illa quam vocant perfunditur. Neque id profecto insaniæ vel furiosissimæ denegaverim, quod terrorem adaugere possit, et sublimes aliquando conceptus pariat, poesi illos apprime idoneos; quos tamen ad phantasiæ partem referre satius est visum, quam ut hic in affectuum ratione tractanda locum habeant. Quo etiam consilio adhiberi videntur illa Euripidis a Longino[b], quando alium pronuntiat *poeticæ* phantasiæ finem, quem ἔκπληξιν esse statuit, alium esse ejus qua *oratores* uti solent; continuoque has Orestis furibundi voces adfert.

Ὦ μῆτερ, ἱκετεύω σε, μὴ 'πίσειέ μοι
Τὰς αἱματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας.
Αὗται γὰρ, αὗται πλησίον θρώσκουσί μου. EUR. OREST. 255.

Hæc utique ideo admirabilia esse decernit Criticus, quia vim tantam habent phantasiæ, ut quæ mera sunt delirantis viri somnia, ea ferme oculis audientium obvenire faciant. Id quod illustriore forsan loco in Choephoris est factum.

Οὐκ εἰσὶ δόξαι τῶνδε πημάτων ἐμοί.
Σαφῶς γὰρ αἵδε μητρὸς ἔγκοτοι κύνες.

[b] Sect. 15.

. . . .
Ὑμεῖς μὲν οὐχ ὁρᾶτε τάσδ᾽, ἐγὼ δ᾽ ὁρῶ,
Ἐλαύνομαι δὲ, κ᾽ οὐκ ἔτ᾽ ἂν μείναιμ᾽ ἐγώ.
ÆSCH. CHOEPH. 1050.

Nobis autem jampridem est propositum, ut videamus quantum ad *misericordiam* commovendam hujus rei ope possit effici; quod sane neque nihil esse puto, neque tantum interea quantum fert communis criticorum vox et sententia.

Occurritur profecto a quibusdam, quoniam malorum omnium quæ in hominem cadunt misereri deceat, nihil autem gravius sit malum insania, qua homo ad pecudis sortem detrudi videtur—jure igitur miserrimum prædicari aliquem mente captum, et maximi esse doloris argumentum.

His autem respondeo, non de Officio hic agi litem, sed de natura ac veritate—nec quid tali in re pati homines oporteat, sed quid revera patiantur quæri. Neque sane malis omnibus misericordiam deberi Philosopho summo visum est; sed iis modo quæ ad exitium aut dolorem pertinent—quæ φθαρτικόν τι ἢ λυπηρὸν in se continent. Etenim si extra hos fines, ita a gravissimo auctore constitutos, ad universum genus ire libet, ecquid profecto gravius malum prædicari potest, quam turpi flagitio aut scelere inquinari? quod tamen ira aut odio præstat quam misericordia prosequi.

Quanquam autem insaniæ et sceleris longe dispar sit ratio, ut in illam nullo modo conveniant quæ huic sunt propria, tamen uti a plerisque scriptoribus nunc res agitur, horrorem sæpius ex delirantis furoribus nasci contigit, quam misericordiam: neque ab isto prorsus vitio absunt, quod superius est notatum,

ut tetra et squalida aut etiam ridicula pro luctuosis afferant. Quod si illustriores ex Græcis Tragœdiis adeamus quæ hujusmodi personis utuntur, παθητικὸν quidem illud plerumque *alienis* ex causis petendum esse facile constabit: nempe ubi horrenda strage innocuam domum opprimi videmus, sicuti in Hercule Furente, aut ubi tangimur insigni aliquo amoris ac pietatis exemplo, quale in Euripidis Oreste edit Electra. Multo equidem magis moveor studio illo et vigili cura qua fratrem suum amantissima soror prosequitur, quam Orestis ipsius tumultu et insana formidine;

Ὦ τάλαιν' ἐγώ.
Αἵδ' αὖ πάρεισι τοῖς ἐμοῖς θρηνήμασι
Φίλαι ξυνῳδοί. τάχα μεταστήσουσ' ὕπνου
Τόνδ' ἡσυχάζοντ'. ὄμμα δ' ἐκτήξουσ' ἐμὸν
Δακρύοις, ἀδελφὸν ὅταν ὁρῶ μεμηνότα.
Ὦ φίλταται γυναῖκες, ἡσύχῳ ποδὶ
Χωρεῖτε, μὴ ψοφεῖτε, μηδ' ἔστω κτύπος. OREST. 131.

Et postea, ubi jam expergefacto assidens spuma et squalore obsito, officium quamvis humile et sordidum nequaquam aspernatur;

Ἰδοὺ τὸ δούλευμ' ἡδὺ, κοὐκ ἀναίνομαι
Ἀδέλφ' ἀδελφῇ χειρὶ θεραπεύειν μέλη. OREST. 221.

Atqui in terribili conjugis suæ et liberorum cæde ecquem Herculis ipsius tantum misereri subit, quantum vi eum et catenis coerceri velle?

Quod vero aiebam ab insani hominis conspectu refugere quodammodo mentem, et quasi metu perculsam aversari, diserto id Sophoclis testimonio comprobatur, apud quem Ajacem illum furiosum ne in scenam proferat Minervam enixe orat Ulysses, for-

midinem ille quidem suam dissimulare parum curans.

Τί δρᾷς, Ἀθάνα; μηδαμῶς σφ' ἔξω κάλει.

. . . .

Μὴ πρὸς θεῶν· ἀλλ' ἔνδον ἀρκείτω μένων. SOPH. AJ. 74.

et roganti Deæ, utrum hominem mente captum aspicere vereatur, respondet ille virtutis dignitatisque suæ memor;

Φρονοῦντα γάρ νιν οὐκ ἂν ἐξέστην ὄκνῳ. SOPH. AJ. 82.

At postquam eum indignis modis a Minerva irrisum viderit, tum demum, uti par erat, miseratione tangitur.

Ἐποικτείρω δέ νιν
Δύστηνον ἔμπας, καίπερ ὄντα δυσμενῆ,
Ὁθ' οὕνεκ' ἄτῃ ξυγκατέζευκται κακῇ,
Οὐδὲν τὸ τούτου μᾶλλον ἢ τοὐμὸν σκοπῶν.
Ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο, πλὴν
Εἴδωλ', ὅσοιπερ ζῶμεν, ἢ κούφην σκιάν. SOPH. AJ. 121.

Suæ nimirum ipsius naturæ memorem, quod sibi aliquando accidere posse sentit, idem in alterius fortuna jam intuentem miseret. Nisi rectius fortasse statuatur non unius viri miseratione Ulyssem teneri, sed in mæstitiam potius resolvi ex humanæ sortis contemplatione; sicut persæpe alias poetis usu venit instabiles et caducas hominum spes fragilemque fortunam conqueri.

Ἐν δ' ὀλίγῳ
Βροτῶν τὸ τερπνὸν αὔξεται· οὕτω
Δὲ καὶ πιτνεῖ χαμαὶ, ἀποτρόπῳ
Γνώμᾳ σεσεισμένον.
Ἐπάμεροι· τί δέ τις; τί δ' οὔ τις;
Σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωποι. PIND. PYTH. VIII. 131.

Jam vero nequaquam ab ista calamitate misericordiam abesse dixerim: immo potius acri sæpe stringitur dolore animus, dum furores audit videtque quibus mederi aut solatium adferre prorsus nequit. Illud modo præmonitum velim, quod vulgo minus intelligi puto, dolorem scilicet aliunde persæpe ortum esse, non ex ipso insanæ mentis spectaculo: quod quidem spectaculum, quantumvis triste atque horridum, si quando se nobis obtulerit, nulla rerum serie aut personarum cognitione ante præparatis, aversari sane malimus quam adspicere et diligenter intueri.

In notissimo quidem Orestis exemplo, quicquid inest insaniæ ac furiarum, idem et pectus hominis diris torquet cruciatibus; unde in affectus audientium res facile introitum habet. Quippe hominem miserum et ægritudine *afflictum*, non mente captum dolemus. Doloris illos et formidinis inquietæ stimulos, non animi errores noster dolor sequitur. Quali etiam sensu legentem afficiunt ejulatus isti quos Io furibunda effert.

Τί ποτέ μ', ὦ Κρόνιε παῖ, τί ποτε,
Ταῖσδ' ἐνέζευξας εὑρὼν ἁμαρ-
τοῦσαν, ἐν πημοναῖσιν, ἒ ἔ,
Οἰστρηλάτῳ δὲ δείματι
Δειλαίαν παράκοπον ὧδε τείρεις;
Πυρὶ φλέξον, ἢ χθονὶ κάλυψον,
Ἢ ποντίοισι δάκεσι δὸς βοράν,
Μηδ' ἐμοὶ φθονήσῃς εὐγμάτων, ἄναξ.
Ἄδην με πολύπλαγκτοι πλάναι
Γεγυμνάκασιν, οὐδ' ἔχω μαθεῖν ὅπῃ
Πημονὰς ἀλύξω. ÆSCH. PROM. 581.

Atque in hoc quidem genere ubi intus se ipsa mordet vexatque mens, sicut in cæteris hominum infortuniis, omnino misericordiæ patet locus.

ribus domum tandem reversus incolumis, furore percitus divinitus misso, conjugem dilectissimam amabilemque prolem propria manu interficit—ut pro gaudio et deliciis quibus frui in animo jam erat, cæde ac funeribus tota impleatur domus. Atqui libenter aliquem interrogarem, utrum Herculis ipsius rabie an Megaræ et insontium puerorum leto moveatur magis:

Φθάνει δ' ὁ τλήμων γόνασι προσπεσὼν πατρὸς·
Καὶ πρὸς γένειον χεῖρα καὶ δέρην βαλὼν,
Ὦ φίλτατ', αὐδᾷ, μή μ' ἀποκτείνῃς, πάτερ·
Σός εἰμι, σὸς παῖς· οὐ τὸν Εὐρυσθέως ὀλεῖς.

HERC. FUR. 986.

Nonne hæc et reliqua qui legit totus in familiæ miserationem convertitur? Nonne ipsum parentem odio quodam et ira prosequitur? quam licet ratione adhibita compescat, natura tamen sponte incendit. Neque dubium habeo, quin si ea lege instituta esset fabula, ut in media clade Herculem quoque mors corriperet, nullis ipse lacrymis dignus haberetur. Optime ergo hæc cum viderit Euripides, ad sanam eum mentem redigens, ingentis miseriæ et luctus materiam præbet—simulque his quæ supra diximus fidem addit, nempe a mera insanientis imagine non magnopere moveri animum, omni eorum quæ prius facta sunt aut quæ mox fient cogitatione seposita. Horridior sane quam flebilior describitur rabiosi hominis effigies.

Ὁ δ' οὐκέτ' αὐτὸς ἦν,
Ἀλλ' ἐν στροφαῖσιν ὀμμάτων ἐφθαρμένος,
Ῥίζας τ' ἐν ὄσσοις αἱματωποὺς ἐκβαλὼν,
Ἀφρὸν κατέσταζ' εὐτρίχου γενειάδος.
Ἔλεξε δ' ἅμα γέλωτι παρεπεπληγμένῳ.

HERC. FUR. 931.

At quæ secum evolvit, jam sui compos factus, et peracti facinoris conscius, affectuum sunt plenissima: cum se, non modo cives et exteros, verum et naturam ipsam aufugere tanquam nefas et piaculum præsumit.

Φωνὴν γὰρ ἥσει χθὼν, ἀπεννέπουσά με
Μὴ θιγγάνειν γῆς, καὶ θάλασσα μὴ περᾶν
Πηγαί τε ποταμῶν. HERC. FUR. 1295.

Et post paullo,

Ἀτὰρ πόνων δὴ μυρίων ἐγευσάμην,
Ὧν οὔτ' ἀπεῖπον οὐδὲν, οὔτ' ἀπ' ὀμμάτων
Ἔσταξα πηγάς· οὐδ' ἂν ᾠόμην ποτὲ
Εἰς τοῦθ' ἱκέσθαι, δάκρυ' ἀπ' ὀμμάτων βαλεῖν.
HERC. FUR. 1353.

Hanc igitur quæ jam dicta sunt vim habitura spero, ut doceant insaniam ipsam minus ad misericordiam pertinere quam plerisque recentioribus est visum; quibus nimis curiose nonnunquam in hoc argumento versari atque etiam lascivire libuit. Superest modo, ut præceptum aliquod ponamus in hac re tractanda, quod statim ex ante dictis sequi constat. Nam si insanientis cujusdam casu tum potissimum nos tangi contingat, quando aut præteritos dolores referre, aut venturos augurari videtur, ingenti sane errore tenentur ii, quotquot ultimos furores describere aggressi sunt, quibus nec modus inest, nec sententia aliqua aut rationis significatio. Quum id prorsus res postulet, ut veri doloris causa inter deliramenta eluceat—ut turbata videatur mens non exstincta—et quanquam incerto cursu vagetur, et in vanis fictisque hæreat, vestigia tamen præ se ubique ferat veritatis.

Mira utique est in hac re, sicut in cæteris ferme omnibus, Virgilii prudentia. Neque enim quenquam

puto flebiliorem habiturum fuisse Didonis fabulam, si reginam mente prorsus captam posuisset ac plane delirantem. Enimvero ubi maxime sævitur, nusquam e conspectu abest principium et fons mali: huc omnes cogitationum flexus et ambages, huc acerbissimæ spectant querimoniæ et clamores. Neque illa profecto quæ ad insaniam proxime accedunt, *amentiæ* sunt verba, sed vehementis potius doloris, et irarum fluctus imo a pectore commoti.

Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos:
Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt!
Tum decuit, cum sceptra dabas. En dextra fidesque!
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum apponere mensis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna! fuisset.
Quem metui moritura? faces in castra tulissem:
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exstinxem: memet super ipsa dedissem.
ÆN. IV. 592.

Quando autem penitus insanam vult mentem depingere, qualem in scenam proferre Tragicis scriptoribus usu venit, verecundiam ita colit et veritatem, ut has partes in somnum rejiciat; ne pro afflicta malis turbataque, mulier omnino vecors et amens videatur:

Agit ipse furentem
In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deserta quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,

Et Solem geminum, et duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

ÆN. IV. 465.

Atque in hoc quidem exemplo desinat hujusce loci disciplina; quoniam jam et rei ipsius ratione et summi auctoris judicio satis constent ea, quæ olim vobis comprobata volui: nimirum horribili hoc mentis morbo parce utendum, si ad leniores affectus aperienda sit via: tum præcipue ab extremis furoribus et amentia cavendum; cum contra pro comperto habeatur, ut quo propius res absit a sanæ mentis conditione, et causam tumultus præ se ferat evidentiorem, hoc magis audientium corda attingere et in se defixa tenere poterit.

PRÆLECTIO UNDEVICESIMA.

In commovendis Affectibus vitandæ sunt Sententiæ graves nimis et subtiles et superbæ. Etiam argumentari accurate parum convenit. Enthymematis tali in re parce utendum.

CUM plurima sint præcepta oratori et poetæ ferme communia, tum nulla in re magis utriusque munera ad se invicem accedere videntur, quam ubi concitandi sunt affectus aut leniter movendi. Quo quidem in genere ut pleraque exposita jam sunt vitia, a quibus poetam sedulo cavere oportebit, ita superesse unum video, quod Rhetorum disciplinæ non minus convenit, ideoque in principiis istius artis ab Aristotele est numeratum. Nempe ut probationibus et argumentis parum studeamus, quandocunque affectibus rem permitti volumus.

Quod si in forensibus negotiis tractandis necessarium habeatur, ubi in causam insisti magis solet, et si quando in lacrymas et questus abeat, minus veniæ datur oratori; quanto diligentius observandum est poetis! quorum ratio omnis fere in affectibus vertitur, et qui si bene rem ornent, ut eam subtiliter explicent validisque confirment argumentis parum refert.

Quare imprimis notandi sunt ii, quicunque adeo se in philosophando jactant, ut non modo ambitiose omnia quæ ad rem pertinent expromant, verum etiam

in aliena et abdita excurrant; quod cum ubique sit fugiendum, tum pessime certe agitur, si in re fiat tristi et affectuum plena.

Multum esse in hoc vitio Lucanum ex quolibet Pharsaliæ libro abunde constat. Philosophiæ nimirum suæ et disserendi argutiis ubique intentus, quid *dici possit* magis cogitat quam quid *dictum deceat*; et ingenii quoddam certamen inire amat, non mollire pectus atque ad intimum cor viam aperire.

Unde alias Pompeii cædem his sententiis instructam fuisse credamus, quas secum ipse jam moriens animo versare fingitur?

Nunc consule famæ.
Fata tibi longæ fluxerunt tempora vitæ.
Ignorant populi si non in morte probaris,
An scieris adversa pati: ne cede pudori,
Auctoremque dole fati: quacunque feriris,
Crede manum soceri. Spargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, ô Superi, felix; nullique potestas
Hoc auferre Deo. Mutantur prospera vita:
Non sum morte miser. Videt hanc Cornelia cædem,
Pompeiusque meus: tanto patientius oro.
Claude dolor gemitus. Natus, conjuxque peremptum
Si mirantur, amant. PHARS. VIII. 624.

Sin autem quis has sententias eo nomine defendat, quod interfecti Ducis moribus conveniant, utpote inconcussi malis et de statu minime deturbati; at quæ poeta ipse effundit post Pharsalicam cladem accurate admodum descriptam venia ista omnino carent; cum neque personæ alicujus veritas neque rei natura postulabat, ut in hæc frigida ac jejuna prorumperet.

Non istas habuit pugnæ Pharsalia partes,
Quas aliæ clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quod militis illic,

Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achæus,
Ponticus, Assyrius: cunctos hærere cruores
Romanus, campisque vetat consistere torrens:
Majus ab hac acie, quam quod sua secula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est quam vita salusque
Quod perit: in totum mundi prosternimur ævum
Vincitur his gladiis omnis, quæ serviet, ætas.
Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? pavide num gessimus arma?
Teximus aut jugulos? alieni pœna timoris
In nostra cervice sedet: post prælia natis
Si dominum fortuna dabas, et bella dedisses.

PHARS. VII. 632.

Atque hæc quidem sophismata, ne dicam ænigmata, narrationi addidit, quæ varias leti imagines, quæ patrem a filio interfectum, et fratres mutuis vulneribus confectos referebat.

Consimile vitium tragœdiis inesse Romanis, quas sæpe in vitiorum exemplum attulimus, nemo mirabitur. Sed quod fortasse minus vobis sim probaturus, nequaquam dissimulandum puto, Euripidi nempe ipsi, quanquam in leni et flexanimo scribendi genere principatum teneat, præ Græcis tamen omnibus hanc vel inscitiæ vel certe negligentiæ culpam hærere.

Neque enim cuiquam credo Euripidis lectori non sæpe bilem movisse importunum illum sententiarum quæ γνῶμαι dicuntur usum: quibus, licet pulchræ grandesque fuerint, deest tamen sæpissime id, sine quo optimas res corrumpi constat, suum tempus, locus, occasio. Taceo nunc quod illorum lingua non raro in scena pronuntientur, quorum a mente eas procul abesse et natura ipsa docet, et fabulæ ratio— Utrum vero coactæ aliquando sint atque arcessitæ non sponte ex re nascentur, jam non inquiritur—ne

id quidem queror, acerbiora eum videri dicere velle quam veriora, et quæ ex pravo rerum judicio proficisci crediderim. Multa utique in scenam proferre licet quæ a vitæ consuetudine abhorrent: neque hoc si negaveris Ars Dramatica omnino stare poterit. At quæ in Euripide nunc præcipue notata velim, ea et arti quam colit obesse puto, et ipsis obstare affectibus quos vult ciere. Ecquis enim hanc sententiam sibi persuadebit a Medea dici potuisse, dolore illa quidem ad ultimum vindictæ genus adacta?

Πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν
Γυναῖκες εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. MED. 408.

aut non indignatur pulcherrimam Hecubæ orationem, qua Ulyssis opem in servanda filia implorat, in frigidis hisce exire?

Τὸ δ' ἀξίωμα, κἂν κακῶς λέγῃς, τὸ σὸν
Πείσει. Λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς, οὐ ταυτὸν σθένει. HEC. 293.

Iterum vero in mediis precibus lacrymisque effundit, quæ umbram et otium Academi magis decerent.

Τί δῆτα θνητοὶ τἄλλα μὲν μαθήματα
Μοχθοῦμεν, ὡς χρὴ, πάντα καὶ μαστεύομεν,
Πειθὼ δὲ, τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην,
Οὐδέν τι μᾶλλον ἐς τέλος σπουδάζομεν
Μισθοὺς διδόντες μανθάνειν, ἵν' ᾖ ποτὲ
Πείθειν, ἅ τις βούλοιτο, τυγχάνειν θ' ἅμα. HEC. 808.

Eodem etiam modo captivam Andromachen dolore oppressam de mulieribus sententiose proloqui fecit.

Χώρει νυν. Ἡμεῖς δ' οἷσπερ ἐγκείμεσθ' ἀεὶ
Θρήνοισι, καὶ γόοισι, καὶ δακρύμασι,
Πρὸς αἰθέρ' ἐκτενοῦμεν. Ἐμπέφυκε γὰρ,
Γυναιξὶ τέρψις τῶν παρεστώτων κακῶν,
Ἀνὰ στόμ' αἰεὶ καὶ διὰ γλώσσης ἔχειν. ANDROM. 91.

Profecto ac macula immunem vix ullam Euripidis inveniemus fabulam, ut graves de moribus et vita hominum sententias colloquio inepte interserat: quod cum, ubicunque fiat, est vitiosum, tum maxime improbandum est si quando affectus ita restingui contingat. Neque in singulis tantum id sententiis cernitur—immo justum aliquando argumentum explicare, et in sævissimis doloribus philosophari placet. Postquam enim Polyxenæ mortem ex ore nuntii accepisset Hecuba, etsi summo animi angore se cruciari profiteatur, has tamen rationes ab affectu omni remotas curiose prosequitur.

Οὔκουν δεινὸν, εἰ γῆ μὲν κακὴ,
Τυχοῦσα καιροῦ θεόθεν, εὖ στάχυν φέρει,
Χρηστὴ δ', ἁμαρτοῦσ' ὧν χρεὼν αὐτὴν τυχεῖν,
Κακὸν δίδωσι καρπόν; ἀνθρώποις δ' ἀεὶ
Ὁ μὲν πονηρὸς, οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός·
Ὁ δ' ἐσθλὸς, ἐσθλὸς, οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
Φύσιν διέφθειρ', ἀλλὰ χρηστός ἐστ' ἀεί;
Ἆρ' οἱ τεκόντες διαφέρουσιν, ἢ τροφαί;
Ἔχει γε μέντοι καὶ τὸ θρεφθῆναι καλῶς
Δίδαξιν ἐσθλοῦ· τοῦτο δ' ἤν τις εὖ μάθῃ,
Οἶδεν τό γ' αἰσχρὸν, κανόνι τοῦ καλοῦ μαθών.

HEC. 592.

Minime hac culpa liberanda est Jocastæ oratio in Phœnissis, qua scilicet ut filiorum suorum inimicitias dirimat omni auctoritate, consilio, et precibus contendit. Versus autem ipsos eo libentius prætereo quia disertiore adhuc exemplo ex Romano scriptore uti licet, quem ut eandem rem persequeretur ducebat fabula. Neque sane id quenquam fugiet qui utramque fabulam, Græcam dico et Latinam, inter se conferet, Senecam exemplar sibi propositum præcipue in

vitiis imitari; et si quid ab altero prave aut temere admissum exstiterit, idem alterius imitatione et sedulo esse excultum, et mirifice auctum.

Utrumque igitur filium obtestata, ut posita simultate in gratiam et amorem mutuum redire velint, his tandem verbis ad Polynicem conversa finem precibus imponit.

Melius exilium est tibi
Quam reditus iste: crimine alieno exulas,
Tuo redibis: melius istis viribus
Nova regna nullo scelere maculata appetes.
Quin ipse frater, arma comitatus tua,
Tibi militabit: vade, et id bellum gere,
In quo pater materque pugnanti tibi
Favere possint. Regna cum scelere omnibus
Sunt exiliis graviora. Nunc belli mala
Propone; dubias Martis incerti vices.
Licet omne tecum Græciæ robur trahas;
Licet arma longe miles ac late explicet;
Fortuna belli semper ancipiti in loco est,
Quodcunque Mars decernit. Exæquat duos,
Licet impares sint, gladius: et spes et metus
Sors cæca versat. Præmium incertum petis,
Certum scelus. SEN. PHŒNISS. 617.

Quod si id sibi propositum habuisset ut misericordiam et pietatem e medio prorsus tolleret, vix alio sermone oportuisset uti. Pessimo enim consilio per totam hanc scenam est factum, ut quæ ad affectus sint accommodata in principio adhibeantur—deinde ad disserendum et argumentandum convertatur oratio.

Quanquam vero Rhetoricæ præcepta hac in parte poeticæ quoque convenire ponamus, quoniam utraque ex humani pectoris ratione pendet, severius tamen quam par erat mihi visum esse judicium Ari-

Οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἂν, εἰ τέκνων μήτηρ ἔφυν,
Οὔτ' εἰ πόσις μοι κατθανὼν ἐτήκετο,
Βίᾳ πολιτῶν τόνδ' ἂν ἠρόμην πόνον.
Τίνος νόμου δὴ ταῦτα πρὸς χάριν λέγω;
Πόσις μὲν ἄν μοι, κατθανόντος, ἄλλος ἦν,
Καὶ παῖς ἀπ' ἄλλου φωτὸς, εἰ τοῦδ' ἤμπλακον·
Μητρὸς δ' ἐν Ἅδου καὶ πατρὸς κεκευθότοιν,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλαστοῖ ποτε.

SOPH. ANTIG. 905.

Atqui ista, quam modo diximus, cautione adhibita, dolori ac misericordiæ ita non obest rationis usus, ut vim quandam cæteris atque auctoritatem adferat. Cujus in rei testimonium, admirabilem illam Hecubæ orationem attulerim, omni artificio perfectam, si paucos modo senarios ad finem adjectos tollere liceret. Polyxenæ nimirum cædem ex jure publico et privato iniquam fore arguit: inepta adversarii argumenta diluit: Ulyssi beneficia a se prius accepta exprobrat, etiam enthymemata precibus subinde inserens.

Οὔκουν κακύνει τοῖσδε σοῖς βουλεύμασιν,
Ὃς ἐξ ἐμοῦ μὲν ἔπαθες, οἷα φῂς παθεῖν,
Δρᾷς δ' οὐδὲν ἡμᾶς εὖ, κακῶς δ' ὅσον δύνῃ;
. . . .
Ἀτὰρ τί δὴ σόφισμα τοῦθ' ἡγούμενοι,
Εἰς τήνδε παῖδα ψῆφον ὥρισαν φόνου;
Πότερα τὸ χρῆν σφ' ἐπήγαγ' ἀνθρωποσφαγεῖν
Πρὸς τύμβον, ἔνθα βουθυτεῖν μᾶλλον πρέπει;
Ἢ τοὺς κτανόντας ἀνταποκτεῖναι θέλων,
Εἰς τήνδ' Ἀχιλλεὺς ἐνδίκως τείνει φόνον;
Ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ἥδε γ' εἴργασται κακόν.
Ἑλένην νιν αἰτεῖν χρὴ τάφῳ προσφάγματα·
Κείνη γὰρ ὤλεσέν νιν, εἰς Τροίαν τ' ἄγει.
Εἰ δ' αἰχμάλωτον χρή τιν' ἔκκριτον θανεῖν,
Κάλλει θ' ὑπερφέρουσαν, οὐχ ἡμῶν τόδε.
Ἡ Τυνδαρὶς γὰρ εἶδος εὐπρεπεστάτη,

Ἀδικοῦσά θ' ἡμῶν οὐδὲν ἧσσον εὑρέθη.
Τῷ μὲν δικαίῳ τόνδ' ἁμιλλῶμαι λόγον.
Ἃ δ' ἀντιδοῦναι δεῖ σ' ἀπαιτούσης ἐμοῦ,
Ἄκουσον, ἥψω τῆς ἐμῆς, ὡς φῄς, χερὸς,
Καὶ τῆσδε γεραίας προσπιτνῶν παρηΐδος.
Ἀνθάπτομαί σου τῶνδε τῶν αὐτῶν ἐγὼ,
Χάριν τ' ἀπαιτῶ τὴν τόθ', ἱκετεύω τέ σε,
Μή μου τὸ τέκνον ἐκ χερῶν ἀποσπάσῃς,
Μηδὲ κτάνητε· τῶν τεθνηκότων ἅλις.
Ταύτῃ γέγηθα, κἀπιλήθομαι κακῶν·
Ἥδ' ἀντὶ πολλῶν ἐστί μοι παραψυχὴ,
Πόλις, τιθήνη, βάκτρον, ἡγεμὼν ὁδοῦ.
Οὐ τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν, ἃ μὴ χρεών.
Οὐδ' εὐτυχοῦντας εὖ δοκεῖν πράξειν ἀεί·
Κἀγὼ γὰρ ἦν ποτ', ἀλλὰ νῦν οὐκ εἴμ' ἔτι.
Τὸν πάντα δ' ὄλβον ἦμαρ ἕν μ' ἀφείλετο.
Ἀλλ', ὦ φίλον γένειον, αἰδέσθητί με·
Οἴκτειρον, ἐλθὼν δ' εἰς Ἀχαϊκὸν στρατὸν,
Παρηγόρησον, ὡς ἀποκτείνειν φθόνος
Γυναῖκας, ἃς τοπρῶτον οὐκ ἐκτείνατε,
Βωμῶν ἀποσπάσαντες, ἀλλ' ᾠκτείρατε. Hec. 255.

Quamvis igitur eum servare ordinem utplurimum voluit, quo maxime affectus conciliantur, nempe ut a ratione exorsus ad preces postea proficiscatur, tamen has partes paulisper inter se committere nequaquam religioni habuit. Denique a dulcissima Iphigeniæ oratione, quam ego semper inter omnes omnium Tragicorum præcipuam in hoc genere et summam judicavi, enthymema nón penitus abigendum duxit scriptor; quin subito interdum mentis motu a disputando ad humillimum supplicandi genus virgo confugiens, cum id sponte et non de industria factum videatur, affectus idcirco acrius et vehementius percellit.

Μή πρός γε Πέλοπος, καὶ πρὸς Ἀτρέως πατρὸς,
Καὶ τῆς γε μητρὸς, ἣ πρὶν ὠδίνουσ' ἐμὲ
Νῦν δευτέραν ὠδῖνα τήνδε λαμβάνει.
Τί μοι μέτεστι τῶν Ἀλεξάνδρου γάμων,
Ἑλένης τε; πόθεν ἦλθ' ἐπ' ὀλέθρῳ τὠμῷ, πάτερ;
Βλέψον πρὸς ἡμᾶς, ὄμμα δὸς φίλημά τε,
Ἵν' ἀλλὰ τοῦτο κατθανοῦσ' ἔχω σέθεν
Μνημεῖον, εἰ μὴ τοῖς πεισθῇς λόγοις.

IPH. IN AUL. 1233.

Tum fratrem quoque infantem in partes advocat, ut lacrymis saltem cor durum patris mollire possit. Quantum vero hujus loci vim et πάθος minuant postremi isti versus nemo non videt:

Ἓν συντεμοῦσα πάντα νικήσω λόγον.
Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν,
Τὰ νέρθε δ' οὐδείς· μαίνεται δ', ὃς εὔχεται
Θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.

IPH. AUL. 1249.

Interea præcepti hujusce vim Euripidi non ignotam fuisse, ut complures ejus fabulæ aperte edocent, ita hac ipsa ex scena intelligi licet, ubi non alio, ut videtur, consilio utrique personæ suæ assignantur partes. Clytemnestram scilicet argumentis rem agere;—Iphigeniam vero maximam in commovenda misericordia collocare operam fecit. Iterumque in Phœnissis, matres Thebanæ lamentis tantum et precibus Thesea aggrediuntur; quum Æthræ oratio non tam misericordia contendit, quam argumentis miserarum causam tueri. Et profecto si affectuum ea est vis atque imperium tantum, ut his semel concitatis, sententiam aliquando a judicibus *extorqueri* dicatur, certe hanc viam si semel feliciter inierit, ne temere quis cursum orationis immutare velit monet ipsa

natura et communis hominum sensus. Quin impetu illo, si sapit, fruatur: æstu et vento secundis, dum licet, uti meminerit: ne si auditorem ad ratiocinandum remittat, suos ipse sensus jam suspectos habeat, et quibus antea plurimum ponderis inesse visum est, eadem infirmiora cogitando reddat; et quo magis judicio rem permittat, eo minus concedat voluntati.

Ab hoc autem errore bene si cavendum duxerit, enthymemata non tanquam piaculum quoddam aversari opus erit, modo recta fuerint et candida, et qualia ex vero malorum sensu proficisci solent.

PRÆLECTIO VICESIMA.

Rem Unam *et* Simplicem *proponat scriptor; quæ ut cæteros Affectus ita Misericordiam magis movet quam rerum multitudo.*

AD affectuum partes non mediocriter spectat, quod a nonnullis in summa totius operis dirigenda adhibetur, ut rem Unam et Simplicem aggrediamur—neque hanc vagam nimis et dissolutam, neque ita divisam, ut quæ pars potissimum emineat cerni vix possit. Quamobrem, etsi late pateat præcepti hujusce vis in universa arte moderanda, (neque enim perfectum id unquam aut jucundum censebitur cui nullus sit partium consensus, nulla ratio aut callida junctura qua in unum coire et quasi coagmentari videantur,) tamen id nunc tantum intendi velim, quod affectuum istorum natura postulat quos ficto et narrato dolore tangi volumus. Qua in quæstione tractanda veritatem interdum aliter, aliter vulgi opinionem ferri constabit; et scriptoribus nonnunquam evenire, ut quo flebiliores fieri velint, eo cor minus moveant.

Prius autem quam in hanc rem inquiramus, pauca præfari oportebit de universo affectuum genere; quos, ut diversam præ se ferant speciem, similibus tamen inter se constare elementis videtur, et iisdem

ferme legibus contineri. Quippe omnium hæc fere sunt communia, ut consilio et cogitationi obsint—ut diu integri vigere nequeant—ut alter alterius ortu minuatur aut pereat—et, quod maxime nobiscum facit, ut tum fiant vehementiores, quando in re una aut paucis admodum rebus detinetur animus. Quod quidem plerisque accidere utplurimum fatentur homines. Nihil enim magis ad Amoris vim restinguendam valere aiunt, quam si novæ res occurrant animo, pariter amore dignæ. Integra nimirum ejus vis in singulis declaratur. Si in diversa excurrat, levior illico evadit: et quod prius ardoris speciem præ se ferebat jam benevolentiæ quam amori fit similius.

Eadem porro Timoris est ratio: nam si mens aliquo metu pertentetur adeo, ut vires jam deficere cœperint, et nihil præ concepta formidine aut agere aut cogitare queat, novum modo exortum fuerit periculum, nova eademque aliena terroris species, statim altero illo minus turbatur; et si non sedari inde metum, (quod tamen aliqua ex parte fieri interdum novimus,) at nequaquam eum graviorem reddi, et *mutari* tantum non *augeri* contigit. Quinimo diversa terrorum genera mutuo inter se auxilio esse et quasi remedio videntur; quoniam cæcæ isti formidini, qua exanimantur nonnulli sera nocte et tenebris obsessi ex vana spectrorum opinione, nihil citius aut certius medeatur, quam si solida quædam et vera subeant pericula, quæ subito in se pavidam mentem convertant.

Jam vero in Gaudio, Luctu, Admiratione, et quocunque demum motu animi ita se rem habere, exemplis vix opus est ut doceam, cum id quivis pro se facile cernet. Sapienter quidem ab Atheniense illo

… quis po-
… vertat aciem.”
… mune hoc reliquis affectibus
… visione vis omnium imminuatur, Mise-
… cordiæ quoque eandem esse naturam omnino credibile est: et cum aliquid jampridem positum est curæ in iis reprehendendis quæ, licet ab hoc animi affectu aliena ac plane vitiosa, præ inscitia tamen scriptorum aut vanitate adhiberi solent, minime a proposito abfuturum opinor, prius quam huic operis parti imponatur finis, ut quid hac ipsa de re quoque male sentiant homines arguere ausim, et adolescentium animos, si qui forte errore capti fuerint, ad meliorem frugem revocare.

Plerisque vero accidit, ut in hoc vitium laberentur, dum affectuum partes cum phantasia confunderent: cum tamen id sæpe animadverti licet, ut quod huic proprium sit et consentaneum ab illis prorsus abhorreat. Nempe ubi atrox aliquod aut funestum referre volunt, non unius cujusquam aut paucorum casu contenti reliqua, exposito hoc quasi exemplo, nos tacite cogitare sinunt; sed huc illuc discurrentes, mentem auditoris una rapiunt multiplici spectaculo distractam. Neque sane dubium habeo, quin mirifice hoc pacto sensus possint moveri, et conceptus grandes effici—atqui ut imo pectore tangamur, lenius aliquanto est agendum. Otio alitur misericordia, et quiete et silentio. Quorum casus misereamur, ipsos intueri libet, et nosse familiariter: quo autem magis noti fuerint, eo fient cariores. Quod si raptim ab uno ad

alterum transeatur, summo veluti in pulvere signantur vestigia, et inter cursitandum pereunt.

Habet etiam non minimum ponderis in hujusmodi quæstione quod optime ab Aristotele de Ira est dictum: nam sicuti hominem cum *singulis* non cum *universo genere* irasci constat, ita in miserendo si a singulis ad turbam disceditur, obstruitur potius lacrymarum fons quam uberius effunditur; sensim autem vel in alieni generis affectum ducimur, vel affectuum loco subit phantasiæ vis aut rationis usus.

Ecquem enim, ut ex finitima arte trahamus exemplum, pugna atrox in pictura, tanta vi movet, quanta unius viri mors paucis modo adstantibus depicta? Atqui si ex rei ipsius natura judicandum esset, si quod dolore, metu, et sanguine abundaret idem idcirco tristius existimaremus, et ad cor molliendum aptius, quid unquam prœlio excogitari posset præstantius? ubi tot leti genera—tantus undique animorum cruciatus et corporum—membra fœde incisa, et dolore contorta—juvenes alii primo flore ætatis interempti —alii jam prope in articulo mortis, ore, oculis, manibus orantes clementiam—et victores fatali vulnere gestientes. Hoc autem argumentum, quanquam picturæ omnino conveniat varios corporum et brachiorum flexus iræque et metus indicia exponere, quæ omnia in prœliis sunt maxima, vix tamen ejusmodi est, ut corda emolliat spectantium, et leni perfusa voluptate dimittat. Quin fidenter hoc dixerim, mentem alicujus vel mediocriter his artibus instructi, magis unius viri aut fœminæ fortunis moveri, qualis est Ciceronis mors, aut Iphigeniæ ante aram mactatæ, quam strage ac vulneribus multorum millium.

Quod si pictura ipsa (in qua multa oculis eodem

tempore subjecta mente complecti possumus) corrumpitur tamen interdum rerum luctuosarum multitudine, magis certe in poemate cavendum est, ne istiusmodi errore teneamur; quoniam hic sejungi atque separari partes ipsa rei natura postulat, easque certo ordine ac serie dispositas non uno quasi obtutu obversari animo. Unde fit ut non modo personarum numero turbemur, sed altero usque in alterius locum suffecto, quod priori dederis id proximus quis cito arripiat.

Revocet modo aliquis in memoriam prœlia apud summos poetas descripta, Virgilium dico aut Homerum. Quanquam vulnerum et leti varietas sit prope infinita, et in quibusdam maxima vis doloris significetur, nemo tamen ad has partes se conferet, quo egregiam esse scriptoris facultatem edoceat in concitandis affectibus, præsertim iis qui ad lacrymas et lenitatem agunt. Quid Didonem statim, aut Andromachen aut Priamum appellabit, quorum plena scilicet narratur fortuna, justo rerum ac sententiarum comitatu instructa, locisque ita expositis et apertis, ut interiores illos et subtiles cogitationum flexus, quos communis non capit historia, persequi accurate possis.

Sin autem disertius adhuc quis velit exemplum, quo confusam rerum atque hominum turbam affectibus impedimento esse comprobetur, profecto Lucretianam pestis illius Atheniensis descriptionem adeat, qua nimirum summus poeta miserrimam magnæ urbis conditionem, simpliciter suo more, at versu satis eleganti depinxit. Ecquem autem magnopere movent illa quantumvis tristia?

> Præterea jam pastor, et armentarius omnis,
> Et robustus item curvi moderator aratri,

Languebant, penitusque casis contrusa jacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre
Matribus et patribus natos super edere vitam.
LUCRET. VI. 1250.

Tantum vero in hujusmodi re valet, mentem ab universo genere ad unum aut paucos revocare, ut vix dubium habeam, quin pervagata ista Virgilii carmina, quamvis in pecudum modo peste versentur, plerosque lectores vehementius impellant, quam quæ in hominum miseriis effundit Lucretius.

Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ
Victor equus; fontesque avertitur, et pede terram
Crebrâ ferit. GEORG. III. 498.

Aut illa de bove moribundo fortasse pulchriora,

Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Mærentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
GEORG. III. 515.

Eodem ferme redit, quod de Silio toties queri solemus; nempe eum temporum modo ratione habita, prœlia, et expilatas urbes, et per totam Italiæ regionem devastata rura narrare—quarum rerum unicuique sane inest miserum quiddam et lacrymis dignum; sed quoniam ordinata serie et quasi catervatim commemorantur, affectu plerumque omni carent.

Quod vero in omni poeseos genere gravissimi præcepti vim habet, id certe Scenicis scriptoribus præcipuæ cujusdam auctoritatis esse debet. Quippe datur id longo poemati, ut subinde de via deflectat scriptor,

ut breves pro re nata intexat fabulas, ut novis has distinguat personis, quarum fortunas accuratius interdum exponere licebit. Scenæ autem longe alia est ratio: utpote in qua simplicem oporteat esse fabulam, neque interponi fas sit aliquid a re præcipua alienum. Neque sane ab antiquis scriptoribus hac ex parte quidquam peccari video. Chori quidem Euripidei lamentatio in Supplicibus, ubi septem matres suum quæque deplorant filium, omnino iis quæ modo dicta sunt fidem addit;

'Επτὰ ματέρες, ἑπτὰ κούρους
'Εγεινάμεθ' αἱ ταλαίπωροι,
Κλεινοτάτους ἐν 'Αργείοις, κ. τ. λ. SUPPL. 963.

Dispares autem Chori esse et Dialogi partes nemo nescit; neque iisdem illas præceptis dirigi quæ his conveniunt. Attamen simul ac poeta eandem rem in scena spectantibus vult propositam, aliam prorsus rationem init: *unam* scilicet ex multis secernit familiam: patrem, uxorem, filium pro suis quemque moribus duros belli casus plorare, et scenam tandem exitu satis Tragico claudi facit.

Recentioribus quidem persæpe id vitio non immerito est datum, quod actorum turba sit molesta, quod dissoluta aut multiplex sit fabula, quod mentem auditoris non perpetuo rerum cursu defixam teneat, sed levem et instabilem huc illuc vagari sinat. Unam fortasse Euripidis fabulam aliquantum hoc de vitio postulandam dixerim. Tantus nimirum in fine Phœnissarum congeritur facinorum et miseriarum cumulus, tot viri sunt fœminæque partim ad ultimum fortunæ redacti partim misere interempti, ut quem prius aut potius doleamus incertum sit. Creonti scilicet amissum filium graviter ploranti supervenit

nuntius, primo Polynicis et Eteoclis mutuas cædes narraturus—deinde, Jocastæ necem sua sibi manu illatam—post, Argivorum fugam et cladem—Hinc Œdipi et Antigones alternus dolor, quo infelicem matrem et fratres interfectos prosequuntur et domum funditus eversam—Œdipum autem ipsum mox Creon exilio multat—Polynicis cadaver idem insepultum foras projici jubet—Denique Antigone misero patri comitem se adjungit, exilii pariter et paupertatis particeps futura.

Minime interea id me fugit, quod pluribus personis *eadem calamitate implicitis* licebit uti, modo in unum bene corpus coeant, et ab uno quasi capite pendeant. Immo potius pulchriorem reddit fabulam et affectu graviorem, in qua exstet aliquis et emineat princeps, aut rex aut paterfamilias, si eodem contineri fato contingat, quos facile quivis cum principe ipso, ordine quodam ac respectu servato, conjunget. Neque enim sic mentem distrahi contigit, aut rem in frusta dissecari—sed prout natura voluit, corpori affiguntur membra, et totum quiddam efficitur, partibus apte inter se connexis, et concentu quasi mutuo conspirantibus.

Hanc autem quæstionem ne diutius persequar prohibet instituti operis norma, ex qua scilicet seorsum sumenda judicavi quæcunque ad prima artis lineamenta pertinere videbantur, legesque illas ex quibus tota condi debeant atque informari poemata. Quare absoluta *prima* hac de Affectibus parte, ad secundam statim, sive ad *Sententias* transeundum erit.

et florente republica, aut civilibus officiis præclare fungi aut suavissimo vitæ commercio frui posse.

Atque hoc quidem Poesis cum cæteris plerisque artibus quæ ingenuæ vocantur commune habet. Quod vero in hac instituti operis nostri parte tractandum superest, præstantius quoddam est habendum ac plane suum. Non enim ea Picturæ aut Musicæ est ratio ut mentem præceptis diserte imbuant, aut vitæ viam monstrent. Quæ tamen res adeo in Poetæ munus convenire visæ sunt, ut non vulgi modo opinione sed maximi scriptoris judicio homines his primis usi sint vitæ magistris, et legum civitatumque conditoribus.

Fuit hæc sapientia quondam
Publica privatis secernere, sacra profanis;
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis;
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. ART. POET. 396.

Quod quidem non modo in literarum ac civitatum primordiis poetæ munus habitum est; verum et provectiore humani generis ætate, quum gravissima quædam Hesiodi carmina Athenis pronuntiare vellet Æschines, ita eum de hac re locutum fertur. *Λέγει γάρ που [ὁ ποιητὴς] παιδεύων τὰ πλήθη, καὶ συμβουλεύων ταῖς πόλεσι, τοὺς πονηροὺς τῶν δημαγωγῶν μὴ προσδέχεσθαι. Λέξω δὲ κἀγὼ τὰ ἔπη· διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι ἡμᾶς παῖδας ὄντας τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν, ἵν' ἄνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα.* *Æsch. cont. Ctes. μγ΄.*

Quamobrem haudquaquam miror opinionem istam jam olim obtinuisse, doctorum etiam aliqua auctoritate munitam, finem nempe esse poeticæ arti *ut prosit hominibus.* Quod tamen olim nobis visum est paullo

laxius dici, propterea quod *prodesse illud* omnium et artium et scientiarum esset commune; et proinde satius est ductum præcepta morum et graves de vita et officiis humanis sententias ad *instrumentum* artis non ad *finem* referre.

Magna proculdubio est in poematis præsertim majoribus ἠθικοῦ illius virtus: neque hoc si omnino desit, versibus vel pulcherrimis diu tenetur animus. Quinimo maxime id hominis naturæ honori esse duco, quod sit modo aliquid pie, probe, benigne, magnifice, sapienter dictum, erigat se statim, animus auditoris, —dicto mulceatur aut calescat—sententiam ultro probet—et dicentem favore quodam prosequatur. Contra autem, quæ mentem improbam et vitiosam significant, odio et iniquis auribus etiam improbi excipiunt, et quasi discordia aliqua offenderentur, tota theatra reclamant.

Quoniam igitur hunc in modum mens humana multo ante disposita est ac præparata, Poetæ imprimis curæ erit, ne optimæ huic voluntati obsit: deinde, uti eam sedulo tueatur et colat—ut torpentem reficiat—ut hebetem et pigram acuat, accendat, augeat—ut vagam rudemque informet—justis instruat consiliis monitisque—et sopitos virtutis igniculos quasi aura admota suscitet. Hoc autem non recta apertaque disciplina, philosophorum more, sed callide et quasi per insidias aggredi oportebit—aut subito persæpe impetu non longa obsidione res agenda est. Quod enim via et ratione docebitur, id jam non poema erit sed præceptoris formula. Sed sicuti in vita melius exemplis juventutem institui aiunt quam præceptis, ita in carminibus quæcunque ad mores et mentem moderandam pertinent, minime de industria

dici videantur, sed sponte nasci, et pro re nata efferri: quæ cum gratiam quandam et nitorem fabulæ præbeant, tum et ipsis quoque ex fabula vim novam et pondus comparabunt.

Quantum vero interest, utrum didactico quem vocant more hujusmodi sententias jejune proferamus, an ut fortunis hominum et sermonibus immisceantur operam demus, satis in propatulo erit, si quis Solonis illius aut Theognidis versus cum paribus (qualia sunt bene multa) Homeri aut Euripidis locis conferat. Neque inde jure aliquis objiciat, nos plus æquo huic parti tribuere, quippe quæ, ornatu modo poetico destituatur, vi propria careat: quoniam æque id cæteris quoque poeseos elementis accidere constet, ut mutua ope indigeant, et tum demum perfecta habeantur, si ea bene inter se coire et justa quodque in sede collocari contingat. Quamobrem sicut in cæteris pertractandis, ita et hic minime religio erit, quo minus exemplis utamur, aliis quoque virtutibus ornatis, modo præ reliquis longe emineat id de quo nunc præsertim quæritur.

Primum igitur in hoc genere ac præcipuum duco, si justas de *rebus sacris* sententias Poeta proferat— si de numinis potentia, benignitate, et perpetua in humanis negotiis cura sancte et verecunde loquatur— si Deum vindicta sua sceleratos persequi doceat, miseris opitulari, superbos dejicere, et sincera castaque mente unice gaudere. His etenim et similibus statim auditis assentimur ultro, et jucundo motu incitati, quasi concentu quodam conspirant affectus nostri.

Quare apud veteres, præsertim Græcos, nihil hac religione antiquius est habitum. Sexcentis ferme in locis Homerus fatetur omnia supremi numinis arbi-

trio pendere, cui uni debet quodcunque habea humanum genus.

Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι·
Ζεὺς δ' ἀρετὴν ἄνδρεσσιν ὀφέλλει τε, μινύθει τε
Ὅππως κεν ἐθέλῃσιν· ὃ γὰρ κάρτιστος ἁπάντων.

IL. Υ. 2

Atque hæc quidem Æneas flagrante prœlio hos probrat, quasi sibi nimium fidenti.

Neque aliter Poeta ipse de Patroclo jam pu initurо.

Νήπιος· εἰ δὲ ἔπος Πηληϊάδαο φύλαξεν,
Ἦτ' ἂν ὑπέκφυγε κῆρα κακὴν μέλανος θανάτοιο.
Ἀλλ' αἰεί γε Διὸς κρείσσων νόος, ἠέ περ ἀνδρῶν,
Ὅστε καὶ ἄλκιμον ἄνδρα φοβεῖ, καὶ ἀφείλετο νίκην
Ῥηϊδίως, ὅτε δ' αὐτὸς ἐποτρύνῃσι μάχεσθαι. IL. Π. 68

At neque grandiora usquam sunt, neque huic q tuemur disciplinæ magis idonea, quam quæ Pol mæ ignavia incensus effundit Hector, Jovis ille dem mandato fisus, et præ hoc auguria et vatic tiones, quibus vulgus capitur, pro nihilo habitur

Πουλυδάμα, σὺ μὲν οὐκ ἔτ' ἐμοὶ φίλα ταῦτ' ἀγορεύοις·
Οἶσθα καὶ ἄλλον μῦθον ἀμείνονα τοῦδε νοῆσαι·
Εἰ δ' ἐτεὸν δὴ τοῦτον ἀπὸ σπουδῆς ἀγορεύεις,
Ἐξ ἄρα δή τοι ἔπειτα θεοὶ φρένας ὤλεσαν αὐτοί·
Ὃς κέλεαι Ζηνὸς μὲν ἐριγδούποιο λαθέσθαι
Βουλέων, ἅς τέ μοι αὐτὸς ὑπέσχετο, καὶ κατένευσε·
Τύνη δ' οἰωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις
Πείθεσθαι· τῶν οὔτι μετατρέπομ' οὐδ' ἀλεγίζω,
Εἴτ' ἐπὶ δεξί' ἴωσι, πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
Εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε, ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.
Ἡμεῖς δὲ μεγάλοιο Διὸς πειθώμεθα βουλῇ,
Ὃς πᾶσι θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσει.
Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. IL. M. 231.

Divina sane sunt hæc, et fere supra captum illi ætatis, nondum luce veritatis donatæ. At quant

inde sententiis accesserit pondus et gratia, quod ex re et actione oriantur, et personæ dicentis optime conveniant, tum facillime quis cernet, si statim his perlectis ad Hesiodi quædam in eodem genere carmina se conferat. At simul cernet, quantum in tali re ipsa vis ac veritas sententiarum, sine arte aut fabulæ deliciis, præstare poterit.

Pari itidem in laude habendus est Homerus, quod externas etiam imagines nobiliores fecerit, aliquid prout occasio ferat inserendo, de numinis cultu ac reverentia, aut invicta potestate, aut justa ejus ob scelera mortalium vindicta. Qualia sunt ista, in quibus Patrocli currum pesti aquarum comparat, qua longe lateque vastantur rura.

> Ὡς δ' ὑπὸ λαίλαπι πᾶσα κελαινὴ βέβριθε χθὼν
> Ἤματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
> Ζεὺς, ὅτε δή ῥ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ,
> Οἳ βίῃ εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
> Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
>
> IL. Π. 384.

Deinde torrentis vim et fragorem consueta versuum majestate pergit describere. Neque sane hoc disertius ullum novi ἠθικοῦ illius exemplum, quod ubique in Homeri poematis elucet; quandoquidem vel ex maximis naturæ miraculis, quæ a cæteris fere scriptoribus phantasiæ modo gratia adhibentur, aliquid ille bonæ frugis elicere amet, quæ ad mentem informandam et purgandos affectus valeat.

Atqui ea præcipuis apud Græcos et Tragicis et Lyricis scriptoribus communis est laus, ut summam Dei reverentiam et metum profiteantur.

> Ἐκ θεῶν γὰρ μαχαναὶ πᾶ-
> σαι βροτέαις ἀρεταῖς,

Καὶ σοφοὶ, καὶ χερσὶ βια-
ταὶ, περίγλωσσοί τ' ἔφυν. PYTH. I. 79.

Neque Pindaro quidquam est usitatius, quantumvis æstu ingenii abrepto, quam ut debitos numini honores reddat. Hinc omnium ducit principium: huc refert exitum. Hinc oritur quodcunque est mortalibus boni: hinc piorum præmia, et non dubiæ improborum pœnæ.

Θεὸς ἅπαν ἐπὶ ἐλπίδεσ-
σι τέκμαρ ἀνύεται·
Θεὸς, ὃ καὶ πτερόεντα
'Αετὸν κίχεν, καὶ θαλασσαῖ-
ον παραμείβεται
Δελφῖνα· καὶ ὑψιφρόνων τίν' ἔκαμψε
Βροτῶν, ἑτέροισι δὲ
Κῦδος ἀγήραον παρέδωκ'. PYTH. II. 89.

Enimvero nobilissimi versus de Ætna Typhœo superimposita virtutem illam Homericam omnino præ se ferunt, nempe ut fabulis et descriptionibus, suapte natura pulcherrimis, aliquid sedulo intexat quod ad mores et affectus pertinet. Quemadmodum monstro illi specioso hunc aditum parat:

Ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε
Ζεὺς, ἀτύζονται βοὰν
Πιερίδων ἀΐοντα
Γᾶν τε καὶ πόντον κατ' ἀμαιμάκετον. PYTH. I. 25.

Et post perfectam ignivomi montis imaginem, eodem illico se recipit;

Εἴη, Ζεῦ, τὶν εἴη ἁνδάνειν. Ib. 56.

Complura in animo erat ex Tragicis proferre, quo hujusce capitis vim et pulchritudinem manifestam facerem; sed ne in re nimis nota longior fiam, duobus modo exemplis propositis cætera memoriæ vestræ

satius permissa judicavi. Alterum est in Euripidis Troadibus, ubi Hecuba ad ultimum miseriæ adacta his vocibus supremum Jovem invocat.

Ὦ γῆς ὄχημα, κἀπὶ γῆς ἔχων ἕδραν,
Ὅστις ποτ' εἶ σὺ δυστόπαστος εἰδέναι
Ζεύς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεως, εἴτε νοῦς βροτῶν,
Προσηυξάμην σε· πάντα γὰρ δι' ἀψόφου
Βαίνων κελεύθου, κατὰ δίκην τὰ θνήτ' ἄγεις.

EUR. TROAD. 884.

Ecquid autem illo sublimius Δι' ἀψόφου βαίνων κελεύθου, quo divinæ justitiæ secretum et silens iter significavit!

Alterum vero, quod seras a scelerato capite pœnas divinitus sumptas exprimit, ab Eumenidum choro canitur. Nempe magnifica utens allegoria impium aperto pelago fluctibus vexatum perhibet, nave fracta et laceratis velis, ventis ludibrium datum: quem ideo fati laqueis irretitum et frustra opem invocantem ridet Deus, et tandem justissimo multat exitio.

Δίκαιος ὢν οὐκ ἄνολβος ἔσται·
Πανώλεθρός γ' οὔ ποτ' ἂν γένοιτο.
Τὸν ἀντίτολμον δὲ φαμὶ παραιβάταν
Τὰ πόλλα παντόφυρτ' ἄγοντ' ἄνευ δίκης,
Βιαίως ξὺν χρόνῳ καθήσειν,
Λαῖφος ὅτ' ἂν λάβῃ πόνος
Θραυομένας τε κεραίας.
Καλεῖ δ' ἀκούοντας οὐ-
δὲν, ἐν μέσᾳ δυσπαλεῖ τε δίνᾳ·
Γελᾷ δ' ὁ δαίμων ἐπ' ἀνδρὶ θερμῷ,
Τὸν οὐκέτ' αὐχοῦντ' ἰδὼν ἐν ἀμηχάνοις
Δύας λεπάδνοις, οὐδ' ὑπερθέοντ' ἄκραν.
Δι' αἰῶνος δὲ τὸν πρὶν ὄλβον
Ἕρματι προσβαλὼν δίκας
Ὤλετ' ἄκλαυστος, ἄϊστος. ÆSCH. EUM. 548.

Quanquam hæc satis superque existiment plerique, at tali argumento ipse mihi defuisse plane videbor, nisi hymnum illum Cleanthis attulero, tanquam exemplar in hoc genere, quo nihil humanum effudit ingenium sublimius.

Κύδιστ' ἀθανάτων, πολυώνυμε, παγκρατὲς αἰεὶ
Ζεῦ, φύσεως ἀρχηγὲ, νόμου μέτα πάντα κυβερνῶν,
Χαῖρε· σὲ γὰρ πάντεσσι θέμις θνητοῖσι προσαυδᾷν.
Ἐκ σοῦ γὰρ γένος ἐσμὲν, ἰῆς μίμημα λαχόντες
Μοῦνον, ὅσα ζώει τε καὶ ἕρπει θνήτ' ἐπὶ γαῖαν.
Τῷ σε καθυμνήσω, καὶ σὸν κράτος αἰὲν ἀείσω.
Σοὶ δὴ πᾶς ὅδε κόσμος ἑλισσόμενος περὶ γαῖαν
Πείθεται, ᾗ κεν ἄγῃς, καὶ ἑκὼν ὑπὸ σεῖο κρατεῖται.
Τοῖον ἔχεις ὑποεργὸν ἀνικήτοις ἐνὶ χερσὶν
Ἀμφήκη, πυρόεντα, ἀειζώοντα κεραυνόν.
Τοῦ γὰρ ὑπὸ πληγῆς φύσεως πάντ' ἐρρίγασιν,
Ὧ σὺ κατευθύνεις κοινὸν λόγον, ὃς διὰ πάντων
Φοιτᾷ, μιγνύμενος μεγάλοις μικροῖς τε φάεσσιν.
Ὃς τόσσος γεγαὼς ὕπατος βασιλεὺς διὰ παντὸς. .
. . . .
Οὐδέ τι γίγνεται ἔργον ἐπὶ χθονὶ σοῦ δίχα, δαῖμον,
Οὔτε κατ' αἰθέριον θεῖον πόλον, οὔτ' ἐνὶ πόντῳ,
Πλὴν ὁπόσα ῥέζουσι κακοὶ σφετέρῃσιν ἀνοίαις·
Ἀλλὰ σὺ καὶ τὰ περισσὰ ἐπίστασαι ἄρτια θεῖναι,
Καὶ κοσμεῖς τὰ ἄκοσμα, καὶ οὐ φίλα σοὶ φίλα ἐστίν.
Ὧδε γὰρ εἰς ἓν ἅπαντα συνήρμοκας ἐσθλὰ κακοῖσιν,
Ὥσθ' ἕνα γίγνεσθαι πάντων λόγον αἰὲν ἐόντα,
Ὃν φεύγοντες ἐῶσιν, ὅσοι θνητῶν κακοί εἰσι,
Δύσμοροι, οἵτ' ἀγαθῶν μὲν ἀεὶ κτῆσιν ποθέοντες,
Οὔτ' ἐσορῶσι θεοῦ κοινὸν νόμον, οὔτε κλύουσιν,
Ὧ κεν πειθόμενοι σὺν νῷ βίον ἐσθλὸν ἔχοιεν.
Αὐτοὶ δ' αὖ ὁρμῶσιν ἄνευ καλοῦ ἄλλος ἐπ' ἄλλα,
Οἱ μὲν ὑπὲρ δόξης σπουδὴν δυσέριστον ἔχοντες,
Οἱ δ' ἐπὶ κερδοσύνας τετραμμένοι οὐδενὶ κόσμῳ,
Ἄλλοι δ' εἰς ἄνεσιν, καὶ σώματος ἡδέα ἔργα,
Σπεύδοντες μάλα πάμπαν ἐναντία τῶνδε γενέσθαι.

Ἀλλὰ Ζεῦ πάνδωρε, κελαινεφὲς, ἀρχικέραυνε,
Ἀνθρώπους ῥύοιο ἀπειροσύνης ἀπὸ λυγρῆς,
Ἣν σὺ, πάτερ, σκέδασον ψυχῆς ἄπο, δὸς δὲ κυρῆσαι
Γνώμης, ᾗ πίσυνος σὺ δίκης μέτα πάντα κυβερνᾷς,
Ὄφρ' ἂν τιμηθέντες ἀμειβώμεσθά σε τιμῇ,
Ὑμνοῦντες τὰ σὰ ἔργα διηνεκὲς, ὡς ἐπέοικε
Θνητὸν ἐόντ'· ἐπεὶ οὔτε βροτοῖς γέρας ἄλλο τι μεῖζον,
Οὔτε θεοῖς, ἢ κοινὸν ἀεὶ νόμον ἐν δίκῃ ὑμνεῖν.

Pauca interea de Latinis dicenda sunt qui argumentum idem attigere. Ex his autem præter Horatium et Virgilium neminem Græcis comparandum habemus. Profecto quam bene hæc res lyræ conveniat non ignoravit Horatius, sed vix unum ejus aut alterum invenio quod ad Pindari majestatem assurgit. Virgilio suus semper constat honor (aliquanto fortasse Homero minor); nempe qui ista virtute imprimis polleat ut sententias de rebus divinis apte collocet, ubi et gratiam addere poemati possint, et ipsæ lectorem majore vi feriant.

Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
Districti pendent: sedet, æternumque sedebit,
Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras,
Discite justitiam moniti, et non temnere Divos.
ÆN. VI. 616.

Quem quidem versum si quis legeret in μονοστίχοις illis quæ Pythagoreorum nomine circumferuntur, vix aut ne vix quidem memoriæ infigendum putaret. Optime itidem quæ in principio orationis coram Didone habitæ Ilioneus posuit, his quæ sequuntur struunt viam.

Si genus humanum, et mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
ÆN. I. 542.

Apud Romanos vero jampridem grassari cœperat, fœcunda illa genetrix et fons mali, quæ ex Epicuri hortis prodiit philosophia; cui scilicet unice propositum esset, ut omnem ex animo numinis reverentiam et futuræ vitæ spem radicitus evelleret. Quam quidem opinionem jam antea perstringere visum est in Lucretii poemate expendendo; eamque non magis cum veritate pugnare dictum est, quam præstantissimis Poeseos legibus obesse. Perlegat vero aliquis stultam illam Lucani impietatem, modo exemplum altera ex parte velit, quo Virgilii in his rebus prudentiam illustriorem reddat. Quippe ita de seipso Catonem loqui fecit.

Summum Brute nefas civilia bella fatemur:
Sed quo fata trahunt, virtus secura sequetur.
Crimen erit superis et me fecisse nocentem.

PHARS. II. 254.

Iterumque in septimo Pharsaliæ Deos vix dignos dicere audet, quos supplex precibus suis Pompeius adeat [a].

Diversis profecto ex fontibus impuros hosce haustus tulisse Lucretium atque Lucanum, satis constat. Neque id nobis nunc operæ dandum est, ut dogmata eorum falsi arguamus. Sit satis edocuisse ea poeticæ arti omnino esse contraria, utpote quæ a communi hominum sensu abhorreant.

Magnorum interea Poetarum testimonio uti non injucundum erit, qui se ex his erroribus vindicatos in pietatis viam rediisse ratione victos fatentur.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent Superi terras, an nullus inesset

[a] L. 657.

Rector, et incerto fluerent mortalia casu.
Nam cum dispositi quæsissem fœdera mundi,
Præscriptosque mari fines, annisque meatus,
Et lucis noctisque vices; tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moveri
Sidera, qui fruges diverso tempore nasci,
Qui variam Phœben alieno jusserit igne
Compleri, Solemque suo; porrexerit undis
Litora; tellurem medio libraverit axe.
Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Adspicerem, lætosque diu florere nocentes,
Vexarique pios; rursus labefacta cadebat
Relligio, caussæque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ currere semina motu
Affirmat, magnumque novas per inane figuras
Fortuna, non arte, regi: quæ Numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia nostri.
Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror: tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant. CLAUD. IN RUF. I. 1.

Hoc nimirum exordio usus Claudianus, perpulchro sane atque omni laude cumulando, (nisi quod unum illud audacius æquo sit dictum "Absolvitque Deos,") deinde ad rem præcipuam, Rufini scilicet ruinam, celebrandam ingreditur.

Horatii autem eodem spectat Ode illa sincero animi ardore et summa erga Deum pietate insignis, qua prælectionem hanc, præter morem et consilium nostrum longiorem, jam tandem claudi præstabit.

Parcus Deorum cultor et infrequens,
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro; nunc retrorsum
  Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens

Plerumque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum.
Quo bruta tellus, et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hic posuisse gaudet. LIB. I. OD. 34.

PRÆLECTIO VICESIMA SECUNDA.

Sententiæ *definitiones variæ. Ad duo omnino genera videntur referendæ. Primi generis sunt ea quæ sola veritate valent: ut de humanarum rerum vanitate—de mediocritate fortunæ—de privati otii commodis.*

DIVERSO interdum sensu apud optimos scriptores intelligitur, licet uno nomine appelletur Sententia; nempe quæ a nonnullis ad omnia pariter refertur quæ aut cogitationes aut sensus internos aut judicium mentis de unaquaque re explicant. Alii rursus ea tantum Sententiarum titulo dignantur, quæ fugiendum aliquod aut petendum in vita prædicant. Hoc autem genus apud Græcos scriptores γνώμη dicitur: illud alterum διάνοια appellari solet; cujus quidem partes esse in Poeticis diserte docet Aristoteles "tum obscura demonstrare et adversan-"tia dissolvere, tum affectus movere, ut misericor-"diam, metum, iram et id genus alia: tum porro "amplificare exilia, magna diminuere." *Poet.* c. 19.

Nobis autem eos huic rei fines decernere visum est, ut neque omnia complecti intelligatur quæ διανοίᾳ tribuuntur, neque ita in arctum concludi possit, ut nihil præter γνώμην admittat. Præcipuas enim et proprias affectus movendi partes procul ab hujus natura abesse arbitror, certe a nobis seorsum sumendæ

videbantur: quæ vero ad demonstrandum et confutandum pertinent, non ea quidem ab arte Poetica aliena esse duco, sed cum Dialectica potius aut Rhetorica magis conjungi: quibus nimirum ex disciplinis facultatem quæri oportebit rem diserte explicandi, subtiliter distinguendi, partem quam tuemur argumentis muniendi.

Scriptorem interea ad Herennium præcipue auctorem sequor, qui Sententiam esse ait, *orationem sumptam de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit.* [IV. 24.] Tantum illud adjectum velim, ut quæ *mores dicentis exprimant* pro Sententiis item habeamus, quamvis ea quæ dicentur neque ita semper *esse* in vita constet, neque *esse oportere.*

Unde duo omnino genera esse sententiarum efficitur: unum eorum quæ *veritate* sola, alterum quæ *pulchritudine valent aut probitate.* Illis itaque tanquam vere dictis assentimur; has non nisi affectu quodam imbuti comprobamus.

Superioris quidem generis rarior apud antiquissimos poetas est usus; utpote qui mediis plerumque in rebus versantur, ubi semper agere aliquid aut pati finguntur homines, monere, hortari, jubere, petere, deprecari; ut quas sententias aliquis dicendo efferat, eas a re atque persona avellere nequeas. Neque enim rudi seculo conveniebat in quæstiones infinitas excurrere, et quæ ad universum hominum genus pertinent philosophorum more efferre. Quamobrem in eo genere sententiarum fere omnis vertitur Homerus, quod ad mores dicentis declarandos spectat. Provectioris multo ætatis erat, ejusque jam artibus ingenuis et

philosophia excultæ, de vita et conditione hominum sententias graves, nulla actione commendatas, carminibus intexere.

Harum autem vim ecquis negabit esse eximiam, cui Pindari aut Tragœdorum opera patent? Quem non movent ista quæ fortunam instabilem et inanes nostras spes ac studia conqueruntur?

Αἵ γε μὲν ἀνδρῶν
Πόλλ' ἄνω, ταὶ δ' αὖ κάτω
Ψεύδη μεταμώνια τέμνοι-
σαι, κυλίνδοντ' ἐλπίδες.
Σύμβολον δ' οὔ πώ τις ἐπιχθονίων
Πιστὸν ἀμφὶ πράξιος ἐσ-
σομένας εὗρεν θεόθεν.
Τῶν δὲ μελλόντων τετύφλωνται φράδαι.
Πολλὰ δ' ἀνθρώποις παρὰ γνώμαν ἔπεσεν,
Ἔμπαλιν μὲν τέρψιος· οἱ δ', ἀνιαραῖς
Ἀντικύρσαντες ζάλαις,
Ἐσλὸν βαθὺ πήματος ἐν μι-
κρῷ πεδάμειψαν χρόνῳ. OL. XII. 6.

Tum quæ severiora adhuc quasi impetu animi abreptus profert;

Ἐν δ' ὀλίγῳ
Βροτῶν τὸ τερπνὸν αὔξεται· οὕτω
Δὲ καὶ πιτνεῖ χαμαὶ, ἀποτρόπῳ
Γνώμᾳ σεσεισμένον.
Ἐπάμεροι. τί δέ τις; τί δ' οὔ τις;
Σκιᾶς ὄναρ, ἄνθρωποι. PYTH. VIII. 131.

Gravior quædam et sublimior est Cassandræ sententia in Agamemnone, quum citam malorum oblivionem etiam magis deflendam prædicat quam fortunæ fragilitatem.

Ἰὼ βρότεια πράγματ'· εὐτυχοῦντα μὲν
Σκιά τις ἀντρέψειεν· εἰ δὲ δυστυχῆ,
Βολαῖς ὑγρώσσων σπόγγος ὤλεσε γραφήν.
Καὶ ταῦτ' ἐκείνων μᾶλλον οἰκτείρω πολύ.

ÆSCH. AGAM. 1338.

Certe his et hujusmodi locis gratia quædam inest, licet tristitiam præ se ferant et querimoniam. At prudenti opus erit judicio, ut justum teneant locum, et non arcessita, non dissita, sed sua sponte ex re et occasione nasci videantur. Etenim quæ meros effundunt questus neque moribus cujusqam accommodatos, neque argumento carminis utiles, licet pulcherrime scripta fuerint, tanquam odiosa et a mente profecta ægra et morosa rejiciuntur.

Quorsum enim evadunt ista Mimnermi de vitæ brevitate et senectutis molestiis!

Ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὥρη
Ἦρος, ὅτ' αἶψ' αὐγῇ αὔξεται ἠελίου,
Τοῖς ἴκελοι, πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης
Τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν,
Οὔτ' ἀγαθόν. Κῆρες δὲ παρεστήκασι μέλαιναι,
Ἡ μὲν ἔχουσα τέλος γήραος ἀργαλέου,
Ἡ δ' ἑτέρη θανάτοιο. μίνυνθα δὲ γίνεται ἥβης
Καρπὸς, ὅσον τ' ἐπὶ γῆν κίδναται ἠέλιος.
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τοῦτο τέλος παραμείψεται ὥρης,
Αὐτίκα τεθνάναι βέλτιον, ἢ βίοτος.
Πολλὰ γὰρ ἐν θυμῷ κακὰ γίνεται, ἄλλοτε δ' οἶκος
Τρυχοῦται, πενίης δ' ἔργ' ὀδυνηρὰ πέλει.
Ἄλλος δ' αὖ παίδων ἐπιδεύεται, ὧν τε μάλιστα
Ἱμείρων κατὰ γῆς ἔρχεται, εἰς Ἀΐδην·
Ἄλλος νοῦσον ἔχει θυμοφθόρον, οὐδέ τις ἐστὶν
Ἀνθρώπων, ᾧ Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ διδῷ.

MIMNERM. IN BRUNCK. ANTHOL. I. p. 60.[a]

[a] Vide etiam Posidippi Epigramma satis elegans in eadem re. *Gnom. Poet. Brunck.* p. 135.

Neque elegantia carminibus deest, neque sententiis veritas: sed longe alio sensu hæc dicta esse opinor, atque illa quæ inter præcepta de pecudum cura interjecit Virgilius; et quæ significant potius mentem poetæ misera sorte tangi mortalium, quam ad inanes questus proclivem ferri.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.
GEORG. III. 66.

Quinetiam summa illa qua ubique utitur verecundia Virgilium non prohibet, quo minus in gravissimo rerum discrimine, ipse vocem tollat, et socordiam cæcitatemque humanam defleat.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque
Oderit!

Majorem adhuc vim habebunt quæ de sorte humana dicentur, si cum actione in unum coeant, et mores principis alicujus viri illustriores reddant. Quemadmodum illa Sarpedonis, quibus Glaucum ad pugnam fortiter capessandam acuit.

Ὦ πέπον, εἰ μὲν γὰρ πόλεμον περὶ τόνδε φυγόντες,
Αἰεὶ δὴ μέλλοιμεν ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε
Ἔσσεσθ', οὔτε κεν αὐτὸς ἐνὶ πρώτοισι μαχοίμην,
Οὔτε κέ σε στέλλοιμι μάχην ἐς κυδιάνειραν·
Νῦν δ' ἔμπης γὰρ κῆρες ἐφεστᾶσιν θανάτοιο
Μυρίαι, ἃς οὐκ ἔστι φυγεῖν βροτὸν, οὐδ' ὑπαλύξαι,
Ἴομεν, ἠέ τῳ εὖχος ὀρέξομεν, ἠέ τις ἡμῖν. IL. M. 322.

Verum hanc argumenti partem, quæ cum moribus

dicentis conjungitur, copiosius persequendi tempus aliud magis idoneum dabitur.

Multi interea sunt in hac re Tragœdi veteres: quum et luctuosas res deceat quodammodo hæc sortis humanæ æstimatio, et in maximis miseriis effundi talia, nimis alioqui severa, non sit inhumanum.

Τὰ θνητὰ δ' οὐ νῦν πρῶτον ἡγοῦμαι σκιάν·
Οὐδ' ἂν τρέσας εἴποιμι, τοὺς σοφοὺς βροτῶν
Δοκοῦντας εἶναι, καὶ μεριμνητὰς λόγων,
Τούτους μεγίστην μωρίαν ὀφλισκάνειν.
Θνητῶν γὰρ οὐδείς ἐστιν εὐδαίμων ἀνήρ·
Ὄλβου δ' ἐπιῤῥύεντος, εὐτυχέστερος
Ἄλλου γένοιτ' ἂν ἄλλος, εὐδαίμων δ' ἂν οὔ. EUR. MED. 1224.

Hæc scilicet post narratam Glaucæ et Creontis perniciem subjungit nuncius; et in simili fere fortuna miserum familiæ suæ fatum Electra lugens in hujusmodi lamenta prorumpit:

Ἰὼ, ἰὼ, πανδάκρυτ' ἐφαμέρων ἔθνη
Πολύστονά τε δὴ καὶ πολύπονα, λεύσσεθ', ὡς παρ' ἐλπίδα
Μοῖρα βαίνει·
Ἕτερα δ' ἑτέροις ἀμείβεται
Πήματ' ἐν χρόνῳ μακρῷ,
Βροτῶν δ' ὁ πᾶς ἀστάθμητος αἰών. OREST. 973.

Mille adferri possent ex Euripide et Sophocle exempla, quæ in eodem argumento versantur; quod tametsi novi nihil habeat in se aut speciosi, quoties tamen apte collocatur, paullulum modo verbis aut imaginum delectu immutatum, tacita quadam voluptate perstringit animum. Quod quidem tum præsertim fiet, si quando ad consolationis aut consilii partes adhibeatur: quale est illud Thesei in Supplicibus, ubi Præconi Thebano de mortuorum sepultura respondet.

Ἐάσατ' ἤδη γῇ καλυφθῆναι νεκρούς.
Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,

'Ενταῦθ' ἀπῆλθε, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν· οὔτι γὰρ κεκτήμεθα
'Ημέτερον αὐτὸ πλὴν ἐνοικῆσαι βίον.
Κᾆπειτα τὴν θρέψασαν αὐτὸ δεῖ λαβεῖν. SUPPL. 531.

et post paullo;

'Αλλ' ὦ μάταιοι γνῶτε τἀνθρώπων κακά.
Πάλαισμά θ' ἡμῶν ὁ βίος, εὐτυχοῦσι δὲ
Οἱ μὲν τάχ', οἱ δ' ἐσαῦθις, οἱ δ' ἤδη βροτῶν.
. . . .
. . . . γνόντας οὖν χρεὼν τάδε
'Αδικουμένους τε, μέτρια μὲν θυμῷ φέρειν,
'Αδικεῖν τε τοιαῦθ', οἷα μὴ βλάψαι πόλιν. SUPPL. 549.

His itidem Horatii versibus (cui sæpius eandem rem tractare contigit) non minimum inde accessit gratiæ, quod solatii magis rationem habent quam querimoniæ aut doloris.

Fortuna sævo læta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit, et mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quæro. HOR. OD. III. 49.

Quo quidem in genere præstantius nihil novi quam senarios aliquot Menandri, simplices illos et apertos, fere ad colloquii normam effictos.

Εἰ γὰρ ἐγένου σὺ, Τρόφιμε, τῶν πάντων μόνος,
"Οτ' ἔτικτεν ἡ μήτηρ σ', ἐφ' ᾧ γε διατελεῖν
Πράττων ἃ βούλει, καὶ διευτυχῶν ἀεὶ,
Καὶ τοῦτο τῶν θεῶν τις ὡμολόγησέ σοι,
'Ορθῶς ἀγανακτεῖς· ἔστι γάρ σ' ἐψευσμένος,
"Ατοπόν τε πεποίηκ'· εἰ δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις,
'Εφ' οἷσπερ ἡμεῖς, ἔσπασας τὸν ἀέρα
Τὸν κοινὸν, ἵνα σοί τι τραγικώτερον λαλῶ,

Οἰστέον ἄμεινον ταῦτα καὶ λογιστέον.
Τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν λόγων· ἄνθρωπος εἶ,
Οὗ μεταβολὴν θᾶττον πρὸς ὕψος, καὶ πάλιν
Ταπεινότητα, ζῶον οὐδὲν λαμβάνει·
Καὶ μάλα δικαίως. ἀσθενέστερον γὰρ ὂν
Φύσει, μεγίστοις οἰκονομεῖται πράγμασιν·
Ὅταν πέσῃ δὲ, πλεῖστα συντρίβει καλά.

MENAND. FRAGM. p. 258. CLERIC.

Dictum enimvero est sententias hasce non nimis præ novitate auditores tenere, quoniam, modo attentius quis inquirat, sæpe eandem rem sibi in mentem venisse fatebitur. Attamen ea est rerum humanarum ratio, ut raro in has cogitationes se convertat animus. Alia nobis inter agendum, alia nihil agentibus placent. Aliter negotiis impliciti et studio ardentes, aliter otio diffluentes et curis vacui judicamus. Quod profecto ni ita esset, vix ad vitæ munera exsequenda suppeterent animi atque vires. Hinc autem fit, ut quoties fabula bene morata aut poetarum sententiis revocamur ad hæc quietæ mentis judicia, falsa quodammodo pro veris mutare, certe ab opinione sordida ac vulgari ad meliorem frugem reversi esse videmur.

Quamobrem a Virgiliano illo

Aude, hospes, contemnere opes,

quemlibet his artibus idoneum etiam atque etiam legentem delectari posse opinor, et sensu quodam divino impleri; quanquam ab usitata oratione vix recedat, et præcepti rationem habeat ab usu quotidiano parum abhorrentis.

Hinc etiam evenit, ut quoties in mediocris vitæ laudes se conferant poetæ, benigne eos excipere soleamus, et dulcedine quadam capti comprobare. Simplicem enim et inornatam veritatem intueri placet, quæ in negotiis administrandis cupidos nimis et soli-

citos mortalium animos fugit. Quare sic ex aperto pelago ad portum quasi delati videmur, et facie rerum mulcemur tranquilliore.

Hunc igitur locum maxime in deliciis habuerunt omnis ævi poetæ. Huc se millies recipit Horatius, haud sane dubius, quin parem alii voluptatem legentes capiant, atque ipse inter cogitandum cepisset.

Nihil supra
Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis. OD. II. 18, 11.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum;
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert. OD. II. 16, 13.

Eandem in sententiam Pindari plectrum suave ac severum sonat.

Εἴη μή ποτέ μοι τοι-
οῦτον ἦθος, Ζεῦ πάτερ· ἀλλὰ κελεύθοις
Ἁπλόαις ζωᾶς ἐφαπτοίμαν, θανὼν ὡς
Παισὶ κλέος μὴ τὸ δύσφαμον προσάψω.
Χρυσὸν εὔχονται, πεδίον δ' ἕτεροι
Ἀπέραντον· ἐγὼ δ' ἀστοῖς ἁδὼν καὶ
Χθονὶ γυῖα καλύψαι-
μ', αἰνέων αἰνητὰ, μομ-
φὰν δ' ἐπισπείρων ἀλιτροῖς. NEM. VIII. 59.

Mitto jam illas, ut nemini non notas, rusticæ vitæ laudes, a Virgilio pulcherrime descriptas, quas quidem mediocri vitæ conditioni non minus accommodari voluit, quam ruris quieti. Verum hic etiam, quæ prius dicta sunt animadverti licet; magis scilicet nos moveri, si quando obiter et quasi rem aliam agens scriptor fabulam his sententiis aut personam aliquam distinguat, quam si dedita opera in eas se

effundat. Quemadmodum ille Corycii senis tranquillitatem adumbrat,

Regum æquabat opes animis.

Quodcunque enim sic scriptum fuerit, ei et major fides habebitur, et libentius patebunt affectus, quam ubi poeta ipse prorumpit in humillimæ sortis laudationem.

O vitæ tuta facultas
Pauperis, angustique lares! O munera nondum
Intellecta Deum! PHARS. V. 527.

Quibus nimirum tragœdiis prosequitur Lucanus virum nullam ob rem memoratu dignum, nisi quod in casa habitaret paupere atque angusta.

Etiam illa Tibulli, quamvis naturæ veritatem præ se ferant, mihi tamen minus placent, quia rem videntur ultra fidem urgere, et consuetam potius artis formulam quam sinceræ mentis judicium referre.

Quam potius laudandus hic est, quem prole parata
Occupat in parva pigra senecta casa.
Ipse suas sectatur oves, at filius agnos;
Et calidam fesso comparat uxor aquam.
Sic ego sim, liceatque caput candescere canis,
Temporis et prisci facta referre senem.
TIBULL. ELEG. lib. I. 10, 39.

Atqui regem curis misere vexatum facile crediderim in hæc efferri posse, quæ Agamemnoni de filia Iphigenia solicito tribuuntur:

Ζηλῶ σε, γέρον,
Ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον
Βίον ἐξεπέρασ' ἀγνὼς, ἀκλεής.
Τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἧσσον ζηλῶ. IPH. IN AUL. 16.

et mox ingruente malo,

'Η δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον;
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει,

Ἄνολβά τ' εἰπεῖν. τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν
Ἅπαντα ταῦτα, προστάτην γε τοῦ βίου
Τὸν δῆμον ἔχομεν, τῷ τ' ὄχλῳ δουλεύομεν. IPH. IN AUL. 446.

Maximi idcirco refert ut ne factæ videantur in hoc genere et quæsitæ sententiæ; tum ne fidem exsuperent; postremo ne in communia nimis et usu contrita excurrant ornamenti causa, quod nonnihil etiam de fide detrahit. Quale est illud Senecæ, mediam scilicet fortunam Icari exemplo commendantis.

Gnossium regem timens
Astra dum demens petit,
Artibus fisus novis,
Certat et veras aves
Vincere, ac falsis nimis
Imperat pennis puer,
Nomen eripuit freto.
Callidus medium senex
Dædalus librans iter
Nube sub media stetit,
Alitem exspectans suam. SEN. ŒD. 892.

Contra venustissimo Catulli carmini, quo villam suam ex itinere prospectans salutat, maximam inde vim puto et gratiam accedere, quod ab imo pectore quæ dicta sunt haud dubie proficiscantur.

Peninsularum, Sirmio, insularumque
Ocelle, quascunque in liquentibus stagnis,
Marique vasto fert uterque Neptunus:
Quam te libenter, quamque lætus inviso!
Vix mi ipse credens Thyniam atque Bithynos
Liquisse campos, et videre me in tuto.
O quid solutis est beatius curis?
Cum mens onus reponit, ac peregrino
Labore fessi venimus larem ad nostrum,
Desideratoque acquiescimus lecto.
Hoc est, quod unum est pro laboribus tantis.
CATULL. CARM. 31. ed. Doering.

Eadem ferme lex est iis quæ ad virtutes pertinent; quorum nimirum optima tum forma erit, si et veritate commendentur, et cum affectu quodam animi fuerint conjuncta; tum porro si aut temporibus aut loco ac personæ dicentis apte conveniant. Largior itaque nobis hæc spatia posthac inituris patebit campus, neque ille quidem, uti spero, juventuti infructuosus, si tota rei ratione accurate exposita, quibus potissimum modis virtuti auxilio esse possit Poesis manifestius apparebit, tum si occultos interdum fontes aperire potero, unde ea quæ Sententiarum nomine miramur, suum duxisse decus videantur et colorem.

PRÆLECTIO VICESIMA TERTIA.

De Sententiis mixti generis agitur, quarum vis in veritate *posita est. Frigidiores hæ fiunt, si eas Poeta ipse efferat.* Personæ *potius alicui tribuantur. Præcipue autem est videndum, ut personam deceant, et fabulæ argumento conveniant.*

QUUM duo omnino genera esse sententiarum sit positum, unum eorum quæ veritate, alterum quæ pulchritudine valent aut probitate, pauca adhuc de superiore genere sunt dicta, quatenus ad vitæ brevitatem et fortunæ vices pertinebant: quas nimirum sententias a poetis ornatas in pretio habent homines, non tanquam novas et a sensu communi remotas, sed quia sic animi, negotiis plerumque aut curis impliciti, revocantur identidem ad sanius æquiusque ferendum de rebus humanis judicium.

Plurima autem sunt in vita et consuetudine humana, nullo quidem certo conclusa genere, de quibus sententias apte ac prudenter dictas comprobamus ultro; quæ, si forte perspicacis ingenii signum edant, et interiores rerum causas videantur expedire, eo ipso placent, quod res nobis clariores reddant, quod occulta patefaciant, solvant dubia, insolita proponant, et ubi vagis plerique mortales opinionibus fluitent aut traditis obsequantur, ibi certum aliquod et defi-

nitum constituant. Profecto non longe abest hoc ab imitatione illa morum, quæ in prima operis nostri parte locum habuit: neque utramque rem ejusdem fere esse facultatis negaverim: sed exemplis aliquot propositis facile intelligi poterit, cur huic parti proprium quoddam munus et officium constare judicaverim.

Superioris quidem generis voluptas *imitatione* sola continetur. Ad *has* vero sententias mens *scientiæ* quasi cupiditate trahitur: hinc aliquid ad vitæ utilitatem transferre, et tanquam veri cognitione frui solet. Neque sane me fugit Aristotelem [a] imitationem ideo jucundam esse statuisse, quia similitudine reperta *didicisse* et *scire* aliquid videmur, cum imagines rerum ad res ipsas tacito motu animi referuntur. Verum hoc a summo Philosopho paullo durius dictum mihi semper visum est, et res penitus diversas subtili nimis argumento confundere. Multa enimvero sunt satis inter se dissimilia, quæ, si rem altius repetas, ab ultimo principio cognata esse et uno quasi a fonte fluere probabiliter ostenderis, quæ tamen magis e re nostra erit in rationibus exsequendis tanquam genere omnino diversa certis finibus distinguere, et novæ stirpis potius auctores appellare, quam ipsa ex stemmate aliquo ancipiti et longinquo deducere.

Quamobrem aliam esse rationem eorum fidenter dixerim quæ vitæ quasi imaginem intuendam exponunt; aliam eorum quibus aliquid vulgo minus observatum in vita manifestius ostenditur, quasi ex errore ac tenebris in lucem demum vindicatum.

Hujusmodi sunt quæ in Satira passim leguntur, et

[a] Poetic. κεφ. δ'. ed. Winst.

quæ propter vim suam et brevitatem in proverbia ferme abeunt.

Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.
JUV. SAT. III. 113.

Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum,
Si vis esse aliquis: *Probitas laudatur, et alget.*
Ib. I. 73.

Nil habet infelix paupertas durius in se
Quam quod ridiculos homines facit.
Ib. III. 153.

Certe huic scribendi generi præsertim convenit breves et acutas de his rebus sententias proferre: neque Lyram ab iisdem prorsus refugere cum Horatii quamplurima tum Pindari quoque nonnulla docent carmina. Epopœiam minus decent; nisi quando ex re ultro nasci videntur, et mores alicujus dicentis non poetæ ipsius ingenium prædicare. Quare bene se habent ista Curionis, Cæsarem ad inceptum facinus peragendum hortantis;

Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras: *semper nocuit differre paratis.*
PHARS. I. 280.

Atqui id parum a Lucano cautum fuisse sæpius queri solemus, cum inter gravissima negotia et fortunas ducum atque principum dogmata quædam aut ratiunculas ambitiose ingerat, unde a fabula ad scriptorem retorquemur, cujus nimirum de mente atque ingenio judicium est ferendum. Ut in his,

Dum terra fretum, terramque levabit
Aër, et longi volvent Titana labores,
Noxque diem cœlo totidem per signa sequetur;
Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit. PHARS. I. 89.

more, quasi in schola declamaturus quæstionem movit, sed Nisi cum Euryalo colloquium, perquam illud ad rem accommodatum, exinde ordiri fecit.

Dîne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete est.
ÆN. IX. 184.

Scenicorum vero utplurimum est has partes agere, et philosophantium ritu interdum sententias proferre, quibus scilicet a rerum cursu novum quoddam accedit lumen, aut auctoritas major.

Facile omnes quum valemus recta consilia ægrotis damus:
Tu si hic sis, aliter sentias. AND. II. 1, 9.

Di vostram fidem!
Ita comparatam esse hominum naturam omnium,
Aliena ut melius videant et dijudicent,
Quam sua? an eo fit, quia in re nostra, aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?
Hic mihi quanto nunc plus sapit, quam egomet mihi!
HEAUT. III. 1, 96.

Hæc quando ex Menedemi ore proferuntur, postquam Chremetem in scena vidimus vicinorum res gnaviter agentem, suarum interea oblitum aut ignarum, non modo ut personæ convenientia probamus, sed et vera esse fatemur libentius, et comperta quasi veritate delectamur.

Jam vero, quam imperite aliquando sententias adhibeat Euripides plerisque constat: quod porro eo veniæ minus habet, quia durum sæpe ne dicam pravum ingenium sapiunt, et dicentis moribus aut fortunis non raro videntur absonæ: quod vitium a Terentianis omnibus procul abest. De his autem quæ ad

virtutes spectant, posthac videndum erit. Hodie in iis versari placuit, unde cogitationi potius suppetat materies, quam præcepta moribus.

Ejusmodi est celeberrimum illud Euripidis de nimiæ doctrinæ incommodis.

> Χρὴ δ' οὔποθ', ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ
> Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.
> Χωρὶς γὰρ ἄλλης, ἧς ἔχουσιν, ἀργίας.
> Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ. MED. 296.

Quod quidem argumentum copiosius adhuc prosequitur suo more Juvenalis.

> Eloquium, aut famam Demosthenis aut Ciceronis
> Incipit optare, totis Quinquatribus optat,
> Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
> Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
> Eloquio sed uterque perit orator: utrumque
> Largus, et exundans leto dedit ingenii fons.
> Ingenio manus est, et cervix cæsa; nec unquam
> Sanguine caussidici maduerunt rostra pusilli.
> JUV. X. 114.

Quo etiam in genere sunt quæ de Poetis habet a communi opinione paullum distantia, eamque ob rem jucundiora.

> Quis locus ingenio; nisi cum se carmine solo
> Vexant, et dominis Cyrrhæ Nysæque feruntur
> Pectora vestra, duas non admittentia curas?
> Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
> Attonitæ, currus, et equos, faciesque Deorum
> Adspicere, et qualis Rutulum confundat Erinnys.
> Nam si Virgilio puer, et tolerabile desit
> Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri:
> Surda nihil gemeret grave buccina. JUV. VII. 63.

Insignem autem Euripidis vim fuisse existimo, qua ex quotidianis rebus elicere aliquid potuit non vulgi

imagine aliqua diutius solito præ oculis obtenta) *sententiam* longe efficaciorem reddent. Cujusmodi sunt versus Chœrili poetæ, quantumvis ab Horatio infamia notetur, in quibus jampridem occupatam omnem poeseos materiam dolet.

> Ἆ μάκαρ ὅστις ἔην κεῖνον χρόνον ἴδρις ἀοιδῶν,
> Μουσάων θεράπων, ὅτ' ἀκείρατος ἦν ἔτι λειμών,
> Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται, ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι,
> Ὕστατοι ὥστε δρόμου καταλειπόμεθ', οὐδέ τοι ἔστι
> Πάντη παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσσαι.

Quæ mihi quidem etiam pulchriora videntur iis quæ in pari re effundit Virgilius:

> Cætera quæ vacuas tenuissent carmina mentes
> Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
> Aut illaudati nescit Busiridis aras?
> Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos, &c.
> GEORG. III. 3.

Dixi equidem Virgilium adeo ab inepto fastu et pompa scholarum abstinuisse, ut raro his sententiis poemata sua distingui studeat. Quod ita tamen intellectum velim, ut quod cæteri imperite suo ore jactant, ipse personis tribuat, et scite sermonibus intexat. Quamobrem non modo ista vacat culpa qua cæteri notantur, sed vim quoque et gravitatem inde sermonibus ipsis comparavit. Neque ulla in re magis inter se Lucanum puto et Virgilium distare, quam quod ille docti præceptoris famam usque aucupetur; hic autem contra, quod sibi merito posset sumere, sedulo evitet; et impense det operam, ut sine toga et incessu scholastico philosophiæ vim induat.

Satis uno aut altero carmine proposito quod velim patebit.

Tum Senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte. .
. . . .
Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque sequamur:
Quicquid erit, *superanda omnis fortuna ferendo est.*
ÆN. V. 704.

Quod quidem, gravissimi licet præcepti rationem habeat, ab amico in consilium vocato sponte fluit, neque ullam rei quæ agitur injicit moram.

Sic, pro eo quod magnifice prædicari solet—"Sua præmia virtus—" tota hujus sententiæ auctoritas et pondus Iuli oratione ad Nisum et Euryalum continetur.

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
Præmia posse rear solvi? *pulcherrima primum*
Di moresque dabunt vestri. ÆN. IX. 252.

Pariterque occiso Pallante, "*pulchram mortem* "*vitæ turpi præstantiorem,*" Æneam non ambitiose fecit prædicare, sed cursu orationis eo ferri, et sententiam eandem his vocibus leniter expedire:

At non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies: *nec sospite dirum*
Optabis nato funus pater. ÆN. XI. 55.

Atque hac saltem ex parte haud scio an Homero sit anteferendus, cujus propria quædam et singularis est virtus, (ut cum Aristotele loquar) pauca ipsum præfari, extemplo autem virum aliquem aut mulierem adferre, cujus moribus ea quæ dici velit sint idonea. Ab Homero tamen, in Odyssea præsertim, effata quædam pronuntiari contigit, sejuncta aliquantum a re et actione, quanquam a personæ alicujus ore non a scriptore ipso proveniant.

PRÆLECTIO VICESIMA QUARTA.

De Sententiis sublime *aliquod ac* generosum *spirantibus. Viz. De gloria, de immortalitate, de gravioribus vitæ officiis. Harum augetur vis si a personis inter agendum proferantur. Transitur inde ad* mollius benigniusque *sententiarum genus. Valent hæ omnes in poemate, prout justæ fuerint et probabiles.*

SÆPE in his prælectionibus dicere solemus, virtutem omnem sua sponte esse amabilem; quam si moribus cujusquam luculente expressam quis senserit, aut verbis declaratam, non modo eam probet illico, sed quasi amore captus attentum se præbeat, et puram exinde hauriat voluptatem. Quapropter in illo laborare non segniter poetam oportebit, ut Sententias pro re efferat, quales in vita comprobare et laude prosequi velimus. Neque has novitate insignes, aut supra captum communem exquisitas esse curet: quoniam ea est *optimi* in quoque genere natura, ut sensum feriat etiam indoctorum, et centies iteratum placeat, neque fractum ætate neque usu diminutum.

Hinc etenim pulcherrima illa Platonis somnia, quæ quidem ad *honestum* suum ornandum Ciceroni transferre visum est, ortum habent; formam nimirum sapientiæ adeo esse egregiam, ut, si cerneretur oculis,

mirabiles amores excitaret sui. Hinc illud Aristotelis ferme ad Pindari sublimitatem assurgens:

Ἀρετὰ πολύμοχθε,
Γένει βροτείῳ
Θήραμα κάλλιστον βίου,
Σᾶς πέρι, παρθένε, μορφᾶς,
Καὶ θανεῖν ζηλωτὸς Ἑλλάδι πότμος.

Formam igitur hanc virtutis, ita cœlestem et subtilem ut mortalium visu comprehendi vix queat, aliqua tamen ex parte adumbrare, et præ oculis aliorum obtendere poterit, si prius ipse animum sordibus et vitiis purgatum ad sublimia contemplanda assuescat; si quotidianis se curis liberet, et generosos omnes affectus colat. Non enim sine causa apud antiquos scriptores habita est quæstio, utrum aliquis, nisi vir bonus, Orator aut Poeta fieri posset (licet subtilius paullo est, scholarum more, disputatum) quoniam in utraque facultate plurimum polleat virtutis significatio, quæ nisi in bono viro neque revera inerit, neque diu videbitur inesse.

Sententiis igitur iis jam ante expositis quarum vis *veritate* enucleanda contineri visa est, ad eas nos primum conferamus, quæ *excelsum* et *sublime* aliquid spirant, quasque ideo dum animis contemplamur, extra nos ferri videmur, et sacro quodam ardore corripi. Hujusmodi sunt quæcunque ad gloriam sive præsentem sive futuram pertinent, rem omnium poetarum judicio præ vitæ bonis eligendam: unde etiam non leve quoque petitur artis suæ præconium:

Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugæ,
Rejectæque retrorsum Annibalis minæ;

Non incendia Carthaginis impiæ,
Ejus qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quam Calabræ Pierides: neque
Si chartæ sileant quod bene feceris,
Mercedem tuleris . . . .
. . . .
Dignum laude virum Musa vetat mori.

HOR. OD. IV. 8, 13.

Neque aliter de hac re superbit Pindarus, cum se clarorum virorum laudes posteris commendare prædicat, non Statuis una in sede fixis, sed Carminibus quæ passim ad ultimas terrarum oras venti ferunt.

Οὐκ ἀνδριαντοποιός εἰ-
μ', ὥστ' ἐλινύσσοντά μ' ἐργάζε-
σθαι ἀγάλματ' ἐπ' αὐτᾶς βαθμίδος
'Εσταότ'. ἀλλ' ἐπὶ πάσας
'Ολκάδος ἔν τ' ἀκάτῳ, γλυκεῖ' ἀοιδὰ
Στεῖχ' ἀπ' Αἰγίνας. . . NEM. V. 1.

Suam vero non dubiam futuræ famæ spem magnifice effert Horatius, imaginibus undique ex omni naturæ corpore conquisitis.

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine Pontifex.

Adeo autem ista cupidine imbuuntur homines, ut scintilla modo adhibita totum cor illico exardescat, et quid de se judicium ferant posteri pluris faciant,

quam quicquid brevi vitæ curriculo contineri possit. Nihilo igitur amplius opus erit, quo huic sententiæ sua vis constet, nisi ut dignam nacta fuerit occasionem, et causam neque humilem neque inhonestam; quippe quæ tunc verborum haud indigebit luminibus aut imaginum delectu, propria ipsa se vi sustinens, et quo minus comitatu instructa, eo pulchrior sæpe visa et potentior. Quare id solum agit nobilissimorum carminum scriptor Tyrtæus, ut ne verborum lascivia sententiæ obsit; quod ne fiat, sermone utitur parco, simplici, severo.

Αὐτὸς δ' ἐν προμάχοισι πεσὼν φίλον ὤλεσε θυμὸν,
  Ἄστυ τε, καὶ λαοὺς, καὶ πατέρ' εὐκλεΐσας,
Πολλὰ διὰ στέρνοιο, καὶ ἀσπίδος ὀμφαλοέσσης,
  Καὶ διὰ θώρηκος πρόσθεν ἐληλαμένος.
Τὸν δ' ὀλοφύρονται μὲν ὁμῶς νέοι ἠδὲ γέροντες,
  Ἀργαλέῳ τε πόθῳ πᾶσα κέκηδε πόλις.
Καὶ τύμβος, καὶ παῖδες ἐν ἀνθρώποις ἀρίσημοι,
  Καὶ παίδων παῖδες, καὶ γένος ἐξοπίσω.
Οὐδέποτε κλέος ἐσθλὸν ἀπόλλυται, οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ·
  Ἀλλ' ὑπὸ γῆς περ ἐὼν γίγνεται ἀθάνατος.

GNOM. POET. BRUNCK. p. 62.

His autem cum nihil unquam præclarius est dictum, tamen id vos probe animis tenere puto, quod jampridem positum est, summam scilicet hisce sententiis tum demum accedere gratiam, si ex viri alicujus ore apte inter agendum excidant, dicentis moribus ac fortunis bene convenientes, quemadmodum ista Euryali ad Nisum se a periculis dehortantem.

Non ita me genitor, bellis assuetus, Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit; nec tecum talia gessi,
Magnanimum Ænean et fata extrema secutus.

Est hic, est animus lucis contemptor, et istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
ÆN. IX. 201.

Quam quidem virtutem cum in Virgilio tum potissimum in Homero elucere satis constat; nempe ut personis has partes mandare quam ipsi eas suscipere malint.

Sunt profecto nonnulla quæ a vitæ consuetudine tantum absunt, ut nullius moribus præcipue conveniant, sed quæ tanquam sua sponte grandia aut speciosa admiramur:

Εἰκὼν δὲ βασιλεύς ἐστιν ἔμψυχος θεοῦ.

Et illud Senecæ satis quidem ambitiosum;

Victima haud ulla amplior
Potest, magisque opima mactari Jovi
Quam rex iniquus. HER. FUR. IV. 922.

Ejusdem fere generis sunt gravissima illa de officiis humanis præcepta, quæ licet nullorum præsertim temporum aut personarum videantur propria, tamen dignitate ac pondere suo statim dicta percellunt animum.

Ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei, Phalaris licet imperet, ut sis
Falsus, et admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
JUV. VIII. 80.

Et ista robusti sane ingenii proles;

Fortem posce animum mortis terrore carentem;
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil, et potiores

Herculis ærumnas credat, sævosque labores,
Et Venere, et cœnis et pluma Sardanapali.
JUV. X. 357.

Hinc enim efficitur, quod modo attigimus, ut excellentem aliquam virtutis formam cogitatione quasi complecti videamur: et scriptorem ipsum in pretio habeamus, quem ad hos nisus insolitos impellere potuerit simplex virtutis amor. Quo quidem affectu eum facile pertentari crediderim, quicunque in hæc Horatii carmina inciderit;

O quisquis volet impias
Cædes, et rabiem tollere civicam;
Si quæret pater urbium
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam,
Clarus postgenitis: quatenus (heu nefas!)
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt. HOR. OD. lib. III. 24, 25.

At gravissima in hoc genere merito semper habita est Pindari auctoritas, qui Deos et Heroas et fabulosa vetustioris ævi argumenta persequens, medio nonnunquam in cursu se revocat, ut sanctissimas promat sententias, et ad principum aures consilia plane divina deferat. Cujus quidem rei singula vix carmina exemplo carent. Nobis jam unum adferre sat erit, cui præter vitæ præcepta conceptus quoque illi sublimes non desunt, de vera gloria adipiscenda et æterna præclare actarum rerum memoria. His igitur vocibus Siciliensem Regem non veretur alloqui.

Ἀστῶν δ' ἀκοὰ κρύφιον θυμὸν βαρύ-
νει μάλιστ' ἐσλοῖσιν ἐπ' ἀλλοτρίοις.
Ἀλλ' ὅμως, κρέσσων γὰρ οἰκτιρμῶν φθόνος,
Μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν· ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
Εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
Πὰρ σέθεν. πολλῶν ταμίας
Ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.
Εὐανθεῖ δ' ἐπ' ὀργᾷ παρμένων,
Εἴπερ τι φιλεῖς ἀκοὰν ἁδεῖαν ἀ-
εὶ κλύειν, μὴ κάμνε λίαν δαπάναις·
Ἐξίει δ' ὥσπερ κυβερνάτας ἀνὴρ
Ἱστίον ἀνεμόεν.
Μὴ δολωθῇς, ὦ φίλε, κέρδεσιν εὐ-
τραπέλοις. Ὀπιθόμβροτον αὔ-
χημα δόξας
Οἶον ἀποιχομένων ἀν-
δρῶν δίαιταν μανύει
Καὶ λογίοις καὶ ἀοιδοῖς·
Οὐ φθίνει Κροίσου φιλόφρων ἀρετά.
Τὸν δὲ ταύρῳ χαλκέῳ καυ-
τῆρα νηλέα νόον
Ἐχθρὰ Φάλαριν κατέχει παντᾷ φάτις.
Οὐδέ μιν φόρμιγγες ὑπω-
ρόφιαι κοινωνίαν
Μαλθακὰν παίδων ὀάροισι δέχονται.
Τὸ δὲ παθεῖν εὖ, πρῶτον ἄθλων·
Εὖ δ' ἀκούειν, δευτέρα μοῖ-
ρ'. ἀμφοτέροισι δ' ἀνὴρ
Ὃς ἂν ἐγκύρσῃ, καὶ ἕλῃ,
Στέφανον ὕψιστον δέδεκται. PYTH. I. 162.

Contra, si quid dubii mixtique generis sententiis adhæreat, qualia sæpe adhibenda sunt pro cujusque ingenio, ætate, moribus aut conditione, admirabiles

tamen nonnunquam hac de causa fiunt, quia dicenti adeo favemus ut studio elati in partes abeamus. Quod tametsi de prave omnino agente aut locuto fieri nequaquam potest, tamen inter audiendum aut legendum ei non raro nos adjungere solemus qui magna affectat, quanquam heroicis, uti loquuntur, vitiis non careat. Ecquem scilicet non movet magnificum illud Virgilii monitum, quo cives suos alloquitur?

Excudent alii spirantia mollius æra:
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt caussas melius: cœlique meatus
Describent radio, et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
Parcere subjectis, et debellare superbos.

ÆN. VI. 848.

Quod si rem ipsam serio quis expendat, injustam hanc regnandi libidinem omnino improbandam existimet; quam neque gloriæ cupiditas neque patriæ amor usquam cohonestare poterit.

Quinetiam earum rerum de quibus in utramque partem disputari potest tanta interdum est vis, si dicentem deceant, ut statim plausu excipiantur, et tanquam proverbia ferme in communem sermonem abeant. Itaque Ajacis illa Homerici vox semper magnifica habetur,

δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι·
'Εν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον, ἐπεί νύ τοι εὔαδεν οὕτως.

HOM. IL. P. 646.

At fortasse id magis prudentiæ fuerit, hominisque naturæ aptius quod Deum obtestatur Lucanus.

Sit subitum quodcunque paras: sit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.

PHARS. II. 14.

Est sane in utrisque eadem virtus, etsi tam longe inter se discrepent, ut mentem a sensuum consuetudine ad altius quiddam concipiendum erigant; neque, utcunque a veritate recedant, quicquam obest quo minus inter ornatus vere poeticos numerentur. Ac profecto, in his quæ jam dicta sunt, potius in animo fuit conceptus istos proferre qui magnifici et sublimes appellari solent, quam qui mera valent probitate et sano de officiis humanis judicio efferendo. Plurimum certe in his rebus orationem nostram versari contigit, quoniam ita fit, ut sententiarum omnium quæ in rationem artis cadunt, maxime iis mens capitur, quibus aliquid agendum in vita aut optandum prædicatur. Quod quidem genus ut latissime patet, ita partem ejus non minimam superesse adhuc video, de qua posthac dicendi locus erit; quando et singulas virtutes accuratius tractare et sententias distinguere curæ erit, prout ex conditione aut moribus dicentis vim suam ducant aut pulchritudinem.

Permultum sane interest, utrum suapte vi dictum feriat, an tempore, occasione, persona commendetur. Quod proposito exemplo statim patebit. Complura nempe sunt, ineunte Heautontimorumeni fabula, quibus mite et benignum declaratur Chremetis ingenium, elegantia eadem ac venustate egregia;

Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto,
Facit, ut te audacter moneam et familiariter;
Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, et præterquam res te adhortatur tua.

HEAUTON. I. 1, 4.

Tum præcipue pulcherrimum illud,

Tibi parce: *idem absens facere te hoc vult filius.*
HEAUTON. I. 1, 112.

At longe alia sententiæ illius est ratio quæ statim in theatro pronuntiata summos omnium plausus excitasse fertur,

Homo sum; humani nihil a me alienum puto. Ibid.

De his igitur quæ nullorum temporum aut finium sunt propria hodie tractare visum est: quo in genere recentioris ævi scriptores palmam interdum veteribus præripuisse nemo mirabitur, qui modo lucem veritatis meminerit nobis divinitus patefactam: unde novum accessit Poeticæ rei instrumentum, certior nimirum futuræ vitæ spes, et morum disciplina sanctior.

Quanto autem efficacior sit et ad poema ornandum aptior justa divinarum rerum scientia facile intelligitur, si quis ultionis rabiem illam, passim apud veteres poetas virtutis loco habitam, cum nostrorum aliquot locis conferat, quæ clementiam hostibus et veniam peccatis datam potiorem esse vindicta significant. Semel fortasse atque iterum antiquos scriptores eandem rem attingere subiit; quale est illud Senecæ,

Preces placidus pias
Patiensque recipe; quoque te celsum altius
Superi levarunt mitius lapsos preme [a]. TROAD. 694.

Neque Homero prorsus deest melior hic officii humani sensus.

'Αλλ' 'Αχιλεῦ, δάμασον θυμὸν μέγαν· οὐδέ τί σε χρὴ
Νηλεὲς ἦτορ ἔχειν· στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοὶ
Τῶν περ καὶ μείζων ἀρετὴ, τιμή τε, βίη τε. IL. I. 497.

Et divino ingenii flumine abreptus Cicero, eodem

[a] Vid. etiam Juvenalem, Sat. XIII. l. 180. et seq.

fertur, quum a Cæsare Ligarii vitam enixe orans, "Nihil est," inquit, "tam populare quam bonitas: "nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec "admirabilior misericordia est; homines enim ad "deos nulla re propius accedunt, quam salutem ho- "minibus dando [a]."

Has autem sententias, raro Graia aut Romana auctoritate munitas, sacræ scripturæ lectio large suppeditabit: quo quidem ex fonte perpetuas haurire aquas poterit, quicunque eo sedulo se convertat; neque aliunde majorem conquiret rerum copiam, si quando aut affectus volet optimos suscitare, aut mentem informare præceptis, et, quantum patitur humanæ vitæ sors, concreta labe purgare

Ætherium sensum, atque aurai simplicis ignem.

[a] Orat. pro Ligar. in fine.

PRÆLECTIO VICESIMA QUINTA.

Sententiarum *vis augetur dicentis* moribus, i. e. *si ab eo dicantur, quem prius noverint lectores aut etiam diligant et admirentur. Tum, si commotæ mentis indicia præ se ferant. Sententiis rursus optime* declarantur Mores: *præsertim ubi sunt subtilius inter se distinguendi. Præcipue autem in Affectibus movendis valent, si* a consuetis dicentis moribus aliquantum abhorreant.

AB excelso illo et magnifico Sententiarum genere quæ summam philosophiam sapiunt, jam ad aliud genus deveniendum est, de quo in proxima prælectione brevis quædam mentio est facta—earum scilicet quæ mediis in rebus locum habent, et una cum affectibus concitatis judicium aliquod aut voluptatem dicentis exprimunt. Cujus quidem generis infinitam prope multitudinem sigillatim persequi hodie nec libet nec vacat. Sed videntur aliqua breviter dicenda, unde Sententiis major quædam comparari possit gratia, quam si nulla arte adhibita sola vi propria ac pulchritudine niterentur.

Quanto satius sit fabulæ personas ea quæ sententiarum nomine dignamur quam poetam ipsum loqui, jam pluribus monstratum est: tum id præstantissimum quemque scriptorem sedulo curare, ut sententiæ *vis* mentem feriat, *forma* lateat. Quod sane a Virgilio pluribus factum est modis: ne quasi partium suarum

oblitus *docere* potius videatur quam *delectare*, et philosophum agere quam poetam. Hoc autem præsertim cernitur ubi dictum aliquod grave aut sapiens promendum erat; quod plerumque ita orationi intexit, ut nasci id sua sponte diceres, neque abesse sine dispendio totius orationis posse.

Quod vero ad singulas virtutes et communis vitæ officia attinet, nemo est qui non videt hæc viventium moribus optime illustrari: adeo ut de clementia, fide, fortitudine, filii aut parentis pietate et similibus seorsim disputare, quæ personis aut loquentibus aut agentibus permitti debeant, summæ esset imperitiæ. At plurima Lucani isto non carere vitio ab exemplis antehac propositis satis constat: neque in his vitiis notandis diutius immorari velim, quoniam rem semel monstratam pravis carminibus fusius explicare, cum nemini prosit, tum etiam vacuis vix auribus jucundum esset.

Interea non levis est momenti res, has de quibus loquimur sententias ita disponere ut quam plurimum valeant. Primum igitur est ut moribus dicentis non modo conveniant, sed ita conveniant ut novam inde vim comparent. Nam sicuti in vita magis certe ejus movet oratio, quem diu ac probe noveris, ita in poemate legendo personas quamlibet fictas et favore solemus prosequi, et odio, et admiratione et invidia; ut dicta etiam pro studio ac voluntate nostra excipiamus. Quicquid autem laude dignum fuerit eo admirabilius videbitur, si ex ore alicujus provenerit, quem prius nosse et aliquam ob causam amare aut mirari contigerit.

Gratior et pulchro veniens a corpore virtus.

Quem adeo non movent mite illud Priami ingenium, et Andromaches spectata pietas et generosa Hectoris virtus, ut eorum verbis etiam benigniorem mentem præbeat, quam pro mera rerum quæ dicuntur dignitate? Quid vero? Num filii in patrem aut patris in filium pietatem tam diserte exprimi potuisse credendum est, quam ex Æneæ aut Evandri ore?

Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii;
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
ÆN. II. 726.

Tum postea de ludorum instauratione ob Anchisæ funus,

Jamque dies ni fallor adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum, sic Dî voluistis, habebo.
ÆN. V. 49.

Evandri autem preces quantam ex moribus dicentis jam ante cognitis venustatem trahunt!

At vos, O Superi, et Divûm tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces. Si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant;
Si visurus eum vivo, et venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris;
Nunc O nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri;
Dum te, care puer, mea sera ac sola voluptas,
Complexu teneo. ÆN. VIII. 572.

Multum haud dubie confert ad Sententiarum vim, si cum affectu quodam vehementi et motu animi efferantur; quod profecto, nisi loquentem aliquem inducas jampridem ex fabula notum, commode fieri vix

potest. Etiam Lucanus solitos deserit Catonis mores, quum ardentem eum patriæ amore depingit. Naturæ enim non Stoicorum vox in hæc verba erumpit.

Ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum jubet ipse dolor: juvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces: non ante revellar,
Exanimem quam te complectar Roma, tuumque
Nomen Libertas, et inanem prosequar umbram.
LUCAN. II. 297.

Sed quod recte hic factum est, cætera prius scripta quantum a natura recedant, manifeste arguit; nedum a moribus Catonis auxilium habet. Contra, Æneæ mores ante depictos quo magis intuemur, eo erectiore animo sententiam haud absimilem prosequimur.

Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, et sponte mea componere curas;
Urbem Trojanam primum, dulcesque meorum
Relliquias colerem; Priami tecta alta manerent,
Et recidiva manu posuissem Pergama victis.
ÆN. IV. 340.

Non aliam fortasse ob causam in Trojæ expugnatione, Æneas, utpote præteritam rem narrans, nobilem illam sententiam *brevi* complectitur:

Pulchrumque mori succurrit in armis. ÆN. II. 317.

At Turnum, ira, amore, gloriæ cupidine flagrantem, omnino decuit eodem in argumento copiosius multo et non sine graviter commotæ mentis indicio versari.

Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum;
Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
Quanquam O! si solitæ quicquam virtutis adesset;

Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
Egregiusque animi; qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
ÆN. XI. 411.

Hos autem sinceri pectoris sensus conferat aliquis cum Lucani versibus, ubi rem ferme eandem, vitam nempe ignominiose emptam morti posthabendam, prædicat:

Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
Degener O populus, vix secula longa decorum
Sic meruisse viris, nedum breve dedecus ævi,
Et vitam dum Sylla redit. PHARS. II. 115.

Quibus statim perlectis facile patebit, quantum a dicentis moribus ad sententias confirmandas efficiatur.

Jam vero, ut rem paulisper quasi conversam intueamur, plurimum rursus sententiæ conferre poterunt ad mores personarum declarandos. Quod cum in scena fieri aliter vix potest, tum in Epico carmine non raro attingendum videtur. Quam justa mentis imagine proponitur Alcmena illa in Amphitryone Plauti, proba, casta, verecunda, pia, versiculis aliquot quos de se ipsa pronuntiat!

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ vulgo dos dicitur,
Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, et cognatum concordiam:
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis. AMPHIT. II. 2, 209.

Quibus semel auditis ingenium et mores ejus penitus perspicere, et quid posthac eam aut agere aut loqui deceat, animo quasi occupare licet. Quivis enim una cum Sosia admiratione captus exclamabit;

Næ ista, ædepol, si hæc vera loquitur, ex amussim est optuma. AMPHIT. II. 2, 209.

Pariterque Pamphili in Andria candidam ac liberalem indolem statim edocet non ex longinquo sane petita sententia, neque arte elaborata, sed qualem ex bene informato animo res ipsa quæ agitur sponte eliceret.

Ego, Charine, neutiquam officium liberi esse hominis puto,
Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.
AND. II. 1, 30.

Sunt hæc quidem in universo genere virtutis; locisque illis continentur communibus, unde omne sumendum est et Rhetoricæ et Poeticæ instrumentum. Summi vero artificis est ex hoc fonte ita haurire, ut *proprium* illico quod haurias et *singulare* fiat. Quanquam enim perpaucis constet elementis natura hominum, tamen ex hac tam infinita multitudine nemo est cui non suum quoddam unius sit, unde a cæteris distingui possit. Et quoniam affectuum ferme omnium vis in *singularibus* cernitur, nihil elaborandum magis, quam ut fictæ fabularum personæ non *genus* modo humanum referant, sed sicuti est in vitæ consuetudine, suo quæque habitu mentis et morum proprietate gaudeat. Quam quidem facultatem Homero ex Græcis, inter Latinos Virgilio et Terentio potissimum tribuerim.

Sic patriæ amorem egregie quidem sed suo more præ se fert Ulysses, quum Ithacæ illius asperrimæ descriptioni interponit ista,

Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι. ODYSS. I. 27.

Eumæi autem garrulam simplicitatem et perspectam fidem tantopere exprimit colloquium illud cum hero nondum cognito habitum, ut hominem ipsum coram loqui putes. Ulyssem igitur ipsum tanquam mortuum hunc in modum luget.

Ὡς ὁ μὲν ἔνθ' ἀπόλωλε· φίλοισι δὲ κήδε' ὀπίσσω
Πᾶσιν, ΕΜΟΙ ΔΕ ΜΑΛΙΣΤΑ ΤΕΤΕΥΧΑΤΑΙ· οὐ γὰρ ἔτ' ἄλλον
Ἤπιον ὧδε ἄνακτα κιχήσομαι, ὁππόσ' ἐπέλθω·
Οὐδ' εἴ κεν πατρὸς καὶ μητέρος αὖτις ἵκωμαι
Οἶκον, ὅθι πρῶτον γενόμην, καί μ' ἔτρεφον αὐτοί.
Οὐδέ τι τῶν ἔτι τόσσον ὀδύρομαι, ἀχνύμενός περ,
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι, ἐὼν ἐν πατρίδι γαίῃ·
Ἀλλά μ' Ὀδυσσῆος πόθος αἴνυται οἰχομένοιο.
Τὸν μὲν ἐγὼν, ὦ ξεῖνε, ΚΑΙ ΟΥ ΠΑΡΕΟΝΤ' ΟΝΟΜΑΖΕΙΝ
ΑΙΔΕΟΜΑΙ· πέρι γάρ μ' ἐφίλει καὶ κήδετο θυμῷ·
Ἀλλά μιν ἠθεῖον καλέω, καὶ νόσφιν ἐόντα. OD. Ξ. 137.

Huc etiam referendum duco pulcherrimum illud ejusdem de hospitibus benigne excipiendis.

Ξεῖν', οὔ μοι θέμις ἔστ', οὐδ' εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι,
Ξεῖνον ἀτιμῆσαι· ΠΡΟΣ ΓΑΡ ΔΙΟΣ ΕΙΣΙΝ ΑΠΑΝΤΕΣ
ΞΕΙΝΟΙ ΤΕ, ΠΤΩΧΟΙ ΤΕ· δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε,
Γίγνεται ἡμετέρη. OD. Ξ. 56.

Virgilio autem et Terentio hanc virtutem nequaquam defuisse, ut sententiis apte collocatis singulorum personas et quasi lineamenta oris distinguerent, singulæ fere probant orationes. Clade nimirum gravi accepta et desperatis rebus clemens ille et placidus senex ita loquitur Latinus :

Cætera qua rerum jaceant perculsa ruina,
Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.

Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
ÆN. XI. 312.

Turni autem effigiem una tanquam linea et mero jactu manus, uti aiunt pictores, ex tabula eminere fecit.

Nunquam animam talem dextra hac, absiste moveri,
Amittes: habitet tecum, et sit pectore in isto.
ÆN. XI. 408.

Comœdiæ interea præcipuæ sunt partes, in minutioribus hisce versari, quibus inter se differunt homines. Totus hac venustate elucet Terentius. Patrem illum misere se cruciantem quantopere a cæteris patribus hac sola sententià separavit!

Decrevi, tantisper me minus injuriæ,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser.
HEAUTON. I. 1, 95.

Calidum vero et præceps simul ac generosum Charini ingenium bene arguit illud,

Heu me miserum! qui tuum animum ex animo spectavi meo.
AND. IV. I, 22.

Et ne rem pene infinitam persequar, unam tantum Sostratæ in Hecyra sententiam adjicere liceat, qua subtiliter admodum Poeta voluit, et doloris intimi sensum, et nurus invidiam aliquam, una cum matris amantissimæ pietate significari.

Nihil jam mihi istæc res voluptatis ferunt:
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias jam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meæ
Longinquitas ætatis obstet; mortemve exspectet meam.
Hic video me esse invisam immerito: tempus est concedere.

Sic optume, ut ego opinor, omnes causas præcidam omnibus:
Et me hac suspicione exsolvam, et illis morem gessero.
HEC. IV. 2, 17.

Hac enimvero fabula tota, a me quidem semper præ cæteris in pretio habita, nullum novi privatæ domus spectaculum jucundius, aut magis ad vitæ exemplar effictum.

Tragœdis interea Græcis, Euripidi certe, vix id laudis dederim, quod mores diligenter servaverint, et sententias huic rei inservire fecerint. Neque tamen pulcherrima desunt exempla, in Sophocle præsertim, quæ ad disciplinam nostram faciunt. Satis jam sit ex principio Philoctetis unum modo adferre, ubi fraude et mendaciis consilium Ulyssis exsequi Neoptolemus indignabundus recusat.

Ἐγὼ μὲν οὓς ἂν τῶν λόγων ἀλγῶ κλύων,
Λαερτίου παῖ, τούσδε καὶ πράσσειν στυγῶ.
Ἔφυν γὰρ οὐδὲν ἐκ τέχνης πράσσειν κακῆς,
Οὔτ' αὐτὸς, οὔθ', ὥς φασιν, οὐκφύσας ἐμέ.
Ἀλλ' εἴμ' ἕτοιμος πρὸς βίαν τὸν ἄνδρ' ἄγειν,
Καὶ μὴ δόλοισιν. οὐ γαρ ἐξ ἑνὸς ποδὸς
Ἡμᾶς τοσούσδε πρὸς βίαν χειρώσεται.
Πεμφθείς γε μέντοι σοὶ ξυνεργάτης, ὀκνῶ
Προδότης καλεῖσθαι· βούλομαι δ', ἄναξ, καλῶς
Δρῶν ἐξαμαρτεῖν μᾶλλον, ἢ νικᾷν κακῶς. PHILOCT. 86.

Generosum est totum, simplex, candidum, apertum: et quanquam astutiæ Ulyssis eo tandem pervicerunt ut munus parum honestum obeat, nihil naturæ est accommodatius, quam ut mox propositi eum sui pœniteat, utque precibus Philoctetis victus, pro fraude ac furto quæ cogitaverat, salutem ultro ferat.

Est mihi: quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque pericli est,
Inque salutatam linquo: nox et tua testis
Dextera, *quod nequeam lacrymas perferre parentis.*
At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ.
Hanc sine me spem ferre tui: *audentior ibo*
In casus omnes. ÆN. IX. 283.

Quinetiam Ajacis illius Sophoclei ferreum cor mitescere omnino placet, quum infanti filio et uxori verba facit suprema: et Mezentium ipsum, Lauso interempto, ad meliorem quodammodo frugem reverti. Quapropter etiam Euripidem a criticis quibusdam carpi vix patior, quia scilicet Iphigeniam nunc timidam et supplicem fingit ad patris pedes provolutam, nunc fortem et impavidam summa animi constantia et corporis dignitate fato cedere. Atqui id consilio egisse maximum poetam credibile est, quo affectus audientium vehementius irritaret tam inusitata re, neque tamen, meo quidem judicio, supra fidem mirabili. Egregia est omnium pulchritudo, quæ ad Matrem, ad Achillem, ad Patrem denique ipsum virgo moritura loquitur, ex quo firmato jam animo fatis obsequi decrevit. Nos ex paucis modo exemplum sumamus.

Κατθανεῖν μέν μοι δέδοκται· τοῦτο δ' αὐτὸ βούλομαι
Εὐκλεῶς πρᾶξαι, παρεῖσα γ' ἐκποδὼν τὸ δυσμενές.
. . . .
Καὶ γὰρ οὐδέ τοι λίαν γ' ἐμοὶ φιλοψυχεῖν χρεών,
Πᾶσι γάρ μ' Ἕλλησι κοινὸν ἔτεκες, οὐχὶ σοὶ μόνῃ.
Ἀλλὰ μυρίοι μὲν ἄνδρες ἀσπίσιν πεφραγμένοι,
Μυρίοι δ' ἐρέτμ' ἔχοντες, πατρίδος ἠδικημένης,
Δρᾶν τι τολμήσουσιν ἐχθρούς τε, χ' ὑπὲρ Ἑλλάδος θανεῖν.
Ἡ δ' ἐμὴ ψυχὴ, μί' οὖσα, πάντα κωλύσει τάδε;
IPH. AUL. 1375.

Deinde ad Achillem, qui indole tam generosa captus se sponsum illico ac vindicem adversus Græcos obtulerat, responsum dat regia sane virgine dignum.

Λέγω τάδ'. οὐδὲν οὐδέν' εὐλαβουμένη.
Ἡ Τυνδαρὶς παῖς διὰ τὸ σῶμ' ἄρχει, μάχας
Ἀνδρῶν τιθεῖσα, καὶ φόνους. ΣΥ Δ', Ω ΞΕΝΕ,
ΜΗ ΘΝΗΣΚΕ ΔΙ' ΕΜΕ, ΜΗΔ' ΑΠΟΚΤΕΙΝΗΙΣ ΤΙΝΑ.
Ἔα δὲ σῶσαί μ' Ἑλλάδ', ἣν δυνώμεθα. IPH. AUL. 1417.

Quas porro partes eam usque ad finem sustinuisse nuncius narrat.

Ἡ δὲ σταθεῖσα τῷ τεκόντι πλησίον
Ἔλεξε τοιάδ'. ὦ πάτερ, πάρειμί σοι,
Τοὐμὸν δὲ σῶμα τῆς ἐμῆς ὑπὲρ πάτρας
Καὶ τῆς ἁπάσης Ἑλλάδος γαίας ὕπερ,
Θῦσαι δίδωμ' ἑκοῦσα πρὸς βωμὸν θεᾶς.
Καὶ τοὔπ' ἔμ' εὐτυχοῖτε, καὶ νικηφόρου
Δώρου τύχοιτε, πατρίδα τ' ἐξίκοισθε γῆν.
Πρὸς ταῦτα μὴ ψαύσῃ τις Ἀργείων ἐμοῦ
Σιγῇ· παρέξω γὰρ δέρην εὐκαρδίως. Ibid. 1551.

Talis nimirum spectaculi admiratione defixam pingit multitudinem:

Τοσαῦτ' ἔλεξε· ΠΑΣ Δ' ΕΘΑΜΒΗΣΕ, ΚΛΥΩΝ
ΕΥΨΥΧΙΑΝ ΤΕ ΚΑΡΕΤΗΝ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ.
Ibid. 1561.

Evandrus pariter, quem, misso modo ad bellum filio, "famuli collapsum in tecta ferebant," jam filii cadavere accepto fortitudine quadam nova et robore animi imbuitur.

Quod si immatura manebat
Mors natum: cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.

Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas, et idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?

ÆN. XI. 166.

Tum severa quædam dat nuntiis mandata, et ingenti dolore animum exacerbari non molliri plane significat. Sed de his jam nimis multa profudimus. Quare, absolutis iis quæ ad Sententiarum vim augendam pertinebant, mox de vitiis, quibus aut minui earum vis aut penitus deleri possit, agendum erit.

PRÆLECTIO VICESIMA SEXTA.

Vitandæ sunt Sententiæ *pravæ et odiosæ—aut si quæ sint ejus generis a* Personis *dictæ, extenuentur quantum potest, et colorem quendam virtutis induant. Quas vero* ex se *loquitur poeta, semper sint eæ probæ et honestæ. Cavendum tamen est, ne modum exsuperent—neve sint obscuræ—aut acutæ nimis. Hinc de* proverbii *et* parabolæ *forma pauca dicendi occasio datur.*

DE vitiis quibusdam hodie dicturus quæ in Sententiarum usu solent incautos fallere, imprimis genus illud omne improbatum velim, cui pravi aliquid aut odiosi subest, quod scilicet statim auditum aures quasi refugiunt, et mens insito magis quam quæsito judicio respuit. Non enim ita ad scelus sponte sua ferri cujusquam animum credibile est, ut cogitato facinori non speciem aliquam prætexat virtutis, aut certe necessitatis. Quare ista melius quam pro more suo Curioni Lucanus tribuit, Cæsarem ad arma civilia capienda adhortanti.

> Sed postquam leges bello siluere coactæ,
> Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
> Exilium : tua nos faciat victoria cives.
>
> Luc. I. 277.

At Cæsaris ipsius apud milites orationi eadem vix debetur laus.

Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
Commoveant: vultus gladio turbate verendos.

LUC. VII. 320.

Quippe extenuari hæc præstaret, et in umbram potius rejici, quam luce palam aperta proferri.

Simili non caret vitio Polynicis apud Senecam capitalis oratio, in qua præter consuetudinem ac naturam hominum hæc matri obtestanti respondet.

Pro regno velim
Patriam, penates, conjugem flammis dare:
Imperia pretio quolibet, constant bene.

SEN. PHŒN. 662.

Quod si Euripidem hanc ipsam rem agentem adeamus, melius multo eum quid deceat vidisse intelligetur, et curasse sedulo, ne justos fines transeat improbitas. His etenim verbis matrem allocutus Eteocles se insatiabili quidem regni cupidine ad injustum facinus accendi profitetur, at pudore insuper impediri, quo minus fratris conditionibus aurem præbeat.

'Εγὼ γὰρ οὐδὲν, μᾶτερ, ἀποκρύψας ἐρῶ.
ΑΣΤΡΩΝ ΑΝΕΛΘΟΙΜ' 'ΗΛΙΟΥ ΠΡΟΣ ΑΝΤΟΛΑΣ,
ΚΑΙ ΓΗΣ ΕΝΕΡΘΕΝ, δυνατὸς ὢν δρᾶσαι τάδε,
Τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν Τυραννίδα.
Τοῦτ' οὖν τὸ χρηστὸν, μᾶτερ, οὐχὶ βούλομαι
Ἄλλῳ παρεῖναι μᾶλλον, ἢ σώζειν ἐμοί·
ΑΝΑΝΔΡΙΑ ΓΑΡ, τὸ πλέον ὅστις ἀπολέσας
Τοὔλασσον ἔλαβε. πρὸς δὲ τοῖσδ' αἰσχύνομαι,
'Ελθόντα σὺν ὅπλοις τόνδε, καὶ πορθοῦντα γῆν,
Τυχεῖν ἃ χρῄζει· ταῖς γαρ ἂν Θήβαις τόδε
Γένοιτ' ΟΝΕΙΔΟΣ, εἰ Μυκηναίου δορὸς
Φόβῳ, παρείην σκῆπτρα τἀμὰ τῷδ' ἔχειν.

EUR. PHŒN. 506.

Tum novissimis hisce orationem abrumpit.

> Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
> Κάλλιστον ἀδικεῖν· τἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.
>
> EUR. PHŒN. 527.

Utinam sane id laudis Euripidi merito concederetur, ut nusquam hujus culpæ reus arguatur: sed plurima sunt in Alcestide ab Admeto in Pherem patrem suum convicia edita, adeo atroci et fœda impietate inquinata, ut scena prorsus indigna habeantur, et fere ad μιαρὸν illud accedant, quod a poesi omnium criticorum judicio exulat.

Est certe aliquid dandum dicentis moribus, quem sæpissime usu venit et pravis affectibus commoveri, et quid *velit* magis quam quid *oporteat* agere. Sed quoniam scelus omnes inviti intuemur, id modo cavendum duxi, ut ne scelera ex mero sceleris amore videantur nasci, neque adeo deformi mente quis fingatur, ut improba quæ sint ultro amet probetque.

Quod si tantopere improbitatis odio tenemur, ut personas quibus isti mores satis conveniunt in poemate ægre patiamur, quantum a vero poeseos proposito absit facile quis intelliget, sententias efferre a virtute alienas, non commotis affectibus aut præ nimia inter agendum cupiditate, sed quasi ortas ex judicio ac voluntate scriptoris. Hoc autem tametsi ne in pessimis exemplis fiat vel communis vetaret hominum sensus, tamen ab iis, quos poetarum dignamur nomine, excidunt nonnunquam sententiæ, quas nemo frugi aut sobrius comprobaret. Ecquem enim querula ista Posidippi delectant?

> Ἦν ἄρα τοῖνδε δυοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
> Μηδέποτ᾽, ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.
>
> BRUNCK. GNOM. POET. p. 135.

Aut hæc Theognidis ad opes augendas spectantia.

> Φείδεσθαι μὲν ἄμεινον, ἐπεὶ οὐδὲ θανόντ' ἀποκλαίει
> Οὐδεὶς, ἢν μὴ ὁρᾷ χρήματα λειπόμενα. Ibid. p. 38.

Ejusdem est sententia his certe temporibus pro impia et crudeli habita, licet aliter veteribus plerisque est visum, de vindicta ex hostibus sumenda.

> Ἔν μοι ἔπειτα πέσοι μέγας οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθε
> Χάλκεος, ἀνθρώπων δεῖμα παλαιγενέων,
> Εἰ μὴ ἐγὼ τοῖσιν μὲν ἐπαρκέσω, οἵ με φιλεῦσι,
> Τοῖς δ' ἐχθροῖς ἀνίη καὶ μέγα πῆμ' ἔσομαι.
> Ibid. p. 35.

Ajacem quidem Sophocleum hæc vota pro filio fecisse nemo miratur—et pro cujusque moribus ea poetæ ingenio ornari æquum ducimus. At sobrium quenquam et siccum, ut aiunt, hæc velle ac probare fastidium parit.

Quinetiam inhumanam Æneæ feritatem, quum in hostes interfectos, ipso in mortis articulo, dictis mordacibus insultat, nunquam eo nomine satis excusatam habui, quod temporum illorum ingenio sit consentanea. Rem enim non ita omnino se habuisse, ipsæ infortunatorum spes et miserrimæ *preces* satis docent. Atqui ubi insignem virtute virum his non modo videmus immotum se gerere, verum et morientes ultro irridere, magis fortasse idcirco angitur pectus; sicuti in vita plus dolemus probi et amici hominis si qua fuerint delicta, quam vulgaris alicujus aut plane perditi. Hujusmodi exemplum est illud in decimo Æneidos,

> Per te, per qui te talem genuere parentes,
> Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere precantis.
> Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
> Dicta dabas. *Morere, et fratrem ne desere frater.* v. 596.

et adhuc ferociora illa,

Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque tepentem
Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, metuende, jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra sepulcro:
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque impasti vulnera lambent.
ÆN. X. 556.

Taceo jam ista passim apud Lyricos poetas obvia, quæ in vitæ brevitate versantur—non quo sic a studiis vanis et inutilibus revocare possint homines ad saniorem disciplinam et vera vitæ munera obeunda—verum ut eam scilicet ob causam se totos voluptati dedant—ut bibere, canere, epulari, et in omnem lætitiam et libidinem effundi velint. Satis haud dubie superque hominum levitati conceditur, si veniam his rebus et lenitatem adhibeamus; nedum eas præceptorum ritu efferri fas sit, quasi hoc demum sit vita bene ac sapienter uti.

Neque sane, ut opinor, modo abjiceretur venustas illa carminis et festivus lepor, qui plerumque his nugis offunditur, multorum suffragia res ipsa ferret; quippe quæ sensum quem vocant moralem manifesto lædat. Namque ubi non sua res agitur, recte utplurimum etiam vulgus judicat; neque improbitatem solet *aliorum* aut nequitiam laude prosequi.

Quamobrem defensio ista, qua hujus generis scriptores interdum se tutos arbitrantur, omnino repudianda est.

Lasciva est nobis pagina, vita proba est. MART.

Quoniam id summæ pravitatis merito habendum est; si quod ipse in te nolis admittere, idem cæteris

te infirmioribus ut commendes, omni artis lenocinio et verborum illecebris abutaris.

Etiam illa, quæ triste aut morosum nimis ingenium et inhumanum sapiunt, quanquam improbitate careant, tamen odio aliquo prosequimur, et inviti laudamus. Quale est Sophocleum illud de amicitia:

> Ἔγωγ' ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως, ὅτι
> Ὅ τ' ἐχθρὸς ἡμῖν ἐς τοσόνδ' ἐχθραντέος,
> Ὡς καὶ φιλήσων αὖθις· ἔς τε τὸν φίλον
> Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
> Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα, τοῖς πολλοῖσι γὰρ
> Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἑταιρίας λιμήν. SOPH. AJ. 678.

Quod eleganter idem et quidem lenius præcepit Martialis;

> Si vitare velis acerba quædam,
> Et tristes animi cavere morsus,
> Nulli te facias nimis sodalem:
> Gaudebis minus, et minus dolebis. MART. XII. 34.

Hujusmodi autem qui studebit sententiis, eum neque ut præceptorem vereri, neque ut probum virum diligere solent homines; et si quando ingenii, ut fit, laudem extorserit, laudare tamen eum malunt quam legere.

Interea optimæ frugis sententias, quibus summam virtutem et sinceros animi affectus declarari quis velit, per imperitiam scriptoris interdum aut in fastidium aut risum exire contigit.

Nam primo, sicuti in misericordiæ partibus tractandis id sæpe monitum est ne res fidem exsuperaret, ita vel in *summa* virtute referenda servandus quidam est modus, quem qui excesserit suam ipse nimium conando operam perdet. Quo quidem in

vitio cum multus sit Lucanus, tum luculentius vix requirat aliquis exemplum, quam Corneliæ preces quibus maritum lacessit ad bella abeuntem. Sed ne in tenebras vos improvisos adducam, rem paucis prius interpretari præstabit, quam carmina ipsa recitem.

Uxori utique præceperat Pompeius, ut belli eventum Lesbo expectaret; quod ægre fert illa, quoniam scilicet si viro mors contingat, sibi una mori non licebit, sed usque dum nuntius cladis advenerit, defuncto jam viro, ipsam superesse necesse erit. Tum vero et hoc ipsum metuit, ut postquam seorsim posita viro carere didicerit, satis fortis fuerit ad mortem capessendam!

Te sequar ad manes: feriat dum mæsta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde quod assuescis fatis, tantumque dolorem
Crudelis me ferre doces: ignosce fatenti:
Posse pati, timeo. Luc. V. 774.

Iterum vero Pompeio interfecto, hisce tragœdiis singularem conjugis amorem significari voluit.

Jam nunc te per inane chaos, per Tartara, conjux,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
Incertum est: *pœnas animæ vivacis* ab ipsa
Ante feram: potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contusa peribit:
Effluet in lacrymas: nunquam veniemus ad enses,
Aut laqueos, aut præcipites per inania jactus.
Turpe mori post te solo non posse dolore.
Luc. IX. 102.

Sententiis interea nonnunquam obesse solent vitia quæ lingua magis quam re peccant; quum aut obscuræ fuerint, aut acutæ nimis et argutiis instructæ,

aut fastu denique verborum tumeant, et imaginum plus justa multitudine luxurient.

Hæc autem omnia ex eodem fonte repetenda duco, imperita scilicet *Pulchri Rectique* imitatione, nulla rerum ac temporum aut modi ratione habita. Nam si ad vetustiora in hoc genere exempla revertamur, præcipue in pretio fuisse constat, ut subobscuræ fierent sententiæ, quo mentem auditoris accenderent quasi et erigerent—tum ut breves et acutæ, aculeorum instar, aures ferirent—postremo, ut nova aliqua comparatione, aut imaginum varietate ac pulchritudine sensus reficere, et memoriæ possent esse auxilio. Hinc illa ab Asiaticis ferme omnibus usurpata, et præsertim apud Hebræos solennis *parabolæ* forma; cujus vim ac naturam accurate exposuit vir et Hebraicæ poeseos et literarum omnium humaniorum peritissimus, quem hac ipsa ex sede quondam loquentem mirata est juventus Academica, nunc omnes tanquam ducem in his studiis sequimur et præceptorem unicum.

Hoc nimirum auctore facile intelligitur, non dicenti in animo esse ingenium suum his artibus prædicare, sed hominum utilitati inservire; quos sæpe monitum grave ac serium præterire usu venit, tanquam communem cantilenam, nisi vestitu quodam ornetur non vulgari, et leporis aut venustatis speciem præ se ferat. Quinetiam id plerisque contigit, ut quæ paullum a conspectu recedant, aut quæ velo quasi prius amoto intueri oporteat, ea mirentur magis, magisque in deliciis habeant. Quare totum hoc præceptorum genus pulcherrime a Solomone ipso appellantur "Aurea poma in opere reticulato argenti."

Eandem ferme ad normam plurima sunt Solonis,

Theognidis, aliorumque antiquiorum dicta, quippe quibus eadem agenda res erat—ut mentem erigerent, dimitterentque præcepti memorem. Quæ res adeo quibusdam fraudi fuit, ut poemati Epico aut Dramatico pariter putarent has artes et decori et subsidio fore: quum id fabula ipsa et dicentium fortuna, mores, et affectus satis præstent, quod in Satira et Didactico carmine *aliunde* efficiendum est. Quinimo inter agendum parum loquentem decent ista, umbra et otio scholarum enutrita—nempe ut acuminatæ sint et vibrantes sententiolæ—ut verba verbis respondeant—ut vox eadem inopinato redeat:

Me non oracula certum
Sed mors certa facit. LUC. PHARS.

Nimium placet ipse Catoni
Si bellum civile placet. Ibid. II. 276.

Quis non hujusmodi ineptiis offenditur, tanquam a carminis Epici gravitate omnino alienis? Atqui sexcentos hic possem Pharsaliæ versus adferre, si per tempus liceret, in quibus pariter aut curiosa hac ambitione, aut obscuritate nimia, aut tumido denique verborum et imaginum fastu penitus obruitur sententia. Verum hæc jam missa facio, ut pauca quædam huic doctrinæ prætexere possim, ne videantur quæ modo dicta sint latius patere, quam aut veritas ferat aut voluntas mea.

Namque in compluribus carminum formis, brevioribus præsertim, maxima haud dubie sententiis accedit gratia, si tereti quodam inclusæ fuerint et rotundo verborum ambitu—si res satis ante cognita presse ac nitide efferatur—si intorqueatur paullulum solitus verborum sensus—si, exigua immutatione facta, verba

in se redeant—si lepido nec opinato saltu claudatur sententiæ cursus. Cujusmodi sunt illa Martialis:

> Extra fortunam est quicquid donatur amicis:
> Quas dederis, solas semper habebis opes.
> MART. V. 43.

> Hominem malignum forsan esse tu credas:
> Ego esse miserum credo, cui placet nemo.
> MART. V. 29.

> Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus: hoc est
> Vivere bis, vita posse priore frui. MART. X. 23.

Neque sane aut ab hisce argutiis omnino abhorret Scena, aut parabolarum more in sententiis ornandis imaginum ope nescit uti.

> Nam ego illum *periisse* duco, cui quidem *periit* pudor,

exclamat Lydus ille Plautinus in Bacchidibus. Rursus in Asinaria:

> Lupus est homo homini, non homo, quom qualis sit non novit. ASIN. II. 3.

> Is est amicus qui in re dubia re juvat, ubi re opus est.
> EPID. I. 2.

> Nullus unquam amator adeo 'st callide
> Facundus, quæ in rem sint suam, ut possit loqui.
> MERC. I. 1.

Ejusdem poetæ sunt in Curculione ista Palinuri, quæ virtutis aditus diligenter servandos admonent.

> Flamma fumo est proxima:
> Fumo comburi nihil potest; flamma potest.
> Qui e nuce nucleum esse vult, frangit nucem.
> PLAUT. CURCUL. I. 1, 53.

Asiaticis autem omnibus solenne id fuisse constat, ut præceptum aut sententiam aliquam non nudam proferant, sed, sive id delectationis gratia seu memoriæ factum esset, cum imagine quadam copulent. Certe

efficacius multo est, et menti fortius inhæret proverbium illud Arabicum, *Verbum lacti simile est, reverti nequit,* quam exile Horatii in simili re monitum, *Nescit vox missa reverti.*

Quinetiam in Tragœdiis dicto sæpe affert lucem et quidem dignitatem, peregrini aliquid cum propria re conjungere, modo ne in vulgare quiddam aut vile descendas. Sic fidelis amicus quanti sit pulcherrime exprimit Orestes,

Πιστὸς ἐν κακοῖς ἀνὴρ
Κρείσσων γαλήνης ναυτίλοισιν εἰσορᾷν. ORESТ. 717.

Et Polynicis aureum est dictum de veritate simili artificio instructum.

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ,
Κοὐ ποικίλων δεῖ τἄνδιχ' ἑρμηνευμάτων·
Ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρόν. ὁ δ' ἄδικος λόγος,
ΝΟΣΩΝ ΕΝ ΑΥΤΩ, ΦΑΡΜΑΚΩΝ δεῖται σοφῶν.
EUR. PHŒN. 475.

At Satiræ præsertim et Didactici carminis id omne est de quo jam loquimur instrumentum. Et profecto si quis causas interiores expendat, cur sententiis percellatur animus, non tantum *Essentia* rei, ut Dialectici loquuntur, id effici fatebitur, quantum *Accidentibus* et *Adjunctis*. Sunt enim aut antithesi fortiter communitæ, sicut illud Juvenalis,

Et propter vitam vivendi perdere causas,
JUV. VIII. 84.

aut metaphoris et verbis ardentioribus conceptæ, ut in his,

Hic nigri succus loliginis, hæc est
Ærugo mera. HOR. SAT. I. 4, 100.

Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum.
JUV. III. 54.

Qua quidem virtute Persium ferme Juvenali præstantiorem dixerim; adeo apta plerumque et illustri imagine quod præcipere vult commendat, quantumvis per se exile ac jejunum sit, aut usu pervulgatum.

> Ut nemo in sese tentat descendere, nemo!
> Sed præcedenti spectatur mantica tergo.
>
> PERS. IV. 23.

> Jam cras hesternum consumpsimus: ecce aliud cras
> Egerit hos annos, et semper paullum erit ultra.
> Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno,
> Vertentem sese, frustra sectabere canthum,
> Cum rota posterior curras, et in axe secundo.
>
> PERS. V. 68.

Tum licet salso et amarulento minus flumine decurrat Persius, tamen ardens usque proposito instat, et cominus rem gerens, vitium pariter et stultitiam et desidiam loco deturbat. Quid enim his versibus, quibus Epicureos stringit, gravius unquam ex sanctissimorum vatum ore excidit, quos equidem, ut toti huic de Sententiis disciplinæ coronam quasi imponant, deligendos duxi.

> Vive memor leti: fugit hora: hoc, quod loquor, inde est,
> En quid agis? duplici in diversum scinderis hamo:
> Hunccine, an hunc sequeris? subeas alternus oportet
> Ancipiti obsequio dominos: alternus oberres.
> Nec tu, cum obstiteris semel, instantique negaris
> Parere imperio, *Rupi jam vincula*, dicas.
> Nam et luctata canis nodum arripit: attamen illi
> Cum fugit, a collo trahitur pars longa catenæ.
>
> PERS. V. 153.

PRÆLECTIO VICESIMA SEPTIMA.

De Epitaphiis. *Cavendum ne in rebus narrandis longiora sint. Ad tria plerumque capita referuntur.* 1. *Mortuorum mores referuntur.* 2. *Viventium exprimuntur Affectus.* 3. *Sententia aliqua pulchra aut gravis proponitur.*

QUANQUAM ea usque a principio fuerit disciplinæ nostræ ratio, ut universæ artis instrumentum magis exponerem, quam in genere aliquo poematum expendendo seorsim versarer, subiit tamen in mentem non alienum fore ab hac operis nostri parte, si in EPITAPHIORUM ratione expedienda paullum operæ ponatur; quæ quidem scripturæ forma nulla certa lege hactenus definiri videtur, nec ferme ullis criticorum præceptis inniti.

Neque hic profecto justam ingredior de re tam dissita doctrinam: satis id fuisse ducam, si quæ temere olim vagari solita est intra aliquos possit fines compelli, et in sua potius regione se continere addiscat. At ne quis forte objiciat, quicquid metro non fuerit adstrictum, id nihil ad nos pertinere, meminerit velim Epitaphia, licet metro careant, rhythmum tamen quendam ferme omnia affectare; atque ita, et re et verbis, ab usitata oratione discedere, ut jure aliquis ea Poeseos nomine complecti possit.

Solenne quidem id fuisse existimo apud ultimæ

antiquitatis gentes, ut illustrium virorum manes honore et titulo sepulchrali prosequerentur: neque enim usquam magis decuit mortuorum memoriam commendare posteris, quam illo ipso in loco ubi jaceret adhuc quicquid reliquum ex vivis esset. Sed in hoc munere exsequendo, gravius veterum plerumque et sanius quam recentiorum judicium fuisse arbitror; nempe a quibus satis esset habitum sepulti nomen, patriam, opus aliquod aut meritum insigne, simplici et parco sermone efferre. Quod quidem apud Romanos in summis Principibus ita se habuisse satis constat. Neque injuria. Nisi enim rerum gestarum memoria aliis quoque servetur monumentis, parum hujuscemodi titulo apud posteros habebitur fidei; tum nisi præconem *alium* hæ res nactæ fuerint, vix tanti eas fuisse credibile est, ut post mortem vigere debeant.

Quare illud omne Epitaphiorum genus longe a recto abesse judico, quæ res gestas singulatim exponere amant, munera, dignitates, beneficia publica et privata recensere, quinam fuerint consiliorum exitus, quantus regum aut populi favor. Quippe hæc omnia ad Oratoris partes magis pertinere, aut ad vitæ rerumque historiam nemo non videt. Quod autem sepulchro imprimis convenit, ut tacito mentis motu ad mortuorum contemplationem trahamur, id tum maxime fiet, si unum aliquod, aut certe paucissima scite proferantur quæ lectorem arripiant, et in se vagos animi sensus subito defigant.

Simplici nimirum illo Condæi magis percellimur, *Sta Viator heroem calcas*, quam si prælia, itinera, capta ac direpta oppida justo ordine evolverentur. Facile enim ista rerum scriptoribus permitti patimur

—id sane nos eo fidentius quam veteres facturi, ut quibus multiplex librorum copia illustrium virorum facta ab interitu satis vindicabit. Quare et memorabile illud Thermopylis, super Lacedæmoniis inscriptum, mihi semper egregium in hoc genere visum est. Missa enim mentione omni de numero hostium, de pugnæ ac loci natura, quicquid ad fortitudinem ac pietatem mortuorum spectabat, quicquid ad decus ac solamen viventium, id omne complexum est carmen, gravi imprimis et severo sermone conditum.

Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
Κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

HEROD. VII. 228.

Neque illud affectu caret quod in voce *ἀγγέλλειν* continetur; unde facti ipsius recens adeo subit imago, ut ad temporis illud momentum animis abripiamur, quo tam præclari facinoris nuntius Spartam pervenerit.

Hoc profecto sibi præcipuum munus existiment velim Epitaphiorum scriptores, ut luxuriam ingenii compescant, et unum quoddam pulchre dicere malint quam multa diserte. Quod cum in universo genere observandum censeo, tum singularum propria quædam sunt partium præcepta, quæ jam strictim percurrisse satis esto.

Res igitur tota videtur ad tria ferme capita referri posse. Namque aut *vita defuncti mores exponere* vult scriptor, aut *suo dolori et desiderio indulgere*, aut *sententiam* denique aliquam a tempore et loco non alienam efferre, quæ in communem fortasse utilitatem cedat.

Quod vero ad *Mores* attinet, cavendum imprimis est, ne laxa omnino et communis sit descriptio, qualis multorum millium esse possit; quoniam affectus

singulare aliquod semper et definitum poscunt: tum, quod gravius multo est peccatum, ne tumida et ambitiosa modum omnem et fidem superet. Invita sane Minerva in tragœdias hasce excurrunt recentiores quidam—*Vir omnibus numeris absolutus—Omni laude major—Eloquentiæ flumen, torrens, fulmen—Suadæ sacerdos unicus.* Quæ in pectus legentis illabi prorsus nequeunt, et scriptorum modo vanitatem olent. Hoc autem in vitio est antiquum illud de Augusto, quod tumulo ejus inscriptum fuisse vix crediderim, adeo ab ætatis illius vena penitus abhorret.

Quantum ingens orbis, quantum Jovis alta potestas,
Tantus in orbe fui, mare trans pontumque subegi:
Vix cœlum Superis et sidera summa reliqui.
EPIG. ET POEM. vet. p. 89. 12mo. PARIS. 1590.

Et ista Catonis,

Ne mirere sacri deformia busta Catonis:
Visuntur magni parva sepulcra Jovis. Ib. 87.

Audacius fortasse est Epigramma Nævii poetæ a Gellio traditum: verum hoc certe boni habet, quod non in vagos et inanes strepitus laus abeat, sed in certo quodam et definito genere se contineat.

Mortalis immortalis flere si foret fas;
Flerent divæ Camœnæ Nævium Poetam.
Itaque postquam est Orcino traditus thesauro;
Obliti sunt Romæ loquier Latina lingua.
GELL. lib. I. c. 24.

Contra Pacuvii Epigramma, nimis in alteram partem proclive, per quatuor exangues senarios nihil aliud narrat præter sepulti nomen. "Verecundissimum "quidem est," ut Gellii ipsius verbis utar, "et purissimum, dignumque ejus elegantissima gravitate"—at mihi certe videtur sola linguæ puritate pollere,

quæ tamen, Iambicorum more non insolito, diem terit otiose nihil dicendo.

Adolescens, tamen etsi properas, hoc te saxum rogat,
Uti ad se aspicias: deinde quod scriptu'st legas.
Hic sunt poetæ Marcei Pacuviei sita
Ossa: hoc volebam nescius ne esses. Vale.

GELL. lib. I. c. 24.

Neque enim ita attenuatum et exile volo sit carmen ut acumine omni careat, tractu modo verborum sine colore et anima notandum. Quin verba sint apte inter se collocata, et opposita aut repetita interdum, versu pene in orbem redeunte, aut pro re nata, in fine aurem feriant. Sicuti illud Pompeiani de Cicerone,

Qui tenet eloquii fastigia summa Latini,
Qui Consul patriam cædibus eripuit,
Quique trium sævo vitam dedit ense virorum,
Tullius en hac est ipse sepultus humo:
Sed vitæ brevitas pensatur laude perenni:
Quod mors eripuit, gloria restituit.

EPIG. ET POEM. p. 91.

Et Euripidis Epitaphium:

Non hæc urna tua Euripides, sed tu magis hujus;
Namque tua hanc urnam gloria condecorat.

FERRET. p. 326. not.

Et præ cæteris ferme omnibus Zosimæ elogium, cui servæ licet, summa erat ingenii et virtutis laus.

Ζώσιμη, ἡ πρὶν ἐοῦσα μόνῳ τῷ σώματι δούλη,
Καὶ τῷ σώματι νῦν εὗρεν ἐλευθερίην.

BROD. EPIG. BAS. 1549. p. 322.

Quod si in animo sit justam magis et accuratam mortuorum imaginem effingere, profecto id pluribus faciendum: sed curandum est sedulo tamen, ne ita in

singula excurratur, ut Epitaphii naturæ ac rationis interea fiamus immemores; cujus præsertim est, quicquid habeat, presse, concinne, enucleate loqui.

Præclarum est in hoc genere Martialis Glauciæ epigramma; quia scilicet pueri mores, fortunam, ætatem, locum, suaviter et venuste neque tamen effusa ista garrulitate enarrat, qua non pauca hujusmodi corrumpi contigit.

Libertus Melioris ille notus,
Tota qui cecidit dolente Roma,
Cari deliciæ breves patroni,
Hoc sub marmore Glaucias humatus,
Juncto Flaminiæ jacet sepulcro:
Castus moribus, integer pudore,
Velox ingenio, decore felix.
Bis senis modo messibus peractis
Vix unum puer applicabat annum.
Qui fles talia; nil fleas viator.

MART. EPIG. VI. 28.

Eodem in genere pulcherrimum est Archedices illius Epitaphium, quod a Lampsaceno lapide in monumentum longe perennius transferre non dedignatus est Thucydides;

'Ανδρὸς ἀριστεύσαντος ἐν 'Ελλάδι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ,
'Ιππίου 'Αρχεδίκην ἥδε κέκευθε κόνις,
Ἣ πατρός τε καὶ ἀνδρὸς, ἀδελφῶν τ' οὖσα τυράννων,
Παίδων τ', οὐκ ἤρθη νοῦν ἐς ἀτασθαλίην.

THUC. VI. 59.

His statim propositis exemplis satis patere arbitror non tumidum præconium, non morum descriptionem largam et loquacem, sed unius potius aut paucorum delectum, quæ mortuum ex grege poterunt secernere, sepulcro convenire. Cautum modo id insuper sit,

ne laus cujusquam *ex ipsius* ore proveniat: quod inepte nonnunquam est factum: ut in his:

Vixi, quod volui, semper bene, pauper honeste:
Fraudavi nullum, quod juvat ossa mea.
EPIG. ET POEM. PAR. p. 99.

Qua quidem culpa non vacant elegantia satis carmina in Homonœæ tumulo, Tiberii Imperatoris ævo ut fertur, inscripta.

Tu qui secura procedis mente, parumper
Siste gradum, quæso, verbaque pauca lege.
Illa ego quæ claris fueram prælata puellis
Hoc Homonœa brevi condita sum tumulo.
Cui formam Paphiæ Charites tribuere decoram,
Quam Pallas cunctis artibus erudiit.
Nondum bis denos ætas mea viderat annos:
Injecere manus invida fata mihi.
Nec pro me queror hoc, morte est mihi tristior ipsa
Mæror Atimeti conjugis ille mei.
FERRETT. MUS. LAPID. p. 84.

Verum ad alterum genus transeundum jam est, eorum scilicet quæ *superstitum affectus* referunt; quibus idcirco largior debetur venia: neque enim si veros spirent dolores, in syllabis aucupandis æquus quis judex absumet operam, aut mortuorum laudes ad ipsam veritatis normam exiget. Simplicitatis haud dubie palmam fert formula illa, qua veterum complures solent uti,

Χρῆστε Χαῖρε.

Hæc autem, utcunque naturæ fuerit consentanea, usu tamen contrita tandem fiat necesse est atque exoleta. At sententia aliqua interjecta, quales abunde suppeditabit sors illa hominum communis atque ultima, gratiam, quantumvis iterata, usque novam inibit. Quem

igitur non movet pietas illa Romanorum (patris, ut videtur, et filii) in matronæ tumulo insculpta, quæ alteri erat avia, mater alteri!

Vale. et. Salve. Anima. C. Oppiæ. Felicis. Nos. eo. ord.
quo. natura. permiserit. te. sequemur. Vale.
Mater. Dulcissima.
Aul. Niconius et Sex. Nibon. Aul. F.
Fleetw. p. 271.

Quippe eadem ferme est eorum ratio quæ in Pallantis funere Æneas jam discessurus loquitur,

Nos alias hinc ad lacrimas, eadem horrida bella,
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxume Palla,
Æternumque Vale! Æn. XI. 96.

Decantatæ nimirum formulæ vim addit querela, novas manere curas sibi obeundas, altero jam placida quiete composito. Quod quidem haud scio an pulchrius nobiliusque sit ab Italico expressum, ubi Hannibalem facit post Cannensem cladem Romani Consulis funus procurare, et rogo adstantem sententiam his verbis conceptam efferre.

I, decus Ausoniæ, quo fas est ire superbas
Virtute et factis animas: tibi gloria leto
Jam parta insigni: nostros Fortuna labores
Versat adhuc, casusque jubet nescire futuros.
Pun. X. 572.

Plurima sunt monumenta, neque ea quidem spernenda, in quibus viventium pietas et merus dolor declaratur. Hoc autem in genere præcipue videndum est, ne in Elegiæ formam sensim abeamus, dum intimos animi sensus accurate persequi juvat. Est enim tristitiæ proprium rem dicendo trahere, et proposito hærere, et fuse nimis quid intus sentiat aperire. Unde

etiam illud efficitur quod in vitio semper ponendum est, ut nosmet ipsi magis lectoribus quam mortui occurramus, totaque res nostri potius quam illorum causa fieri videatur.

Liceat igitur parenti aut conjugi proprios dolores effundere, modo id caste fiat et sobrie, omni ingenii lascivia seposita: cujusmodi sunt aliqua ex vetustatis reliquiis jampridem eruta.

Vixisses utinam, et potius mea Musa taceret,
Quam mihi scribendi causa, Latina, fores.
Vixisses: neu te surgentem in vota tuorum
Adspicerem, addictus manibus ipse sacris.
Sed quoniam Parcis vetitum est nihil, accipe nostri
Æternas eheu! carminis exsequias. FLEETW. p. 293.

Aliter ac pressius paullo eandem vicem dolet Lellæ cujusdam fatis abreptæ conjux.

Functa jaces hic: sed vivis vivesque Secundo
Lella tuo: debent nec benefacta mori.
FERRETTI, p. 92.

Mirari tamen jure aliquis possit huic epigrammati, tam venusto et vero affectuum interpreti, fatuum illud et putidum millies repetitum in fine subjungi votum, *terram leviter ossa tecturam.*

Tu tellus sanctosque precor pro conjuge manes,
Vos ite placidi; tu levis ossa tegas. Ibid.

Hic etiam non prætereunda duco Ovidii carmina de parentibus suis jam mortuis, quæ ex Elegia in marmor sepulcrale optime transferri possint, si quando fortuna, viventis una cum affectibus sit exprimenda.

Felices ambo, tempestiveque sepulti,
Ante diem pœnæ quod periere meæ!
Me quoque felicem, quod non viventibus illis
Sum miser; et de me quod doluere nihil.
OVID. TRIST. IV. 10, 81.

Dulcissima item sunt illa Patris suam solitudinem plorantis, duobus filiis amissis infantibus.

Vos equidem nati cœlestia regna videtis,
 Quos rapuit parvos præcipitata dies.
Sed mihi quæ requies onerosa in luce moranti,
 Cui soli superest et sine fine dolor?
Quam male de vobis fallacia gaudia vidi,
 Et decepturus me jugulavit amor!
Reddebar teneris in vultibus, ipsaque per vos
 Tempora credebam lapsa redisse mihi.
Sentio quid faciat spes irrita: pessima sors est
 Supplicii afflicto, quem sua fata premunt.

EPIG. ET POEM. 132.

Sic materiam doloris quamvis effœtam, novi modo aliquod scriptor ex suo pectore expromat, vigere denuo et renasci faciet. Hinc etenim matris illius querelis propter amissam filiam sua non deest gratia.

Quot lacrymas moriens liquisti filia matri,
 Tot tibi dent Superi gaudia perpetuo.
Te conata sequi, ter spiritus hæserat ori:
 Quod volui, haud potui, te pereunte mori.
Solamen, si quod miseræ est, insomnia præstant;
 Quum tristem in somnis ludit imago animam.

EPIG. ET POEM. 134.

Hinc illa Liberti, in domini sui sepulcro, mentem tangunt lectoris.

O utinam vivo potuissem præmia morum
 Reddere: nunc lacrymas accipe pro meritis.
Nam semper fateor *tacita te mente* probavi.
 Detexit sensus ultima flamma meos. FLEETW. 312.

Sunt quæ mortis genus non illepide narrant, ut Martialis illud de Canace, quod tamen argutius paullo exit.

Æolidon Canace jacet hoc tumulata sepulcro
 Ultima cui parvæ septima venit hyems.

cile id, ex metro parum servato, sequioris ævi esse judicaveris.

Devicto Hannibale, et capta Carthagine, et aucto
Imperio, hoc cineres marmore Tagus habes.
Cui non Europe, non obstitit Africa quondam;
Respice res hominum quam brevis urna tegat.
EPIG. ET POEM. p. 87.

His enim et similibus sententiis ad serias res subinde retorquetur animus quarum inter vitæ negotia nimis oblivisci solet. Neque eas orationis flexu quodam aut acumine subtili commendari, prout occasio ferat, dedecebit. Quale est illud infantis tumulo inscriptum,

'Απλήρωτ' 'Αΐδη, τί με νήπιον ἥρπασες ἀφνώ;
Τί σπεύδεις; οὐ σοὶ πάντες ὀφειλόμεθα; FLEETW. 232.

Luciani non inelegans est in simili argumento:

Παῖδά με πενταέτηρον ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντα
Νηλειὴς ἀΐδης ἥρπασε Καλλίμαχον·
'Αλλά με μὴ κλαίοις· καὶ γὰρ βιότοιο μετέσχον
Παύρου, καὶ παύρων τῶν βιότοιο κακῶν.
LUCIAN. EPIG. 28.

Mercatoris autem sepulcrum illud Romæ sententiam, pro captu illius ætatis, non injucundam effert, neque ab occasione abhorrentem.

Monumentum absolvi . . . et impensa mea
Amica tellus ut det hospitium ossibus,
Quod omnes rogant, sed felices impetrant.
Nam quid egregium, quidve cupiendum est magis
Quam ubi lucem libertatis acceperis
Lassæ senectæ spiritum ibi deponere?
Quod innocentiæ signum est maximum.
FERRETT. p. 259.

Rarior est apud antiquos ex spe futuri capta solatio, quanquam et hoc argumento nonnulla eleganter uti satis constet.

Οὐκ ἔθανες, Πρώτη, μετέβης δ' ἐς ἀμείνονα χῶρον·
Καὶ ναίεις Μακάρων νήσους θαλίῃ ἐνὶ πολλῇ,
Ἔνθα κατ' ἠλύσιων πεδίων σκιρτῶσα γέγηθας
Ἄνθεσιν ἐν μαλακοῖσι, κακῶν ἔκτοσθεν ἁπάντων.
Οὐ χειμὼν λυπεῖ σ', οὐ καῦμ'· οὐ νοῦσος ἐνοχλεῖ·
Οὐ πείνην, οὐ δίψος ἔχεις· ἀλλ' οὐδὲ ποθεινὸς
Ἀνθρώπων ἔτι σοὶ βίοτος· ζώεις γὰρ ἀμέμπτως
Αὐγαῖς ἐν καθαραῖς ἐπ' Ὀλύμπου, πλήσιον Ὄντος.

FLEETW. 251.

Neque sane insolita est dicendi forma, vita defunctos ad cœlum migrasse, ut in hoc Probi cujusdam Romæ monumento.

Sed periisse Probum meritis pro talibus absit
Credas, Roma, tuum: vivit, et astra tenet.

FLEETW. 154.

Et disertius adhuc de Festo cive Romano:

Ibis in optatas sedes, nam Juppiter æthram
Pandit Feste tibi, candidus ut venias.
Jamque venis: tendit dextras chorus inde Deorum,
Et toto tibi jam plauditur ecce Polo.

FLEETW. 153.

Sunt hæc quidem ex mediis Ethnicorum tenebris profecta; et cum usitatis haud dubie præstent formis —*Vivite felices moneo: mors omnibus instat*—*Ludite felices patitur dum vita*—tum etiam severiori illi titulo qui in nonnullis legitur, omnino sunt anteponenda, *Somno æternali sacrum.* Optimum forsan in hoc genere est, quod Senecæ Philosopho tribuitur Epitaphium:

Cura, labor, meritum, sumpti pro funere honores,
Ite alias posthac sollicitate animas.
Me procul a vobis Deus evocat: ilicet actis
Rebus terrenis Hospita terra, vale.

Corpus avara tamen solennibus accipe saxis;
Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi.

FLEETW. p. 324.

Disciplinæ autem sanctioris erat, et veritatis manifestius patefactæ, justam his rebus lucem dare et colorem proprium. His igitur verbis olim affatus est vir sepultam conjugem:

Me nunc torquet amor: tibi tristis cura recessit,
Lethæoque jaces condita Sarcophago.

FLEETW. 293.

Eadem vero in sententia Christianum audiamus.

Tu secura jaces: liquisti morte querelas.
Præcêsti, hospitium dulce parare tuis.

FERRETT. 179. EPIG. ET POEM. p. 124.

Parcite vos lacrimis, dulces cum conjuge natæ,
Viventemque Deo credite flere nefas.

FERRETT. 113.

Non invenusti itidem sunt versus, quibus filiolam vix quatuor annos natam alloquitur mater, uti ex novissimis facile intelligitur, Christiana.

Virginis hic teneræ Lector miserere sepulcro;
Unius huic lustri vix fuit arta dies.
O quam longinquæ fuerat dignissima vitæ!
Heu cujus vivit nunc sine fine dolor!
Addamus meritis lacrimas tam mortis acerbæ,
Nam quæ grata forent, sunt modo flenda diu.
Hæc Theodoræ habuit nomen, quæ gaudia matris
Perculit æterno vulnere rapta cito.
Sola tamen tanti restant solamina luctus,
Quod tales animæ protinus astra petunt.

FLEETW. 496.

Infantes autem propter vitæ innocentiam ad cœlum statim migrare, humanam minime philosophiam sapit.

PARS TERTIA

SIVE

DE PHANTASIA.

PRÆLECTIO VICESIMA OCTAVA.

Repetitur ex secunda prælectione rudis quædam Phantasiæ *descriptio. Nova scilicet, longinqua, insolita, mirabilia, et veris præstantiora affectat. Ex hac materia, primo sumitur quicquid ad* Cœlestium *naturam pertinet. In hisce referendis fugienda est* nimia partium distinctio, *nisi inter* minorum gentium Deos *versetur scriptor. Admirabilis in hac re Virgilii prudentia. Eadem fere Homero laus debetur. Plurimum sæpe valet* unum *quoddam rei* adjunctum *aperte monstrare. Sed formis potissimum obscurioribus commovetur lectoris mens.*

TERTIAM jam tandem operis partem ingressurus, quæ ad Imaginationem sive PHANTASIAM spectabit, summa rerum capita jampridem absoluta breviter prius perstringere haud ineptum fore judicavi; quo facilius auditores cum prioribus sequentia possint conjungere; et quid huic parti proprium, quid cum cæteris sit commune videant.

MATERIAM igitur POETICAM ex quatuor omnino fontibus deductam volui, IMITATIONE, AFFECTIBUS, PHANTASIA, et JUDICIO. Quibus singulis

suam inesse voluptatem positum est, quanquam ita sunt interdum partes inter se colligatæ ac prope implicitæ, ut separari prorsus, aut certis distingui finibus vix possint. Namque ita se res habet plerumque, ut pulcherrimus quisque Poetarum locus variis ornetur virtutibus, quarum vim integram uni fortasse causæ imperiti tribuunt; aut si peritior quis rem excutiat, fallit eum nonnunquam ista colorum quasi confusio, quum mutuo ex contactu alter in alterius naturam sensim abeat, aut ex diversis coloribus unus quidam communis efficiatur.

Huic autem difficultati ut quantum in me fuit occurrerem, præfari soleo exemplis me usurum, quibus id de quo quæreretur non solum sed præcipuum eluceret: neque me illud unquam fugit, unius virtutis vim alterius auxilio perfici sæpe atque augeri, qua divulsa, manca ac debilis maneret reliqua, aut etiam funditus periret.

Sic IMITATIONIS partes cum Affectibus et Phantasia esse conjunctas diserte statuimus: quippe mera imitatione parum delectari homines, nisi aut res visu admirabiles imitetur poeta, aut cogitatione jucundas, aut ad affectum aliquem concitandum idoneas: tum, nisi ita porro comparetur, ut mens *a dictis ad non dicta transeat*, et suo motu atque exercitatione concalescat.

De AFFECTIBUS rursus non semel est dictum, tunc eos potissimum moveri, si res ad veritatem naturæ fuerit expressa, si coram adesse videantur personæ, si denique eo usque processerit imitatio, donec lectores multa secum taciti fingant et cogitent, quæ in poemate locum non habent. Tum, *Sententiis* iis maxime nos teneri quæ grande aliquod aut magni-

ficum spirent, et sacro quodam impetu sensus possint extra usum et vitam hominum quotidianam rapere. Quare in utroque genere tractando, ultra proprios fines libere pabulandum erat; quod sine temeritate aut ignorantia artis fieri putandum est, quoties ad castra communita, invecto commeatu et firmato ex itinere exercitu, pedem referas.

Neque id sane veniæ, si omnino opus est venia, minus rogandum in PHANTASIÆ partibus exsequendis; cujus tam late in his rebus patere auctoritatem nonnullis visum est, ut Poeticam omnem [a] hoc titulo non inepte designari posse existimaverint. Nobis autem universam rem potius in partes tribuere, quam uno capite complecti placuit. Et quanquam ex hac facultate poesim fere totam pendere constet, neque imitari aliquid poetice aut affectus ciere merito quis dicatur, nisi idem phantasiam irritet aut deliniat; at suam tamen satis ab aliis sejungi posse naturam atque explicari haud dubito, quibus nempe potissimum elementis constet—qua lege ac vinculo contineatur—unde ortum, incrementum, valetudinem ducat—quibus gaudeat locis—quid alat nascentem, quid frigidam ac torpentem suscitet—quid denique in usu ejus imperitum, aut ineptum, aut nimium jure habeatur.

Ac primo quidem Phantasiæ naturam, variam certe ac multiplicem, non incommode tamen [b] olim putavimus in duas partes dividi posse—alteram, quasi per se inertem, sed imagines extrinsecus invectas avide arripientem—alteram, quæ vi propria ac vigore prædita captat similitudines rerum, atque his, præsertim si novæ aut inopinatæ occurrant, mirifice tenetur;

[a] Bacon. de Augm. Scient. lib. II. cap. 1. [b] Prælect. II.

quæ infinitæ illi imaginum silvæ qua repletur mens imperium ac jus habet; quæ totas minutatim resolvit formas, elementa rerum divellit, varie conjungit, versat, fingit, pro arbitrio disponit; unde insolitæ tandem et prodigiosæ menti obversantur species, alii terrarum ac cœli tractus, alius naturæ color. Ex his autem partibus superiorem, si pigra a natura et hebes fuerit, nullis promoveri posse legibus facile intelligitur—reliquam arte ac disciplina permultum adjuvari.

Quare, ut rem accuratius paullo inspiciamus, Phantasiæ vis in eo potissimum cernitur, quod quotidiana omnia et in communi usu posita respuat, longinqua captet atque aliena: exiguum quicquid sit, aut tenue, aut finitum, præ grandibus et infinitis nihili habeat: veritatem aspernetur, miracula affectet—pulchriora semper aut majora quam quæ præsto adsunt comminiscatur—nova et inaudita continuo appetat, nota ac parata fastidio aversetur. Unde efficitur, ut quo vitam homines colant civiliorem, hoc phantasiæ ardorem magis restingui. Sic enim, pro spatiis terrarum vastis atque incognitis, jam regio certa et limitibus suis definita proponitur: pro cœlo et silvis, jam tecta et parietes obversantur oculis, et supellex sordidis artificiis conficta. Tanta denique in turba ævum agitur, tot circumstant cognitæ dudum res ac personæ, tot officiis levioribus distringitur mens, ut rudioris status sensim obliviscatur, et nihil in pretio habeat, nisi quod usus vitæ commendet.

Quapropter seculorum omnium et gentium poetis solenne fuit, a strepitu et negotiis hominum ad saxa et solitudines se recipere; ubi et menti quies datur, et libere vagandi spatium; tum incerta quædam opinio subit, non vacuas se omnino regiones peragrare, sed

quas colunt numina, aut aliquod forsan viventium genus ab usitatis et quotidianis quodammodo diversum.

> Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes,
> Flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi,
> Sperchiusque, et virginibus bacchata Lacænis
> Täygeta! O qui me gelidis in vallibus Hæmi
> Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
>
> GEORG. II. 485.

Non umbram scilicet cupiebat Virgilius ut solis ardorem defenderet, non rivos ut sitim sedaret; sed liberum a vitæ consuetudine recessum—ut simulacris rerum pro rebus ipsis frueretur—ut quæ vellet fingeret, non quæ oculis objiciuntur necessario uteretur—ut, quæ revera *sunt* remotis, quæ *possint esse* facilius conciperet; et sensuum usu paulisper intermisso, imagines intus effunderet copiosius.

Prima igitur hujusce facultatis laus est, ut apud omnes constare video, si miracula rerum, tanquam ingeniosus opifex, solerter fingat: si "Deos, pueros-"que Deorum," si Dæmonas, et quæ monstra naturam et sortem exsuperent humanam feliciter adumbret: unde et nos "extra flammantia mœnia mundi" ferri videmur, et ad majorem rerum ordinem assurgere.

Ut vero imagines istas prætereamus, quibus nonnulli supremi numinis majestatem significatam voluere, (quam quidem majestatem melius sacri scriptores tenebris et spissa caligine obduci aiunt,) egregia certe nobis veteres exempla edidere, quoties aliquem ex medio genere Divorum rebus quæ narrantur interesse contigerit, et in conspectu coram moveri. Quæ quidem res præcipue in rationem artis cadit, quoniam

Imitationis peritiam cum Phantasiæ vi conjunctam postulat. Nam quod Deo summo ac præpotenti minora hæc numina vulgo feruntur, non omnino a mortalium figura et certa corporis descriptione abhorrent: quod vero majus quiddam et præstantius in se habent, quam terreni possunt artus et membra moribunda efferre, fidem idcirco illam et diligentiam recusant, quam in formis depingendis ponere solent scriptores—et effigiem lineis imperfectam postulant, mente et conjectura lectoris explendam.

Apollinem ergo suum mira arte effinxit Virgilius:

Qualis ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque choros; mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro.
Tela sonant humeris. ÆN. IV. 143.

Vaga sunt hæc et communia, qualia ætheriam decent naturam, humanis non nimis scrutandam oculis. At ejusdem ab Ovidio expressam imaginem, propterea quod partes singulas poeta curiose vult exsequi, nihil aut celati aut obscuri relinquens, statuam magis referre diceres quam Deum.

Ille caput flavum lauro Parnasside vinctus
Verrit humum, Tyrio saturata murice palla,
Instructamque fidem gemmis, et dentibus Indis,
Sustinet a læva: tenuit manus altera plectrum:
Artificis status ipse fuit. OV. MET. XI. 166.

Quinetiam illud de Ovidianis ferme omnibus animadverti licet; quamvis monstra inaudita ubique narret, Nymphas et Satyros, Deosque omnium ordinum percurrat, et quicquid unquam prodigiosi fabu-

losa ætas credidit, neminem tamen eo Phantasiam dimittere frigidiorem. Quod cum aliis ex causis tum ex hoc non minimum evenit, quod digito ipse omnia monstrare malit, quam lectoris ingenio quidquam permittere.

Quod si in leviori numinum genere versetur scriptor, quod vix aut ne vix quidem homine præstantius perhibetur, ab accurata hac opera nequaquam res abhorrebit: quale est illud Silii de Pane, felici sane ingenio elaboratum.

Pan Jove missus erat, servari tecta volente
Troia, *pendenti similis Pan semper*, et imo
Vix ulla inscribens terræ vestigia cornu.
Dextera lascivit cæsa Tegeatide capra,
Verbera læta movens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas et opacat tempora pinus:
At parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Stant aures, imoque cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus teneræ de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona et inhospita cautes,
In qua non, librans corpus, similisque volanti,
Cornipedem tulerit præcisa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensque manum solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.

SIL. XIII. 326.

Optimum contra Virgilii et gravissimum est in hac re judicium; magis scilicet curantis, ut quod ipse prætereat nos ultro cogitemus, quam ut diserte dicat ipse quicquid cogitatum velit. Quanto efficaciora ideo sunt illa Æneæ Deam matrem a se conspectam

narrantis, quam si formam, et vestitum, et lineamenta oris singulatim exposuisset.

Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa Deam; qualisque videri
Cœlicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
ÆN. II. 589.

Qualis videri Cœlicolis et quanta solet! Nihil his laxius aut incertum magis. At si certiora fierent, periret statim id quod maxime in deliciis habemus. Videamus autem in iis quæ sequuntur, de numinibus Trojæ inimicis jam ante oculos Æneæ manifesta luce positis, ut distinctas fugiat imagines, ut in communibus hæreat, una aut altera modo injecta linea, unde lectores pro suo quisque modulo tabulam explere poterunt.

Hic ubi disjectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum;
Neptunus muros *magnoque emota tridenti*
Fundamenta quatit, totamque a sedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas sævissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, *nimbo effulgens et Gorgone sæva.*
Ipse Pater Danais animos viresque secundas
Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitat arma.
. . . .
Dixerat, et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deum. ÆN. II. 608.

Pariter in communi Deorum visu, quem in somnis sibi adfuisse Æneas narrat, una tantum imagine

spectaculum designat, quanquam omnes "multo "manifestos lumine" adstitisse affirmet.

Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar.
ÆN. III. 173.

Hoc etiam in genere sunt pulcherrimi versus de Venere, quam in discedendo, cœlesti habitu proditam, agnovit filius.

Dixit, et avertens rosea cervice refulsit;
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit Dea. ÆN. I. 46.

Quod si in singulas ornatus aut formæ partes descendatur, mille licet nymphas gratiasque comites circumfundas, fœmina demum non Dea prodibit. Cujus rei documento sint venusta sane Claudiani in eodem argumento carmina.

Cæsariem tunc forte Venus subnixa corusco
Fingebat solio: dextra lævaque sorores
Stabant Idaliæ: largos hæc nectaris imbres
Irrigat: hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat: sed tertia retro
Dat varios nexus, et justo dividit orbes
Ordine, neglectam partem studiosa relinquens.
Plus error decuit: speculi nec vultus egebat
Judicio: similis tecto monstratur in omni,
Et rapitur quocunque videt: dum singula cernit,
Seque probat, nati venientis conspicit umbram.
CLAUD. NUPT. HONOR. 99.

Jam vero, licet Homeri sublimes de Numinis potentia et dignitate conceptus uno ore collaudemus, at notum illud de Jove Supremo mirari vix possum,

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. IL. A. 528.

Certe Virgiliano cedunt,

Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum:
ÆN. IX. 106.

quod cum prioribus eodem redit, missa superciliorum imagine, quæ mortale nimis sapit.

De Diis autem Jove minoribus facile id conceditur, ut humanam induant figuram, et membris ferme humanitus utantur, modo ne in singula plus æquo excurratur, quod non nisi infimo numinum generi videtur convenire. Sic Neptuno in Odyssea præclara admodum descriptio tridentem solum aperte tribuit; cætera nos conceptu magis quam oculis sequi voluit.

Ὣς εἰπὼν, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών· πάσας δ᾽ ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων· σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε
Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ᾽ οὐρανόθεν νύξ.
OD. E. 291.

Cujusmodi etiam est ejusdem numinis a Samo monte ad mare descensus, a Longino non immerita laude cumulatus;

Αὐτίκα δ᾽ ἐξ ὄρεος κατεβήσατο παιπαλόεντος,
Κραιπνὰ ποσὶ προβιβάς· τρέμε δ᾽ οὔρεα μακρὰ καὶ ὕλη
Ποσσὶν ὑπ᾽ ἀθανάτοισι Ποσειδάωνος ἰόντος. IL. N. 17.

Neque currum ejus Oceano transmissum quenquam puto immotum legisse;

Βῆ δ᾽ ἐλάαν ἐπὶ κύματ᾽· ἄταλλε δὲ κήτε᾽ ὑπ᾽ αὐτῷ
Πάντοθεν ἐκ κευθμῶν, οὐδ᾽ ἠγνοίησεν ἄνακτα·
Γηθοσύνῃ δὲ θάλασσα διΐστατο· τοὶ δ᾽ ἐπέτοντο
Ῥίμφα μάλ᾽, οὐδ᾽ ὑπένερθε διαίνετο χάλκεος ἄξων. IL. N. 27.

At speluncam qua Deum ait pro stabulo uti solitum, et hordeum ante equos positum, et cruribus equorum compedes fixas nemo, opinor, non Græcæ loquacita-

tis incusat, et facile abesse patiatur. Salsa fortasse nimis est et acerba Scaligeri vena in his Græcorum vitiis exagitandis, quibus Homerum ipsum contendit præter veniam inquinari. Nobis sit satis rem eatenus digito monstrasse, ut disciplinæ quam tuemur rationem reddamus illustriorem.

Homero interea non pauca debemus exempla quæ in alteram partem trahi possunt: ubi nimirum una quasi linea ducta, et subito jactu manus, justa prodire visa est imago, cæteris omnibus aut in umbram rejectis, aut silentio prætermissis. Qualia sunt plurima in Ulyssis ad inferos descensu, quem fere totum exscriberem, si uberrimam phantasmatum copiam et varietatem exponere vellem. Quæ vero ad institutum nostrum præsertim faciunt, sunt horridum Herculis illius Idolum, et Achillis Umbra de filio quod maxime vellet audito gavisa.

Τὸν δὲ μέτ', εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην,
Εἴδωλον· αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
Τέρπεται ἐν θαλίῃς, καὶ ἔχει καλλίσφυρον Ἥβην,
Παῖδα Διὸς μεγάλοιο καὶ Ἥρης χρυσοπεδίλου.
Ἀμφὶ δέ μιν κλαγγὴ νεκύων ἦν, οἰωνῶν ὥς,
Πάντοσ' ἀτυζομένων· ὁ δ' ἐρεμνῇ νυκτὶ ἐοικὼς,
Γυμνὸν τόξον ἔχων, καὶ ἐπὶ νευρῆφιν ὀϊστὸν,
ΔΕΙΝΟΝ ΠΑΠΤΑΙΝΩΝ, ΑΙΕΙ ΒΑΛΕΟΝΤΙ ΕΟΙΚΩΣ.

Od. Λ. 600.

Achillem autem breviore adhuc ambitu complexus, et quali figura et qua mente fuerit optime significavit.

Ὣς ἐφάμην· ψυχὴ δὲ ποδώκεος Αἰακίδαο
ΦΟΙΤΑ ΜΑΚΡΑ ΒΙΒΩΣΑ, κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα.

Od. Λ. 537.

Terribilis item ab Æschylo in Oreste describitur Apollinis medias inter tenebras vultus, una hac imagine proposita:

Ὁρῶντι ΛΑΜΠΡΟΝ ΕΝ ΣΚΟΤῼ ΝΩΜΩΝΤ' ΟΦΡΥΝ.
CHOEPH. 283.

Complura ex Virgilio pari artificio commendata facile adferri possent, ubi ad mentem lectoris referuntur omnia, ne una quidem re aperte patefacta. Qualis est Alecto illa in Turni somnio.

Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit.

Vellem etiam, tanquam artis illius qua insolitæ adumbrentur species egregium exemplar, proferre versus aliquot ex Inferorum descriptione; quibus, si attentius quis advertat animum, præcipue inesse hanc de qua loquimur virtutem haud dubie apparebit.

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci,
Luctus et ultrices posuere cubilia curæ:
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, et malesuada Fames, et turpis Egestas,
Terribiles visu formæ; Letumque, Laborque,
Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæque, et forma tricorporis umbræ.
ÆN. VI. 273.

Neque minores interea Poetæ, Silium dico et Statium, exemplis carent, quæ in miraculis rerum referendis ex obscuritate eos vim aliquam petiisse satis

locus erit, de antiquitate, de vaticinio, de religione et fabulis mythologicis; tum facultatis ipsius natura accuratius ad philosophiæ normam exigetur, quando imagines istas et similitudines aggrediemur quibus regiones suas Poesis, utcunque gente aut lingua fuerit diversa, tanquam consitis floribus et arbustis ornari voluit.

PRÆLECTIO VICESIMA NONA.

De Personis Allegoricis. *Quare fusius hæ describendæ sunt quam Cælestium effigies, exponitur. Raro tamen sunt adhibendæ—et nisi rem aliquam apertiorem reddant omnino respuendæ. Puerilis est error quorundam omnia ad oculos referre. Claudiani præcipue in hoc genere expenduntur merita.*

QUANQUAM in Cœlestium personis referendis, aut ubicunque aliquid homine majus confictum fuerit, id præcipue cavendum censuerim, ut nimius sit scriptor, utque rem ipse malit singulatim exsequi quam lectoris ingenio multa permittere, aliam tamen esse eorum rationem admonendum duxi, quibus interior quidam subsit sensus, et quorum vis, quæ vocatur Allegorica, aut tota fabula aut una forsan imagine contineatur. Etenim in superiore illo genere, vetustá res agitur. Jovem scilicet aut Neptunum aut Minervam intuemur, quales sæpe animis prius obversari potuerint; atque id modo sibi datum negotii ducit poeta, ut paucis aliquot adjunctis aut obscura significatione conceptus pariat pro re nata sublimes, magnificos, cælesti natura dignos. His enim proprio quasi jure, sua jam olim sunt forma, status, vestis, comitatus; quarum rerum si brevis admodum fiat mentio, justa succurrit statim ac plena menti figura.

Contra, si pro veteri ac decantata prole novam edas, de qua nihil antehac aut cognitum aut cogita-

tum fuerit, pluribus sane opus erit, ne id quod velis lectoris animus prætereat, aut capere omnino non possit. Tum si ejusmodi sit quod inveneris, ut sensus quosdam occultos referat, et rei alterius vices sustineat, quam rem veluti per cancellos inspicere lectorem velis, profecto *in singulis* elaborandum erit, quo res utrasque (et proximam [a] dico illam et remotam) bene inter se convenire manifestum reddas. Quippe hæc sola laus petitur in Allegoria, ut aliud verbis aliud sensu ostendas, continuata nimirum Metaphora usus, cujus vis nulla plane erit, nisi justa atque inopinata similitudine delectet animum. Quo autem *plura* habeat hac lege conjuncta, eo admirabilior videbitur et perfectior Allegoria. Permultum igitur interest, utrum Dæmonas tantum et Spectra adumbrare conemur, an rem notam ac communem nova commendemus imagine in id ipsum conficta.

Multum enimvero laudis Virgilio tribuendum dixi, quod personas extra naturam positas breviter perstringat—quod in his copiam omnem sermonis et curiosam subtilitatem fugiat—et nos magis complecti rem animo quam ipsum verbis efferre velit. At ejusdem FAMÆ effigies usque ad sedecim versuum mensuram extenditur, quorum ferme nulli sua vis deest ad cæcos hominum rumores designandos, quale nimirum et quantum pariant malum!

Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquírit eundo:
Parva metu primo; mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.

[a] His vocibus ita utuntur Critici, ut res *proxima* imaginem metaphorice sumptam designet: res autem *remota* quicquid metaphora involutum significatur.

Illam terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cæo Enceladoque sororem
Progenuit, pedibus celerem et pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

ÆN. IV. 174.

Criticorum sane opprobriis hunc locum fuisse obnoxium satis constat; neque eum prorsus vitiis carere dixerim. Sed in hæc posthac diligentius inquirendi facultas erit: jam id maxime animadversum velim, parce omnino ac verecunde hoc scribendi genere Virgilium uti; quod quidem ex ipsa rei natura profectum arbitror. Namque ut acuminis et solertiæ laudem affectat, ita a summo poeseos genere decedere paullum, et inter humiliora propriam sibi videtur sedem vindicare.

Quare id prudenter a maximis scriptoribus factum judico, quod Pacem, Justitiam, Fortitudinem, Patientiam non copiosa oratione persequi solent, et quicquid in harum rerum naturam conveniant, expresso quasi simulacro exponere. Quod itidem eodem consilio in signis picturisque evitatum videtur; neque utra ars alteri in hac re viam commonstraverit, satis compertum habemus. Hujusmodi est simplex illud Tibulli;

At nobis Pax alma veni, spicamque teneto,
Perfluat et pomis candidus ante sinus. TIB. I. 10, 70.

Pariterque Ovidius;

> Venit Apollinea longas Concordia lauro
> Nexa comas. FAST. VI. 92.

Quem etiam ad modum Spes eleganter in gemmis exprimitur, tanquam virgo florem adhuc germinantem manu tenens.

Eadem de causa accidisse puto, quod in variis anni partibus depingendis, quas usque ad fastidium emblematis onerare amant hodierni scriptores, plerumque modice se gerant veteres:

> Stabat nuda æstas, et spicea serta gerebat.
> Stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis.
> OV. MET. II. 28.

Neque aliter Horatius;

> Decorum mitibus pomis caput
> Autumnus arvis extulit. HOR. EPOD. II. 18.

Hyememque optime his versibus adumbravit Ovidius.

> Inde senilis Hyems tremulo venit horrida passu,
> Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos.
> OV. MET. XV. 221.

Qua quidem virtute insignis est Lucretii locus, casto certe et subacto ferme ad Virgilianam modestiam judicio expolitus.

> It Ver, et Venus, et Veneris prænuntius ante
> Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter:
> Flora quibus mater præspergens ante viai
> Cuncta coloribus egregiis, et odoribus opplet.
> Inde loci sequitur Calor aridus, et comes una
> Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
> Inde Autumnus adit: graditur simul Evius Evan:
> Inde aliæ tempestates, ventique sequuntur,
> Altitonans Vulturnus, et Auster fulmine pollens:

Tandem Bruma nives adfert, pigrumque rigorem
Reddit, Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Lucret. V. 736.

Omnium autem quotquot in hoc genere recitaverim commune illud fuit, ut rem *oculis* modo hauriendam quasi in pictura præbeant, cum tamen multa allegorice adferri possint, quæ neutiquam in picturæ rationem cadunt. Neque tamen simplicitatem jam ea mente probo, qua superius cautum est, ne in Deorum descriptionibus nimiam poeta impendat operam. Quæ enim proxima prælectione dicta sunt eo spectabant, ne quis phantasiæ vim accurata nimis diligentia et diserta admodum descriptione restingueret. Hoc autem allegoriæ genus nequaquam lucem fugit: oculos magis quam intimos animi sensus arripit: his autem se commendat eodem quo pictores solent artificio: tantum id sedulo videndum, ne vel picturæ egrediatur fines, turba rerum utens confusa atque incondita, male in unum corpus coeuntium.

Ac nescio unde sit, verum apud plerosque scriptores ita hodie receptum video, nobilissimo se artis munere tum demum fungi, si montes, fluvios, urbes, cæteraque id genus forma donent humana, et quid cuique proprium fuerit veste, armis, aut comitatu referant. Quod equidem tantopere a summa artis abesse existimo, ut vixdum secundas ei tertiasve partes tribuerim. Nihil enim aut inventu facilius, aut usu magis ad fastidium ac satietatem proclive. Et quanquam hic illic, longis insita intervallis, probari possint, tamen levioris semper animi, immo et sterilis ingenii esse dicerem, justum poema hac ratione componere, aut crebro his figuris uti, aut eas diligenter copioseque persequi.

Gratiam igitur huic materiæ inesse ac venustatem negare neque ausim nec velim: contra, summum illum in hoc genere artificem Claudianum neminem non puto voluptate aliqua perfusum legere; ex quo quid prius potiusve seligam vix liquet. Pulcherrima sunt de Nuptiis Honorii et Mariæ, itemque de Bello Gildonico argumenta: at secundus ille de laudibus Stilichonis Liber fere totus eo spectat quo nunc tendimus. Summa quidem rei huc redit. Maximis belli virtutibus florens, maxima etiam integritatis, fidei, clementiæ laude insignis, ita se gesserat in rebus administrandis Stilicho, ut universus orbis Romanus uno ore eum, detrectantem diu, in consulatum invitaret. Id scilicet quum omnes unice exoptarent, Provincias fingit Poeta singulas, quasi minorum gentium Deas, Romam suppliciter adeuntes; quarum precibus victa tandem Roma Stilichoni suadere, fasces ut accipiat, dignatur.

Ergo avidæ, tantosque novi spe Consulis annos
Elusæ, dominæ pergunt ad limina Romæ:
Si minus annuerit precibus, vel cogere certæ
Cunctantem, votoque moras auferre paratæ,
Conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent
Monte Palatino. Glaucis tum prima Minervæ
Nexa comam foliis, fulvaque intexta micantem
Veste Tagum, tales profert Hispania voces.

LAUD. STIL. II. 223.

Mox Hispaniam excipit Gallia;

Tum flava repexo
Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque gesa tenens, animoso pectore fatur.

Et mox,

Inde Caledonio velata Britannia monstro,

Ferro picta genas, cujus vestigia verrit
Cærulus, Oceanique æstum mentitur amictus.

Et post paullo;

Tum spicis et dente comas illustris eburno,
Et calido rubicunda die, sic Africa fatur.

Supplicum denique postrema prodit Italia.

Post has Œnotria lentis
Vitibus intorquens hederas, et palmite largo
Vina fluens.

Profecto, neque argumento deest venustas, neque imagines magis ad propositum accommodatas facile quis inveniet; at levicula res tota judicanda est, pondere omnino atque affectu expers, et qualis imberbem aliquem poetam primordia artis jam primum aggredientem deceret. Umbras nempe has et simulacra rerum nihil revera aut velle aut pati posse suspicamur. Nihil aut ad nos aut supra nos agitur: nihil, quo vel pectus moveri vel sensus vehementer percelli possint. Ingenioso quasi spectaculo trahuntur oculi: mens non trahitur: et quum cuivis in promptu sit his sese exuviis ornare, difficultatem ideo illam, quam nonnulli docent philosophi in laudem artis transire, plane non habet.

Quare ab optimo poeseos genere longe distare arbitror pervulgatum illum gregem, vitia, virtutes, affectus habitusque animi, pro multiplici titulorum copia ac varietate designatos, non aliam scilicet ob causam nisi ut *pingi* potius res quam *narrari* videatur.

Hujusmodi est illud Claudiani de triumpho:

Talis ab Istro
Vel Scythico victor rediens Gradivus ab axe,
Deposito mitis clypeo, candentibus urbem
Ingreditur trabeatus equis: spatiosa Quirinus

Frena regit: currumque patris Bellona cruentum
Ditibus exuviis, tendens ad sidera quercum,
Præcedit: *lictorque Metus cum fratre Pavore*
Barbara ferratis innectunt colla catenis,
Velati galeas lauro: propiusque jugales
Formido ingentem vibrat succincta securim.
DE LAUD. STIL. II. 367.

Pictoribus sane ea datur indulgentia, ut solidam quasi figuram addant iis quæ cogitatione sola complecti mens possit. Nempe hac negata venia, plurimis omnino deesset rebus in picturam aditus. Quare inter *postulata*, ut Mathematici loquuntur, artis illius merito habetur, commentitia forma uti, non tanquam optima sed sola ac necessaria mentis interprete. Poetis pariter non licet: quoniam melius multa atque efficacius tradet lingua quam pictoris tabula. Videndumque illud est, quod præcipuum ac summum in hac quæstione esse judico, artem poeticam nos pingendi arti submittere, quoties rem non ad naturæ proprietatem sed ad picturæ rationem exigimus: quærimusque unde eam non actam sed pictam lectores concipiant.

Quod si in argumento leviore versetur scriptor, aut in formæ brevioris carmine, facile hæc et patimur et miramur. Læta sunt enim quodammodo et festiva: vivere, spirare, moveri videntur omnia: et, quod a plerisque non ingratum habetur, sine mentis motu atque exercitatione placide ante oculos simulacra rerum volitant, ac veluti in somno sensus leni permulcent voluptate. Nihil autem in hoc genere hortos illos Veneris superare existimo, a Claudiano eleganter admodum et caste, ut in tali re, depictos. Post ver perpetuum, Zephyros, concentus avium, et mu-

tuos arborum amores memoratos, picturam sic explet.

Labuntur gemini fontes: hic dulcis, amarus
Alter, et infusis corrumpunt mella venenis,
Unde Cupidineas armavit fama sagittas.
Mille pharetrati ludunt in margine fratres,
Ore pares, similes habitu, gens mollis Amorum.
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea solum
Edidit; ille Deos cœlumque et sidera cornu
Temperat, et summos dignatur figere reges.
Hi plebem feriunt: nec cætera numina desunt.
Hic habitat nullo constricta Licentia nodo,
Et flecti faciles Iræ, vinoque madentes
Excubiæ, Lacrimæque rudes, et gratus amantum
Pallor, et in primis titubans Audacia furtis,
Jucundique Metus, et non secura Voluptas:
Et lasciva volant levibus Perjuria pennis.
Hos inter petulans alta cervice Juventas
Excludit Senium luco.

CLAUD. DE NUPT. HON. ET MAR. X. 69.

Optime in postremis non elegantem figuram modo expressit; sed lascivæ juventutis mores, et loci naturam a tristitia prorsus abhorrentis, simplici satis artificio intelligi fecit. Cæteris taciti subest aliquid et occulti sensus, at quale formis hisce ac personis minus convenit: neque enim *Excubias* illas, et *Lacrimas*, et Amantum *Pallorum*, tanquam regionum incolas, libere spatiari credere quis unquam vel in somnis potuit. Locus est tamen ingenio felici ac culto elaboratus; neque allegoricam proprietatem æstimare gravius velim, quoties amœnam præ se ferat speciem, et sua pulchritudine delectet animum.

Quod si Allegoria neque per se egregium quiddam spectaculum edat, neque interiores sensus, isto vela-

mine dignos, includat, ad pueros illico et male feriatos versiculorum scriptores est ableganda. Dici vix potest, quoties in hunc scopulum offendit Claudianus: ut facetum illud Petronii non inepte in ejus poemata conveniat: *Nostra regio tam præsentibus plena est numinibus, ut facilius possis Deum quam hominem invenire.* Nihil usquam scilicet nisi Dei aut Dæmonis alicujus ministerio vult factum. Sic Theodosium, qui literarum ac philosophiæ studiosus ad privatam se vitam contulerat, Divæ Justitiæ monitis fingit ad Consulatum et juris administrandi munus perductum.

Jam tibi compositam fundaverat anchora puppim.
Telluris jam certus eras: fecunda placebant
Otia: nascentes ibant in secula libri.
Cum subito liquida cessantem vidit ab æthra
Justitia, et tanto viduatas judice leges:
Continuo frontem nimbo velata pudicam
Deserit Autumni portas, qua vergit in Austrum
Signifer, et noctis reparant dispendia Chelæ.
Pax avibus, quacunque volat; rabiemque frementes
Deposuere feræ: lætatur terra reverso
Numine, quod prisci post tempora perdidit auri.
Illa per occultum Ligurum se mœnibus infert, &c.
CLAUD. DE FL. MALL. THEOD. CONS. XVII. 113.

Tum Theodosium philosophiæ studiis penitus occupatum ingressus Deæ paulisper commovet.

Ut procul adspexit fulgentia virginis ora,
Cognovitque Deam: vultus veneratus amicos
Occurrit, scriptæque notas confundit arenæ.
Tunc sic Diva prior, &c.

Rem omnem hunc ferme ad modum prosequitur neque conceptu pulchram, neque ad fidem faciendam aptam, neque intellectu jucundam. Quibus omnibus

si careat Allegoria ecquid tandem frigidum magis aut inanius cogitari potest? Nam si, quod interdum usu venit, aut cognitu facilior aut magis in promptu esse videatur res, quæ pluribus aliter expediri deberet, excusatione plane non eget. Qualis est ejusdem poetæ Roma illa Jovem precibus et fletu adorans, propter intermissum ex Africa annonæ commeatum.

Exitii jam Roma timens, et fessa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat Olympi;
Non solito visu, nec qualis jura Britannis
Dividit, aut trepidos submittit fascibus Indos.
Vox tenuis, tardique gradus, oculique jacentes
Interius: fugere genæ, jejuna lacertos
Exedit macies: *humeris vix sustinet ægris*
Squalentem clypeum; laxata casside prodit
Canitiem, plenamque trahit rubiginis hastam.
Attigit ut tandem cœlum, genibusque Tonantis
Procubuit, tales orditur mæsta querelas.

CLAUD. DE BELL. GILD. XV. 17.

Diserte enim hæc insolitam exprimunt ex Africa male administrata inopiam urbis atque miseriam, sicuti illa, quæ Jovis responsum sequuntur, robur ac spem civitati redditam significant, simul ac Stilichoni commissa esset belli Africani cura.

Dixit, et afflavit Romam meliore juventa:
Continuo redit ille vigor, seniique colorem
Mutavere comæ: solidatam crista resurgens
Erexit galeam, clypeique recanduit orbis,
Et levis excussa micuit rubigine cornus.

CLAUD. DE BELL. GILD. XV. 208.

Quare hic non modo capitur phantasia, sed, quod Aristotelis quidem judicio uberrimus voluptatis fons est habendus, *didicisse* aliquid videtur mens, et quasi

parto frui. Magis autem hoc de Allegoriam illam pertinere constat, quæ rem non una proposita imagine, sed multarum subtili nexu rerum expediendam sumit, et quæ mox accuratius suo loco tractabitur.

PRÆLECTIO TRICESIMA.

De Allegoria *quæ non ad oculos solum refertur. Modica est ejus vis in poemate—præsertim si longior fiat. Ex rei significatæ pondere tota pendet: quam aut perspicuam magis aut efficaciorem debet reddere. De utriusque generis* structura *præcepta quædam dantur. Vitia notantur. Criticæ quædam diluuntur objectiones.*

QUONIAM alterum Allegoriæ genus, quod ad oculorum judicium omnino videbatur compositum, jam fusius est tractatum, de altero illo, cujus vis latius aliquanto patere visa est, pauca primum dicenda duxi: deinde aliquid de utroque genere statuendum erit, ut quid merito increpari possit, quid venia sit dignum, re diligentius excussa, videamus.

Multa sunt enim hujusmodi, apud sacros præsertim scriptores, mente magis quam oculis haurienda: quum doctrina aliqua gravis et frugis bonæ, ficta quadam fabula aut parabola, auditoribus commendatur. Quod sane ab ultima antiquitate apud omnes fere gentes usu receptum constat, ut præcepta de moribus non gravissima solum, verum et minora illa ad consuetudinem omnem vitæ spectantia, fabulis involuta traderent. Neque eos quidem vana teneri opinione puto, qui mythologiæ omnis hanc esse vim

ac rationem volunt; et quicquid unquam de ortu, connubiis, discordiis ac bellis Deorum somniari videntur Poetæ, id olim sapientes excogitasse, ut veritati naturæ integumentum quoddam obtenderent. Sic enim fore, ut vulgus magis admiratione caperetur; reliquos autem, quibus otium ac voluntas non deesset, aliquid ad scientias Physicam atque Ethicam pertinens studio et diligentia inde expetituros: tum veritatem ipsam sublato quasi velo patefactam, pulchriorem elegantioremque videri, quam si in propatulo simplex et sine ornatu exstaret.

Utcunque autem res se habeat de Mythis veterum Theologicis, certe ad longinquam vetustatem pertinent Æsopicæ quæ vocantur fabulæ, quibus hominum vitia, errores, ineptias, quotidiana illa et domestica mala depingi voluit scriptor, et nonnunquam acriter morderi. Neque satis mirari possum quanta plerumque et gratia et lepore condita sit fabula, et quam apte aperteque in mores hominum conveniat. Quo etiam in genere perfectius nihil fuit, quam Horatii sermo ille festivissimus de Muribus rustico et urbano: quanquam ei rem uberiore filo deducere placuerit, quam in plerisque scriptoribus facile quis pateretur.

De his autem omnibus pariter animadverti licet, *rem seriam comiter et facete agi:* quare in duobus hisce scriptoris opera omnis est ponenda; primum, ut sententiam aliquam istis ambagibus dignam intendat; deinde ut altius hæc in mentem descendere faciat, et parabola adhibita aut dilucidiorem reddat aut jucundiorem.

Nam si res suo pondere et auctoritate valeat, unde contrahantur imagines parum refert. Quid enim aut

natura humile magis, aut a magnificentia et pulchritudine remotius, quam sunt parabolæ nonnullæ a sacris scriptoribus ad sanctissimos usus accommodatæ. Vineam scilicet, aut trituram, aut sementem, sine fuco et pigmentis perhibent, modo hoc artificio perspectior fiat scriptoris mens, et quid agere nos aut cogitare oporteat diserte indicet. Non enim qui hæc legit in re *proxima* tanquam egregia immoratur, neque in *remota* tanquam insolita; sed inopinata similitudine mens capitur, et rem notam ac familiarem posthac cum sententia interiore et minus aperta ita conjungit, ut ab hac in illam facili lapsu transeat.

Hinc autem intelligitur, quantum inter hasce imagines communes ac notas intersit, et idola illa formasque ex cerebro scriptoris natas, de quibus nuper acerbiorem paullo opinionem profiteri visum est. Nam si ad hæc confugere solemus, ne citius æquo excidat quod præceptum fuerit, quoniam sensuum consuetudine firmatur admodum memoria, et tunc aliquid animo tenemus optime, si ei cum re nota atque externa necessitudo intercedat, sequitur, illorum vim levem aut omnino nullam fore ad cætera confirmanda, quorum ne sua quidem cerni usquam aut facile concipi possit natura. Quis enim Virtutem, aut Voluptatem, aut Temperantiam, forma fœminea adumbratas, præsentiores animo habebit, quam si præcepta ipsa verbis modo inclusa apud seipsum cogitasset?

Ac ne id quidem nobis occurrere quis putet, quod Herculis illius Judicium, a Prodico Poeta primum hoc artificio commendatum, tantopere in deliciis hominum fuerit, ut a Socratis ævo usque ad hæc nostra tempora laudes omnium extorserit, et gregem imita-

torum post se traxerit non exiguum. Namque ut meam quoque vocem communi præconio addam, tamen ex mero fabulæ contextu, et fictis fœminarum personis, hanc admirationem nasci vix crediderim. Neque enim est commentum illud subtilis admodum res ingenii, aut quæ phantasiæ vim aliquam præ se ferat. Quod vero mentes auditorum præsertim capit, et quod scriptorem procul dubio non humilem aut vulgarem arguit, in sententiarum dignitate positum est, quæ ex Virtutis ore profluunt: quibus sane, simplici licet atque inornato sermone sint editæ, admirabile tamen inest et quasi divinum pondus et auctoritas. Ecquid enim gravius ista oratione, qua Vitium prius locutum Virtus excipit, sine metri et poetici ornatus illecebris a Xenophonte tradita? *Ὦ τλῆμον, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἢ τί ἡδὺ οἶσθα, μηδὲν τούτων ἕνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι, πάντων ἐμπίπλασαι· πρὶν μὲν πεινῆν ἐσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα·*—et post paullo—*Ἀθάνατος δὲ οὖσα, ἐκ θεῶν μὲν ἀπέῤῥιψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζῃ· του δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου σεαυτῆς, ἀνήκοος εἶ, καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου θεάματος ἀθέατος· οὐδὲν γὰρ πώποτε σαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι.* Tum vitii miseriis copiosa oratione expositis, hunc in modum suorum felicitatem persequitur. *Καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται· καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἥδονται πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν· Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν ἀεὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. Memorab.* II. 1, 30—33.

Fabulæ autem ipsius levem admodum aut plane nullam vim esse ex simili argumento in Italici car-

mine satis cernitur, qui Scipionem tanquam Herculem alterum in secretum abducit, ut pariter Virtutis Voluptatisque præmiis propositis judicium faciat. Frigidula tamen tota res evadit, cum propter imitationem fabulæ jampridem decantatæ, tum quia sententiis deest simplex illa severitas ac gratia, quæ in Xenophontis narratione omnino elucent. Nam quod ad Allegoriam ipsam pertinet, abesse eam prorsus sine argumenti dispendio posse arbitror. Magis certe ego moveor voce illa Æneæ mediis in rebus et perturbato animo edita,

> Disce puer virtutem ex me verumque laborem,
> Fortunam ex aliis——

quam si pulcherrimum Virtutis et Laboris et Fortunæ conventum, proprios habitus et colores præ se ferentium, quamvis ingenioso poemati intextum viderim.

Præ cæteris autem qui hoc scribendi genere ad philosophiam instituendam sunt usi, Cebetis Thebani nomen enituit: cujus Tabulæ, quanquam humanæ vitæ pericula atque errores subtili satis artificio eam referre judicem, tamen veræ poeseos laudem invitus dederim—utpote quæ ingenium auctoris videatur magis prædicare, et rem ænigmatis ritu trahere, quam aut intimos animi sensus permulcere, aut commotos dimittere. Hoc utique nomine commenta ejus rejicerem de Fortuna saxo rotundo imposita; cum contra Εὐδαιμονία quadrato insistat. Ἐγκράτειαν autem et Καρτερίαν sorores pari levitate fingit, summa in rupe stantes, manus benigne iis extendere qui adversam viam scandunt, nonnihil etiam a præcipitio descendere, eosque sursum ad se trahere.

Utcunque vero his et similibus delectari mens possit, nequaquam tamen hoc in eo genere voluptatis

ponendum duco, quæ ad Poeticam pertinet; quam quidem rem vix adeo detrudere ausim, ut hujusmodi nugis nectendis admirationem vulgi aucupetur. Etiam in Pictura, ubi Allegoriæ liberior est usus (utpote cui non nisi oculorum ministerio rem interpretari licet) tamen non levi auctoritate[a] innisus dixerim, hac in parte nonnunquam erratum esse: quoties scilicet ænigmatis ferme naturam præ se ferat tabula; mentemque confundat magis quam aut doceat aut delectet. Quod si tota ex his umbris et inanibus personis constet fabula, langueat continuo lectoris animus et jaceant necesse est affectus. Cujus rei disertiore exemplo uti vix possum, quam celeberrimo Spenseri Nostri poemate ad hanc normam unice conficto: cui, cum nihil fere desit quod poesim reddat honestam, dulcem, magnificam, nequit tamen summi poetæ ingenium lectoris tædio ex his ineptiis nato mederi[b].

Interea mysticis chori cantibus et vaticiniis, ubi poeta nihil manifesta in luce ponit, obscuris scilicet vera involvens, feliciter sæpe adhibetur hoc tortuosum scribendi genus. Quicunque autem Æschyli tragœdiis, Agamemnone puta aut Choephoris, bene versatus fuerit, hujusmodi exempla vix requiret— nempe in quibus dira futuri facinoris species per metaphoræ involucrum ægre cernitur. Pulchrius vero haud facile quid protulerit, quam Allegoricam de Helenæ raptu cantilenam.

Ἔθρεψεν δὲ λέοντα
Σίνιν δόμοις ἀγάλακτον
Οὗτος γ' ἀνὴρ φιλόμαστον,
Ἐν βιότου προτελείοις

[a] Vid. Du Bos, Reflexions Critiques, vol. I. c. 24.
[b] Vid. Prælect. XIII. p. 184, 185.

Ἄμερον, εὐφιλόπαιδα,
Καὶ γεραροῖς ἐπίχαρτον.
Πολέα δ' ἔσχ' ἐν ἀγκάλαις,
Νεοτρόφου τέκνου δίκαν,
Φαιδρωπὸς ποτὶ χεῖρα
Σαίνων τε γαστρὸς ἀνάγκαις.
Χρονισθεὶς δ' ἀπέδειξεν
Ἔθος τὸ πρὸς τοκήων.
Χάριν τροφᾶς γὰρ ἀμείβων,
Μηλοφόνοις ἄταισιν
Δαῖτ' ἀκέλευστος ἔτευξεν·
Αἵματι δ' οἶκος ἐφύρθη·
Ἄμαχον δ' ἄλγος οἰκέταις
Μέγα σίνος πολύκτονον.
Ἐκ θείου δ' ἱερεύς τις
Ἄτας δόμοις προσετράφη. AGAM. 726.

Neque a gravibus quidem sententiis de numine et fato et officiis humanis abhorret, hoc phantasiæ subsidio uti: sicut in nobilissimo Eumenidum choro egregie est factum, ubi ab impio seras dicitur scelerum pœnas numen iratum sumere [c].

Hactenus de Allegoriæ *usu* est disputatum, quæ quidem et nimia et molesta prorsus judicanda est, nisi rem aut perspicuam magis reddat, aut certe altius in mentem faciat descendere. Restant jam aliqua de Allegoriæ *structura* eo forsan admonitu digniora, quod ab illustrium quorundam criticorum judicio hac ex parte paullum mihi dissentire contigit.

Sunt nimirum a quibus id vitio habetur, quoties a metaphora semel sumpta in aliam se metaphoram scriptor conferat, aut postquam in propria verba a translatis recesserit, si in metaphoram semel relictam

[c] Vid. Præl. XXI. p. 274.

redeat. De utrisque breviter jam pro tempore dicetur.

Primum igitur ab eorum jure quæstionem omnem vindicatam velim, qui verborum origines hac mente indagare solent, ut dicendi normam Etymologiæ, quam vocant, finibus contineant: qui literarum elementa cupide inhiantes usum et consuetudinem pro nihilo habent. Atqui ejusmodi verbis plena est omnis ævi lingua, quæ vim novam sensim adepta sint, a pristino usu longe alienam, et quorum recentior sensus veterem prorsus superaverit. Quare hoc genus cavillatorum omne ad stemmata sua ablegandum fidenter dixerim, et a sensu hominum communi litem, si qua orta fuerit, dirimendam esse: qui sensus, si metaphorarum mixtura offendatur, neque ita usu receptæ fuerint voces ut vis earum *prima* jam lateat, scriptoris sive inscitia sive negligentia merito culpetur.

Sunt autem qui, isto Etymologorum vitio immunes, alio tamen capti videntur errore, cum Allegoriam statim laborare, utpote sibi parum constantem, aiunt, si quando translatis propria immiscuerit scriptor, nunc hac nunc illac incerto veluti gressu vacillans. Qua quidem in quæstione primo videndum est, utrum *tota operis forma* ea lege sit composita, ut altera res alterius vices omnino sustineat, an (quod sæpissime usu venit) obiter tantum et affectu graviore impulsus ad cognatas imagines confugiat scriptor, quarum ope ingenium lectoris irritet aut mulceat, et conceptus argumento pares possit edere. Nam si in superiore illo genere versetur, quod in Sacris literis Parobolæ præ se fert nomen, nihil jam sui juris aut arbitrii erit: qua autem via incedere primum placuit, eadem

pergat necesse est; neque eum alio diverti aut pedem referre jam licebit.

Hanc itaque ob causam merito Drydeni nostri non illæsa est fama, cūm in fabula, ad Allegoriæ normam unice composita, Ecclesiæ loco [d] Cervam adhibet saltus et pascua peragrantem—mox autem figmenti oblitus, libros, præcepta et cæremonias religionis huic feræ tribuit—tum quod pessimum est, postquam sic in veritatis luce patefacta res est, iterum ad sylvas, quasi versis aulæis, lectorem remittit. Atqui in tali re aut hac aut illac stare omnino cogimur. Medii nihil est et integri soli. Neque enim æquo quis animo pateretur histrionem, nunc heroa aliquem in scena agentem, nunc, deposita pro arbitrio persona, voces ac sententias ad se ipsum pertinentes efferentem.

Quinetiam in omni poematum genere id sedulo curandum, ne res ipsas cum simulacris rerum una confundamus: ne si cui rei, argumenti causa, corpus solidum et color sit datus, eadem sua mox natura, quasi res sensibus abstracta, menti occurrat. Quod si palam et impudenter sit factum, inconsequentia rerum plane fœdissima est habenda. Attamen maximos scriptores nonnunquam hac in parte labi confitendum est; neque sane cautione aliqua opus esse quis neget, si Virgilio Horatioque istum errorem irrepsisse contigerit.

Profecto in Famæ illius descriptione, nihil moror monstri speciem vix animo capiendam quæ, quot plumas tot *oculos subter plumas habeat vigiles*, totidem linguas et aures—etiam "mobilitate eam "vigere et vires eundo acquirere" a *singularis* mon-

[d] Vid. Fabulam quæ inscribitur "Hind and Panther."

stri natura fortasse non abhorret. At quæ initio leguntur,

Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit,

non modo male cum sequentibus conveniunt, quæ eam *noctu volare* referunt, et interdiu *turribus aut tecti culmine insidere*, sed temporis illa mutati significatio, in verbis *primo* et *mox* posita, plane ad veram rumoris rationem accommodata, cum ficta hac imagine constare nequit. Sic enim jam non unam speciem habebimus, quam Terra parens extremam progenuit,

Cœo Enceladoque Sororem,

sed quot hominum rumores, tot nasci monstra et crescere credendum erit. Tum in voce illa *Parva metu* pariter confundi videntur res utraque, proximam dico et remotiorem. Rumor enim ipse haud dubie metu narrantium premitur primo, et exiguus dici potest—at quicquid figuram et corpus induit, silere id, tremere, quiescere, vix autem *præ metu parvum fieri* dixeris [e].

[d] Quoniam in hoc argumento poetæ Romani complures ingenii sui periculum facere voluerunt, non injucundum forsan erit hic locos ex tribus nobilissimis sumptos simul intueri. Ovidius quidem cæteris lætior est, et imaginibus abundantior.

Orbe locus medio est inter terrasque, fretumque,
Cœlestesque plagas, triplicis confinia mundi;
Unde quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur; penetratque cavas vox omnis ad aures.
FAMA tenet, summaque domum sibi legit in arce:
Innumerosque aditus, ac mille foramina tectis
Addidit, et nullis inclusit limina portis.

Eadem forsan in culpa habendum est illud Horatii,

Te Spes et albo *rara* Fides colit
Velata panno. HOR. OD. I. 35.

Quippe Fides *panno velata* oculis quoddam specta-

Nocte, dieque patet: tota est ex ære sonanti:
Tota fremit: vocesque refert: iteratque quod audit.
Nulla quies intus, nullaque silentia parte.
Nec tamen est clamor, sed parvæ murmura vocis:
Qualia de pelagi (si quis procul audiat) undis
Esse solent: qualemve sonum, cum Juppiter atras
Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
Atria turba tenent: veniunt leve vulgus, euntque.
Mistaque cum veris passim commenta vagantur
Millia rumorum; confusaque verba volutant.
E quibus hi vacuas implent sermonibus auras:
Hi narrata ferunt aliis: mensuraque ficti
Crescit; et auditis aliquid novus adjicit autor.
Illic Credulitas, illic temerarius Error,
Vanaque Lætitia est, consternatique Timores,
Seditioque repens, dubioque autore Susurri.
IPSA quid in cœlo rerum, pelagoque geratur
Et tellure videt: totumque inquirit in orbem.
MET. XII. 39.

Proxime huic Statii descriptionem adeamus, quæ etsi FAMAM non præcipuam personam sed Marti comitem adhibeat, nequeo tamen mihi temperare, quin imago egregia, etiam quatenus ad rem nostram minus facit, proponatur integra.

Et jam noctivagas inter Deus Armiger umbras
Desuper Arcadiæ fines, Nemeæaque rura,
Tænariumque cacumen, Apollineasque Therapnas,
Armorum tonitru ferit, et trepidantia corda
Implet amore sui. Comunt Furor Iraque cristas;
Frena ministrat equis Pavor armiger: at vigil omni
FAMA sono varios rerum succincta tumultus
Ante volat currum, flatuque impulsa gementum
Alipedum, trepidas denso cum murmure plumas
Excutit: urget enim stimulis auriga cruentis

culum præbet—eandem vero si *raram* appelles, virtus animi, paucis insita, intelligitur.

Quod vero ne ab optimis prorsus evitatum est poetis, id in minoribus sæpius deprehendi nemo mirabitur. Assiduus hoc in vitio est Claudianus. Sic in poemate de Laudibus Stilichonis, Virtutes partim veræ partim allegoricæ referuntur.

Omnes præterea, puro quæ crimina pellunt
Ore Deæ, *junxere choros*, unoque receptæ
Pectore diversos tecum cinguntur in usus.
LAUD. STIL. II. 100.

At insignius nullum novi exemplum quam Luxuriæ effigiem in eodem poemate propositam.

Nec te jucunda fronte fefellit
Luxuries, prædulce malum, quæ dedita semper

Facta, infecta loqui; curruque infestus ab alto
Terga comasque Deæ Scythica pater increpat hasta.
THEB. III. 420.

Denique Valerio non minima debetur laus, tum quia rem pæne exhaustam novis auxit subsidiis, tum quia fabulæ inservit optime istius personæ ministerium. Hunc igitur ad modum Venerem fingit Famam, ex latebris eductam, Lemnon mittere, ut mulieres absentium maritorum invidia accendat.

Cum Dea se piceo per sudum turbida nimbo
Præcipitat; Famamque vagam vestigat in umbra:
Quam pater omnipotens digna atque indigna canentem,
Spargentemque metus, placidis regionibus arcet
Ætheris: illa fremens habitat sub nubibus imis,
Non Erebi, non diva poli: terrasque fatigat,
Quas datur: *audentem primi spernuntque foventque:*
Mox omnes agit, et motis quatit oppida linguis.
Talem diva sibi scelerisque dolique ministram
Quærit avens: videt illa prior; jamque advolat ultro
Impatiens; jamque ora parat; jam suscitat aures.
ARGON. II. 115.

Corporis arbitriis hebetat caligine sensus,
Membraque Circæis effeminat acrius herbis:
Blanda quidem vultus, sed qua non tetrius ulla
Ultrices fucata genas, et amicta dolosis
Illecebris torvos auro circumlinit hydros.
Illa voluptatum multos innexuit hamis:
Te nunquam conata capit. CLAUD. XXII. 132.

Ecquod vero hic monstrum luxuriæ pingitur? Fœmina nimirum, *jucunda fronte*, *hebetat sensus hominum caligine*; *fucata genas*, et *amicta illecebris*, *torvos serpentes auro circumlinit*; et tandem *hamis* plerosque mortalium capere conatur.

Pariter importuna sunt ea quibus Theodosium Diva Justitia suadet, ut Consulatum suscipere velit.

Nonne vides, ut nostra soror Clementia tristes
Obtundat gladios: fratresque amplexa serenos
Assurgat Pietas: fractis ut lugeat armis
Perfidia, et laceris morientes crinibus hydri
Lambant invalido Furiarum vincla veneno?
Exultat cum Pace Fides. CLAUD. XVII. 166.

Mira hic est rerum confusio. JUSTITIA enim ipsa mortalem, tanquam ex machina, invisisse fingitur: mox autem aliud oculorum ludibrium prætendit, quo prudentem virum a negotiis alienum ad consulare munus obeundum hortetur.

Permultum tamen interest, utrum justam quasi oculis picturam, et rem fictam omnino veritatis loco objicias, ut in præclaro Horatii carmine,

O navis referent in mare te novi
Fluctus,

an metaphora *palam* utaris quæ cum re propria in unum orationis corpus coalescat. Hic enim, quoniam nulla obtenditur fraus, nihil obstat, quo minus subito

a translatis ad propria revertamur, et modo res ita postulet, eandem post paullo repetamus imaginem, aut in novam aliquam transeamus.

Quamobrem pulcherrimum ejusdem carmen ad Pyrrham, in quo metaphoram bis relictam tertia tandem vice ad finem revocat, tamen improbari ægre patior quasi dictionis vitio laboraret.

Heu quoties fidem
Mutatosque Deos flebit, et *aspera*
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, *nescius auræ*
Fallacis! Miseri quibus
Intentata nites. *Me tabula sacer*
Votiva paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo. OD. I. 5.

Atque hæc demum sufficiant de Allegorico dicendi genere: non quo rei copiosæ atque eleganti satis me fecisse contendam, quæ jam in multorum libris diu ac multum est disputata: sed ne inchoato operi perficiendo tempus desit, ad reliquum poeticæ artis instrumentum, a quo phantasiæ vis potissimum visa est pendere, omnino maturandum video.

PRÆLECTIO TRICESIMA PRIMA.

De monstris *et* prodigiis. *Sunt hæc quidem Allegoriis præstantiora. Nimii sunt in hisce referendis rudioris ævi poetæ: qui porro miracula sua ad* oculos *unice componunt. At per cæteros sensus, auditum, tactum, olfactum etiam, Phantasia est afficienda. Silentium, religiosi metus, et quicquid animo tacitum horrorem parit, ad eosdem usus sunt idonea.*

PERACTIS jam quæ ad Allegoriæ rationem et usum pertinere duxi, minime prætereunda sunt alia in eodem ferme genere ac disciplina, quæ, ex cerebro utique scriptoris orta, in *phantasiæ* partibus recte posita videntur. Solenne nimirum ab ultima antiquitate poetis fuit, sive ut sensus novitate irritarent, seu, quod verius puto, ut cæcum quendam horrorem menti possent incutere, belluas ac serpentes immani magnitudine, aut monstra denique informia et visu horrenda adumbrare, nulla sapientiæ significatione aut morum ratione habita. Quæ quidem res in primordiis poeticæ artis præcipuum ubique locum habent: qualia pueris infantibusque hodie loqui solent nutriculæ, et plurima ad vulgi captum accommodant scriptores. Nam quibus neque liberalium artium usu exculta, neque historia rerum gestarum

aut librorum lectione imbuta mens fuerit, eos maxime in admirationem et quasi stuporem proclives esse constat. Nova et inaudita sectantur magis, quam pulchra et elegantia: quæ nimirum, modo sensus impellant fortiter, nihil plane morantur ut fabulam deceant, et cum cæteris poematum partibus bene conveniant.

Hoc autem prodigiorum genus inculti barbarive potius populi esse proprium vel inde intelligitur, quod omnis *mediorum* quæ vocantur seculorum poesis ferme in hoc uno vertitur. Vasti ac deserti terrarum tractus, aut præ solitudine silentes, aut immanibus feris habitati—serpentum genus alitum—Gigantes et viribus et atroci ingenio formidandi—tum veneficæ alicujus artificio palatia aut castella subito exstructa, et rursus in tenues auras dicto citius abeuntia—hæc ferme sunt, e quibus istius ævi poemata non ornari modo, sed componi rectius et plane constare dicas. Quod porro idem in Asiaticis fere omnibus animadverti licet; quorum ut in cæteris artibus et in civilis vitæ commercio, ita in Poesi præsertim, *ἀπειροκαλίαν* quandam, et nimium luxus ornatusque cupidinem doctior quisque judex improbare solet.

Et profecto his nostris temporibus id solum agere nonnulli videntur scriptores, ut omissa naturæ ac veritatis ratione, tetra omnia et horrenda strepant; quicquid insolitum antea et inauditum fuerit, quicquid aut terribile visu aut conceptu prodigiosum, sine more effundant: ut quæ in Atheniensem olim turbam convicia orator indignabundus intulisse fertur, his optime conveniant—*Δοῦλοι ὄντες τῶν ἀεὶ ἀτόπων, ὑπερόπται δὲ τῶν εἰωθότων· ζητοῦντες τε ἄλλο τι,*

ὡς εἰπεῖν, ἢ ἐν οἷς ζῶμεν, φρονοῦντες δὲ οὐδὲ περὶ τῶν παρόντων ἱκανῶς.

Quanquam autem miraculis hisce supra modum abundare ineptum prorsus atque odiosum judicemus, iis tamen scite modiceque uti poetæ laudi erit: immo hoc monstrorum genere capi magis et delectari videtur mens, quam virtutum aut vitiorum simulacris, fabulisque iis quibus interior quædam subest vis ac sententia. Homeri enim quis non speciosa illa magis miratur commenta,

Antiphaten, Scyllamque, et cum Cyclope Charybdim,

quam quæ in proxima prælectione Allegoriæ nomine sunt laudata? aut quem non interpretatio ista mythorum veterum ad philosophiam accommodata minus movet, quam simplex prodigiosæ rei narratio? Nempe his omnibus unice est propositum ut phantasiam percellant; quod quidem tum potissimum fiet, si in *affectibus* solis posita sit res, neque ad *ratiocinandi* partes omnino trahatur. Modum tamen in his poetam tenere oportebit; ne ad nugas prorsus ac puerilia se conferre videatur; et crebrius feriendo ictus vim imminuat.

Verecundi admodum sunt in hac parte ex veteribus præstantiores: quæ autem hujuscemodi Æneidi suæ intexuit Virgilius, ea aut Homero auctore innituntur, aut ad Inferorum regiones sunt detrusa. Quod si egregium aliquod et fere perfectum in hoc genere exemplum quis requirat, Euripidem adeat velim; cujus in Hippolyto spectrum illud taurinum ingenti fluctu in litus expositum omnia ferme in se habet, quæ phantasiam erigere et sensus quasi horrore quodam pertentare possunt. Grandia sane sunt in principio et magnifica, quæ sonitum ex terra profectum

gravem, undamque ex pelago se erigentem referunt.

Ἔνθεν τις ἠχὼ χθόνιος, ὡς φωνὴ Διὸς,
Βαρὺν βρόμον μεθῆκε, φρικώδη κλύειν·
Ὀρθὸν τε κρᾶτ' ἔστησαν, οὖς τ' εἰς οὐρανὸν
Ἵπποι· παρ' ἡμῖν δ' ἦν φόβος νεανικὸς,
Πόθεν ποτ' εἴη φθόγγος· εἰς δ' ἁλιῤῥόθους
Ἀκτὰς ἀποβλέψαντες, ἱερὸν εἴδομεν
Κῦμ' οὐρανῷ στηρίζον, ὥστ' ἀφῃρέθη
Σκείρωνος ἀκτὰς ὄμμα τοὐμὸν εἰσορᾷν·
Ἔκρυπτε δ' Ἰσθμὸν καὶ πέτραν Ἀσκληπιοῦ.
Κἄπειτ' ἀνοιδῆσάν τε, καὶ πέριξ ἀφρὸν
Πολὺν καχλάζον ποντίῳ φυσήματι,
Χωρεῖ πρὸς ἀκτὰς, οὗ τέθριππος ἦν ὄχος.
Αὐτῷ δὲ σὺν κλύδωνι, καὶ τρικυμίᾳ,
Κῦμ' ἐξέθηκε ταῦρον, ἄγριον τέρας·
Οὗ πᾶσα μὲν χθὼν φθέγματος πληρουμένη,
Φρικῶδες ἀντεφθέγγετ'· εἰσορῶσι δὲ
Κρεῖσσον θέαμα δεργμάτων ἐφαίνετο. HIPP. 1201.

Viso autem phantasmate perterrefacti equi in cœcam se fugam illico projiciunt:

Κεἰ μὲν εἰς τὰ μαλθακὰ
Γαίας ἔχων οἴακας ἰθύνοι δρόμον,
Προὐφαίνετ' εἰς τοὔμπροσθεν, ὥστ' ἀναστρέφειν,
Ταῦρος, φόβῳ τέτρωρον ἐκμαίνων ὄχον.
Εἰ δ' εἰς πέτρας φέροιντο, μαργῶσαι φρένας,
ΣΙΓῌ ΠΕΛΑΖΩΝ ΑΝΤΥΓΙ ΞΥΝΕΙΠΕΤΟ.
Ibid. 1226.

Magna sane est etiam *silentii* istius vis, quo servato cursum Hippolyti æquis passibus comitatur monstrum, et quocunque inflectatur currus, se furibundis equis intuendum præbet. Quod in Bacchis itidem egregio loco vim addit non minimam, ubi Matres inter montium deserta ac saltus, Bacchi voce a cœlis percitæ, ad furias adiguntur.

Ἐκ δ' αἰθέρος φωνή τις, ὡς μὲν εἰκάσαι,
Διόνυσος ἀνεβόησεν· ὦ νεανίδες,
Ἄγω τὸν ὑμᾶς, κἀμὲ, τἀμά τ' ὄργια
Γέλων τιθέμενον· ἀλλὰ τιμωρεῖσθέ νιν.
Καὶ ταῦθ' ἅμ' ἠγόρευε, καὶ πρὸς οὐρανὸν
Καὶ γαῖαν ἐστήριξε φῶς σεμνοῦ πυρός·
ΣΙΓΗΣΕ Δ' ΑΙΘΗΡ, ΣΙΓᾼ Δ' ΕΥΛΕΙΜΟΣ ΝΑΠΗ
ΦΥΛΛ' ΕΙΧΕ· ΘΗΡΩΝ Δ' ΟΥΚ ΑΝ ΗΚΟΥΣΑΣ
BOHN. Bacch. 1076.

Attamen de artificiis extra oculorum aciem positis, copiosius dicendi mox locus erit. Liceat modo nobile illud Æschyli jam proferre, quod in materia non absimili parem fere laudem habet, cum Εἴδωλον Ἄργου γηγενοῦς non imagine mera vigilique oculo tantum esse terribile, sed carmen unum pastorale continuo in aures suas submurmurare Io queritur.

Φοβοῦμαι τὸν μυριωπὸν εἰσορῶσα Βούταν.
Ὁ δὲ πορεύεται δόλιον ὄμμ' ἔχων,
Ὃν οὐδὲ κατθανόντα γαῖα κεύθει.
Ἀλλ' ἐμὲ τὰν τάλαιναν ἐξ ἐνέρων περῶν
Κυναγετεῖ, πλανᾷ τε νῆστιν
Ἀνὰ τὰν παραλίαν ψάμμον·
Ὑπὸ δὲ κηρόπλαστος ΟΤΤΟΒΕΙ
ΔΟΝΑΞ ΑΧΕΤΑΣ ΥΠΝΟΔΟΤΑΝ ΝΟΜΟΝ.
Æsch. Prom. 571.

Hæc autem et similia, cum in motu animi et terrore versentur, idcirco ad AFFECTUUM partes jam olim pertractatas attinere ne quis forte putet, animadvertat velim, non casibus humanis aut vera rerum imitatione metum hunc effici, sed inanibus umbris et tacito religionis sensu ad rem suam abuti scriptorem. Quare dubitandum non est, harum rerum disciplinam recte Phantasiæ finibus contineri: Hujus enim ex ope pendet quicquid virium habeant aut

pulchritudinis: huc unice referuntur: et quanquam a sublimi illo magnificoque conceptuum genere de Fato et Numine non admodum videntur aliena, tamen hoc utrisque interesse nemo non videt, quod illis veritas aut probabilis saltem ratio insit, hæc cæca vulgi opinione et formidine potius alantur quam ratione.

Maxime interea rudioris ævi inscitiam arguit, etiam in hujusmodi miraculis, vis ferme omnis descriptionis ad *oculorum* judicium accommodata. Enimvero in quibusdam adeo sterile est ingenium, ut *magnitudine* sola attonitos lectores velint: et (quæ insulsissimi cujusque poetæ sunt artes) cæteros se exsuperaturos putant, modo res easdem duplici aut, si dîs placet, centuplici mole auctas proferant. Quum vero ad phantasiam complures pateant aditus, leviculi plane est ineptique animi *visu* solo immorari: cæteris quoque sensibus suus habeatur honos, auditum præcipue dico et tactum: qui licet segnius aliquanto irritent animum et morales quos vocant affectus, hoc tamen iis præ visu inest boni, quod res in ambiguo magis et incerto sic posita videtur, ideoque ad cæcos impetus commovendos aptior, quam si spectaculo palam proposito explerentur oculi.

Etenim hanc imagines concipiendi et captandi facultatem, præter cæteros animi motus, cum terrore esse conjunctam satis constat: et linguarum ferme omnium docebit ratio, quam facili lapsu altera in alterius naturam transeat. Quorsum alias spectant nota illa Lucretii?

His tibi me rebus quædam divina *voluptas*
Percipit atque *horror*, quod sic natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

LUCRET. III. 28.

Tantopere vero ad se invicem accedunt mirandi et

metuendi sensus ut parem fere vim his vocibus tribuat Horatius:

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui *formidine nulla*
Imbuti spectent. HOR. EP. I. 6, 1.

Quod prius ergo dixerat *nil admirari* idem mox *nulla formidine affici*, oratione paullum immutata, ait. Quoniam igitur ex obscura significatione, et ambigua luce, aut ex caligine demum ipsa metus magis oriatur, quam certa rerum cognitione, omnino ad phantasiam videtur pertinere ea potissimum sequi, quæ pectoris quasi arcana excutiant, quæ mentem ad cogitationes impellant a vitæ consuetudine remotiores, et conceptuum suorum celeritate commotam reddant. Plurimis autem id fieri posse modis, nulla monstri specie ad percellendos *oculos* proposita, egregia illa Virgilii prodigia optime docent: e quibus, exempli causa, proferatur illud de arbustis Polydori tumulo evulsis.

Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum convellere vimen
Insequor, et causas penitus tentare latentes:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam majore hastilia nixu
Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ:
Eloquar, an sileam? gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures:

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus. ÆN. III. 27.

Non exigua certe est vis in postremis hisce, de voce humana præter naturam audita: et profecto arrectiorem multo esse animum lectoris puto ad illa in Didonis furoribus, quæ mariti vocem noctu ad aures ejus pervenisse fingunt, quam si in simulacro perquam terribili adumbrando versaretur scriptor.

Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret.

Tum illa quæ sequuntur optime animum tali morbo correptum referunt; nempe ut omnia, etiam quæ sponte et nullo miraculo fiunt, ad rem suam trahere soleat.

Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces.

Illud autem de voce mortuorum non infeliciter attigit Ovidius; et (quod raro huic poetæ evenit ut quæ imitetur in melius mutet) nescio an plus quiddam formidinis definito illo certoque numero insit,

Hinc ego me sensi noto *quater* ore citari:
Ipse sono tenui dixit, Elissa, veni. EP. VII. 99.

Sunt autem aliqua in eodem Virgilii loco, quæ disciplinæ toties iteratæ fidem faciunt: nempe efficacius multo rem depingi, quæ ducta hinc inde linea mentis vires eliciat ad reliqua perficienda, quam cujus imagine fruimur omnibus numeris absoluta.

Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu! latices nigrescere sacros;
Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori. ÆN. IV. 453.

Profecto "latices sacros nigrescere" et "vina in cruorem verti" portentum est illud quidem memorabile, et metus plenum: brevi tamen admodum percurritur

oratione, qualia sunt multa in primo Georgicorum interitum Cæsaris consecuta. Horum autem nulli inest severum illud et affectus graviter commoti signum, quod in ultimo versu continetur,

> Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori:

quem qui legit (præter infandam monstri ipsius speciem) eum subeat necesse est quantum animus reginæ horrorem ex tacito visu concepisset, ut ne unquam dicere quidem auderet quod imo corde diu esset infixum.

Pari ferme virtute insignis est Œdipi illius Colonæi mors a Sophocle conficta [a]. Non terribilem jam dico rerum apparatum, tonitru Jovis et fulgur, et inferorum voces moras increpantium: his certe omnibus majestas sua inest, sed qualem innumeri poetarum loci sibi pari jure vindicarent; præsertim chorus ille Prometheus nulli in eodem genere secundus,

> Καὶ μὴν ἔργῳ κοὐκέτι μύθῳ
> Χθὼν σεσάλευται κ. τ. α.

Nobilioris autem ingenii est fœtus, *signum illud* ab Œdipo propositum, ut promissa sua Theseo modo facta commendet; se oculis orbatum scilicet, recta nullo duce monstraturum iter, donec ad locum pervenerit ubi eum vita excedere in fatis esset. Quo quidem commento scenam, alioqui sane religione et sacro metu egregiam, altius fecit in mentem lectoris descendere, quam fragore cœli et tenebris, aut dæmonum vultu ac ministerio posset effici.

Quantum vero his rebus ponderis insit, quæ nihil speciosi in se habent, utpote animo potius quam oculis haurienda, licet vulgus scriptorum plerumque fugiat, at præstantissimum quemque, etiam in portentis rerum referendis, bene nosse confitendum est.

[a] Vid. Œd. Col. 1518—1666.

Ecquis enim ex minoribus poetis, modo serpentes istos ad Laocoönta divinitus missos describere vellet, non cœlum tempestate horridum fingeret et mare ventis turbatum? Aliter prorsus atque optime Virgilius:

> Ecce autem gemini a Tenedo *tranquilla per alta*
> (Horresco referens) immensis orbibus angues
> Incumbunt pelago, *pariterque* ad littora tendunt.
>
> ÆN. II. 203.

Hæc non modo ad ea quæ sequuntur viam struunt, *Fit sonitus spumante salo,* sed cum tranquilla ponti facies et tanquam silentium, tum anguium *æquabilis* super undas cursus, dirum animis horrorem futurique mali exspectationem parit.

Est etiam illud hac in parte nequaquam tacendum, de quo plurima olim dicta sunt ad imitandi artem spectantia; nempe ut rerum *adjuncta* potius quam res ipsas persequamur. Namque in eo maxima sita est phantasiæ vis, ut suo se motu erigat, et simulacra rerum expromat magis, quam extrinsecus allata aucupetur. Quare immanem anguis illius Afri proceritatem non male depingit Silius, quanquam oculis solis rem omnem permittat.

> Nondum etiam toto demersus corpore in amnem,
> Jam caput adversæ ponebat margine ripæ.
>
> SIL. VI. 164.

At phantasiam irritat multo magis Statius, adjecto sonitus auxilio.

> Sæpe super fluvios geminæ jacet aggere ripæ
> Continuus, *squamisque incisus adæstuat amnis.*
>
> THEB. V. 516.

Cujusmodi etiam est illud Ovidii;

> Terraque rasa sonat squamis, MET. III. 75.

ut fere horrore repentino commoveatur qui legit; et

hoc uno veluti filo arrepto, cætera ipse facile expediat, et totam quasi regionem perlustret animo. Etiam odorandi sensu scite admodum ad phantasiam irritandam utuntur Tragœdi[b]. Quod si plura simul eodem spectent conjunctis viribus, fortiores fient vehementioresque animi conceptus, modo ex diversis sensibus imagines diversæ ortum habeant, easque apte disponere poeta noverit. Cujus quidem rei vix disertius aliquis exemplum quæret, quam ex Arethusæ apud Ovidium fabula, ubi Nympha, Alpheum cursu sibi propius instantem et vestigia jam jam prementem narrans, *adjunctis* utitur ex visu simul et auditu et tactu comparatis.

Sol erat a tergo: vidi præcedere longam
Ante pedes umbram; nisi si timor illa videbat:
Sed certe sonituque pedum terrebar; et ingens
Crinales vittas adflabat anhelitus oris. MET. V. 614.

Jam vero ne in præceptis longior sim de rerum terribilium ac prodigiorum usu, sit satis monuisse nihil usquam fastidio esse propius, aut quo verecundius uti scriptorem oporteat[c]. Tum non alio quam Lucani exemplo opus esse opinor, ut prohiberi quis possit, quo minus ad historiæ lucem has fabulas adferat, et in negotiis civilibus bellicisque sui temporis enarrandis Deorum ministerio aperte uti velit. Hunc tamen scriptorem, toties a me olim insimulandi et arguendi causa memoratum, felici sæpe ingenio res sacras et religionem attigisse jam lubens profiteor. Cujus rei argumenta cum possem plurima proferre,

[b] Vid. Æsch. Agam. 1320. et seq. et Eumen. 248.

[c] Insigne est exemplum in Italico [*Pun.* VIII. 623, &c.] ubi præ nimia multitudine se invicem conturbant prodigia: alterum vero [*Pun.* XVI. 586.] ubi inutilia prorsus sunt, ideoque in vitio plane habenda.

lucum modo istum prope Massiliam appellarem, in quem scilicet omnia videtur et visu et cogitatu metuenda, silentium, caliginem, cruentos ritus, trunca Deum simulacra, ignotum numinis genus ac nomen, et quæ præterea animis superstitioso metu correptis tali in re succurrere solent, admirabili arte et carmine non ineleganti contulisse.

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo,
Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.
Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Sylvani Nymphæque tenent, sed barbara ritu
Sacra deum, structæ sacris feralibus aræ;
Omnis et humanis lustrata cruoribus arbos.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit sylvas, excussaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem præbentibus auris
Arboribus suus horror inest: tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, simulacraque mæsta deorum
Arte carent, cæsisque exstant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit jam robore pallor
Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt: tantum terroribus addit
Quos timeant non nosse Deos: jam fama ferebat
Sæpe cavas motu terræ mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia silvæ,
Roboraque amplexos circum fluxisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere deis: medio cum Phœbus in axe est,
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus, dominumque timet deprendere luci.

PHARS. III. 399.

Vix forsan hæc ad Virgilianam majestatem in eodem argumento accedunt:

Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
Dira loci: jam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc inquit frondoso vertice collem
(Quis Deus, incertum est) habitat Deus. Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem; cum sæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimbosque cieret.

ÆN. VIII. 351.

At locis fœcundior est Lucanus, qui porro, si rebus parem offudisset carminis gratiam, certe ad commovendam hanc de qua quæritur facultatem videntur aptiores. Fuit quidem præterea in animo (quod ne perficiam tempus jam vetat) nobilem imprimis ejusdem poetæ fabulam fusius exsequi, in qua, Thessalæ alicujus veneficæ artibus, animam penitus exstinctam et solutam corpore rursus in cadaver revocari fingit; nempe ut futuras Pompeii fortunas filio ejus suscitanti aperiat. Summa ubique cum gravitate et copiosa facinoris horrendi descriptione, per ducentos ferme versus, res deducitur[b]: præsertim ubi umbram juxta ădstantem, propterea quod in cadaver redire nolit, diris verberibusque mulier irata insequitur, et furiarum *vera nomina* lingua efferre, ni votis adsint, minatur. Sunt hæc quidem a communi usu et consuetudine remotiora: at quod raro dictu contigit, et nova quodammodo videntur, et non nimis exquisita. Tum ista porro non carent virtute, quæ in omni religionis instrumento est præcipua, et quæ in poësi *veritatis* loco est habenda, ut fama constans fuerit, et aliqua apud vulgus de his rebus antiquitus concepta opinio: qua si omnino destitutum fuerit, vix in phantasiam commento quamvis ingenioso et terroris pleno patebit aditus.

[b] Vid. Phars. VI. 570. ad finem.

PRÆLECTIO TRICESIMA SECUNDA.

De Fabulis Mythologicis. *Non ex* novitate *sed ex* consuetudine *vim habent. Quo autem notiores, eo potentiores. Magna est mera* nominum *virtus, si cum historia aliqua sint conjuncta. Quare fabulas usu receptas, præsertim vetustæ religionis reliquias, sedulo addiscat Poeta. In omni ferme poematum genere, et in omni ætate,* Mythologiæ antiquæ *est locus.*

DE prodigiorum usu quæ habui expositis, et de omni portentorum genere ad metum atque horrorem accommodato, superest ut reliquam ex religione ortam materiem paucis jam exsequar: qua quidem re maximos ubique poetas gaudere video, et inde etiam non minimum artis suæ decus trahere. Neque tamen hic agitur de præsentia, ac majestate, et auxilio Deorum, qualia in Epico poemate adhiberi solent; quarum scilicet rerum imagine confunditur quodammodo sensus, et ad insolitam miraculi speciem erigitur: *fabulas* tantum illas dico ex ultima vetustate deductas, quas credula nimis ætas olim a parentibus acceperit, et in sacris habuerit. Quas modo scite operi intexat scriptor, ut ad hæc antiquitatis commenta, non destinato cursu, sed aura quasi ingenii abreptus videatur deferri, mirum quantum pulchritudinis et gratiæ carminibus addunt.

Hanc autem voluptatem, qualiscunque demum fuerit, ad phantasiæ partes unice pertinere dixerim. Namque in eo præcipue videtur posita, quod imagines intus reconditas sopitasque suscitet, quas non sine delectatione quadam perfusa mens olim conceperit.

Nempe ea lege constitutos esse homines jam a plerisque philosophis concessum habemus, ut omnia ferme quæ menti occurrant aut voluptate aliqua aut dolore impulsi sentiamus: tanta autem est rei ipsius cum animi sensu necessitudo, tamque inter se colligantur penitus et cohærent, ut si res easdem aut consimiles fors aliqua postea obtulerit, protinus aut delectemur ultro aut doleamus; redeatque utplurimum sensus ille, qui re primo concepta fuisset. Quod cum latissime pateat, et ad universum cogitationum genus spectet, tum in iis præsertim cernitur quæ nobis jam olim a pueritia in deliciis fuerint; quales sunt Deorum et Heroum fabulæ, et quicquid a vitæ consuetudine paullo remotius semel auditum animo penitus insederit.

Illud porro in hac quæstione prætereundum non est: nimirum ipsa *agitatione et motu* delectari animum, quoties loci alicujus aut verbi repentina vis connexam rerum seriem atque ordinem denuo resurgere faciat, et, facto quasi ad extremam oram initio, tela quædam involuta et diu compressa explicari cœperit. Quocirca, ut egregiæ sint res aut pulchritudine aut novitate, non admodum refert, modo inter se penitus cohæreant, et agitata semel mente aliæ ex aliis sensim innotescant.

Quid enim aliud in causa esse putemus, cur Herois aut fœminæ illustris nomine audito, de quibus vetus exstet historia, statim arrecti animis et commoti fiamus? Unde illa montium fluviorumque ac regionum brevis modo mentio facta ad intimos sensus illabi posset, nisi jamdudum reposta esset materies, quæ subito tactu concalesceret, et consuetam voluptatem animo cieret? Quare id semper agunt poetæ, ut quæ loca aut nomina ad historiam et fabu-

las nobiliores, aut ad Deorum cultum ac reverentiam pertinent, iis passim poemata quasi luminibus distinguant, mentesque adeo permulceant lectorum, non vocum modo suavitate, sed revocata simul rerum memoria.

Qua quidem in parte principatum nemo, opinor, Pindaro denegabit; ut cujus lyræ præsertim conveniret, "divos puerosque deorum" carmine efferre, et rebus non nimis a natura egregiis colorem quendam obducere, et majestatem non suam. Adeo autem totus in hujuscemodi argumentis laborat, ut vix in carmen aliquod incidere possis, quod cæteris fit aut fabulis fœcundius, aut Divum et heroüm nominibus, factis, conjugiis, amoribus magis confertum. Neque id sane admodum curat, ut proposito conducant, modo speciosis carmen miraculis ornare, et a rebus quotidiani usus ad loca longinqua et situ amœniora mentem possit abducere.

Consimilis ferme est ratio melicorum in tragœdiis carminum, quæ in mythologia explicanda plurimum lascivire solent; ut arrepta utcunque ex fabula occasione in aperta hæc spatia illico se conferant, ubi phantasiæ huc illuc vaganti nihil obstare possit. Cujus rei vix aliud, si exemplum quæratur, libentius proferrem, quam dulcissimum illud in Œdipo Tyranno, quod exspectato pastore mox omnia patefacturo canitur.

Εἴπερ ἐγὼ μάντις εἰμὶ
  Καὶ κατὰ γνώμην ἴδρις,
  Οὐ τὸν Ὄλυμπον, ἀπείρων,
  Ὦ Κιθαιρὼν, οὐκ ἔσει
  Τὰν αὔριον πανσέληνον,
Μὴ οὐ σέ γε καὶ πατριώταν Οἰδίπου
  Καὶ τροφὸν καὶ μητέρ' αὔξειν,

Καὶ χορεύεσθαι πρὸς ἡμῶν,
Ὡς ἐπίηρα φέρον-
τα τοῖς ἐμοῖς τυράννοισιν.
Ἰήϊε σοι Φοῖβε,
Σοὶ δὲ ταῦτ' ἀρέστ' εἴη.
Τίς σε, τέκνον, τίς σ' ἔτικτε
Τῶν μακραιώνων; ἄρα
Πανὸς ὀρεσσιβάτα που
Προσπελασθεῖσ', ἤ σέ γε
Τις θυγάτηρ Λοξίου; τῷ
Γὰρ πλάκες ἀγρονόμοι πᾶσαι φίλαι·
Εἴθ' ὁ Κυλλάνας ἀνάσσων,
Εἴθ' ὁ Βακχεῖος θεὸς ναί-
ων ἐπ' ἄκρων ὀρέων,
Εὕρημα δέξατ' ἔκ του Νυμ-
φᾶν Ἑλικωνιάδων,
Αἷσι πλεῖστα συμπαίζει. ŒD. TYR. 1086.

His porro addiderim celeberrimum in Œdipo Colonæo cantum, qui ab Atticæ regionis laudibus exorsus in pulcherrimam numinum mentionem excurrit— Bacchi scilicet saltus atque avia peragrantis, Jovis et Minervæ, Musarum etiam, et super omnia Neptuni et Nereidum sororum.

Εὐίππου, ξένε, τᾶσδε χώρας
Ἵκου τὰ κράτιστα γᾶς ἔπαυλα,
Τὸν ἀργῆτα Κολωνόν·
Ἔνθα λίγεια μινύρεται
Θαμίζουσα μάλιστ' ἀηδὼν
Χλωραῖς ὑπὸ βάσσαις,
Τὸν οἴνωπ' ἀνέχουσα κισσὸν,
Καὶ τὰν ἄβατον θεοῦ
Φυλλάδα μυριόκαρπον, ἀνήλιον,
Ἀνήνεμόν τε πάντων
Χειμώνων· ἵν' ὁ βακχειώτας ἀεὶ
Διόνυσος ἐμβατεύει,
Θείαις ἀμφιπολῶν τιθήναις.
Θάλλει δ' οὐρανίας ὑπ' ἄχνας

Ὁ καλλίβοτρυς κατ' ἦμαρ αἰεὶ
Νάρκισσος, μεγάλαιν θεαῖν
Ἀρχαῖον στεφάνωμ', ὅ τε
Χρυσαυγὴς κρόκος· οὐδ' ἄϋπνοι
Κρῆναι μινύθουσιν
Ἰλισσοῦ νομάδες ῥεέθρων,
Ἀλλ' αἰὲν ἐπ' ἤματι
Ὠκυτόκος πεδίων ἐπινίσσεται,
Ἀκηράτῳ ξὺν ὄμβρῳ
Στερνούχου χθονός· οὐδὲ Μουσᾶν χοροί
Νιν ἀπεστύγησαν, οὐδέ γ'
Ἁ χρυσάνιος Ἀφροδίτα·
Ἔστιν δ' οἷον ἐγὼ
Γᾶς Ἀσίας οὐκ ἐπακούω,
Οὐδ' ἐν τᾷ μεγάλᾳ Δωρίδι νάσῳ
Πέλοπός ποτε βλαστὸν,
Φύτευμ' ἀχείρωτον, αὐτόποιον,
Ἐγχέων φόβημα δαΐων,
Ὃ τᾷδε θάλλει μέγιστα χώρᾳ,
Γλαυκᾶς παιδοτρόφου φύλλον ἐλαίας·
Τὸ μέν τις οὔτε νέος, οὔτε γήρᾳ
Σημαίνων ἁλιώσει χερὶ πέρσας.
Ὁ γὰρ ἐσαιὲν ὁρῶν κύκλος
Λεύσσει νιν Μορίου Διὸς,
Χ' ἁ γλαυκῶπις Ἀθάνα.
Ἄλλον δ' αἶνον ἔχω
Ματροπόλει τᾷδε, κράτιστον
Δῶρον τοῦ μεγάλου δαίμονος, εἰπεῖν,
Αὔχημα μέγιστον,
Εὔϊππον, εὔπωλον, εὐθάλασσον.
Ὦ παῖ Κρόνου, σὺ γάρ νιν εἰς
Τόδ' εἷσας αὔχημ', ἄναξ Ποσειδὰν,
Ἵπποισιν τὸν ἀκεστῆρα χαλινὸν
Πρώταισι ταῖσδε κτίσας ἀγυιαῖς.
Ἁ δ' εὐήρετμος ἔκπαγλ' ἁλία χερ-
σὶ παραπεπταμένα πλάτα
Θρώσκει, τῶν ἑκατομπόδων
Νηρῄδων ἀκόλουθος. ŒD. COL. 668.

Infinitus plane essem si in hisce deligendis studio ac voluptati meæ obsequendum duxerim. Sed doctrinæ quam tuemur fidem omnino hæc facere videntur, modo animadvertatur quanta in Deorum mentione virtus insit. Nonnulla quidem sunt eorum ad oculorum judicium plane composita, quum in rebus visu jucundis luxuriant: nemoris enim illius, hedera virentis et lusciniæ cantu celebrati, tum florum et aquæ per prata properantis gratiam haud vulgarem esse fateor: at illa tamen in mentem lectoris altissime descendunt, et (nisi me fallit prorsus instituti argumenti amor) dulcedine quadam insolita intima cordis resolvunt claustra, quæ cœlicolas his sedibus interesse referunt, hic choros agere, nemora ac rupes præsidio tenere, et quæ maris imperium Atheniensibus prætendunt divino munere concessum.

Vix autem in paginam aliquam Pindari incideris, cui non ex fabulis Deum et Heroum maxima comparatur gratia; usque adeo nos ad Chironis illius antrum, aut Herculis labores secum aufert—Jasona autem aut Tyndaridas aut Bellerophontem, notissima carminum argumenta, arrepta avide ex nomine gentis aut oppidi occasione, continuo appellat. Quanta utique venustate nobile illud carmen claudit de laboriosæ virtutis laudibus, exemplo Herculis confirmatis! cujus nimirum, infantis adhuc, manibus gemini dracones interfecti narrantur.

Ταχὺ δὲ Καδμείων ἀγοὶ χαλ-
    κέοις σὺν ὅπλοις ἀθρόοι ἔδραμον.
Ἐν χερὶ δ' Ἀμφιτρύων
Κολεοῦ γυμνὸν τινάσσων φάσγανον
Ἵκετ', ὀξείαις ἀνίαισι τυπείς.
Τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει
Πάνθ' ὁμῶς· εὐθὺς δ' ἀπήμων κραδία

Κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον.
 Ἔστα δὲ θάμβει δυσφόρῳ
Τερπνῷ τε μιχθείς. εἶδε γὰρ ἐκνόμιον
Λῆμα τε καὶ δύναμιν
Υἱοῦ. παλίγγλωσσον δέ οἱ ἀθάνατοι
Ἀγγέλων ῥῆσιν θέσαν.
Γείτονα δ' ἐκκάλεσεν Διὸς ὑψί-
 στου προφάταν ἔξοχον,
Ὀρθόμαντιν Τειρεσίαν. ὁ δέ οἱ
Φράζε καὶ παντὶ στρατῷ,
Ποίαις ὁμιλήσει τύχαις,
 Ὅσσους μὲν ἐν χέρσῳ κτανὼν
Ὅσσους δὲ πόντῳ θῆρας αϊδροδίκας,
Καί τινα σὺν πλαγίῳ
Ἀνδρῶν κόρῳ στείχοντα, τὸν ἐχθρότατον
Φᾶσέ νιν δώσειν μόρον.
Καὶ γὰρ ὅταν θεοὶ ἐν πεδίῳ Φλέ-
 γρας Γιγάντεσσιν μάχαν
Ἀντιάζωσιν, βελέων ὑπὸ ῥι-
 παῖσι κείνου φαιδίμαν
Γαίᾳ πεφύρσεσθαι κόμαν
Ἔνεπεν, αὐτὸν μὰν ἐν εἰρά-
 νᾳ τὸν ἅπαντα χρόνον σχὲν ἀεὶ
Ἁσυχίαν, καμάτων
Μεγάλων ποινὰν λαχόντ' ἐξαίρετον
Ὀλβίοις ἐν δώμασι, δεξάμενον
Θαλερὰν Ἥβαν ἄκοιτιν,
Καὶ, γάμον δαίσαντα, πὰρ Διὶ Κρονίδᾳ
Σεμνὸν αἰνήσειν δόμον. NEM. I. 77.

Illud interea quod præcipue animadversum velim exempla modo allata occasionem iterum dicendi præstant—nempe ex antiqua et inveterata, ut ita dicam, consuetudine his fabulis contigisse gratiam: unde, levi admodum significatione facta, subeunt statim non simulacra modo et rerum extra naturæ sortem spectacula, sed nota quasi historia, re, loco, factis designata, quam raptim percurrit animus, utpote cui a teneris

plerumque annis dulcis olim secum fuerit necessitudo.

Optime id Virgilio cognitum poemata ejus, continuo his luminibus distincta, satis monstrant. In Georgicis præsertim, a rebus quotidianis et sordidi nonnunquam usus quam scite trahimur ad commenta aliqua antiquitus tradita, atque omnem vetustioris ævi religionem! Sic forma quæ sit equi honestissima habenda simpliciter exposito, statim ad nobiliora hæc assurgit.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et quorum Graii meminere poetæ
Martis equi bijuges, et magni currus Achillis.
Talis et ipse jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto. GEORG. III. 89.

Pari in laude sunt ea quæ sequuntur, de genere equorum ad currus et equestrem usum accommodato.

Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere,
Impositi dorso; atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
GEORG. III. 113.

Tum ad pecudum minorum atque ovium curam transgressus, postquam multa accurate disseruit de pascuis, et stabulorum situ, et quo pacto vellera fiant pretiosa monstrato, in hæc subito prorumpit.

Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,
In nemora alta vocans, nec tu aspernata vocantem.
GEORG. III. 391.

Neque ex religionis tantum sinu promenda sunt subsidia: quicquid enim de illustribus olim viris narratum vulgo, et ad seros nepotes sit traditum, suo non carere fructu probe novit, servata loci ac temporis

occasione. Namque ut cætera hujus generis nunc prætercam, notum modo illud et decantatum de Leandri casu quam dulci artificio intexuit poemati!

Quid Juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta; quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Æquora: nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.

GEORG. III. 258.

Pulcherrime quidem cernitur in Georgicorum exordio quanto studio et amore harum rerum captus esset Virgilius: ut cupide in his exspatietur regionibus—ut se inde invitus et quasi coactus referat—ut revocato tandem pede, iterum iterumque eodem redeat. Invocatis nempe et cœli et terræ numinibus, ad Augustum ita se convertit.

Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est, urbesne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam; et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant; tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
Panditur: *ipse tibi jam* brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli justa plus parte reliquit.
Quicquid eris; *nam te* nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido;
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem;
Da facilem cursum atque audacibus annue cœptis[a].

GEORG. I. 23.

[a] Similem ferme ad modum mythos veteres percurrere amat Miltonus. Vid. egregium Comi locum V. 976—1011.

Jam vero, ut hujusce artificii vis inspiciatur penitus, videamus quæso quantum vel unius sæpe vocabuli sonus valeat ad jucundam harum rerum memoriam refricandam. Namque ubi, post laudes Italiæ pulcherrime elaboratas, exclamat vates,

> Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
> Magna virum!

certe aut miro ipse errore teneor, aut vox illa *Saturnia* plus valet ad conciliandam lectoris non indocti mentem, quam epithetis posset effici omnia bona et magnifica prædicantibus. Enimvero plurimum errare hac in parte videntur scriptores, qui aut duro nimis sint ingenio, aut literis parum imbuti, cum rem epithetis donandam putent plerumque ad *visum* pertinentibus, aut quæ rei proprietatem aliquam significent, aut quæ denique eam grandem, speciosam, admirabilem pronuntient. Fugit nimirum eos genus illud lautius multo ac locupletius, quod ex historia (ficta an civili parum refert) est sumendum. Neque enim levia sunt ista quæ ex regione illustri sunt deducta, ut *Paphiæ myrtus—biferi rosaria Pæsti—Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.*— At pulcherrima sunt quæ fabulosæ antiquitatis speciem præ se ferunt, ut *Cereale papaver,—Dilectæ Thetidi Halcyones—Japidis arva Timavi;* et illa in principio Georgicorum,

> Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
> *Chaoniam* pingui glandem mutavit arista,
> Poculaque inventis *Acheloïa* miscuit uvis. GEORG. I. 7.

aut quibus modo perlectis statim in historiam aliquam incidere videmur; ut in illo Horatii,

> Tendens Venafranos in agros
> Aut *Lacedæmonium* Tarentum.

Et rursus,

Tibur *Argæo positum colono*
Sit meæ sedes utinam senectæ.
Sit modus lasso maris, et viarum,
Militiæque.
Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, et *regnata petam Laconi*
Rura Phalanto. OD. II. 6, 5.

Etenim Horatium, si quem alium, in deliciis habuisse constat cum eruditam omnem historiam, tum præcipue veterum illa poetarum somnia; et tantum porro his rebus tribuisse, ut mera locorum nomina [b] carminibus passim adspergat, modo sint religione aliqua aut facto memorabili insignita. Pindarum enim ubique ducem insecutus, unde oriatur carmen aut qua lege pergat parum solicitus, ad Deos et Heroas quam primum diverti solet, neque inde nisi cursu fessus se recipere. Quod cum in plurimis elucet, tum haud scio an cæteris illustrior sit Ode illa in Musarum laudes edita,

Descende cœlo et dic age tibia
Regina longum Calliope melos:

quæ quidem, utpote tota in phantasiæ finibus versata, ejus idcirco solius adstricta legibus videtur. Narrato autem impio Gigantum adversus Jovem bello, non Divos modo præsentes ad certamen adhibet, sed loca et regiones numinibus sacras studio elatus ardensque persequitur.

Sed quid Typhœus, et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœcus, evulsisque truncis
Enceladus jaculator audax,

[b] Ne semper udum Tibur, et Esulæ
Declive contempleris arvum,
Telegoni juga parricidæ. OD. III. 29.

Contra sonantem Palladis ægida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus; hinc matrona Juno, et
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta natalemque sylvam,
Delius et Patareus Apollo. Od. III. 4, 53.

Ejusdem generis præclara sunt exempla. Ode illa in Bacchi laudem,

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, (credite posteri)
Nymphasque discentes: et aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum
Lætatur. Evœ, parce, Liber,
Parce gravi metuende thyrso.
Fas pervicaces est mihi Thyadas,
Vinique fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, &c.

et quæ profudit per viginti et plures versus in carmine ad Arborem, cujus casu fere est oppressus:

Quam pæne furvæ regna Proserpinæ,
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedesque discretas piorum, et
Æoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus;
Et te sonantem plenius aureo
Alcæe plectro &c.

Quid vero dulcius, quid ad sensus leniter commovendos aptius quam hæc notissimarum rerum obliqua commemoratio? Quanto potentiores etiam garrulæ vetustatis reliquiæ quam jejuna illa, de qua antea dictum est, allegoria, aut fictæ ad tempus virtutum

et vitiorum formæ? Conferat modo aliquis Lucretianum illud, in pestis Atheniensis descriptione,

Mussabat tacito *Medicina* timore;

cum Virgilio rem non absimilem referente,

Quæsitæque nocent artes. Cessere magistri
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus:

et vix opinor in dubio hærebit, utri artificio potiorem locum tribuat.

Quinetiam hinc quæstionem paullo difficiliorem solvi nonnunquam visum est; cur nimirum ab Homero et ab optimo quoque Poeta toties iterentur illustrium virorum cognomina jampridem pervulgata, sive a patre sint ea aut patria, sive a corporis animique virtutibus deducta: qualia sunt [c] Ποδώκης Ἀχιλεὺς, Ξανθὸς Μενέλαος, Γερήνιος Νέστωρ, Κορυθαίολος Ἕκτωρ, et ejusdem generis bene multa. Quo etiam modo Deos et in narratione et in precibus solenniter nuncupatos legimus—Ἄρτεμις Ἰοχέαιρα, Ἑκατηβόλον Ἀπόλλωνα Γλαυκῶπις Ἀθήνη—aut sicut a Pindaro summa gravitate est factum:

Σωτὴρ ὑψινεφὲς Ζεῦ,
Κρόνιόν τε ναίων λόφον,
Τιμῶν τ' Ἀλφεὸν
Εὐρὺ ῥέοντ', Ἰδαῖ-
όν τε σεμνὸν ἄντρον,
Ἱκέτας σέθεν ἔρχομαι. OL. V. 39.

Nihil licet in his novi aut speciosi eluceat, at modo quis modice eruditus sit lector, carmen ea ita non impedire fatebitur ut ornent potius, et epithetis *inusitatis* et *inventis* longe præstent. Quod quidem non aliunde fieri credibile est, nisi quod ex vocis ip-

[c] Graviter ob hæc Homerum increpat Scaliger—"Quid enim "convenit Achilli flenti πόδας ὠκύς?" De Poetice, p. 543. et rursus, "Achilles vel dormiens, πόδας ὠκύς." *Ib.* 552.

cua quid testium opus est multitudine? Miltonum profecto unum adeat velim, quicunque in dubio habuerit, utrum hodiernis auribus permulcendis idoneæ sint hæ fabulæ et leves veterum quasi vatum susurri: quo quidem scriptore nemo laxioribus habenis in hæc se effudit spatia, aut ad res magis alienas illustrandas splendida Graiorum mendacia transferre potuit. A vero utique poeta exagitanda sunt omnia non modo naturæ arcana, non modo artium et literarum omnium flos est carpendus, sed ficta etiam multarum gentium ac seculorum commenta sedulo eruenda. Non quo eum putida quædam et exoleta pro novis venditare velim, sed (quod imperitos maxime judices fallit) ut ad vetera, tanquam vetera, aperte provocet. Namque in eo vim maxime positam etiam atque etiam prædicare non verebor, quod *nova non sunt*, sed animis jam diuturno usu et consuetudine penitus recepta.

Quare Mythologiam illam quam respuere adeo solent nonnulli et contemptui habere, ipse fovendam imprimis duco, si quis, angustos meræ veritatis fines egressus, lautam ingenio supellectilem comparare velit, et ad pellendam vitæ tristitiam alterum quasi solem, et splendidos naturæ alterius colores adhibere. Neque id parvi æstimandum, quod hujusmodi deliciis adeo non obsit usus, ut labentibus annis novas usque vires colligant, et non nisi communi bonarum artium ac literarum naufragio sint ipsæ perituræ.

PRÆLECTIO TRICESIMA TERTIA.

De Antiquitate. *Plurimum delectatur Phantasia omni vetustatis imagine. Delectatur item* Futuri *adumbratione. Hinc* vaticiniorum *in poemate usus—quorum quidem maxima est vis, si exitu confirmata videantur—sin autem cum historia pugnent, vana sunt et effectu carent.*

QUANDO ad veteres Divum atque heroum fabulas non ita multo ante me converterem, et plurimum inde auxilii duci posse dicerem, si phantasiam vellet scriptor aut excitare aut permulcere, fortasse vos non fugit, me hoc quodcunque est instrumenti tanquam rem veterem adhibendam monuisse, animis sermonibusque hominum jampridem occupatam. Cujus quidem præcepti vis latius paullo patet, quam quantum aut per tempus eam aperire tum liceret, aut argumenti in quo versatus sim pateretur ratio. Illud enim præcipue in caussa fuisse dictum est, cur hæc materies jucunda habeatur, quod subtili animorum motu inde facto, multa intus reposita sensim eliciantur, quæ dulcedinem adhuc suam et quasi pristinum saporem servent. Quicquid enim pueris nobis avide haurire contigerit, id vel adulta ætate recensere animo et quasi ruminari juvat.

Atqui ut missa jam faciam miracula ipsa, et fabulæ quæ narratur elegantiam aut suavitatem, multum etiam ex *vetustate* ipsa efficitur, quod in subsidium artis, sive in laudem potius, transit. Neque in dubium venire potest, quin ita nati simus, ut mens ad vetera ac præterita si minus desiderio capta se recipiat, at quasi ad regionem aliquam clamore et curis vacuam, ubi errare pro arbitrio possit, et a communis vitæ sordibus sese aliquando tædio confecta vindicet. Quippe illud non unius ævi aut gentis esse satis constat, sed ad universum hominum genus pertinere, ut vetera recentibus præstantiora judicent. Hinc commenta illa de aureo mundi seculo, et de genere vitæ antiquo, quæ cum bonis abundaret magis, tum scelere ac laboribus careret.

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri.

GEORG. II. 336.

Quæ quidem res adeo multorum laudes jam sustinuit, ut pene obrui iis et exstingui videatur; neque eam ad poeticos usus, nisi obiter dictam et brevissime, jam sanus quis unquam scriptor adhibebit.

Attamen vitæ ac morum imaginem, seculis aliquot hac nostra antiquiorem, quis non studio quasi captus prosequitur? et si quas anteactæ ætatis reliquias retinere possit, non servet ultro et in deliciis habeat? Feliciora utique semper avet mens quam quæ nuda rerum fert veritas: et quoniam de præteritis quod libet ferme jam licet fingere, facile hæc disjecta quamvis membra in justam corporis magnitudinem, phantasia magis quam ratione duce, expleri patimur.

Hinc solenne illud de prisca hominum fide ac virtute: hinc illi, quos prædicare solent poetæ,

Magnanimi heroes nati melioribus annis.

Permultum utique juvat, sicut antehac sæpe est monitum, a præsentibus ad remotiora mentem ablegare, sive ea sint tempore seu loco longius sejuncta. Neque id leve omnino aut puerile est habendum, cum a brutis animantibus præcipue hæc nos vis separet, qua, præterita æque ac futura complexi, vitæ ideo spatia videmur ampliora inire, et mortalium rerum quasi "terminos propagare." Namque ut taceam nunc quicquid ingeniosi aut male feriati de his rebus effutire solent homines, fieri certe non potuit, quin longa seculorum serie evenerint plurima, et dictu et conceptu digniora, quam quanta brevis unius ævi cursus in se contineat.

Quare, ad pristinos annales si quis animo revertatur, ævi quodammodo melioris commercio videtur frui, et res egregias jamjam perituras ab interitu et oblivione vindicare. "Equidem Curiam nostram," inquit Piso ille Ciceronianus, "(Hostiliam dico, non "hanc novam, quæ mihi minor esse videtur postea-"quam est major,) solebam intuens, Scipionem, Ca-"tonem, Lælium, nostrum vero in primis avum cogi-"tare." *Fin.* V. 1. Scio hæc eo pertinere, ut quæ sit vis admonitionis in locis potissimum monstrent. Nostram tamen ad rem non mediocriter simul faciunt, cum ex his constet, Pisonem, quoties in curia versaretur, non modo ad antiquitatis *memoriam* trahi, verum et cogitatione ipsa magnopere eum moveri ac *delectari* solitum. Quod vero ubique Ciceroniani præ se ferunt libri, id porro, elegantissimo auctore Plinio usus, omnino a natura nobis insitum affirmare

ausim. In epistola enim ad Apollinarem suum, ubi villæ amœnitatem prope Apenninum montem positæ disertissime explicuit, etiam senectutis juxta habitantium mentionem facit, ut quæ sibi voluptatem adferat non vulgarem. Quin ipsum de hac re, nitide ut semper loquentem, audiamus. "Æstatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo movetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. Hinc senes multi: videas avos proavosque jam juvenum. *Audias fabulas veteres, sermonesque majorum: cumque veneris illo, putes alio te seculo natum.*" Ep. V. 6.

Hoc igitur instrumento imprimis se ornare poetam juvabit, ut quoties fabulæ ratio ita ferat, vetustatis speciem justis adumbrare possit lineamentis: mores nempe et studia, atque omnem istius vitæ consuetudinem accurate describere addiscat: paupertatem denique ipsam, horridulam licet, ne pudeat proferre. Quam dulcia nimirum sunt illa Tibulli, quæ ad humilem paterni laris fortunam respiciunt!

Sed patrii servate Lares; aluistis et iidem,
　　Cursarem vestros cum tener ante pedes.
Neu pudeat prisco vos esse e stipite factos;
　　Sic veteris sedes incoluistis avi.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
　　Stabat in exigua ligneus æde Deus.
EL. I. 10, 15.

Deinde simplicis subito vitæ amore captus, in vota se effundit a reliquo poematis colore nequaquam aliena.

Quam potius laudandus hic est, quem prole parata
　　Occupat in parva pigra senecta casa!

Ipse suas sectatur oves, at filius agnos;
Et calidam fesso comparat uxor aquam.
Sic ego sim, liceatque caput candescere canis,
Temporis et prisci facta referre senem. Ibid. 39.

Tanta vero est hujusce argumenti vis, ut rusticarum rerum laudes non exiguam gratiæ partem inde traxisse putem, quod, eas dum legimus, antiquitatis formam videmur simul intueri, et vitæ genus multis abhinc seculis usitatum. Sic in pulcherrimi carminis initio non ineptam hinc sumpsit materiam Horatius: cujus agricola,

Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis. EPOD. II.

Neque aliter Virgilius; qui felicem agricolæ fortunam copioso carmine prosecutus, eodem ferme rem claudit, quo exorsus est alter.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus et frater: sic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.
GEORG. II. 532.

Solito quidem more hic mox ad Deorum fabulas divertitur; quæ tamen omnia eodem spectant; nempe ut ruris laudes una cum veteris ævi contemplatione conjunctas persequamur.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

Verum ut ex agris tandem ad urbem progrediamur, eadem hic quoque est laus antiquitatis. Magnifica sane est in Æneide urbis Latinæ et regiæ domus descriptio:

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis:

at quod vulgus scriptorum mero luxu et superbia efficiendum putant, quam pulchre idem expedit Virgilius, propositis regum simulacris, quæ priscam gentis historiam animo obversari faciant!

Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro, Italusque, paterque Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imagine falcem;
Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
ÆN. VII. 177.

Præclarius adhuc appellarem ejusdem rei exemplum, modo Æneæ cum Evandro colloquium adducere fas esset integrum: quo nihil unquam scriptum puto, quod antiquis rerum coloribus plus gratiæ debeat ac venustatis. Novit profecto acerrimi vir ingenii, si unquam alias antiquitati haberetur honos, Romanis certe, tunc temporis divitiis et luxu diffluentibus, pristinam suæ urbis sortem narratu jucundam fore; quæ, quo magis a recenti consuetudine abhorreret, hoc esset ad excitandas phantasiæ vires aptior. Unde profecto fieri existimo, tam studiose eum in hisce referendis exspatiari, et simplicem antiquitus vivendi normam, tanquam rem ingenio suo et cura omnino dignam, diserte exposuisse: quum Homerus contra, licet mores istius ævi ad unguem exprimat, nusquam tamen hoc artificio ad captandos lectores uti videatur. Suam nimirum non præteritam ætatem pingit: aut si quando ad vetustiora respiciat, fabulosam magis sequi quam sobriam solet historiam.

Sunt tamen in utroque ejus poemate quæ vetustatis

vim, sine fabularum ope, declarant optime: quale est illud de Sceptri traditione; præ cæteris autem egregia semper habui, quæ Nestoris in Pylo regiam describunt, et lapideas ante fores sellas, ubi mos erat principes viros primo mane sessum ire, atque otiose inter se colloqui.

Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἠὼς,
Ὤρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφι Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ·
Ἐκ δ' ἐλθὼν, κατ' ἄρ' ἕζετ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοισιν,
Οἵ οἱ ἔσαν προπάροιθε θυράων ὑψηλάων,
Λευκοὶ, ἀποστίλβοντες ἀλείφατος· ΟΙΣ ΕΠΙ ΜΕΝ ΠΡΙΝ
ΝΗΛΕΥΣ ἽΖΕΣΚΕΝ, θεόφιν μήστωρ ἀτάλαντος·
Ἀλλ' ὁ μὲν ἤδη κηρὶ δαμεὶς ἀϊδόσδε βεβήκει.
Νέστωρ αὖ τότ' ἔφιζε Γερήνιος, οὖρος Ἀχαιῶν,
Σκῆπτρον ἔχων· Od. Γ. 405.

Similia ferme sunt Evandri, quibus Æneam tecto subeuntem affatur:

Hæc, inquit, limina victor
Alcides subiit, hæc illum regia cepit.

At locorum ubi monstrat situm jam palatiis exstructum, collem nempe Aventinum, et Capitolium ipsum dumis horridum, nihil profecto aliud agit poeta, nisi ut per longinquos, tractus temporis et loca amœniora, utpote minus usu cognita, nos errare animis et pervagari faciat. Neque enim ad rudem *Romæ* modo ascendit originem, verum etiam vestigia urbium antiquiorum, Evandri ævo ruinis jacentium, quasi alterius mundi confinia, oculis lustranda aperit.

Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant

Pauperis Evandri: passimque armenta videbant
Romanoque foro, et lautis mugire Carinis.
ÆN. VIII. 355.

Sed de his quæ ad anteactum temporis cursum spectant, jam satis fortasse superque est dictum. Restat ergo, ut rem nomine diversam atque omnino contrariam, natura vero et vi poetica non dissimilem, paucis jam aggrediar.

Nam sicut ad *antiqua* advolare amat mens, ut a præsentis horæ angustiis paulisper se liberet, tentetque spatia quædam ulteriora, ita et prospicere *futura* solet, et quid venientis ævi fortuna ferat cæca quamvis conjectura attingere. Quamobrem vaticiniis et clam et aperte uti poetis semper licuit; sive ut paullatim rei exitus significari possit, sive quod res nobis jampridem notas et scriptis traditas, ex ore alicujus, tanquam multo ante quam actæ fuerint cogitatas et divinitus patefactas, proferri velint.

Priore in genere sunt chorici aliquot Tragœdorum cantus, qui signa nonnunquam subobscura edunt facinoris jamjam eventuri. Qualia in Æschyli Agamemnone pulcherrima quædam adhibentur, et affectus eadem plenissima. Neque his interdum artibus non utitur Epopœia; quemadmodum in medio certamine filum subito abrumpit Virgilius:

Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque
Oderit. ÆN. X. 503.

Ejusmodi quoque sunt gravissima illa de pugnis ad Philippos et Pharsalum commissis, quæ memorabili clauduntur dicto;

Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila,
Et gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

Georg. I. 493.

Ista nimirum de venturis spondet seculis, quæ in re simili sua vidissent tempora. Longo autem spatio tanquam nubecula interjecto, res, ut fit, videntur grandiores; unde eas, non nisi stupore aliquo et insolito sensu correpti, quantumvis consuetas, intuemur.

Quinetiam illud de toto genere animadverti licet, effectu ea prorsus carere, nisi cum veritate quodammodo fuerint conjuncta. Parum utique refert vaticinii formulam edere, nisi ad solennia verba vatis quoque accedat auctoritas. Quare ex historiæ luce sumat oportet scriptor, quicquid divinitus monstratum velit; neque nisi rebus jam usu exploratis interpretari audeat futura. Permultum enim interest, utrum rem ita fore dixeris tantum, an et *vere* dixeris: neque id unquam ex arcanis fati ductum videbitur, quod posteris non probaverit historia.

Hoc autem ita se habere vix dubitabit aliquis, perlectis modo Didonis moriturae precibus; quarum aliæ aut nulla prorsus aut obscura nituntur fide, de aliis quem habuerint exitum omnino constat.

Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt, hic terminus hæret;
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum

Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor; hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
ÆN. IV. 611.

Hactenus animum optime depingi furore et vindicta æstuantem vix negaveris: utrum vero aliter ceciderit quam preces ferant, cum sit incertum, debilior idcirco tota res est et ictu carens. At quæ proxime sequuntur, utpote fama rerum stabilita, ecquis non vehementer commotus legit?

Tum vos, O Tyrii, stirpem et genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
ÆN. IV. 622.

Sed ne quis hujus loci vim magis ad affectuum partes referendam judicet, alterum illum adeamus, ubi seras Romæ fortunas severo ac gravi sermone evolvit Jupiter, ut Venerem curis vexatam permulceat, et conceptæ timori medeatur.

Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
ÆN. I. 279.

Possem hic egregios ex eodem poemate locos adferre, primum ubi Romæ fata ac fortunas Anchises aperit, tum quæ a Vulcano impressa clypeo traduntur, quos tamen prudens prætereo, ne forte molestior sim dum hæc nimis nota recitem, et quæ porro disciplinæ nostræ parem modo cum superioribus fidem faciunt. De utrisque autem (quoniam Homerum auctorem sequi vulgo dicitur) illud saltem profiteri liceat, inventoris laudem Virgilio debitam ex hoc fonte unice provenire, quod is primus mentes hominum ad ventura convertere sit ausus, tanquam ad *spectaculum* divino munere expositum : unde historiam ita poesi inservire fecit, ut quæ narrata respuerent prorsus aut languidius acciperent, eadem prædicta avidi animisque arrectis hauriant. Hoc autem artificio complures postea ad rem suam feliciter usos fuisse scriptores constat; ex quibus sat erit Miltonum nominasse: neque ullo sane phantasmatum genere magis commoveri posse animum crediderim, quam quæ adventantia hominum fata videntur præmonere, et nondum acta quasi jam in conspectu agerentur sublato velut aulæo monstrare.

PRÆLECTIO TRICESIMA QUARTA.

In Phantasiæ naturam accuratius inquiritur. Pro diversis hominum studiis ac moribus, pro cœli, et regionis varietate, alia plane res videri possit. At facultatis *eadem ferme est ratio, licet* objecta *ejus sint aliis alia. Rerum* facie *ac* colore *ducitur magis quam vera earum natura. Hinc cogitationum* ordo *laxior, quippe qui* accidentibus *magis nectit res quam* essentiis. *Errant tamen qui nullis eam coerceri legibus volunt—præsertim Asiatici. Horum duplex est error.* 1°. *Quod Phantasiæ plus æquo consulunt.* 2°. *Quod imagines jucundas nullo nexu ad libitum contrahunt. Culpa hac non omnino vacat Pindarus. Virgilii maxima in his cernitur et vis et prudentia.*

MONSTRATIS jam ante locis qui ad Phantasiæ partes præsertim pertinent, aliquid statuendum duxi de facultate ipsa, quæ natura quadam sua frui videtur, suis legibus unice gaudere. Nam licet copia rerum quis abunde polleat, temere autem iisdem inepteque utatur, perinde est ac si penitus deesset instrumentum: nisi id forsan vel turpius habendum sit, abuti divitiis, aut iis recte uti nescire, quam omnino carere. Quo quidem in argumento sæpius jam versati fuimus; quoties scilicet monendum erat, ne rem sponte egregiam ad fastidium usque scriptor urgeat. Jam vero accuratius aliquid promendum putavi, quod non nisi interiore hujusce facultatis

ratione paulisper explorata commode facturus videor.

Est igitur, sicut antehac dictum fuit, Phantasiæ imprimis proprium, ut levi significatione facta intus fervere incipiat, et materiem olim repostam miris modis ad arbitrium suum fingere. Quod quidem plerisque nulla certa ratione factum videtur. Vaga nimirum rerum simulacra quantumvis dissita, velut in somnis, nasci adeo atque interire aiunt—nunc perpetuo cursu se invicem sequi—nunc verso ordine confundi, et quasi nubibus obductis obscura fieri. Laxas utique habenas mentem tunc temporis effundere, neque cogitationum seriem ullo imperio coërcere—se rebus non sibi res submittere—et resolutis prorsus viribus incredibilem ex hoc otio ludoque voluptatem capere.

Hinc præceptis locum esse negant nonnulli, ista scilicet in re quæ tantopere ex cujusque animi natura pendeat. Neque sane dubitandum videtur, quin res magis incerta sit, magisque in auditorum ingenio posita, quam sunt reliquæ poeseos partes quæ affectibus movendis et imitatione constant. Quippe apud diversissimas nationes eadem ferme ubique est affectuum, eadem imitationis norma: at Phantasiæ adeo varia est ac multiplex natura, ut aliis alia prorsus res videatur, prout homines gente, cœlo, fortuna, religione, studiis denique aut vitæ colore inter se discrepent. Quicquid enim aut sensibus gratum ultro aut usu jucundum fuerit, idem et cogitatu dulce esse (vacuo præsertim et feriato animo) fatentur omnes: ad quod igitur mens curis negotiisque libera, tanquam ad hortorum delicias, solet confugere, ut præteritæ quasi voluptatis umbra se reficere possit.

Quare in diversas tunc partes diversorum hominum ingenia distrahantur necesse est. Fontes et nemora et leniter spirantes Zephyros avent plerumque, qui regiones colunt soli propinquiores. Contra hyperboreos æstivum calorem aut foci brumalis gaudia contemplari juvat. Tum pro vitæ ac studiorum ratione, quam prope in contrarias res fert homines sua quemque consuetudo! Nempe aliis cordi est vastos saltus et rupium ferme inaccessa venatu transire, aliis culta rura et quieta istius vitæ munera intueri: hos delectat oceanus fluctibus tumens, illos communita castella et aspera belli facies: quarum ideo rerum imagines ultro a negotiis in secreta otia et solitudinem secum animis trahunt.

Quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Tum pro cœli temperie, aut privata indole, ac morum habitu, alii aliis potentiores solent esse affectus. Hos nimirum amor, illos militaris gloriæ cupido, aut superstitiosi metus adeo devinctos tenent, ut præ deliciis cuique suis sordeant ferme omnia, et minoris æstimentur. Quæ vero argumenta tanquam lyræ aptissima Horatius ponit, nostris auribus vix essent ferenda—*Et pugilem victorem et equum certamine primum*—Adeo et mutantur tempora et nos ipsi mutamur!

Hinc autem fit ut, licet una quædam sit ac simplex hominum natura, totidem fere poëseos sint genera, quot gentes ingenio ac moribus diversæ. Neque id sane poetæ est vitio vertendum, quod ad communem ætatis suæ aut populi sensum scripta accommodari velit: quin nostrum sit potius videre,

an excussa facultatis hujusce natura, aliquid ex varietate illa ita in nostros usus transferri possit, ut Poeticæ artis vim augeat, morum interea qui singularum gentium sint proprii ratione simul habita.

Fuit igitur jam olim a nobis cautum, ne rerum descriptiones quis diligenti nimis manu perficiat; qua quidem in parte si peccatum sit, cessat omnino phantasiæ voluptas illa, quæ ex complendo opere ad arbitrium et opinionem nostram plerumque capitur. Jam vero ulterius paullo progrediendum erit. Namque ut nimius in *singulis rebus* labor ac fides vim poeticam minuere solet, ita in *rerum ordine servando* minime id poetæ convenit, quod veritati et rectæ rationi est maxime consentaneum. Immo vix dubium habeo, quin phantasiæ intersit magis, *quali ordine* quam *quid* cogitemus; cum a ratione longius eam hac ex parte distare constet, quam in prodigiosis rerum formis comminiscendis.

Poetæ ergo imprimis curæ sit, ne ita inter se res hærere faciat, ut philosophiæ vult norma—ne servata rationis lege quid prius sit, quod posterius statuat—neve ei obsequatur disciplinæ, quam in omni gravioris exempli opere mens ipsa postulat. Fugit profecto phantasia hanc consilii et artis societatem, tanquam ignobilem servitutis speciem: et si manum admoveas, aut recalcitrat statim, aut accepto jugo silvestrem illico deponit animum, et in alienam naturam abit. Suum quippe est, non occulta rerum principia sed summam faciem et colorem sequi—quicquid oculis obversetur cute tenus inspicere—et res rebus conjungere nullo proprietatis jure ductam, sed prout tempore aut loco aut levissima similitudinis nota propinquæ videantur. Hinc mille et jungendi et sepa-

randi viæ: adeo enim tenui hæc simulacra rerum coercentur vinculo, tam cito pereunt modo nata et perpetuas vices obeunt, ut nullo seligendi labore districta, mens qua velit per infinitam multitudinem vagetur,

> Par levibus ventis volucrique simillima somno.

In hoc igitur vitium incidere videntur qui Allegoricum scribendi genus colunt; qua in re improbanda tam multi olim fuimus, ut satis jam sit aliam quoque causam breviter monstrasse, cur a vera poeseos natura abesse judicetur. Suo enim cujusque lectoris arbitrio, quoad potest, permitti oportebit non modo imagines fingendi facultatem, sed qualem porro imaginum *seriem* tacite secum percurrat, et quas potissimum, ex turba mobili ac confusa rerum, ipse oculis sequi velit.

Quid ergo? objiciet fortasse aliquis, num effrænem omnino phantasiæ cursum esse velis? num temere eam in omnem licentiam se effundere, nullis coactam legibus, nullo cogitationum ordine servato? Quod si fiet, præter meras puerorum ineptias aut ægroti somnia nihil plane consequêris. Deinde ad Persarum aliquos aut Arabum poetas provocatum forsan erit, quorum ex scriptis vix aliquid cultiore ingenio dignum proferas.

His ne obnoxiam criminibus disciplinam esse nostram quis putet, pauca modo de Asiatico illo scriptorum genere dicenda judicavi, quos acerbe nimis a Scaligero accepimus *Aurium carnifices* appellari solitos. Horum autem vitium duplici ex fonte deductum puto: quorum in utrumque si recte inquiratur,

facile, ut spero, intelliget aliquis nequaquam ista de Phantasia modo dicta cum universæ artis legibus pugnare.

Primum igitur ab Asiaticis in eo erratum esse arbitror, quod nimium huic facultati tribuant, ne dicam totam Poeticæ vim ibi positam velint. Namque, ut ab exemplis argumentum ducam a Jonesio nostro inter pulcherrima eorum scripta habitis, id unice egisse videtur scriptor, ut quicquid sibi maxime in deliciis fuerit, nulla loci aut temporis opportunitate ductus, sine more effundat. Hinc illæ decies repetitæ de amoribus cantilenæ: hinc rosas, hyacinthos, luscinias, hinnulos continuo crepant: hinc fontes et pomaria et hortorum amœnitates cantando diem conterunt. "Mos nempe erat perpetuus" (ut Jonesii ipsius verbis utar) "antiquis Arabum poetis, "aut ab amoribus poema ordiri, aut amorum de-"scriptionem medio poemati apte intexere; deinde "equum aut camelum describere, quo vecti ad ami-"carum tentoria accederent; et postea ad argumen-"tum præcipuum uberius tractandum properare, "donec per suavem rerum varietatem carmen dedu-"centes, lapsu quodam molli et æquabili, in clau-"sulam quasi subito caderent." *Poes. Asiat. Comm.* cap. III.

Hoc autem molle et delicatum genus qui unice colunt, quis non videt eos amplissima Poeticæ artis spatia plane nescire, et uberrimos illos voluptatis fontes, qui ex Imitatione et Affectibus ortum habent? Tum ne ipsi quidem Phantasiæ suæ sic optime consultum dixerim, quæ non tam placet solitaria, quam cæterarum in poemate virtutum comitatu

cincta. Quamobrem hoc primo cavendum affirmare haud dubito, ne plus æquo in hac parte luxuriare amet poeta, aut quicquid veritati ac rationi detractum fuerit, id statim existimet in Poeticam voluptatem abire.

Alterum vero est in eadem re, et quidem gravissimum, ne quicquid nobis otiose meditantibus in deliciis fuerit, id pariter credamus omnes delectare posse. Immo hac præsertim ex causa quæstionem ortam esse existimo, in qua jam versamur. Neque enim in dubio est habendum, quin suas cuique cogitationes sequi, prout eas in animo sponte nasci contigerit, sit gratissimum; ordinem vero illum qui singulis arrideat, magis ex propria cujusque vita ac consuetudine, quam ab ullis naturæ legibus pendere quæ ad universum genus pertinent. Quodcunque enim mihi olim commotum audivisse, aut cogitasse, aut casu aliquo vidisse contigerit, acrius me id certe movebit, et magis in conceptuum turbam se insinuare poterit, modo cogitandi occasionem edas, quam quod omnibus sit commune. Neque esse aliquem crediderim, cui non plurima sint ipsi quidem cogitatu dulcissima, quæ aliorum animos minime tenerent: tum cui non secreti quidam sint loci, et quasi cogitationum calles, cæteris mortalibus ferme ignoti, quos tacite secum peragrare consueverit.

Quapropter gravissime ab iis peccatum duco, qui ex sua qualicunque consuetudine cæteros omnes metiri solent, et phantasiam permulcendi eam usque instituunt viam, quæ sibi maxime in promptu sit, et nullo conatu egeat. Nam sit licet omni lege expers phantasia, et recte in tali re, modo *suæ* voluptati consultum velit, "sua cuique Deus sit dira cupido,"

spectanda tamen est universa humanæ mentis ratio, quoties *aliorum* sensus hisce illecebris irretiri volumus. Neque enim (ut concedamus *accidentia* magis poetæ observanda quam *essentias*, et prout in his fuerint sibi res invicem similes, *genera*, ut dialectice loquar, formanda,) dissolutam idcirco prorsus seriem, nullo societatis fœdere conjunctam, proponere decebit.

Exemplis nimirum vix indigebit quisquis in Asiaticorum poemata oculos unquam conjecerit: qui sane non modo in phantasia delinienda totam impendere solent operam, sed imagines quoque in omni argumento ferme easdem congerere; ut priusquam librum aperias, plus dimidia ejus parte ipse animo præcipere possis. Has vero, ut proposito conducant parum soliciti, ne inter se quidem arcta necessitudine teneri volunt, aut insigni aliqua proprietate affines esse; sed si modo vinculo quodam laxiore, et *generali* admodum capite contineantur, satis habent. Quid enim a vera similitudine alienum magis, quam hæc principis cujusdam Asiatici cum *fluvio* primum, deinde *aura*, mox cum *artificis manu* comparatio?

Vides ut agros dulce gemmatos lavet
  Argenteus rivi latex;
Virides ut aura stridulo modulamine
  Arundines interstrepat!
Sic, sic amœno cincte virtutum choro,
  Princeps, amabiliter nites.
Ut maximo labore, et arte maxima
  Effingit artifex ebur,
Sic ad benignitatem amica civium
  Blande figuras pectora.
Ut delicata gemmulam expolit manus
  Fulgore lucentem aureo,

Sic civitatem mitium gaudes tuam
Ornare morum lumine. JONES. cap. 1.

Princeps nimirum aquæ et auræ est similis, quia sicut harum altera *inter* agros, altera *inter* arundines moveatur, sic ille *inter* virtutes suas niteat. Pariter in his quæ sequuntur ad nihil fere redit similitudo:

In hortulo, qui ad nos affert
Odorem vini aqua gelida temperati,
In unoquoque narcisso, qui in eo est,
Sol effulget luna circumdatus. Ibid. cap. 7.

Lunam nempe appellat extremam flosculi oram propter album in ea parte colorem. Usque adeo in has imagines, solem videlicet, aut lunam, aut margaritas, quamlibet rem intorquet scriptor, arrepta vix aliqua similitudinis umbra.

Habemus narcissum splendidum,
Qui recreat odore suo animas,
Velut si cilia ejus essent lunæ,
Velut si oculi ejus essent soles. Ibid.

Sol et luna sunt vinum et cyathus,
In media luna solem affer. Ibid. 9.

Pluribus in hoc genere vix opus est exemplis, quæ in Asiaticis fere omnibus ad fastidium abundant. At quam penitus in hac re sint rudes atque ignari, mille exemplis melius docet Persarum illa vox, qua versus faciendi artem exprimunt, " Margaritas nectere." Nihil ergo refert, ut mens composito rerum ordine mulceatur, ut pro re nata conceptus oriantur, et tenorem quendam servent: satis id Persarum ingenio erit, si usquequaque cumulentur imagines, gratia ac venustate spectabiles.

Quod si ad Musas Græciæ severiores illas nos conferamus, erit profecto interdum quod eodem nomine

improbari debeat. Cui enim non Pindari errabunda vestigia, et cursus longas per ambages peractus, non aliquando bilem movent? Quin dissoluta illa rerum ex longinquo quæsitarum mentio adeo non facilitatis speciem induit, ut sæpe dura potius et coacta merito habeatur. Sumatur modo, exempli causa, carminis illius Pythii in Hieronis laudes conficti argumentum, quale ab erudito homine[a] concinnatum habemus.

"Laudes carminis ita adornat, ut *lyræ* potentem "vim et efficaciam in ipso Olympo declaret; nec re-"fugere ejus dulcedinem nisi *impios—in quibus* Ty-"phœus—*cui* Ætna imposita est—ad *cujus* montis "radices nova urbs Ætna condita erat—*cujus* civem "se per præconem pronuntiari jusserat Hiero."

Hunc procul dubio ad morem mille animo subeunt conceptus: neque si tacite meditandi specimen edere quis vellet, disertius quidquam aut naturæ propius efferri posse dixerim. At mentem alterius si vellem eodem se motu delectare quo ipse fruor, alia plane instituenda est via. Neque enim quod fortuna *mihi* obtulerit, id alii tanquam exemplum sibi dari facile patientur, ad quod intuentes iter suum regere ac moderari possint: quin *cæteris* durior fortasse videbitur hic quamvis nativus ordo, quam qui certa procedat lege, et rem docte magis artificioseque aperiat. Nam credi vix potest, cum infinitæ sint cogitandi viæ, ut, quam viam unus aliquis temere et cæco impetu inierit scriptor, eadem aliis quoque casu quodam sit gratissima: quod ni ita fiet, magis ea certe lectoribus cordi erit, quam ratio et disciplina monstraverint.

[a] Chr. Gottl. Heyne.

Minime ergo poemata illa ad summam artis dere judicemus, quæ illustrium modo phantasn copiam præ se ferunt, nisi et acri judicio inform et justo disponantur ordine. Fractum vero ill putidum scribendi genus, quod phantasiæ pr dere nomen solet, ut laborem omnem fugiat, ad les Asiaticorum greges ablegatum eat: nos a non sparsis coloribus puerorum ritu capti, solido tius et viriles ingenii fructus expetamus: su quidem illius critici usque memores, qui in his, in cæteris ferme omnibus, optimum se naturæ i pretem præbuit. Εἰ γάρ τις ἐναλείψειε τοῖς καλλι φαρμάκοις χύδην, οὐκ ἂν ὁμοίως εὐφράνειεν, καὶ λευκογρ σας εἰκόνα. *Aristot. Poet.* c. 15. *ed. Tyrwh.*

Ne vero hæc, quæ in præceptis plus solito ver est prælectio, subsidiis prorsus careat ex optimo p deductis, videamus illa in tertio Georgicorum, Phantasiæ partes unice spectantia, quantopere iis conveniant, quæ de conceptuum ordine m sunt dicta, neque laxo nimis, neque ad rationis mam adstricto. Phantasmatum quidem ipsorun pulchritudinem et majestatem, neminem puto ardore quodam correptum mirari; eo autem eff duntur ordine, ut generosum plane ac virile ingeni significent, magna rerum copia instructum, fid opibus, et ad hanc voluptatem perfruendam remis paulisper viribus inclinatum.

Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.

In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cestu.
Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos;
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis:
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, et Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.

GEORG. III. 10.

PRÆLECTIO TRICESIMA QUINTA.

Paucis de cogitationum ordine *præmissis, deinde de* Styli *ornamentis agitur ad Phantasiam excitandam idoneis. Ex quibus præ cæteris sumuntur quatuor*, Hyperbole, Similitudo, Metaphora, Epithetum. *De unoquoque traduntur quædam et cautiones et præcepta.*

QUÆ in proxima prælectione de phantasiæ natura disputare visum est hunc saltem finem habuisse spero, ut scriptorem moneant ne nimis in constituendo opere huic animi parti tribuat, neve artis materiam temere effundat, justa rerum junctura et ordine posthabito. Sæpe enim effrænem phantasiam suis ipsam se viribus impedire contigit: quum, si male inter se copulentur imagines, motus ille animi vixdum inceptus deficiat, unde hujus rei voluptas ferme omnis pendet. Nam sicut alterius ictus vis ictu altero imminui solet, nisi in easdem ferantur partes, ita ex variis fontibus conquisitæ species sibi ipsæ invicem occludunt viam; neque tantum una omnes valent, quantum seorsim valerent singulæ.

Sumatur autem, exempli causa, ex Claudiano arborum illa recensio, quas in pulcherrimo Siciliæ loco prope Hennam florere ait.

Apta fretis abies, bellis accommoda cornus,
Quercus amica Jovi, tumulos tectura cupressus,
Ilex plena favis, venturi præscia laurus.

RAPT. PROS. II. 107.

Tribus hisce versiculis quantam et quam dissitarum

rerum immiscuit turbam! Præter enim arbores ipsas, spectaculum id quidem multiplex satis et jucundum, mare, bellum, Jovis Apollinisque oracula, funera, et mellis thesauros menti percurrenda obtulit; quarum rerum ut sua cuique non deesset gratia, modo apte poemati intexerentur, ita eas hic nullo inter se societatis jure contineri, non aliam sponte ex alia nasci facile intelligitur, sed invitas quasi et coactas in eodem consortio versari.

Hoc igitur ad ea quæ prius de Phantasia dicta sunt adjungenda statui, ne forte quis putet laxum tantummodo nos et errabundum cogitandi genus improbare, unde a proposito longius æquo abduci solet scriptor; cum id gravius fortasse habendum sit vitium, si quando hiulcus sit et clausulis concisus cogitationum ordo, aut si a serie vixdum inchoata statim ad novas advolatum sit imagines, ex alieno genere petitas.

Sed monet me pridem suscepti operis norma, ut aliquid tandem de poetico qui vocatur stylo proferam, quantum ad phantasiæ partes pertinere videatur. Nam de tota re latior multo est doctrina, quam ut hic commode tractari possit aut attingi quidem: tum pleni sunt criticorum libri præceptis, quæ coloris illius poetici capita et fontes ipsos aperire solent, et in universæ dictionis habitu informando plurimam impendunt curam.

Ex apparatu igitur rhetorico illo unde Ornatus efficitur stylus, quatuor modo sumenda duxi, utpote phantasiæ imprimis propria, ideoque ad usus poeticos præsertim idonea; quæ tamen non nisi brevissime jam in animo est tractare—*Hyperbolen* dico, *Similitudinem*, *Metaphoram*, et *Epithetum*.

De *Hyperbole* quidem a plerisque scriptoribus est cautum, ne nimis ea utatur poeta, neve ulterius æquo veritatem deserat: quare *causas* hic si possim satis sit attigisse, cur huic culpæ fastidium sit finitimum. Primum igitur est, quod commotæ mentis erroribus, si aut longiores sint aut nimii, denegatur venia: immo ne sic commotam quidem mentem significant, sed consilium potius et artem. Cui enim modum in furoribus tenere vacat, et comminisci fabulam, eum certe ad rectam ilicet rationem reverti æquum est. Deinde, si res procedat longius, non modo lectorem destituat necesse est calor ille animi, quo sublato tragœdiæ meræ et clamores ferri nequeunt, sed inverecundus etiam et mendax videtur scriptor. Ipsos nempe ante oculos fraudem fieri, et quasi laqueum strui, indignamur; neque enim si quid unquam turbatis affectibus condonandum putemus, statim id sobrios mirari et credere oportebit.

Virgilium ergo in tempestate illa, quamvis naturæ fines exsuperet, facile omnes patimur dicentem,

> Terram inter fluctus aperit;

quoniam et paucis res absolvitur, et statim ad vera tanti mali pericula transitur. Lucanus autem dum singula singulis addendo miraculum vult magis in conspectu ponere, impudentiæ tantum arguitur.

> Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
> Despicitur, tantum nautæ videre trementes
> Fluctibus e summis præceps mare; cumque tumentes
> Rursus hiant undæ, vix eminet æquore malus.
> *Nubila tanguntur velis, et terra carina.*
>
> PHARS. V. 638.

Atqui raro admodum hac figura utuntur qui aliquo in numero habentur poetæ. Contra *Similitu-*

dines affectant ferme omnes, et in omni poematum genere: neque sane his dulcius quid unquam excogitatum fateor, aut quod sine fastidio delectet magis, aut ad reficiendos sensus sit aptius. Hujus autem loci nequaquam erit ad infinitam pæne doctrinam descendere, quæ de Similitudinum dignitate ac pulchritudine versatur, prout a rebus animatis aut inanimatis, a cœlo, a rure, aut a diversis vitæ muneribus originem ducant. Nam tametsi hæ res suo non carent pondere, at si quis instituto olim a nobis operi animum diligenter adverterit, multum fortasse in his curæ absumptum esse meminerit, quando in Imitationis vi expendenda accurate versaremur. Tunc enim ex variis naturæ partibus adductæ sunt imagines, quæ admirabilem aut eligendi aut pingendi artem prædicarent, quamquam Similitudinum nomine suum in poemate locum obtinuerint.

Nunc alia plane res agitur: neque enim *imagines* quæ comparantur, sed *comparationis* ipsius vim ac proprietatem animadverti volo: qua nimirum lege optime inter se conjungantur res, ut phantasiam non rudem penitus et agrestem permulcere possint.

Primum igitur fugiendum omnino censemus Asiaticum illud genus, quod veræ similitudinis nullam propemodum curam haberi vidimus: quum in id solum intenti videantur scriptores, ut speciosas hinc illinc dispergant imagines. Hoc utique in vitio, ne plura commemorem, est Arabica illa exercitus cum vere comparatio, etsi Jonesio (facili nimis Asiaticorum judici) perquam placuerit.

"Agitati sunt jaculorum et pugionum mucrones, et pro-
"dierunt ramulorum extremitates; explicata sunt cohortium
"vexilla, et sparsi flores splendidissimi super collium juga.

" Ad summam, produxit Ver ful
" dis similia, et tonitrua militum
" et colliculos similes eorum eph
" tis; densas porro nubes pulver
" floreas tentoriis, ramos spiculi
" est [Ver] ventis suis vehemen
" [Timuri] et cohortes ejus nig
" et floribus suis cæruleis crater
" entibus suis rivis progrediente
" tum mare legionum ejus, mot
" dum auræ vespertinæ spiraban
cap. 12.

Proximum est genus, quo
est similitudo, et quæ pariter
nire posset. Minime in hisc
aut asperum existimari vel
poesis, præsertim rudioris,
fert copiam, ut exquisitam
gentiam aut ingenii subtilit
jusmodi sunt quæ heroa
comparant; interfectum eu
lium atrox tempestati; au
conjungere solent, propter
cunda, aut *caduca* utraque,
commune habeant. His et
quum et varietate rerum pe
tam injiciunt narrationi m
ipsa parum, opinor, volupt

Tertium igitur in locum
rum in *analogia* sive *pr*
loquuntur, vis ponitur. De
subtiliorem aliquanto doct
træ, tanquam a poetico nin

G g

elementis quibusdam accurate prius expositis dilucidior, ut spero, fiet tota rei hujusce ratio.

Statuamus ergo, comparationem *Analogicam* ex quatuor omnino terminis constare: quorum, ut in Geometria, duo antecedentes, consequentes duo. Sicut autem primus ad secundum, ita tertius ad postremum se habere debet. Missa nunc rei comparatæ pulchritudine, optima erit comparatio, cujus *perfecta* sit *analogia;* non eam dico quæ servato ordine terminos ipsos exstare et quasi eminere faciat, sed quæ, hoc fundamento innixa, ita rem distribuat coloribusque obducat, ut latente quodammodo causa vis mentem feriat. Hujusmodi est terribilis illa Hectoris descriptio concitato cursu adversus hostes ruentis, quem ideo ingenti saxo poeta comparat, a summo monte in planitiem per oppositas arbores et virgulta devoluto.

> Τρῶες δὲ προὔτυψαν ἀολλέες. ἦρχε δ' ἄρ' Ἕκτωρ
> Ἀντικρὺ μεμαὼς, ὀλοοίτροχος ὣς ἀπὸ πέτρης,
> Ὅντε κατὰ στεφάνης ποταμὸς χειμάῤῥοος ὤσῃ,
> Ῥήξας ἀσπέτῳ ὄμβρῳ ἀναιδέος ἔχματα πέτρης,
> Ὕψι τ' ἀναθρώσκων πέτεται, κτυπέει δέ θ' ὑπ' αὐτοῦ
> Ὕλη· ὁ δ' ἀσφαλέως θέει ἔμπεδον, ΟΦΡ' ΑΝ ʽΙΚΗΤΑΙ
> ΙΣΟΠΕΔΟΝ, τότε δ' οὔτι κυλίνδεται, ἐσσύμενός περ·
> Ὣς Ἕκτωρ, εἷως μὲν ἀπείλει μέχρι θαλάσσης
> Ῥεῖα δ' ἐλεύσεσθαι κλισίας καὶ νῆας Ἀχαιῶν,
> Κτείνων· ΑΛΛ' ʽΟΤΕ ΔΗ ΠΥΚΙΝΗΣ ΕΝΕΚΥΡΣΕ ΦΑΛΑΓΞΙ,
> Στῆ ῥα μάλ' ἐγχριμφθείς. ΙL. N. 136.

Satis id quidem Homero plerumque est visum, si res similitudine aliqua conjungere possit, vix ulla Analogiæ ratione habita: neque hic mirum foret, si præcipitem modo herois cursum saxi ruentis imagine

declarasset; adjectis vero duobus terminis, planitie scilicet et Graiorum acie, (quorum utriusque ad terminos priores eadem est ratio, *ut impetum cohibeant*) justa jam facta est comparatio et numeris omnibus absoluta.

Pari in laude est alioqui pulcherrimus Valerii Flacci locus, ubi mulieres ait a mœnibus urbis prospicere ingruentis belli faciem, tanquam aves, adventante hyeme ramis mæste insidentes.

> Ast illæ murorum extrema capessunt,
> Defixæque virum lituumque fragoribus horrent.
> Quales instanti nimborum frigore mæstæ
> Succedunt ramis, hærentque pavore volucres.
>
> Argon. VI. 503.

Perfectam hic quoque videmus Analogiam: ut *bellum* ad *mulieres*, ita ad *aves imber* se habet.

Quare ut hoc, quasi normam quandam et exemplar, ante oculos ponamus, non abs re fortasse fuerit pauca quædam ex diversis scriptoribus exempla ad hunc canonem exigere: unde fidem modo dictis accessuram puto—pulchriorem scilicet comparationem reddi, prout a perfecta analogia propius absit. Meminisse autem omnino oportebit, nos hac in parte non *rei comparatæ* sed *comparationis* vim æstimare: cum sæpius id fieri contingat, majorem imaginis speciosæ vim esse, similitudine imperfecta, quam sordidæ alicujus aut quotidianæ, cujus propinquior esset cum re præcipua necessitudo.

Ejusdem ergo Valerii egregius est locus quo describitur Medea, pavida et consilio male fisa, patriam cum Jasone relictura: quam utique cunctantem et labantem animo hortatur Venus, ipsam se viæ comitem adjungens.

Qualis adhuc teneros supremum pallida fœtus
Mater ab excelso produxit in aera nido,
Hortaturque sequi, brevibusque insurgere pennis:
Illos cærulei primus ferit horror Olympi;
Jamque redire rogant, adsuetaque quæritur arbor:
Haud aliter cæcæ per mœnia deficit urbis
Incedens, horretque domos Medea silentes.

ARGON. VII. 375.

Quicquid huic comparationi laudis dandum censeamus, ut quæ rem venustam summa fide expresserit, vix dubium habeo, quin jam plerisque qui me audiunt subierit, potiorem multo esse Angli[a] poetæ in eadem re locum, propterea quod res sibi invicem comparatæ *analogice* magis inter se coire fecerit: quippe ubi sapientiæ divinæ ministrum scriptor ponit, suaviter suos maternæ avis ritu trahentem, præceptis, hortatu, exemplo etiam (non sicut Venerem istam in perniciem) sed ad cœli et salutis viam capessendam.

Magni profecto sunt pretii complures veterum poetarum comparationes, quæ ab optimo illo genere aliquantum recedunt; ubi scilicet res conceptu jucunda et summa arte conficta proponitur: facile tamen vel in his intelligi potest, quanta servatæ futura esset analogiæ virtus. Sic Ulyssem noctu arida inter folia obvolutum, scintillæ comparat medio in cinere sepultæ; ubi simplex valet certe similitudo, analogia abest. Eundem ferme ad modum Agamemnonis gemitus, *crebri fulguris instar* iterari inquit.

Ὡς δ' ὅτ' ἂν ἀστράπτῃ πόσις Ἥρης ἠϋκόμοιο
Τεύχων ἢ πολὺν ὄμβρον ἀθέσφατον, ἠὲ χάλαζαν,
Ἢ νίφετον, ὅτε πέρ τε χιὼν ἐπάλυνεν ἀρούρας,—
. . . .
Ὣς πυκίν' ἐν στήθεσσιν ἀνεστονάχιζ' Ἀγαμέμνων
Νειόθεν ἐκ κραδίης. IL. K. 5.

[a] Goldsmith. "Deserted Village."

Sagittam pariter a lorica reflexam salienti in tritura legumini assimilat [b]—Aquilæ alas patefactis palatii valvis [c]—heroas cadaver humeris portantes mulis tignum ingens vi trahentibus [d]—Ajacem hostibus oppressum, et tardo pede se ex turba amoventem, asino puerorum ictibus lacessito [e].

His nempe exemplis deesse statim constat *proportionem* illam, quæ in præstantissimo quoque locum habet. Cujus generis complura vel ex Virgilio adferri possent, quæ similem ob causam, non peccare, sed perfecto excidere dicas. Etiam pulcherrimum illud

Qualis populea mærens Philomela sub umbra,

non omnino placet ad *maritum* accommodatum, amissa conjuge dolentem.

Nusquam tamen Virgilium committere opinor, ut pugnantia inter se conferri videantur: ea scilicet jungendo, quibus dissidii quædam nota manifesto insit: qualia esse Homeri nonnulla negari nequit. Sic enim Achillem Hectora insequentem per *aperta* ante Trojam spatia infeliciter prorsus cani comparat, per *silvas et dumeta* hinnuleum venanti. Neque culpa hac vacant quæ de ignea Achillis crista magnifice satis effert, terribili nempe et letifero intuentibus signo, quam tamen ignes illos referre ait, ab hominibus bello oppressis accendi solitos, ut de rerum angustiis suos certiores faciant et auxilium orent [f].

Pariter esse ab Homero delictum vult Scaliger ille, iniquus sane Græci nominis insectator, ubi Hector tanquam fluctus in Græcos ordines irrupisse dicitur, qui diu, velut scopulus undis immotus, steterant:

[b] Il. N. 590. [c] Il. Ω. 317. [d] Il. P. 751.
[e] Il. Λ. 557. [f] Il. Σ. 207.

"pessimo namque consilio poetam saxo Græcos "comparasse, qui sunt multi, fluctibus vero Hectorem qui est unus[a]." Causam aliquantum a statu detorquet mordax hæc nimis et malitiosa interpretatio. Non enim, ut suspicari quis posset hac incusatione audita, utraque *simul* imagine utitur Homerus[b]; sed postquam phalanga Græcorum rupi immotæ comparasset, mox ad *novam* se confert imaginem, Hectorem dicens perruptis hostium ordinibus subito irruisse, veluti fluctum *in navem* per latus aquarum vi fractum. Nostræ interea disciplinæ auctoritatem non levem adfert tanti viri judicium, quum ineptum haberi vult imaginis usum, nisi quæ cum præcipua re aliquo analogiæ jure consociari possit.

Quantum vero lex ea rite servata polleat, si cui adhuc in dubio sit, Virgilium adeat, a quo summa arte accommodata est eadem ferme imago ad Latinum regem, propositi tenacem, et *contra vulgi clamores* animo auribusque obstinatum.

Ille velut pelagi rupes immota resistit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
Mole tenet: scopuli nequicquam et spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
ÆN. VII. 586.

Minime in comparationibus hisce expetere est æquum Analogiam rectæ rationi consentaneam, modo ne ea sit, quæ nullam præ se ferat speciem veritatis, et in nugas omnino abeat. Cujusmodi sunt bene multa Asiaticorum a Jonesio laudata. Summam

[a] Scal. Poetic. p. 570. [b] Vid. Il. O. 615—629.

nempe hominibus fortunam mediocri esse periculosiorem, ecquis melius videt aut cogitat, adductis quæ sequuntur ab Arabico poeta imaginibus?

Annon vides mare in cujus superficie feruntur cadavera?
At resident extremo in fundo margaritæ.
Quot sunt in terra arbores cum virides tum aridæ?
At lapidibus nullæ petuntur, nisi quæ fructus afferant:
In cœlo autem sidera sunt innumera;
Sed defectum non patiuntur præter solem ac lunam.

POET. ASIAT. COMM. cap. 14.

Adeo vel in levioris momenti rebus cavere oportebit, ut a ratione penitus discedatur: nam licet *accidentia* rerum non intimam naturam et *essentiam* sequatur poesis, tamen accidentibus hisce veram subesse vult analogiam, sine qua ad nihilum redit similitudo.

Ne vero acerbiorem æquo de his sententiam ferri quis objiciat, minime necessarium dixerim ut in omni parte congrua sit comparatio: nam si ad rem faciat prima ejus vel præcipua pars, facile alia phantasiæ permulcendæ causa redundare patimur. Frequens in hoc artificio est optimus quisque, cum vetusti, tum etiam cultioris ævi poeta; nempe, ut imaginem semel adductam fusius persequatur, recenseatque multa quæ cum præcipua re nihil commune habent.

Insignis in hoc genere est Hebræi vatis locus de concordia fraterna, eleganter admodum a Lowthio Latine versus.

O dulce jucundumque! Tribulium
Cœtu in frequenti mutua caritas!
O corda qui fraterna nodo
Jungit amor metuente solvi!
Non aura nardi suavior occupat
Sensus, *quæ Aronis vertice de sacro*

Per ora, per barbam, per ipsas
Lenta fluens it odora vestes. PRÆLECT. XXV.

Ex Homero autem cuivis statim succurrent exempla, quæ omissa pariter similitudine *secundam* rem augent. Vix tamen probanda videntur ea de Agamemnone;

Ἵστατο δακρυχέων, ὥστε κρήνη μελάνυδρος
ἩΤΕ ΚΑΤ' ΑΙΓΙΛΙΠΟΣ ΠΕΤΡΗΣ ΔΝΟΦΕΡΟΝ
ΧΕΕΙ ὙΔΩΡ. ILIAD. I. 14.

Namque ubi durior paullo imago per se visa est, raptim ad nova transire satius esset, quam male conceptis immorari. Neque sane in singula excurrat scriptor quæ non modo aliena, sed *incongrua* quoque videntur. Satis utique illud sit, similitudinem ex animo *missam facere;* nedum eam *minui* sinamus. Hoc autem in vitio habenda sunt illa Apollonii, ubi Lemnias mulieres, abeuntibus Argonautis *cum fletu* circumfusas, apibus comparat, quarum strepitu serena æstate *lætantur* prata.

Ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι
Πέτρης ἐκχύμεναι σιμβλήϊδος, ἀμφὶ δὲ λειμὼν
Ἑρσήεις ΓΑΝΥΤΑΙ, ταὶ δὲ γλυκὺν ἄλλοτε ἄλλον
Καρπὸν ἀμέργουσι πεποτημέναι· ὣς ἄρα ταί γε
Ἐνδυκὲς ἀνέρας ἀμφὶ ΚΙΝΥΡΟΜΕΝΑΙ προχέοντο[c].
APOLLON. I. 879.

Eodem vero nomine inique carpi Homerum con-

[c] Scholiasten quidem non fugit hæc rerum inconsequentia; cujus hæc sunt verba.

Ἡ δὲ παραβολὴ οὐχ ὑγιὴς, οὐδὲ εἰς πάντα ἁρμόζεται· ἔστω γὰρ μελίσσαις εἰκάσθαι τὰς γυναῖκας, ἄνθεσι δὲ τοὺς ἥρωας, σίμβλῳ δὲ κοίλῳ τὴν πόλιν· τὰ δὲ ἐπίλοιπα πῶς ἂν οὐκ εἴη ἀνάρμοστα; δι' ὧν φησὶ, χαίρει καὶ ἀγάλλεται ὁ λειμών· καίτοι λυπεῖται ἡ πόλις, δι' ὧν φησὶ κινυρόμεναι.

tigit[d], quia scilicet *instructas* Graiorum copias avibus comparavit, *confuso ordine* ludentibus:

Τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
'Ασίῳ ἐν λειμῶνι, Καΰστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών·
Ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
'Ες πεδίον προχέοντο Σκαμάνδριον. ILIAD. B. 460.

At si rem attentius intueri voluisset Criticus, non justam hic designari aciem vidisset, sed turbam inconditam militum e navibus et tentoriis undique ad campum properantem.

Nonnihil hac in parte phantasiæ indulgere Virgilium juvat: sicut in Amatæ reginæ furiis memorabili exemplo est factum:

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ.

Tot utique animo proponuntur imagines, e quibus *velocitas* sola argumento convenit:

Non cursu segnior illo
Per medias urbes agitur, populosque feroces.
ÆN. VII. 378.

Quædam interea diversa prorsus culpa laborare novimus, quando ita sint res natura similes ac ferme eædem, ut altera vix alteri lucem afferat. Sic mulierem Latonæ aut Dianæ, virum Apollini fusius comparari quid refert? Eleganti sæpe ac venustæ

[d] Scal. Poet. p. 565.

descriptioni occasionem præbent; at *Similitudinum* nomine laudari talia nequaquam convenit. Quare eodem tandem redire constat omnia, quæcunque in hac parte animadverti contigit—nempe eam demum perfectam fore Comparationem, *quæ in duabus diversorum generum rebus fiet, quarum utriusque eadem sit ratio ad consequentes duas.* Quod si ulterius tendat analogia, ut sint sex aut plures termini, modo ne in Allegoriam crescat, perfectior erit certe et efficacior. Tum in *secunda re* explicanda, religioni ne sit, ut particulatim penitus cum priore congruat: sin autem aliquid sui generis speciosum habeat, justa proportione semel posita, id porro scriptorem efferre ne pudeat.

Tantum in hoc capite excutiendo absumptum esse temporis minus doleo, quoniam modo dicta *Metaphoræ* pariter inservire possunt; quæ contracta quædam habenda est comparatio, *præteritis duobus Analogiæ terminis*, et nulla similitudinis mentione facta.

Quare ad quartum illum de *Epithetis* progrediamur locum; et relicta jam universæ rei disciplina, cujus plurima sunt præcepta de antiquis, compositis, cumulatis, perpauca tantum hodie proferre liceat, quæ ad Phantasiam præ cæteris videntur spectare.

Primum igitur est, ut ab Epithetis sedulo abstineatur, quæ reconditum quiddam habent aut longius quæsitum, et ænigmati propius. Satiram profecto hæc nimis sapiunt, et in meliori poeseos forma sunt perraro adhibenda. Quis enim ista probet Claudiani?

Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax
Massagetes, cæsamque bibens Mæotida Alanus.
RUFIN. I. 311.

Putidius haud dubie sonat illud *cæsam Mæotida,* quo quidem significatum vult aquas adeo gelu indurari, ut securibus in humanos usus cædantur. Tum astuto illo "cornipedes in pocula vulnerat," quanto præstantiora sunt Virgilii rem aperte monstrantis!

Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta ferarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Quod vero præcipue in hoc genere animadversum velim, est Epithetorum *negantium* vis; quam, licet eam Aristoteles leviter attigerit, plerosque artis criticæ scriptores fugisse puto. Græcis quidem poetis magis hæc in usu fuisse mirari desinet, cui in mentem venit singularis linguæ istius in componendis vocibus facultas, præsertim iis quibus præit negativa. Operosius hoc Latine verborum ambitu efficitur; universa oratione sæpe in eam sententiam conversa, quam singula Græcorum vocabula negative efferunt: ut in his,

Pone me pigris *ubi nulla campis*
Arbor æstiva recreatur aura:
. . . .
Pone sub curru nimium propinqui
Solis *in terra domibus negata.*

Nemini autem non succurrent a Græcis scriptoribus in re non absimili aliter ac pressius dicta, quæ tempore admonitus jam prudens prætereo. Illud tamen minime tacendum duxi, quod Epithetis iis pondus sit longe maximum, quæ *una cum Metaphora negative coëunt.* Locus est subtilior paullo, et qui apertius exponi debet. Sumpto igitur nomine rei

alicujus, negatur statim aliquid istius rei proprium: unde vivida repente fit et manifesta *translatio*. Versum aliquem Æschyleum, exempli causa, adeamus, qui hac utitur figura.

ΑΝΑΥΔΟΣ, *σαφὴς*, *ἔτυμος* ΑΓΓΕΛΟΣ. SEPT. 82.

Pulverem scilicet adventantis exercitus *nuntium* dicit, non clarum modo et fidelem, (hæc enim in verum nuntium convenire possent) sed *mutum* etiam. Pariter in Prometheo appellatur vultur,

ΑΚΛΗΤΟΣ *ἕρπων* ΔΑΙΤΑΛΕΥΣ *πανήμερος*. PROM. 1032.

hospes *non*, ut veri hospites, *vocatus*.

Sic rursus in Agamemnone;

Μαντιπολεῖ δ' ἀκέ-
λευστος ΑΜΙΣΘΟΣ ΑΟΙΔΑ. AGAM. 987.

Magnam interea esse hujus Epitheti vim, non modo Aristotelis judicio, sed poetarum quos nostra tulit gens longe principum, Shakesperi utique et Miltoni, usu comprobatum video; quoties commotæ mentis vehementiam et concitatos affectus declarari volunt. Apud Latinos rarior ejus multo est usus: quod linguæ istius rationi tribuendum duco; cum neque flexibilis sit sicut Græca, neque ad componendas voces apta. Nostræ vero, etsi Græcam facilitatem desideret, non deest particularum copia quæ vocabulis negandi vim adferunt.

Atque hæc quidem hactenus de Styli ornamentis disputasse satis esto: cujus rei magnam sane et multiplicem doctrinam, exeunte opere nostro, plenius persequendi neque spes mihi unquam fuit nec voluntas. Quoties enimvero in istum diem mente ac cogitatione me conjicio, quo ad hanc sedem vestra benevolentia sum evectus, et quantis tum curis angi solerem in

memoriam redit, ne et officio meo et vestræ exspectationi penitus deessem, solari id equidem interdum me fateor, quod res anxia et perdifficilis exitum tandem habuerit, votis certe imparem, sed præ timore qui tunc meum animum invaserat non omnino infelicem. Quam enim rem decennio ante in partes distribui necesse erat, locis quidem ea fecundior sæpe est inventa, quam ipse animo præceperam; quare propositi olim operis mox partem aliquam decidi oportebat: at quo longius instituta procederem via, eo me persuasum magis habui, recto itinere pedem primo esse positum. Tum, quod maxime semper e votis et jucundissimum evenit, vultu illo et favore vestro frui videbar, quem si amisissem, sedem hanc jam olim decreveram non honori sed dedecori plane futuram. Ex hoc igitur metu me eripuit, primum vestra toties perspecta liberalitas, quam, nisi quæ sint propria industriæ ac vigiliarum præmia, longe et meritis meis confiterer fuisse et prope spe majorem. Sed laborem hunc, quicunque tandem fuerit, non minimum levabat juventutis illud Academicæ studium, quo ardentius eam ad bonas artes excolendas, literasque illas quæ in disciplinæ nostræ rationem præsertim caderent, quotidie ferri viderem.

Quod si fas sit etiam sperare aliquid in hac parte hortatu et monitis nostris effectum esse, ut aut inde traxerint adolescentes, quod se in studiorum cursu, spreta leviculorum hominum dicacitate, constantius teneret, aut ad quod intuentes iter suum regere ac moderari possent, *utilitate* etiam sua operam nostram non omnino caruisse jam lætus confiderem. Etenim ego hoc animo semper fui, ut vix quidquam utilius esse judicarem, aut homine magis dignum, quam in-

